

CIELESZKY PÉTER: A rendészet rendje 3. Bevezetés a rend fogalmi vizsgálatának tárgyalásához, avagy miért fontosak a szavak?

HOTTÓ ISTVÁN: A különleges jogrend állami keretrendszere a veszélyhelyzet intézményének kontextusaiban

SZABÓ HEDVIG: A mesterséges intelligencia rendelet szabályozási kerete a bűnüldözés és a nemzetbiztonság területén

KRUZSLITZ JUDIT – LUDÁNYI GYULA – UJVÁRI ZSOLT: A méh- vagy darázscsípés okozta anafilaxiás sokk vizsgálata a triptáz enzim és a méh-, illetve darázméreg specifikus immunglobulin E szintek vérből történő meghatározása alapján, egyes rendkívüli halálesi eljárásokban

TRAPP LÁSZLÓ: A kontaktreagálásokat befolyásoló tényezők az intézkedések során, valamint azok integrálása képzési rendszerekbe

HÉRA GÁBOR – FÜSTÖS MÓNICA – MÉSZÁROS ZOLTÁN: Látencia és felszínre kerülés kapcsolati erőszak esetén

HEGEDŰS JUDIT – TÓTH LEVENTE: A hatékony operátori tevékenység kulctényezői

KOVÁCS ÁGNES – KRISKÓ EDINA – PÁLVÖLGYI TAMÁS – BALATONYI LÁSZLÓ:
A kormányzati kríziskommunikáció eszközei a 2022. évi rendkívüli aszály tükrében

JUDIT HEGEDŰS – LEVENTE TÓTH: Key Factors of Efficient Operator Activities

ÁGNES KOVÁCS – EDINA KRISKÓ – TAMÁS PÁLVÖLGYI – LÁSZLÓ BALATONYI:
Government crisis communication tools in the light of the extreme drought of 2022

SÜMEGH ATTILA – BÉLAI GÁBOR – RADVÁNSZKI RONETT – HORVÁTH BÍBORKA – VÖRÖS AURA: Nemzetközi Rendészeti Figyelő XV.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

72. ÉVFOLYAM

2024/11. SZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK TITKÁR TAGOK

Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium
Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Prof. dr. Finszter Géza, a Magyar Tudományos Akadémia doktora
Prof. dr. Gál István László, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Haller József, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. Dr. Hamza Gábor, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, egyetemi tanár
Prof. dr. Herke Csongor, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Kecskés László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Kerezi Klára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, egyetemi tanár
Prof. dr. Koltay András, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és a Médiatechnika elnöke, egyetemi tanár
Prof. dr. Korinek László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Maróth Miklós, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Mezey Barna, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Patyi András, alkotmánybíró, egyetemi tanár
Prof. dr. Polt Péter, legfőbb ügyész, egyetemi tanár
Prof. dr. Sándor István, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Tóth Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár

NEMZETKÖZI SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Dr. h.c. Detlef Schröder, az Európai Unió Rendészeti Képzési Ügynökségének korábbi ügyvezető igazgatója (Németország)
Prof. Dr. Lam Kwok Yan, Nanyang Műszaki Egyetem (Szingapúr)
Dr. Ludek Michalek, a Cseh Rendőrákadémia tagja, egyetemi tanár (Csehország)
Prof. Dr. Mathieu Deflem, Dél-Karolinai Egyetem, egyetemi tanár (Amerikai Egyesült Államok)
Dr. habil. Philipp Fluri ügyvezető, Genfi Biztonságpolitikai Központ (Svájc)
Prof. Dr. Wei Changdong, Kelet-Kínai Állam- és Jogtudományi Egyetem, Shanghai, egyetemi tanár (Kína)

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET

Dr. Bakai Kristóf Péter PhD, püör. dandártábornok, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Vámszakmai és Nemzetközi elnökhelyettese
Dr. Balogh János r. altábornagy, az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője
Dr. Bolcsik Zoltán r. altábornagy, a Belügyminisztérium rendészeti államtitkára
Scott Donovan, a budapesti Nemzetközi Rendészeti Akadémia (ILEA) igazgatója

Dr. Góra Zoltán t. altábornagy, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetője
Dr. Gömbös Sándor r. dandártábornok, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság főigazgatója
Hajdu János r. altábornagy, a Terrorelhárítási Központ főigazgatója
Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács elnöke
Dr. Hegyaljai Máttyás, a Belügyminisztérium európai uniós és nemzetközi helyettes államtitkára
Dr. Thomas Herko, az Osztrák Szövetségi Belügyminisztérium belügyi attaséja
Prof. dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár, a Belügyminisztérium oktatási főszemlézője
Prof. dr. Kovács Gábor r. vezérőrnagy, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar dékánja, tanszékvezető egyetemi tanár
Láng István, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője
Prof. dr. Sallai János r. ezredes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Szabó Marcel alkotmánybíró, nemzetközi jogász
Dr. Tomin Szilvia r. vezérőrnagy, a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgatója
Dr. Tóth Tamás bv. altábornagy, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság vezetője
Dr. Túrós András ny. r. altábornagy, az Országos Polgárőr Szövetség elnöke

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES
MB. FELELŐS SZERKESZTŐ
OLVASÓSZERKESZTŐ
IDEGENNYELVISZAKLEKTOR

FŐMUNKATÁRS
MUNKATÁRS
SZERKESZTŐSÉG

ISSN

FELELŐS KIADÓ

NYOMDA
FELELŐS VEZETŐ

Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Dr. Szabó Csaba PhD r. alezredes, egyetemi docens
Krenner József r. főhadnagy, doktorandusz
Végh Zsuzsanna
Prof. dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár
Dr. Németh Viktor PhD
Luda Henrietta
2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3.
Telefonszám: +36 (26) 795-922; BM: 24-626
<https://belugyiszemlejournal.org>
ISSN 2062-9494 (Nyomtatott)
ISSN 2677-1632 (Online)
LXXII. évfolyam
Belügyminisztérium
www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium
1051 Budapest, József Attila utca 2-4.
Duna-Mix Kft.
Szabó Bálint bv. alezredes, ügyvezető
Megjelenik havonta

TARTALOM

	Előszó	1957
	TANULMÁNYOK	
CIELESZKY PÉTER	A rendészet rendje 3. Bevezetés a rend fogalmi vizsgálatának tárgyalásához, avagy miért fontosak a szavak?	1959
HOTTÓ ISTVÁN	A különleges jogrend állami keretrendszere a veszélyhelyzet intézményének kontextusaiban	1975
SZABÓ HEDVIG	A mesterséges intelligencia rendelet szabályozási kerete a bűnüldözés és a nemzetbiztonság területén	1995
KRUZSLITZ JUDIT – LUDÁNYI GYULA – UJVÁRI ZSOLT	A méh- vagy darázscsípés okozta anafilaxiás sokk vizsgálata a triptáz enzim és a méh-, illetve darázméreg specifikus immunglobulin E szintek vérből történő meghatározása alapján, egyes rendkívüli haláleseti eljárásokban	2015
TRAPP LÁSZLÓ	A kontaktreagálásokat befolyásoló tényezők az intézkedések során, valamint azok integrálása képzési rendszerekbe	2041
HÉRA GÁBOR – FÜSTÖS MÓNICA – MÉSZÁROS ZOLTÁN	Látencia és felszínre kerülés kapcsolati erőszak esetén	2061
HEGEDŰS JUDIT – TÓTH LEVENTE	A hatékony operátori tevékenység kulctényezői	2077
KOVÁCS ÁGNES – KRISKÓ EDINA – PÁLVÖLGYI TAMÁS – BALATONYI LÁSZLÓ	A kormányzati kríziskommunikáció eszközei a 2022. évi rendkívüli aszály tükrében	2097
	STUDIES	
JUDIT HEGEDŰS – LEVENTE TÓTH	Key Factors of Efficient Operator Activities	2121
KOVÁCS ÁGNES – KRISKÓ EDINA – PÁLVÖLGYI TAMÁS – BALATONYI LÁSZLÓ	Government crisis communication tools in the light of the extreme drought of 2022	2139

NEMZETKÖZI RENDÉSZETI FIGYELŐ

**FINSZTER GÉZA –
KORINEK LÁSZLÓ**

Ajánlás a Nemzetközi Rendészeti Figyelő
XV. száma elé

2161

**SÜMEGH ATTILA –
BÉLAI GÁBOR –
RADVÁNSZKI RONETT –
HORVÁTH BÍBORKA –
VÖRÖS AURA**

Nemzetközi Rendészeti Figyelő XV.

2165

ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

„A szakértő olyasvalaki, aki egyre több mindent tud egyre kevesebb dologról.”

Nicholas Murray Butler

Novemberi lapszámunk ismét változatos és mélyreható tanulmányokkal szolgál a rendészet és a kapcsolódó tudományok területén. A rendészettudomány és a közrend fenntartása napjainkban olyan kihívásokkal néz szembe, amelyek a társadalmi, jogi és technológiai változások tükrében folyamatos megújulást igényelnek. Ebben a lapszamban számos kutatás foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, új megközelítések révén nyújtva értékes betekintést a rendészeti gyakorlat és a jogalkotás különböző aspektusaiba.

A tanulmányok között olvashatnak a rend fogalmi alapjairól, amelyek a nyelvészeti megközelítés révén új perspektívákat nyitnak meg a rendészetelmélet számára. Emellett a veszélyhelyzetek állami és jogi kezelését bemutató írás arra hívja fel a figyelmet, hogy a különleges jogrend alkalmazása milyen kihívásokkal járhat a jogalkotás és az alkotmányosság szempontjából. A digitális rendészeti kommunikáció fejlődéséről szóló cikk pedig a Z generáció leendő rendőreinek képzési lehetőségeit vizsgálja, különös tekintettel a vizuális és digitális kompetenciákra.

A lapszám figyelmet fordít a válsághelyzetek kezelésével kapcsolatos kutatásokra is. A 2022-es aszály válságkommunikációját elemző tanulmány az Országos Vízügyi Főigazgatóság válság előtti, alatti és utáni kommunikációját vizsgálja. A tanulmány rávilágít, hogy a gyors és pontos információáramlás mellett a jövőbeli vízválságok kezeléséhez kiemelten fontos a társadalmi felelősségvállalás erősítése, valamint a vizuális és szöveges tartalmak hatékony alkalmazása.

A Nemzetközi Rendészeti Figyelő XV. száma olyan kutatásokat mutat be, amelyek a rendészeti hatóságok és ügyészi szervek belső működésére fókuszálnak. A korrupció elleni küzdelem módszerei, a „rendőrbűnözés” vizsgálata, valamint a jogszerűség határát átlépő rendőrök helyzete mind a tanulmányok központi témái. Ezen kutatások fontos következtetéseket vonnak le a rendészeti szervek működéséről és a jogi szabályozás hiányosságairól, valamint a bűnüldözés gyakorlatának eltéréseiről.

Reméljük sikertült felkeltenünk olvasóink érdeklődését novemberi lapszámunk cikkei iránt, amelyekhez jó olvasást kívánunk!

Szerkesztőség

A rendészet rendje 3. Bevezetés a rend fogalmi vizsgálatának tárgyalásához, avagy miért fontosak a szavak?

Introduction to the discussion of the conceptual
examination of order (or, why words are matter)

Cieleszky Péter

főtanácsadó, doktorandusz, rendőr ezredes
Nemzeti Információs Központ
Nemzeti Közszerzési Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola
cieleszky.peter@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A nyelv természetét érintő kutatások modern eredményeinek felhasználásával annak igazolása, miszerint a rendészettudomány által használt egyes fogalmak jelentésének kutatása szerves részévé, meghatározó elemévé válhat a rendészettudományt megalapozó elméleti okfejtéseknek.

Módszertan: A téma szakirodalmi megközelítése a nyelvészettudomány modern eredményeinek, különösen a témában jelentős hatást gyakorló Noam Chomsky munkásságának alapvetéseit felhasználva formálódott.

Megállapítások: Ahogyan a nyelvet a valóság leíró keretrendszereként definiáljuk, úgy tekinthetünk a rend eszméjének modelljére is. Alapképzetként, különösen a közösségi életben való eligazodás keretrendszereként, amelynek helyes értelmezésével a környezeti és társadalmi fenntarthatóság ideájához közelíthetünk.

Érték: A rendészettudomány rendhagyó megközelítése a tudományterületen felhalmozott tudás sajátos megközelítését teszi lehetővé. Az új nézőpontok bevonása a tudományterületi megalapozó ismeretek bővítésének igényét kívánja kielégíteni azzal, hogy más kontextusban láttatja az e tárgyban ismert rendészettelméleti problémákat.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 03. 14. Átdolgozás: 2024. 04. 24.
Elfogadás: 2024. 05. 10.

Kulcsszavak: nyelv, gondolkodás, valóság, rend.

Abstract

Aim: By using the modern results of research on the nature of language issue the proof that research into the meaning of certain concepts by used of law enforcement can become an integral part a defining element of the theoretical explanation that underpin law explanation.

Methodology: The literally approach to the topic was established by the modern results of linguistics science, primarily the work of Noam Chomsky, who exerted a significant influence on the topic.

Findings: Just as we define language as a descriptive framework of reality we can also look at it as a model of the idea of order. As a basic concept, especially as a framework for navigating community live, with the correct interpretation of which we can approach the idea of environmental and social sustainability.

Value: The unusual approach of law enforcement enable a specific approach to the knowledge accumulated in the scientist field. The involving of new aspects aims to satisfy the needs to expand the foundational knowledge in the field of science by seeing the problems of law enforcement known in this subject in a different context.

Keywords: language, thinking, reality, order

„Egy szög miatt a patkó elveszett.

A patkó miatt a ló elveszett.

A ló miatt a lovas elveszett.

A lovas miatt a csata elveszett.

A csata miatt az ország elveszett. Máskor verd be jól a patkószeget!”

(Károlyi Amy fordítása)

A nyelv és a kommunikáció

A szó a nyelvnek és a beszédnek azon legkisebb egysége, amelynek meghatározott, önálló jelentése van. Szavaink mondatokká állnak össze, azok pedig történetekké, elbeszélésekké. Kommunikálunk szóban és írásban egyaránt, többnyire egymással. Ezért a nyelvet – köznapi értelemben – a közösségi érintkezés, a kommunikáció eszközünek tekintjük, és elsősorban társadalmi jelenségként tekintünk rá.

Persze kommunikálunk önmagunkkal is – nem keveset –, így a nyelv összekapcsolódik a gondolkodással, de a nemzeti identitás kifejeződéseként is

ismerjük (Crystal, 2003). Esetenként státuszt teremt vagy igazol. Függetlenül azonban e konnotált funkcióktól, általánosságban az egyes nyelveken keresztül megvalósuló kommunikációra asszociálunk, amelyek szemet gyönyörködtető sokszínűséget és egyediséget hordozó formában jelennek meg ismert történelmünkben. Ez még napjainkban is így van, annak ellenére, hogy „*a ma létező talán hétezer nyelv csak halovány árnyéka annak a sokszínűségnek, amely alighanem az őskorban jellemezte az emberiséget*” (Johansson, 2023). Hosszú ideig fel sem merült – vagy ha igen, nem kapott hangsúlyt –, hogy e felszíni diverzitás (és annak változása) mögött olyan szubsztanciális minőség rejtőzhet, amely minden nyelv mögöttes létezőjeként tételezhető.

A nyelv természetét érintő kutatások ezt az egyoldalú, kommunikáció fókuszú funkcionális megközelítést szűk egy évszázad óta egyre eredményesebben bontják le – lényegében a gondolkodás szerepének és a valóságról alkotott képzetünk természetének újrafogalmazásával. Persze nem minden előzmény nélkül. Noam Chomsky, aki e második világháborút követő időszakban kibontakozó szemléletváltás hírnöke volt, Humboldtot idézi: „*a nyelv nagyon sajátosan viszonyul egy végtelen és valóban határtalan területhez, minden számunkra elgondolható dolog lényegéhez. Így tulajdonképpen véges eszközöket kell vég nélkül alkalmazni, méghozzá a nyelv és a gondolkodás azonosságát létrehozó erő révén*” (Chomsky, 2018). Nem sokkal Humboldt után Darwin úgy fogalmazott, hogy az ember és az állatok közötti alapvető különbség abban ragadható meg, hogy az embernek „*szinte végtelenül nagyobb hatalma van a legváltozatosabb hangcsoportok és eszmék összekapcsolására*” (Darwin, 1871).

Anélkül tehát, hogy alábecsülnénk az emberek közötti kommunikáció szerepét, érdemes a nyelv más funkciójával és eredetével összefüggő paradigmaváltás lehetőségét hordozó elmélettel megismerkedni.

A nyelv valósága mint nyelvi valóság, és a valóság nyelve mint a „gondolkodás nyelve”

A nyelv kérdésével foglalkozó kutatók egy része (köztük Chomsky is) úgy véli, hogy a törzsfajlódás során nem a viszonylag későn megjelenő beszéd, sokkal inkább a gondolkodás kialakulása az (evolúciós) fordulópont. Az evolúciókutató Ian Tattersall számára például a nyelv kialakulásában annak váratlan és hirtelen jellege volt a fontos, nem pedig későbbi funkciója, a kommunikáció (Chomsky, 2018). „*A nagy evolúciós ugrás a gondolkodás, [...] egy belső, immanens mentális folyamat alapvető megváltozása miatt következett be*” (Kenesei, 2019). Ez a nézőpont viszonylagossá teszi azokat az elméleteket, amelyek

a nyelv kialakulását egyoldalúan a társadalmi, kommunikációs funkció kielégítéséhez láncolták, és a biológiai evolúció fejlődéséhez hasonló hosszú, idősoros pályára helyezték. Az új paradigma szerint a nyelv és a gondolkodás összefonódása, vagy pontosabban fogalmazva egysége az elsődleges, a nyelv külsővé tétele – és e körben a kommunikáció – csak másodlagos. A nyelv elsődleges funkciója Chomsky értelmezésében a minket körülvevő világ és eseményeinek kategóriákkba rendezése, a világ leképezése a gondolkodás eszközével (azaz a nyelvvel, amely a váratlanul megjelenő gondolkodáshoz kötött).

A kommunikáció oldaláról megközelítve úgy mondhatnánk, hogy a nyelv a valóság tükrözését teszi lehetővé – pontosabban a tükrözés eme módjával egy meghatározott „együtt értő” közösségen belül teremt egy többnyire közösen értelmezhető (pszeudo)valóságot, valóságlenyomatot (amit persze megosztunk egymással). De Chomsky értelmezésében ez utóbbi „csak” következmény. Nemcsak időben (gondolat-szándék-kifejezés-közlés), hanem funkcionálisan is, mivel a gondolkodás és a nyelv az elméletben szervesen összefonódik. Ezzel magyarázható az is, hogy van olyan, nem is kis része a gondolkodásnak (ezzel együtt a nyelvnek és a valóságtudatnak), amely nem válik külsővé, és mindvégig belső marad. Azt, hogy mit jelent ez az összefonódás, az alábbiakban fejtem ki.

Chomsky az 1950-es évek végén publikált (Chomsky, 1957) és azt követően többször pontosított elméletében először úgy fogalmazott, hogy az emberi egyedekben valamennyi nyelv alapját képező mélystruktúra húzódik, amely öröklött nyelvi kompetenciaként mindannyiunk veleszületett tulajdonsága. Lényegi természetünkhöz tartozik tehát a „gondolkodás nyelvének” alapjául szolgáló komputációs rendszer alapstruktúrája (belső, internális, I-nyelv). Pléh Csaba erre figyelemmel fogalmaz úgy találóan, hogy mindannyian két lábon járó kis nyelvészek vagyunk (Pléh, 2019). A kilencvenes években Chomsky a mélystruktúra magyarázatot pontosította. E szerint a nyelvet hasonlóképpen kell elképzelni, mint az emberi szervek egyikét, csak nem fizikai, hanem mentális realitásként, úgynevezett mentális szervként, amely mindenkinben megtalálható. Ezt a mentális szervet az egyetemes nyelvtan működteti (Universal Grammar), ami az emberi fajt jellemző biológiai(!) tulajdonság. A nyelv tanulása során erre a belsővé vált rendszerre (I-nyelv) épülve történik meg az adott nyelvhez igazított nyelvi megnyilvánulások mint felszíni struktúrák formázása és rögzítése, amelyet Chomsky paraméter-fixációnak nevezett korábban (Chomsky, 1995).

Az egyes nyelvek látszólagos – többnyire a szókinccset és a szűkebb értelemben vett nyelvtani szabályrendszer egyes elemeit érintő – különbözőségük ellenére tehát valójában nagyon is hasonló szerkezetűek, univerzális, egyetemes azonosságokat mutatnak. Pléh Csaba ennek pszichológiai megközelítését adja, amikor megfogalmazza, hogy a (nativista) szerző mondanivalójának lényege

szerint meghatározó jellemzőink – ideértve a nyelvet is – velünk születnek (továbbá fajspecifikusak), és a tapasztalatnak ezek kibontakoztatásában csak moduláló hatása van (Pléh, 2019). Ennek a magyarázatnak az egyik jól ismert pillére a megfigyelés, miszerint az ember bármely nyelvet anyanyelvi szinten képes elsajátítani megfelelő életkorában és adott közösségben.

Az elmélet kiindulópontja – és izgalmas problémaköre – a nyelveredet kérdése, amelyre csak rövidebben térek ki. Következménye viszont a „hozzáférhető hipotézisek határaiként” ismert okfejtés, amelynek jelen dolgozat szempontjából nagyobb jelentősége van, ezért bemutatásának nagyobb teret szentelek.

A nyelv eredete

A nyelv eredetével összefüggésben az egyik megközelítés Darwintól származik, aki arra mutat rá, hogy „*a különféle nyelvek és az egyes fajok létrejötte, illetve a bizonyítékok, hogy mindkettő fokozatosan alakult ki, meglepő azonosságot mutatnak*” (Darwin, 1871). Ezzel összhangban – egy napjainkban megjelent könyvében – Sverker Johansson a nyelvhasználat fokozatos kialakulását valószínűsíti, amely egy ősnyelv használatával már a Homo erectus megjelenését követően megtörténhetett, de mintegy félmillió évvel ezelőtt már mindenképpen megalapozottan feltehető (Johansson, 2023). Ezzel szemben Chomsky és Tattersall a nyelv kialakulását egy hirtelen változáshoz (például egy szupermutáció, tudniillik a gondolkodás megjelenéséhez) köti, és időpontját nagyjából 50–100 ezer évvel ezelőttre becsüli, ami tudvalevőleg a neandervölgyi ős és a végül egyeduralgó Homo sapiens nyelvhasználatát feltételezi. A fentebb már hivatkozott Humboldt figyelemre méltó jelenségként utal arra, hogy olyan nyelvet a tudományos kutatás még nem érintett, amelynek ne lett volna teljesen kialakult grammatikája, olyan pedig végképp nem volt, amelyet keletkezése folyamatában, cseppfolyós állapotában vizsgálhattak volna. Azt is megjegyzi azonban – és lehet, hogy ez objektív akadálya az empirikus adatokra alapuló kutatásnak –, hogy a nyelveredet kérdésének megközelítése történeti alap hiányában kétségessé válik (Horváth, 1997).

A felfogások közötti különbség nemcsak az időpontok jelentős eltérései okán elgondolkodtató, hanem azért is, mert magyarázó ereje van az eredet kérdésében, amely a Chomsky-féle elméletnek is a fókuszában van. Jelen dolgozat nem igényli, hogy valamely álláspont mellett érveljek, és a tudományos érdeklődés e körben talán csak abban egyezik bizonyosan, hogy „*a nyelv keletkezésének bonyolult, megoldatlan kérdések sorát tartalmazó problémaköre csak interdiszciplináris keretben: több társadalom- és természettudomány összefogásának eredményeképpen közelíthető meg*” (Horváth, 1997).

A problémafelvetés azonban abból a szempontból fontos eleme a kutatásnak, hogy ráirányította a figyelmet a gondolkodás és a nyelv viszonyának korábbiakhoz képest sokkal összetettebb értelmezésére, valamint Karl Bühler által is jelzett lényegi funkciójára, amely az önkifejező és felszólító szerep mellett Chomsky számára is alapul szolgált, és valóságmegjelenítő, ábrázoló szerepként azonosítható (Horváth, 1997). Ez utóbbi jellemző okán kap szerepet tanulmányomban a nyelveredet és a nyelv kérdése is.

A hozzáférhető hipotézisek határai

Chomsky, amikor pontosította elméletét a mélystruktúra kérdésben, azt a nézőpontot javasolta, hogy képzeljük el a nyelvet úgy, mint bármely emberi szervet, csak annak mentális valóságában. Megközelítése, a látszat ellenére, nagyon is földhöz ragadt – ha szabad így fogalmaznom –, és egyértelműen biológiai. Számára ugyanis evidenciának tekinthető, hogy az emberi organizmus fizikai aspektusait ugyanúgy kell tanulmányozni, mint annak mentális tényezőit (Chomsky, 2018). Nincs kettős mérce, a módszertani dualizmus zsákutca. Hume érveléséhez nyúlik vissza, aki az elmében levő gondolatok és eszmék összekapcsolásának belső (nem a természeti világban gyökerező külső) alapelve után kutatott, azt tételezve, hogy tudásunk nem terjedhet ki az emberi képességeket meghaladó területekre. Emellett Bertrand Russelre hivatkozik, aki az emberi érzékekhez rendelte a legmagasabb rendű bizonyosságot (nem pedig az objektívként tételezett anyagi valósághoz, amelyről ekképpen nem is lehet hiteles tudásunk). Ugyan Chomsky itt nem jelzi, de Russelnek a filozófia alapproblémáiról írt esszéjében harmadik elemként az anyag és az érzékelő ember mellett megjelennek az általános fogalmak, az úgynevezett univerzálíák, amelyek a platóni ideákhoz hasonló eligazodást adnak az életben.

A Chomsky által Charles Sanders Peircetől kölcsönzött fogalmat használva a fenti gondolatmenet a hozzáférhető hipotézisek határaival kapcsolatos elmélet ismeretelméleti talapzata, amelyet Pléh Csaba is kiemel elemzésében, amikor rámutat: „*biológiailag adott egyetemes nyelvi készletrendszerünk a gondolkodás és a gondolható határát is megadja*” (Pléh, 2019). Kognitív képességeink tehát behatárolják megismerésünket. Chomsky ezt úgy fogalmazza meg, hogy különbséget tesz a kognitív képességeink számára hozzáférhető problémák és az ezen kívül eső rejtélyek, misztériumok között.

Ha ezt veszem alapul, akkor a korábbi tanulmányaimban rendre visszatérő rend eszméje vagy egy belső, kognitív képességeink számára hozzáférhető, vizsgálható problémakör (russeli univerzália), vagy valami azon kívül eső misztérium

része. Lássuk, hogy ennek megfejtésében hogyan segíthet a nyelv funkcióját érintő kutatás rendhagyó eredménye.

Egy rendhagyó nyelvfelfogás következményei

A nyelv természetét, a nyelvi valóságot érintő rendhagyó megközelítéseknek az 1950-es éveket követően komoly, a nyelvtudományon messze túlmutató, egyéb társadalomtudományokat is érintő következményei lettek. Bródy Mihály rámutat, hogy Chomskynak elévülhetetlen érdeme van abban, hogy „*kiszabadította a nyelvészetet és társtudományait a viselkedéstudomány kényszerzubbonyából*”, és túllépett a mechanisztikus behaviorista környezetinger értelmezésen, továbbá az inger elégtelenség érvét felhasználva támasztotta alá egy, a természetes nyelvek közös vonásait hordozó univerzális grammatika létét. Olyan gondolati keretet teremtett tehát, amelyet később – hasonlatosan a darwini természetes szelekció gondolatához a biológia terén – egyetlen nyelvvel kapcsolatos elmélet sem ignorálhatott, ha a nyelv természetét kutatta (Bródy, 2019).

Pléh Csaba a nyelv valódi természetének kérdését érintő sommázatában Chomskynak a nyelv és a kommunikáció viszonyát meghatározó provokatív megközelítését emelte ki. Rögzítette ugyanis, hogy a nyelv legfontosabb mozzanata a környező világ és eseményeinek kategóriákba rendezése, amelyeket az igazság szempontjából ítélünk meg. Ezért a nyelv elsődlegesen a világ leképezésének, a gondolkodásnak az eszköze, és csak másodlagosan a kommunikációé, amely így nem a leglényegesebb definiáló sajátossága (Pléh, 2019).

Hadd hangsúlyozzam tehát még egyszer a nyelv rendhagyó megközelítésének a fontosságát. Ez ugyanis már nem az a nyelv, amelyről iskolai tanulmányaink során hallottunk, vagy amelyről a hétköznapokban beszélgetünk. A nyelv egyoldalú, kommunikáció központú bemutatása felettébb viszonylagossá vált. Tanulmányomban ennek a kiindulópontnak központi szerepe van.

Ha igaz, hogy a gondolkodás és a nyelv azonosságát tételező humboldti erő létezik, és a nyelv ez idáig gondolt valósága tulajdonképpen olyan nyelvi valóság, amely nem különíthető el fizikai realitásként a megismerőtől, akkor tulajdonképpen a nyelv a valóságnak olyan kifejező eszköze, amelyhez képest másképpen a valóság nem is fejeződhet ki számunkra, vagyis ez maga a valóság. Számunkra ugyanis csak így létezik valósággként, ebben az újragondolt nyelvi formában, amelynek struktúráját az egyetemes nyelvtan tükrözi vissza. A rend eszméje, amelyről jelen dolgozatom szól, egy ilyen elméleti talapzaton nyugvó nyelvi valóságnak, a „gondolkodás nyelvének” a kontextusában jelenik meg, ahol ebből a megközelítésből már adódik, hogy a rend eszméjére mentális

valóságként tekinthetünk. Olyan valóságként, amely máshogy, mint így, nem is nyilvánulhatna meg, nem is fejeződhetne ki.

A szemléletmód változásának egyéb példái – a rendhagyó szemlélet következményei

Az újabb megközelítés egyik alapvető kérdése, hogy értjük-e, tisztában vagyunk-e saját kognitív működéseinkkel, vagy csak annak eredményeit ismerjük. Továbblepünk-e a korábbi gyakorlaton, amely – például a nyelvtudomány esetében – pusztán az elme külső nyelvi produktumainak leírására, osztályozására szorítkozik, nyelvként definiálva azt? Amennyiben igen, akkor a tudományos vizsgálódás körébe be kell vonni az elme belső tulajdonságait (Bródy, 2019). Ez a kérdés mára persze eldőlt, de szeretném ismételten hangsúlyozni, hogy következményei messze túlmutatnak a nyelvtudomány határain.

Bródy Mihály, az MTA Nyelvtudományi Intézetének kutatóprofesszora olyan szemléletbeli változásként hivatkozik erre, amelyet a fejlettebb természettudományok már régóta magától értetődőnek tekintenek (Bródy, 2019). Ugyan Bródy nem nevesíti ezt a változást tanulmányában, de nem lepődnek meg, ha Heisenberg híres, 1927-ben felfedezett határozatlansági elvéről lenne szó, amelynek analógiája mentén ugyancsak tartalmas filozófiai mondanivaló bontakozik ki a megismerés elvi és egyéb lehetőségeiről, akadályairól (például a megismerő hatása).

Ennek lényegére az analógia felismerésének lehetősége mértékéig utalnom kell egy természettudományos kitérével, az alábbiak szerint. Napjainkra a tudományos világban elfogadott tény, hogy bizonyos fizikai mennyiségek mérésének (azaz a mérés pontosságának) nem csak a mérőműszerek pontossága szab határt, hanem az a határozatlanság, amely a kvantumozott rendszerek alapvető tulajdonsága. Bohr 1928-ban még úgy fogalmazott, hogy *„valójában a fizikai jelenségek szokásos leírása teljes egészében azon az elképzelésen alapul, hogy az illető jelenségeket megfigyelhetjük anélkül, hogy észrevehetően megzavarnánk őket. [...] Most a kvantumhipotézisből következik, hogy az atomi jelenségek bármilyen megfigyelése magában foglal egy nem elhanyagolható kölcsönhatást a megfigyelőeszközzel. Ennek megfelelően a szokásos fizikai értelemben nem tulajdonítható független realitás sem a jelenségeknek, sem a megfigyelő eszközöknek”* (URL1).

A független realitás hiánya azonban – mint fentebb említettem – nemcsak a vizsgáló beavatkozásának következménye, hanem magának a rendszernek is alapvető jellemzője.

„A hagyományos fizikával szemben, ahol egy mérés eredménye az alkalmazott »egyre fejlettebb« módszerektől függően egyre pontosabb lett, vagyis a hiba egyre kisebbé válik, a kvantummechanikában a pontosság bármilyen határon túl való növelése elvi határokba is ütközik” (URL1). Ez pedig a részecskék viselkedésének valószínűségi jellegéből adódik, amelynek megértéséhez analógiaként a Schrödinger macskájaként elhíresült gondolat kísérletet szokás megemlíteni. Ez a természettudományos szemléleti pozíció pedig jól látható összhangban van a hozzáférhető hipotézisek határaival kapcsolatos elmélettel, de legalábbis az analógia szembeötlő.

Akeel Bilgrami, Chomsky egyik nem olyan régen kiadott könyvének előszavában plasztikusan magyarázza a kognitív képességeink biológiai meghatározottságának tényéből fakadó következményeket, amelyek közül az egyik, hogy genetikailag olyan velünk született struktúrákat birtokolunk, amelyek a nyelv egyedi képességét biztosítják, ugyanakkor e struktúrák azt is meghatározzák, hogy miképpen látjuk a nyelvet (Chomsky, 2018). Fentebb már utaltam Pléh Csaba Chomsky-értelmezésére a gondolkodás és a gondolható határát is megadó biológiai adottságunk kapcsán, és Chomskynak a hozzáférhető hipotézisek határaitól szóló kifejtésében is.

Bilgrami példaként egy, a fizikai világban magától értetődő jelenségre utal, amikor a járás tudása kapcsán nemcsak e tulajdonság által adott lehetőség meglétére hívja fel a figyelmet, hanem arra is, hogy ez a tulajdonság egyben be is határol minket. Ugyanis éppen emiatt vagyunk képtelenek úgy mozogni, mint más élőlények, például a kígyók. A járás mikéntjének valósága maga a járás valósága. A jelentés, amelyet a járás (tudniillik kifejezés) hordoz, éppen így határolja a valóságot. De lássunk egy másik, talán még kézenfekvőbb példát.

Bizonyára ebben is felismerhető az analógia. Ha a nyelv maga a függöny ahhoz a színpadhoz, amely az egyének valóságként tételezett képzetéhez vezet, akkor helyesebb úgy fogalmazni, hogy a valóságként tételezett nem e függöny fellibbenésével tárul fel (mert az nem eszköze a megismerésnek, ahol a megismerő és a megismerni vágyott egymástól elválik), hanem maga az, amit valóságként látnunk kell. Az univerzális grammatika tehát lényegében a valóság (az elgondolt és megtapasztalt lét) leíró értelmezési keretrendszere, a valóság nyelve – ahogy Chomsky fogalmaz –, és éppen így lett az emberi tudat számára megismerhető valóság része is.

Ebben a tanulmányrészben tehát rámutattam arra, hogy a nyelv (elsődleges, belső) valósága biológiai meghatározottságú, egyénhez kapcsolt mentális sajátosság (I-nyelv), a (másodlagos) nyelvi valóság pedig ennek külsővé tétele, egy teremtett (pszeudo)valóság konstruálásával és kommunikálásával. Utaltam rá, hogy e rendhagyó megközelítés hatása messze túlmutat a nyelvtudomány

határain, és a nyelvet – és ezáltal annak építőelemeit, így a szavakat is – új értelmezési kontextusba helyezi. A nyelvi valóság és a valóság nyelvi kifejeződése egymásban feloldódik, a nyelv valósága új kontextusba kerülve a gondolkodás nyelveként jelenik meg a pszichés valóság horizontján belül. Ezzel nem azt állítjuk, hogy nincs objektív valóság, pusztán azt, hogy az számunkra csak mint a gondolkodás valósága jelenhet meg, a rend eszméje pedig éppen ebbe a valóságba van ágyazva.

A szavak, a nyelv és a jelentés

A szavak tehát egy, a közelmúltban újraértelmezett kontextusban definiált nyelvi rendszer részeként jelennek meg. Hozzáad-e bármit jelentésükhöz ennek ténye, és van-e ennek bármi jelentősége e dolgozat szempontjából? A válasz egyértelmű igen. Chomsky Arisztotelésznek a nyelvre vonatkozó definícióját – miszerint az jelentéssel bíró hang – megfordította. A nyelv hanggal bíró jelentés, ahol a jelentés nem platóni idea, hanem az egyén biológiai/pszichológiai realitása. A rend eszméje tehát ennek a realitásnak a része. Lássuk, hogyan válik a nyelv hanggal bíró jelentéssé, hogyan írható körül a jelentés nem platóni értelemben értett állandósága.

Egy adott nyelv és e nyelvet beszélő közösségek történelme a nyelvi kompetencia talaján kibontakozó sajátos megjelenési formákat mutató egyedi jegyeket hordoz, és nyelvében folyamatos létben élő, vizsgálható összefonódást mutat. Ez tulajdonképpen a nyelv és a kultúra kapcsolatát jelenti, amelyre Johansson is utal: „*a kultúra első esetleges nyomai ugyanannál az emberfajnál jelennek meg, amelynek képviselői feltehetően az első beszélők is voltak*” (Johansson, 2023).

A nyelvben ezáltal – többek között annak felszíni struktúráját jelentő két összetevőjén keresztül – az emberi közösségek életkörülményeinek, gondolkodásmódjának, anyagi és szellemi kultúrájának lenyomata megőrződik, állapota és annak változása tükröződik. Az egyik összetevő az adott nyelv szavainak összessége (szókészlet, szókincs), a másik pedig maga a szűkebb értelemben értett nyelvi/nyelvtani rendszer, amelyet ugyanakkor az univerzális grammatika velünk született képessége ágyaz be. A szókészlet az előbbi adottság mellett folyamatosan gyarapodik, fejlődik, változik, függvényeként az emberi közösséget érintő, tágabb értelemben értett egzisztenciális hatások intenzitásának (Bakos, 1984).

Szavaink így ennek az időben lejátszódó folyamatnak a mérföldköveivé válnak. Vizsgálatakkal pillanatképpé merevítjük a valóság egy szeletét (a nyelv és a dolgok közötti reláció feltárásával), majd térben és időben érvényes kontextusában

definiáljuk. Másrésről vizsgáljuk ezeket a szómérföldköveket, mint időben változókat, információhordozó elemeiként annak a kornak, amelyben a fent kibontott életkörülmények változása megtörténik. Formálódik a szavak jelentése, és így formálódik a kontextus, amelyben e szavak sokszor változatlan betűsorokként jelennek meg, de – korábbi jelentésükhöz képest – eltérő, módosuló értelmezési környezetbe ágyazódnak. Jelentésük kibővül, megváltozik és olykor elveszik. Változik a valóság – de legalábbis annak tükröződése kap újabb és újabb színezetet –, és változik az ennek leírását segítő nyelv is.

Ezért fordulunk tehát előszeretettel az etimológiai-szemantikai megközelítéshez, mert általa egy letűnt világ elmúlt valósága újjászületésének lehetünk tanúi. Megértésünk része ez, egyfajta valóság-kontextualizálás, amelynek meghatározott tere és ideje van. Kutatásom, amely a rend eszméjével és természetével kapcsolatos vizsgálódások irányába mutat, ezért kezdődik a rend szavunk etimológiai és szemantikai megközelítésével.

Nem kizárt azonban, hogy a kutatás során invariáns elemekbe botlunk. Ebbe az irányba mutat Arisztotelész okfejtése, amikor rámutat: „*amik a beszédben elhangzanak, lelki tartalmak jelei, amiket pedig leírunk, a beszédben elhangzottak jelei. És mint ahogy nem mindenkinek az írása azonos, úgy a beszéde sem. Viszont a lelki tartalmak, amelyeknek ezek közvetlen jelei, mindenkinél ugyanazok; s ama dolgok, melyekről e tartalmak képet adnak, szintén ugyanazok*” (Arisztotelész, 1979).

Szavainknak tehát – így rend szavunknak is – van eredete, és vannak időben változó, vizsgálható jelentésformái, amelyek értelmezése visszamutat a szavak, kifejezések használatának térbeli-időbeli valóságára. E variabilitás mellett – megfontolva Arisztotelész gondolatait – érdemes azzal az előfeltevéssel élni, hogy e jelentéstartalmaknak létezhet valamiféle múlandóságon túlmutató állandóságot sejtető esszenciális tartalma, vagy legalább valamiféle archetipikus jelentésre visszamutató „kozmosz háttérzaja” is (amelyre a hangalak, a jel létrejött). Ezt az invariáns elemet (mint képzetet, mint alap-előfeltételt) azonosítom a rend eszméjeként, amely egy időtlenül érvényesnek tételezett, értelmezést segítő modellje a valóságnak. Előfeltevése azzal segíti a rendészettudományt, hogy a rendészetről gondolkodók rendelőképeinek feltárásával, és a történelmi előzmények felmutatásával kontextualizálja a fogalom mögé rejtett változó és tudatosan vagy tudattalanul elhatárolt, olykor kisajátított jelentéstartalmat. Megteremtve ezzel azt a distinkciót, amely segítséget nyújt a rend valódi természetének megismerésére és feltárására – már amennyiben van a rendnek valódi (és invariáns) természete.

A vizsgálódás invariáns elemet érintő részéhez az univerzális nativizmus huszadik század végi fejlődése is ad muníciót, amelynek vezető képviselője a már

fentebb hivatkozott Chomsky volt. Ahogy már utaltam rá, feltételezése szerint az emberi gondolkodásnak – akárcsak a nyelvnek – sajátos grammatikája, bonyolult szervezőelvei vannak. Ezek az emberi természet lényegét adják, részben környezetfüggő (környezeti kitettséget okozó), részben pedig attól független elemeken keresztül. Gondolkodásunk környezetfüggő (asszociatív, mellérendelő) elemei biológiai korlátokkal meghatározottak, egyetemesen adottak, velünk születnek. Ezzel szemben gondolkodásunknak önálló, tapasztalatfüggetlen (a priori) elemei is vannak, amelyek e szervező elvekhez kapcsolódnak. Az univerzális nativizmus éppen ebben látja a szabadságunk lényegét: „*A szabadság kulcsa éppen az, hogy vannak gondolatvilágunknak tapasztalatfüggetlen elemei is*” (Pléh, 2019). Egyes elméletek éppen ezért a törzsfajlás során nem is a viszonylag későn megjelenő beszéd, sokkal inkább a gondolkodás kialakulását tekintik fordulópontnak. „*A nagy evolúciós ugrás a gondolkodás, tehát egy belső, immanens mentális folyamat alapvető megváltozása miatt következett be*” (Kenesei, 2019).

Ahogy korábban is jeleztem, Chomsky és a vele szemben érvelő Johansson álláspontja meghatározott pontokon eltér a nyelv eredetével kapcsolatos kérdésekben. Különösen annak kialakulási módja és időtartama tekintetében, továbbá abban, hogy van-e változásnak invariáns eleme, és ha igen, mi az. Álláspontjuk azonban több helyen is legalábbis részben összeegyeztethető. Példának okáért abban feltételezhetően mindkét gondolkodó egyetért, hogy meghatározó evolúciós eredménynek (ha nem is ugrásnak) tekinthető a gondolkodás megjelenése/kialakulása, amely a nyelv kialakulásának alapvető előfeltétele vagy velejárója volt. A kérdés itt igazából nem is elvi, sokkal inkább időbeli kérdéssé válik. Az ugyanakkor már markáns különbség, hogy Chomsky szerint ez hirtelen változással, 50–100 ezer éve történhetett, míg Johansson álláspontja szerint a nyelv kialakulása fokozatos és folyamatos evolúciós változásokkal kísért hosszú (1–1,5 millió éves) időtartamban, a Homo erectus megjelenésétől képzelhető csak el. Érvelése szerint a feltételek itt váltak adottá a nyelv kialakulásához, és e változásokban a környezeti hatások és a természetes kiválasztódás hatásai az öröklésen keresztül egyaránt szerephez jutottak. Álláspontja szerint „*az erectus leszármazottjai félmillió éve már minden jel szerint beszéltek*” (Johansson, 2023).

A vita kapcsolódása a rend eszméjének kérdéséhez kézenfekvő, ha megfontoljuk az alábbiakat. Amennyiben valóban léteznek gondolkodásunknak tapasztalatfüggetlen elemei, abban az esetben a rend feltételezett eszméjének nyomára kell bukkanjunk egy célzott kutatással. Ha viszont nincsenek, akkor a rendszerűség megjelenését másképpen kell magyarázzuk, és okait összetettebb formában kell bemutatnunk. Az előbbi esetben a rend egy célként mutatkozik meg, és

funkciója van, míg az utóbbi esetében egy megismerhető működésmódja, sokkal árnyaltabb, és talán fel sem fejthető (nem emberi) célzattal, ez viszont már a hozzáférhető hipotézisek határterületére vezetne. Ám ha másképpen közelítjük e problémát, az ellentét csak látszólagos, hiszen elfogadtuk, hogy vagy egy problémáról beszélünk (amely kognitív képességeink számára elérhető), vagy pedig egy misztériumról, és logikus a következtetés, hogy valódi tudásunk csak ez előbbivel kapcsolatban lehet.

Összegző gondolatok

Ezek a gondolatok képezik alapját a rend eszméjének, amely ettől kezdve modellszerű alapképzetként tételezhető valóságunkban, és akárcsak a nyelvet, amely a valóság leíró keretrendszere, ezt is keretrendszernek tekintjük, csak elsősorban a gondolkodás és az életben, különösen a közösségi életben való eligazodás keretrendszerének.

A rend eszméjének belső tartalma a valósághoz igazodva sokféleképpen kifejeződik, de modellbe illeszthetősége megmarad, nem veszik el. Mert állandóságát a gondolkodás megjelenését követően annak fentebb említett tapasztalatfüggetlen (a priori, invariáns) elemei biztosítják, változékonyságát pedig a gondolkodás tapasztalati tárgyai, külső, változó környezetünk. A vizsgálódás során nem szabad megfeledkezni arról, hogy a variáns elemek (külső környezetünk) változásának dinamikája az elmúlt párszáz évben, az ipari forradalom időszakától lendületesebbé vált, ezt követően pedig az elmúlt évtizedekben robbanásszerű, exponenciális változási görbét rajzolt, és egy új létmódot teremtett.

Ennek a jelentőségét nem érdemes le- és alábecsülni. Ugyanis az emberi közösségek – életkörülményeiket tekintve – az emberi faj történetének 99%-át vadászó, zsákmányoló létmódban töltötték, 50–150 fős közösségekben (Berezkei, 2008). Ez az időtávlat, még ha csak a leggyorsabb evolúciós fejlődést mutató *Homo erectus* megjelenését és létezésének utolsó ismert nyomait tekintjük viszonyítási pontnak, akkor is ~1,8–0,2 millió év. Az államszerű képződményeiről ismert civilizációk megjelenése – amely önmagában egy minőségi ugrást jelentett – pedig pusztán évezredekben mérhető, míg az említett dinamikájú változások közül a legutolsó és a leginkább valóságformálónak tűnő csak évtizedekben, de legjobb esetben is egy évszázad időtartamban.

A modell használhatósága ugyanakkor a gondolkodás megjelenését követően értelmezhető, azt megelőzően – itt nem kifejtetten – egy, az állati létmódból jobban ismert, ahhoz inkább hasonlítható természeti rend képében mutatkozhatott meg, amelynek talán a legmarkánsabb ismerve a mostani létmódunkhoz képest

annak fenntarthatósága volt. És ez az az ideális állapot, amelyhez ma is viszonyulunk, amikor a társadalmi rend megteremtésén munkálkodunk. A környezeti és társadalmi fenntarthatóság ideájához, amely szoros kapcsolatot mutat a rend feltételezett eszméjével. Ez a gondolat kapcsolja össze a rend eszméjének valóságát a kognitív képességeink számára elérhető problémákkal, valamint az azon túli rejtélyekkel és misztériumokkal.

Mindezek a kutatások a rendésztudomány számára nemcsak hasznosak, hanem alapvető jelentőségűek, hiszen a tudományterület megalapozását – az állam- és jogtudományi megközelítés mellett – tágabb kontextusban teszik értelmezhetővé. Nem egymással szembehelyezkedve, sokkal inkább egymás nézőpontjait kiegészítve.

Meggyőződésem, hogy a rendésztudomány számára az angol népköltésből ismert, mottóként választott patkószeg beverése a rendelőképek vizsgálatával és ennek részeként a rend fogalmának kontextusba helyezésével, végezetül a rend eszméjének körülírásával kezdődhet. Ez esszenciális tartalmak feltárásához vezet, amelyeken keresztül kirajzolódik a valóság ilyen aspektusból feltárható valódi természete, amelyet a rend eszméjének modelljén keresztül tehetek láthatóvá.

Felhasznált irodalom

- Arisztotelész. (1979). *Organon*. Akadémiai Kiadó.
- Bereczkei T. (2008). *Evolúciós pszichológia*. Osiris.
- Bródy M. (2019). Néhány bionyelvészeti megjegyzés. In Kenesei M. (Szerk.), *Nyelv, biológia, szabadság*. (pp. 113–126). Gondolat.
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. Mouton & Co. Publishers. <https://doi.org/10.1515/9783112316009>
- Chomsky, N. (1995). *Mondattani szerkezetek. Nyelv és elme*. Osiris-Századvég.
- Chomsky, N. (2018). *Miféle teremtmények vagyunk?* Kossuth.
- Crystal, D. (2003). *A nyelv enciklopédiája*. Osiris.
- Darwin, C. (1871). *The Descent of Man*. Murray.
- Horváth K. (1997). A nyelv eredete. In Sipos L. (Szerk.), *Pannon Enciklopédia – Magyar nyelv és irodalom*. (pp. 18–20). KERTEK 2000 Könyvkiadó.
- Johansson, S. (2023). *A nyelv eredetéről*. Európa.
- Kenesei I. (2019). Nyelv, biológia, szabadság. In Kenesei M. (Szerk.), *Nyelv, biológia, szabadság*. (pp. 7–26). Gondolat.
- Pléh Cs. (2019). Chomsky és a pszichológia. In Kenesei M. (Szerk.), *Nyelv, biológia, szabadság*. (pp. 55–84). Gondolat.

A cikkben található online hivatkozás

URL1: *A kvantummechanika filozófiai problémái*. <https://hps.elte.hu/~szegedi/fizfil/qmu.htm>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Cieleuszky P. (2024). A rendészet rendje 3. Bevezetés a rend fogalmi vizsgálatának tárgyalásához, avagy miért fontosak a szavak? *Belügyi Szemle*, 72(11), 1959–1973. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJA.2024.v72.i11.pp1959-1973>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Cieleuszky Péter, aki a cieleuszky.peter@uni-nke.hu e-mail címen érhető el.

A különleges jogrend állami keretrendszere a veszélyhelyzet intézményének kontextusaiban

The state framework of the special legal order in the contexts of the institution of the emergency

Hottó István

doktorandusz, tudományos segédmunkatárs
Pécsi Tudományegyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar
hoto.istvan@ajk.pte.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány célja gondolatok megfogalmazása és megosztása arról, hogy az egészségügyi válsághelyzet a magyar államot, a jogalkotást, a közigazgatást és az önkormányzatokat milyen új kihívások elé állította, és azokra milyen hatást gyakorolt.

A tanulmány további céljaként fogalmazható meg a jogalkotás veszélyhelyzeti cselekvésének feltérképezése, valamint annak bemutatása, hogy a különleges jogrendi veszélyhelyzet kihirdetése, hosszabbítása és fenntartása milyen jogalkotási nehézségeket és alkotmányossági és jogbiztonsági kérdéseket vetett fel.

Módszertan: A szerző kutatása során az újkeletű témához fűződő tapasztalatokat elemezte és értékelte a különleges jogrend vonatkozásaiban.

Megállapítások: A szerző szükségesnek tartja, hogy az egészségügyi válsághelyzet időszaka alatt szerzett közigazgatási, egészségügyi, rendészeti, élelmiszeripari, ellátási és szolgáltatási tapasztalatok tudományos alapossággal történő kielemezése minél előbb megtörténjen, majd szükség szerint azok a jogszabályokba beépítésre kerüljenek.

Érték: A tanulmány felhívja a figyelmet arra, hogy Magyarország Kormányának és az államigazgatás rendszerének fel kell készülnie egy-egy újabb veszélyhelyzet kezelésére, így a veszélyhelyzet előállásakor az újkeletű tapasztalatok alapján kidolgozott protokollok azonnal rendelkezésre állhatnak.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 03. 05. Átdolgozás: 2024. 04. 11.
Elfogadás: 2024. 04. 24.

Kulcsszavak: veszélyhelyzet elrendelése, egészségügyi válsághelyzet, különleges jogrend szabályozása, egészségügyi válsághelyzet kihívásai a jogalkotásra

Abstract

Aim: The aim of this study is to reflect and share ideas on the challenges and impacts of the health crisis on legislation and the functioning of local governments. A further aim of the study is to map the legislative action in emergency situations, and to examine the legislative difficulties and constitutional concerns caused by the declaration, extension and maintenance of the special legal emergency, and whether the emergency legislation was appropriate from the point of view of legal certainty.

Methodology: In my research, I analysed and evaluated the experience of this new topic.

Findings: I believe it is essential that the experience gained during the health crisis in the fields of public administration, health, law enforcement, food, care and services is analysed in scientific depth as soon as possible and incorporated into legislation as necessary.

Value: The study draws attention to the need for the Government of Hungary and the system of public administration to be prepared to deal with new emergencies, in which case protocols developed on the basis of recent experience may be immediately available.

Keywords: declaring an emergency, health emergency, special legal order regulation, challenges of a health emergency for legislation

Bevezető gondolatok

A történelemre visszatekintve folyamatosan váltják egymást a nyugodt, békés időszakok, a háborús, válságos időszakokkal. Az ezredfordulót követően az első nagyobb megrázkódtatás, amely megrázta a világot, a 2001. szeptember 11-i terrortámadás volt. Ezt követően 2008-ban kitört a gazdasági világválság, amely 1929 óta a legsúlyosabb visszaesést okozta a gazdaságban, s amelyet követtek az Európai Unió pénzügyi válságai. 2015-ben jelentős migrációs krízis állította kihívás elé az Európai Uniót, majd 2022. február 24-én kezdetét vette az orosz invázió Ukrajna ellen.

Nem gondoltuk volna, hogy mindez bevezetője annak a globális sokknak, amelyet egy vírus okozott, és amire 2020-ban nem volt felkészülve a világ. A COVID-19-járvány következményei érintik a társadalom egészét, beleértve

a jogrendszert is. Az egészségügyi válság megjelenése kétségtelenül megkövetelte az állam szerepének megerősödését. A koronavírus-járvány miatt 2020. március 11. óta a magyar kormány különleges jogrendet vezetett be, több ízben is veszélyhelyzetet hirdetve, megjegyezve, hogy a tömeges megbetegedést okozó humánjárvány nem tartozott az Alaptörvény által nevesített veszélyhelyzet elrendelését megnevezett okokhoz.

A megváltozott gazdasági viszonyokba a kormány beavatkozása elkerülhetetlen mind a közjog, mind a magánjog területén. A közjog alá- és fölrendeltségen, alapvetően kógens szabályokon alapszik, míg a magánjogra a mellérendeltség és a diszpozitivitás a jellemző. A közjog esetében az állam, az önkormányzat nélkülözhetetlen szereplő, ezért is térek ki tanulmányomban a közigazgatás és önkormányzat szabályozására. Az önkormányzatoknak a veszélyhelyzet ideje alatt a 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (a továbbiakban Möt.) egyes rendelkezéseit eltérően kell alkalmazni, szembenézve számtalan új feladattal, amelyekhez nincs gyakorlati útmutató. A veszélyhelyzet elrendelésében és a rendeleti jogalkotásnál pedig meghatározó a közigazgatás legfőbb szerve, a Kormány tevékenysége.

A magánjogban az egyenrangú felek akarata a meghatározó. A gazdasági szereplőket foglalkoztató kérdés, hogy vajon a járvány vis maiornak tekinthető-e?

A dolgozat fő célja a jogalkotás veszélyhelyzeti cselekvésének feltérképezése, valamint annak bemutatása, hogy a különleges jogrendi veszélyhelyzet kihirdetése, hosszabbítása és fenntartása milyen jogalkotási nehézségeket, alkotmányossági kérdéseket vetett fel.

A COVID–19-világjárvány megjelenése

Egészen pontosan 2020. március 11-én hirdetett világjárványt az Egészségügyi Világszervezet. Tedrosz Adamon Gebrejeszus, a szervezet főigazgatója közölte: *„Mély aggodalommal tölt el minket a vírus súlyosságának és terjedésének riasztó szintje, akárcsak a téllenség riasztó szintje. Ezért úgy értékeltük, hogy pandémiaként jellemezhető a Covid19.”* (URL1).

Alig néhány héttel később pedig szinte megállt és bezárkózott a világ. A világjárvány megjelenésével olyan alapvető emberi jogok kerültek korlátozásra, mint a mozgás és tartózkodás szabadsága vagy a gyülekezés szabadsága. A világ orszárai különböző korlátozó intézkedésekkel próbáltak védekezni a járvány terjedésével szemben. Iskolákat, éttermeket, színházakat, mozikat, sportcentrumokat zártak be, megszűntek a közösségi rendezvények. A járvány a gazdaság alapvető átrendeződését is magával hozta, mely körülmény nemzedékek

óta nem, esetleg csak alig látott korábbi jogi problémákat is felvetett, mely helyzetet a jogászai professzió oldaláról is reakciót igényel.

A veszélyhelyzet megjelenése

A veszélyhelyzet a különleges jogrendek között az egyetlen olyan intézmény, amely nem az állam fegyveres védelmére irányul. Alkalmazási valószínűsége lényegesen nagyobb a többi esettípushoz képest. A veszélyhelyzet időszakának fő szabályait az Alaptörvény, részletszabályait sarkalatos törvényként a katasztrófavédelmi törvény szabályozta. Az Alaptörvény alapján a veszélyhelyzet kihirdetésére a Kormány jogosult, olyan elemi csapások vagy ipari szerencsétlenségek esetén, amelyek az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztetik. A Kormány a veszélyhelyzetben rendeletet alkothat, amellyel – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. Az ilyen módon megalkotott rendeletek tizenöt napig maradnak hatályban, kivéve, ha a Kormány – az Országgyűlés felhatalmazása alapján – a rendelet hatályát meghosszabbítja. Ugyanakkor a veszélyhelyzet megszűnésével e rendeletek hatályukat veszítik.

Magyarország Kormánya a 40/2020. (III. 11.) Korm. rendeletben az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében Magyarország egész területére veszélyhelyzetet hirdetett ki.

Azonban megjegyzendő, hogy a veszélyhelyzet humánjárvány miatti kihirdetése többek szerint azért volt alaptörvény-ellenes, mert a magyar jogban nem tartozik sem az elemi (természeti) csapás fogalmi körébe, sem ipari katasztrófaként nem értelmezhető. Továbbá a tizenöt napos hatály szabályával szemben a meghozott kormányrendeletek hosszabb időre szóltak. Ettől kezdve pedig az így meghozott kormányrendeletek és törvények elbizonytalanodásra adnak okot, mivel már a felhatalmazás is alkotmányjogi szempontból aggályos.

„Ahogyan a test is extrém körülményekkel reagál a vírustámadásra, úgy az állam is sajátos, ritkán alkalmazott eszközökkel lép fel állampolgárai védelme érdekében a veszélyhelyzet esetén. Azonban a láz sem a test normális állapota, és a kivételes jogrend sem lehet a (jog)államé.” (Sabjanics, 2014).

A különleges jogrend

A különleges jogrend az alkotmányos szabályozás különös része, a békétől, általánosabban az állami működés általános szabályaitól eltérő időszakok bővített eszköztárú kezelésének joga. A fogalom célrendszere szerint egyrészt a végszükség kategóriájának államszervezeti szintű vetülete, másrészt egyfajta elrettentő eszköztár az alkotmányon alapuló rendszer stabilitásának biztosítása érdekében. Az eszközrendszer tartalmi oldaláról vizsgálva: az alkotmányozó maga határozza meg az államszervezetre vonatkozó azon eltérő szabályokat, amelyek arányos eltérési lehetőséget biztosítanak a hatalommegosztáson alapuló államszervezeti szabályokhoz képest annak érdekében, hogy a különleges jogrendet kiváltó okra reagálást követően az állam működése mielőbb visszaállítható legyen az általános szabályok szerinti rendszerre. Az államszervezeti eltérés mélységének függvényében a különleges jogrendi időszakok kezelhetőségének érdeke kiváltja az egyes alapjogok békétől eltérő mértékű korlátozását, vagy azok gyakorlásának felfüggeszhetőségét, és a békében nem érvényesülő alkotmányos kötelezettségek bevezetését. A különleges jogrend alkotmányosságának értékelési szempontja lényegesen eltér a béke időszakában érvényesülő mértéktől: elsődlegesnek tekinthető a nem korlátozható garanciák és nem változtatható feltételek betartása mellett a kiváltó ok kezelése, majd a késedelem nélküli visszatérés az alkotmányos hatalomgyakorlás normális gyakorlati rendjéhez. Összességében a különleges jogrend az állami hatékonyság fenntarthatósága érdekében megvalósított, átmeneti időre szólóan eltérített szükségési és arányossági normarendszer, a jogállamra vetített végszükség jellegű intézmény (URL2).

A különleges jogrend mint gyűjtőfogalom, magában foglalja mindazokat az esetköröket, amelyek az alkotmányos szabályozás különös részeként rendkívüli, kivételes időszakok esetére határozzák meg az állam működését. „... *a különleges jogrend egy olyan társadalmi vagy természeti jelenség kezelésére biztosított állami keretrendszer, amely az állam működésének normális állapotában nem kezelhető, és amely az embereket, az államot vagy az alkotmányos rendet veszélyezteti.*” (Csink, 2017).

Célja, az állami hatékonyság fenntartása az átmeneti időre szólóan, olyan biztonsági és védelmi rendszer kialakítása, amely biztosítja a rendkívüli helyzetek során felmerülő feladatok végrehajtását, olyan veszélyek elhárítását, amelyekre a normál (béke)idejű államszervezeti struktúra működése nem alkalmas, vagy erre a szervezeti és működési feltételek az adott időszakban nincsenek meg (Lakatos, 2019).

A különleges jogrend szabályozása a veszélyhelyzet kihirdetésekor

A különleges jogrend mai értelemben vett fogalma a korábbi alkotmány (1949. évi XX. tv.) 1989. október 23-i módosításában jelent meg először (1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról). A módosítás célja az volt, hogy támogassa a demokratikus átmenetet és megfelelő keretet adjon az esetlegesen felmerülő rendkívüli helyzetekhez. A magyar jogrendszerben az arányosság elvének megfelelően különböző fokozatai, illetve típusai vannak a különleges jogrendnek.

Magyarország Alaptörvényének (a továbbiakban: Alaptörvény) hatodik módosítása (2016. június 14.) a különleges jogrendi szabályokat egy új esetkörrel, a „terrorveszélyhelyzettel” egészítette ki.

1. számú táblázat

Kivételes jogrendek és a kivételes hatalom címzettjei Magyarországon

	Rendkívüli állapot	Szükség-állapot	Megelőző védelmi helyzet	Váratlan támadás	Terrorveszélyhelyzet	Veszélyhelyzet
Elrendelő	OGY 2/3	OGY 2/3	OGY Jelenlévők 2/3-a	Kormány	OGY Jelenlévők 2/3-a	Kormány
Kiváltók	Hadiállapot kinyilvánítása, idegenhatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély)	A törvényes rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, az élet és vagyoni biztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmény	Külső fegyveres támadás veszélye, szövetségi kötelezettség teljesítése	Külső fegyveres csoportok váratlan betörése	Terrortámadás jelentős és közvetlen veszélye, terrortámadás	Élet- és vagyoni biztonság veszélyeztető elemi csapás, ipari szerencsétlenség és következményeik elhárítása
Felhatalmazott	Köztársasági elnök	Kormány	Kormány	Kormány	Kormány	Kormány

Forrás. Infoszolg/Magyarország Alaptörvénye, ([URL3](#)).

Ekkor az Alaptörvényben önálló fejezetet kapott különleges jogrendben, az ott rögzített különleges jogrendbéli esetkörök – amint azt a fenti táblázat is mutatja –, az alábbiak voltak: rendkívüli állapot, szükségállapot, megelőző védelmi helyzet, terrorveszélyhelyzet, váratlan támadás, veszélyhelyzet.

Az Alaptörvény 53. és 54. cikke a részletszabályokat sarkalatos törvényi szintre utalta, továbbá az alábbi két törvénnyel együtt alkalmazta: a 2011. évi CXI-II. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről; és a 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

A különleges jogrend hatályos szabályozása

Az Alaptörvény kilencedik módosítását az Országgyűlés 2020. december 15-én fogadta el, azzal a fontos megkötéssel, hogy a különleges jogrenddel kapcsolatos új rendelkezések 2023. július 1-től válnak hatályossá. Ezzel az Országgyűlés egy több mint kétéves jogalkotási időintervallumot nyitott meg a kapcsolódó sarkalatos és egyéb jogszabályok, így különösen a rendvédelmi szervek és a honvédség békeidőszaki és különleges jogrendi működését érintő szabályozásának megújítására. Az Országgyűlés döntése értelmében átfogó módosításra kerültek a különleges jogrend szabályai. Az eddigi hat különleges jogrendi esetkörrel szemben 2023. július 1-től az új rendelkezés szerint különleges jogrendnek minősül a hadiállapot, a szükségállapot és a veszélyhelyzet.

Magyarország Alaptörvényének 48. cikke meghatározza a különleges jogrendeket, mint a hadiállapot, a szükségállapot és a veszélyhelyzet fogalmait. Ezt követően a 49. cikk részletesen kitér a hadiállapotra és annak kihirdetésének körülményeire. Első pontjában felsorolja azokat a feltételeket, amelyek mellett az Országgyűlés hadiállapotot hirdethet ki. Ilyen feltételek lehetnek a háborús helyzet kinyilvánítása vagy háborús veszély, külső fegyveres támadás vagy annak közvetlen veszélye, valamint a kollektív védelemre irányuló szövetségi kötelezettségek teljesítése.

A 49. cikk második pontja hangsúlyozza, hogy a hadiállapot kihirdetéséhez szükséges az országgyűlési képviselők kétharmadának támogatása. Ez a szavazási küszöb biztosítja, hogy ilyen súlyos döntés csak széles körű politikai konszenzus mellett születhet meg.

A 49. cikk harmadik pontja kitér arra, hogy hadiállapot idején a Kormány gyakorolja az Országgyűlés által átruházott jogokat, többek között döntést hozhat a Magyar Honvédség belföldi és külföldi alkalmazásáról, a békefenntartásban való részvételről, a külföldi hadművelési területeken végzett humanitárius tevékenységről, valamint a külföldi fegyveres erők magyarországi állomásozásáról és azok Magyarország területéről történő alkalmazásáról. Ez a rendelkezés lehetővé teszi, hogy a hadiállapotban a kormány gyorsan és hatékonyan reagáljon a változó biztonsági helyzetre.

Az Alaptörvény 50. cikke a szükségállapot kihirdetésének feltételeit és eljárását részletezi. Eszerint az Országgyűlés akkor hirdethet ki szükségállapotot, ha az alkotmányos rendet fenyegető cselekmények történnek, például annak megdöntése, felforgatása, vagy ha valaki a hatalmat kizárólagosan meg akarja szerezni, illetve, ha súlyos, jogellenes cselekmények veszélyeztetik az élet- és vagyónbiztonságot tömeges mértékben. A szükségállapot kihirdetéséhez az országgyűlési képviselők kétharmadának támogatása szükséges.

A szükségállapot alapértelmezés szerint harminc napig tart, de amennyiben a kihirdetésére okot adó körülmények továbbra is fennállnak, az Országgyűlés kétharmados többséggel meghosszabbíthatja azt újabb harminc napokkal.

A 51. cikk a veszélyhelyzetet tárgyalja, amelyet a Kormány hirdethet ki szomszédos országokban fennálló fegyveres konfliktusok, háborús helyzetek, humanitárius katasztrófák vagy az élet- és vagyónbiztonságot fenyegető súlyos események – mint az elemi csapások vagy ipari balesetek – esetén. A veszélyhelyzet alapértelmezett időtartama szintén harminc nap, amely meghosszabbítható az Országgyűlés felhatalmazásával, ha a veszélyhelyzet kihirdetésére okot adó körülmények továbbra is fennállnak. A meghosszabbításról az Országgyűlés a jelenlévő képviselők kétharmados többségével dönthet.

A jelzett módosítások egyik fő iránya, hogy az operativitás és gyors döntéshozatal biztosítása céljából a különleges jogrendi rendeletalkotás felhatalmazottjává minden esetkörben a kormány válik. E szemlélet átvételét több nemzetközi szabályozást elemző tanulmány is javasolta az elmúlt években, rámutatva, hogy míg Európában általában a kormány válik a különleges felhatalmazások címzettjévé, addig e különleges jogkörök hazánkban rendkívüli állapot idején a Honvédelmi Tanácsot, szükségállapotban pedig a köztársasági elnököt illeték meg (Kádár, 2020).

Az Alaptörvény kilencedik módosításával megindított rendszerszintű átalakulás következménye volt a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény megalkotása. Az ugyancsak 2023. július 1-jén érvénybe lépő jogszabály célkitűzése, hogy a magyar védelmi szabályozás és szervezetrendszer megfelelő válaszokat tudjon adni a 21. századi új típusú kihívásokra. A különleges jogrendi időszakokban érvénybe lépő intézkedések részletes szabályait – a Honvédelemről szóló 2011. évi CXIII. törvény 3. része helyett – 2023. július 1-től e törvény tartalmazza.

2. számú táblázat

Kivételes jogrendek és a kivételes hatalom címzettjei 2023. július 01-től

	Hadiállapot	Szükségállapot	Veszélyhelyzet
Elrendelő	OGY 2/3	OGY 2/3	Kormány
Kiváltó ok	Háborús helyzet és veszély, külső fegyveres támadás, hatásával külső fegyveres támadással egyenértékű cselekmény, valamint ezek közvetlen veszélye, kollektív védelemre irányuló szövetségi kötelezettség	Alkotmányos rend megdöntésére, felforgatására, vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló cselekmény, az élet- és vagyónbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztető súlyos, jogellenes cselekmény	Élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető súlyos esemény – különösen elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség – és következményeinek elhárítása
Felhatalmazott	Kormány	Kormány	Kormány

Forrás. Infoszolg/Magyarország Alaptörvényének 2023. 07. 01-től hatályos állapota; (URL4).

A különleges jogrend következményei

Az állam eltérő működési rendje során, az operativitást elősegítendő, hangsúlyeltolódás következik be a korábbi hatalmi szerkezetben, általában a végrehajtó hatalom (Kormány) jogköre szélesedik ki, emellett az Alkotmánybíróság kontrollfunkciója felerősödik. Különleges jogrendben az Alaptörvény alkalmazása nem függeszthető fel, az Alkotmánybíróság működése pedig nem korlátozható. Egyedi jogalkotási és joggyakorlási metódusok lépnek életbe, lehetőség nyílik egyes alapjogok korlátozására vagy felfüggesztésére is. Mivel a közhatalom rendkívüli jogosítványai alkalmat adhatnak a visszaélésre, a különleges jogrendek esetére szóló szabályozások arra törekednek, hogy az eredeti állapot alkotmányos módon visszaállítható legyen, csak olyan mértékű hatalomkoncentráció jöjjön létre, amely az adott veszélyhelyzet megoldásához feltétlenül szükséges. Az alapvető jogok bizonyos körének fokozottabb védelme mellett a szabályozásnak tükröznie kell az egyensúlyt a hatékonyság és a visszaélések kizárása között. „*A hatékonyság és a normativitás közötti egyensúlykeresést az arányosság alapelve könnyíti meg.*” (Jakab & Till, 2014).

Elemzések rámutatnak arra, hogy a visszaéléssel szembeni garanciát nem a részletes szabályozásoknak, hanem a hatékony politikai és jogi kontrollmechanizmusok rendszerének kell biztosítaniuk, amelyek mind a különleges időszak fennállása során, mind pedig utólagosan is képesek ellenőrizni a kivételes hatalomgyakorlást (Csink, 2017).

Magyarország Alaptörvényének 52. cikke rendelkezik a különleges jogrendre vonatkozó közös szabályokról. Az 52. cikk első pontja kimondja, hogy különleges jogrend idején az Alaptörvény alkalmazását semmilyen körülmények között nem lehet felfüggeszteni, így biztosítva az alkotmányos rend fennmaradását.

A cikk második pontja szerint, bár bizonyos alapvető jogok gyakorlását ideiglenesen korlátozni vagy felfüggeszteni lehet, ez nem vonatkozik az Alaptörvény II. és III. cikkében, valamint a XXVIII. cikk (2)–(6) bekezdésében rögzített alapvető jogokra. Ez azt jelenti, hogy bizonyos alapvető jogok, mint például a személyes szabadság vagy a véleménynyilvánítás szabadsága, még ilyen időszakokban is érvényesek maradnak bizonyos korlátok között. Az 52. cikk harmadik és negyedik pontjai hangsúlyozzák a Kormány felelősségét, hogy biztosítsa az Országgyűlés és az Alkotmánybíróság zavartalan működését különleges jogrend idején. Ez alapvetően fontos az állami hatalmi ágak közötti egyensúly és az alkotmányos ellenőrzés fenntartása szempontjából. Végül a cikk ötödik pontja meghatározza, hogy a különleges jogrend alkalmazásának részletes szabályait sarkalatos törvények állapítják meg, biztosítva ezzel, hogy az ilyen rendkívüli intézkedések alkalmazása átlátható és jogszabályokkal szigorúan szabályozott legyen.

A magyarországi közigazgatás a COVID–19-világjárvány idején

A magyar közigazgatást – hasonlóan más európai országok közigazgatásaihoz – az alkotmányos szabályozás szintjén váratlanul érte a COVID–19-járvány. Az egész világra kiterjedő tömeges megbetegedésekkel és nagyszámú érintettel kapcsolatos korlátozásokra a magyar közigazgatási jogban elsődlegesen nem a veszélyhelyzet intézményét, hanem az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) szerinti egészségügyi válsághelyzet intézményét rendelte alkalmazni, amely elsődlegesen az egészségügyi ellátások rendszerének az átalakítását jelenti (Asbóth, Fazekas & Koncz, 2020). A jellemzően ipari katasztrófákra és elemi csapásokra modellezett magyar rendszer¹ nem tartalmazott részletes rendelkezéseket egy világjárvány kezeléséhez kapcsolódó veszélyhelyzetre.

A fenti keretek között a Kormány végül a 40/2020. (III. 11.) Korm. rendeletben hirdette ki a COVID–19 humán járvány miatt a veszélyhelyzetet. A hatályos alkotmányos szabályok, valamint a katasztrófavédelemről szóló 2011. évi CXXVIII. törvény (továbbiakban: Kat. tv.) alapján így a Kormánynak megnyílt a lehetősége, hogy rendeleteiben a törvények alkalmazását felfüggeszthesse,

1 Magyarországon a rendszerváltozást követően többször is kihirdettek veszélyhelyzetet, igaz, ezek tipikusan az ország meghatározott részeire vonatkoztak, az egész ország tekintetében ilyen rendkívüli jogrend bevezetésére nem került sor. Így például a Kormány veszélyhelyzetet hirdetett a 2002-es dunai árvíz idején [176/2002. (VIII. 15.) Korm. rendelet], valamint a devceveri vörösiszap-katasztrófát követően [254/2010. (X. 6.) Korm. rendelet].

egyres rendelkezéseiktől eltérjen, valamint egyéb (egyébként törvényhozási tárgykörbe tartozó) rendkívüli intézkedéseket hozzon. Az Alaptörvény 53. cikk (3) bekezdése alapján ezek a rendeletek főszabály szerint 15 napig maradnak hatályban, kivéve, ha ezek hatályát az Országgyűlés meghosszabbítja. Mivel a járványveszély és annak kezelése 15 napnál hosszabb időt vesz igénybe, ezért az Országgyűlés – a Kormány által előterjesztett törvényjavaslatot megszavazva – úgy döntött, hogy egy általános felhatalmazással hosszabbítja meg a törvénytől eltérő szabályozást tartalmazó rendeletek hatályát, amelyet a 2020. évi XII., a koronavírus elleni védekezésről szóló törvényben adott meg. Azonban a törvény az első veszélyhelyzeti kormányrendeletek elfogadását követő 15 napon belül nem lépett hatályba, ezért az intézkedések fenntartásának érdekében egy sajátos megoldást alkalmazott az országos tisztifőorvos: normatív határozatban, járványügyi intézkedésként hosszabbította meg a veszélyhelyzeti záradék alapján kiadott kormányrendelet(ek)ben elrendelt intézkedéseket.

A fenti megoldást kényszer szülte, s ez is mutatja a kazuisztikus rendkívüli jogrendi szabályok sajátos kihívásait. A fenti aktus nehezen értelmezhető a hatályos magyar jogrendszerben. A határozat ugyanis normatív határozat. Azonban a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Jat.) 23. § (1) bekezdése alapján az országos tisztifőorvos nem adhat ki ilyen határozatot, ugyanis annak kiadására csak testületi vezetésű közigazgatási szerv jogosult. Ráadásul a Jat. ugyanezen rendelkezése azt is rögzíti, hogy a normatív határozatban az annak kiadására jogosult szerv ezek „szervezetét és működését, tevékenységét, valamint cselekvési programját” szabályozhatja (Jat. 23. §). Amennyiben erre – az iktatószámmal, egyéb számmal el nem látott – dokumentumra tekintünk, akkor kiemelhetjük, hogy egyrészt ezt egy önálló hatáskörű egyszemélyes közigazgatási szerv (az országos tisztifőorvos) adta ki, s amely törvényben, sőt Alaptörvényben meghatározott jogokat és kötelezettségeket korlátozott arra a rövid időre, amíg a 2020. évi XII. törvény a koronavírus elleni védekezésről, hatályba nem lépett. Szintén nem felel meg a fenti határozat a Jat. 24. § (3) bekezdésében intézményesített egyéb normatív aktusnak sem, ugyanis annak kiadására akkor kerülhet sor, ha a köztestületet, közigazgatási szervet törvény külön felhatalmazza normatív aktus kiadására (L. Tóth, 2014), márpedig az Eütv. hivatkozott szabálya nem tartalmaz normatív aktus kiadására való kifejezett felhatalmazást.²

Az alkotmányos és a rendkívüli jogrend szabályozásának hiányosságait a jogalkotó is felismerte, ezért a 2020. évi LVIII. törvény a veszélyhelyzet

2 Gazdasági Versenyhivatal: Ilyen normatív aktus például a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény 36. §-ában meghatározott közlemény.

megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készségről (Átmeneti tv.) az Eütv. megfelelő módosításával teremtette meg a sajátos korlátozások elrendelésének a jogalapját. A törvény jelentősen átalakította az egészségügyi válsághelyzet szabályozását. Az előzőekben láthattuk, hogy az egészségügyi válsághelyzet a hatályos Eütv.-ben – az Eütv. szabályozásához illeszkedve – alapvetően az egészségügyi ellátórendszer működésének a szabályait alakítja át a járványidőszakban. Az új törvényi szöveg ennél jóval tágabb körben ad lehetőséget a közigazgatás beavatkozására, az abban foglalt intézkedések – így üzletek működésének, nyitvatartásának szabályozása, áruszállítási korlátozások elrendelése, utazási, közlekedési korlátozás, termékek árusításának, fogyasztásának korlátozása, köznevelési, szakképzési, felsőoktatási intézmények működésével kapcsolatos szabályok bevezetése, a Magyar Honvédség bevonása a kórházak irányításába – jóval túlmutatnak az egészségügyi ellátórendszer sajátos járványügyi működésének átalakításán. Azaz lényegében az Eütv. nem sarkalatos szabályai között egy sajátos, különleges jogrendszeri formát alakított ki a törvényhozás, amely azonban nem minősül veszélyhelyzetnek, így az Alaptörvénynek a különleges jogrendre vonatkozó normái és garanciái sem alkalmazhatóak rá, miközben a járványügyi védekezéshez kapcsolódó különleges jogrendekre jellemző intézkedések bevezetését lehetővé teszik. Az, hogy ez végső soron nem az egészségügyi ellátórendszert érintő kérdéskör, hanem tulajdonképpen egy sajátos különleges jogrendi szabályozás, abból is világosá válik, hogy az egészségügyi válsághelyzetet immáron a Kormány rendeli el.

A veszélyhelyzetet 2020. június 17-én a Kormány a 282/2020. (VI. 17.) Korm. rendelettel megszüntette. A veszélyhelyzetben kiadott kormányrendeletek 15 napon túli hatályának általános meghosszabbításáról szóló 2020. évi XII. törvényt pedig a veszélyhelyzet megszüntetéséről szóló 2020. évi LVII. törvény hatályon kívül helyezte. Ez a megoldás is alkotmányos szempontból érdekes helyzetet jelentett. Az Alaptörvény szerint ugyanis a veszélyhelyzet kihirdetésére és visszavonására a Kormánynak van kizárólagos jogosítványa. Azonban a 2020. évi LVII. törvény címe is arra utal, hogy ez a veszélyhelyzet megszűnéséről szól, ami az Alaptörvény alapján nem az Országgyűlés hatáskörébe tartozó kérdés. Az Országgyűlés csak a Kormány veszélyhelyzetben kiadott, törvénytől eltérő rendeletei hatályának meghosszabbítására jogosult: ezt tette meg a 2020. évi XII. törvénnyel. Így az Országgyűlésnek elegendő lett volna hatályon kívül helyezni ezt a törvényt. Azonban az Országgyűlés – valószínűleg joggal kívüli okokból – a veszélyhelyzet megszűnésével kapcsolatos kérdéseket is rendezett, s a törvény hatályát is ettől tették függővé.

Az önkormányzatok a COVID–19 időszak alatt

Az önkormányzatiság kérdésköre a COVID–19 járványveszélyhelyzethez kapcsolódó közigazgatási jogi kutatások fontos kérdése kell, hogy legyen. A járványügyi helyzet és a korlátozásokkal összefüggésben is megjelenő gazdasági válság olyan helyzet, amely a centralizációs tendenciák erősödése irányába mutat. Válsághelyzetekben ugyanis hagyományosan a decentralizációval szemben előtérbe kerülnek a központosítási lépések és az ahhoz kötődő közigazgatási reformok (Bouckaert & Kuhlmann, 2016). Az önkormányzati szervezetrendszeren belüli kihívásokkal kapcsolatban ki kell emelni, hogy abban – jóllehet az Mötv. megerősítette az egyszemélyi vezetés (elsősorban a polgármester) szerepét – a testületi vezetés a hangsúlyos. Az önkormányzatok feladat- és hatásköreit elsődlegesen a képviselő-testület gyakorolja (Balázs et al., 2016). Ez a testületi vezetési központú rendszer egy veszélyhelyzet idején nehézkes lehet.

Az önkormányzatok szabályozása veszélyhelyzet esetén

Korábban is jeleztem, hogy a veszélyhelyzeti szabályozást a magyar jog a természeti csapásokra modellezte, s az elmúlt két évtizedben természeti és ipari katasztrófák miatt került sor veszélyhelyzet kihirdetésére. Ezekben az esetekben a testületeknek nincs lehetőségük kellő gyorsasággal reagálni. Egy ilyen helyzetben fontos garanciális szabályok a védekezést hátráltató tényezők lehetnek, amelyek a gyors válaszokat és intézkedéseket ellehetetlenítik. Éppen ezért a Kat. tv. 46. § (4) bekezdése sajátos döntéshozatali szabályokat határoz meg a veszélyhelyzet idejére. Eszerint „*veszélyhelyzetben a települési önkormányzat képviselő-testületének, a fővárosi, megyei közgyűlésnek feladat- és hatáskörét a polgármester, illetve a főpolgármester, a megyei közgyűlés elnöke gyakorolja.*” Azaz, a veszélyhelyzet kihirdetésével – amelyre az Alaptörvény alapján a Kormány jogosult – teljes mértékben átalakul az önkormányzati igazgatás rendszere. A testületközpontú igazgatást egyszemélyi igazgatás váltja fel. A döntések demokratikus legitimitációját az biztosítja, hogy az önkormányzati hatáskörök gyakorlását egy közvetlenül választott tisztségviselőre, a polgármesterre ruházzák. Értelemszerűen a Kat. tv. fenti szabálya „felülírja” az Mötv. 42. §-ának a kizárólagos képviselő-testületi hatáskörökre vonatkozó szabályait, a polgármesteri hatáskörgyakorlásnak csak viszonylag szűk korlátait szabályozza a Kat. tv. 46. § (4) bekezdése, amely rögzíti, hogy a veszélyhelyzeti hatáskörgyakorlás nem terjed ki az önkormányzati intézmény átszervezésére, megszüntetésére, ellátási, szolgáltatási körzeteinek kijelölésére. Ennek keretében

a polgármester – a fenti, intézményalakítási és szolgáltatásszervezési hatáskörök kivételével – valamennyi képviselő-testületi hatáskör címzettje. A fenti rendelkezésből következik, hogy így a polgármester gyakorolja a helyi jogalkotási hatásköröket is. Sem a Kat. tv., sem az Mötv., sem a Jat. nem rendelkezik erről a kérdéssel, a központi jogszabályok nem nevesítik a veszélyhelyzetben alkotott polgármesteri rendeletet, ellentétben például a köztársasági elnök rendeletével, amelyet a szükségállapot esetén a köztársasági elnök alkot, s amelyet az Alaptörvény 50. cikk (3) bekezdése külön is nevesít.

Így egyértelmű, hogy a polgármester által kiadott rendelet nem önálló jogforrás, hanem az egy önkormányzati rendelet – igaz, olyan rendelet, amelyet a Kat. tv. 46. § (4) bekezdése alapján a polgármester adott ki, mint a képviselő-testületi hatásköröket gyakorló személy. Erre figyelemmel a polgármester által kiadott rendelet tulajdonképpen az önkormányzat rendelete. Mivel ezt a jogforrási típust nem nevesíti külön az Alaptörvény, sem a Jat., ezért egyrészt ezt a rendeletet önkormányzati rendeletként kell jelölni, amelynek a preambulumban rögzíteni kell, hogy azt a polgármester adta ki a Kat. tv. 46. § (4) bekezdésében meghatározott jogkörében, a Kormány által kihirdetett veszélyhelyzetre figyelemmel. Így jogforrási szempontból ez is egy önkormányzati rendelet. Lényeges azonban, hogy ebben az esetben nem a képviselő-testület alkotja a rendeletet és nem is az Mötv. aktuspótlási szabályai érvényesülnek, hanem azt a Kat. tv. 46. § (4) bekezdése alapozza meg. Mivel ez a rendelet egy önkormányzati rendelet, s mivel a polgármester által kiadott jogforrás tekintetében nincs külön jogszabályi rendelkezés sem, ezért a polgármester által kiadott önkormányzati rendelet értelemszerűen nem veszíti hatályát a veszélyhelyzet megszűnésekor, arra csak akkor kerül sor, ha azt a képviselő-testület egy rendeletével hatályon kívül helyezi. Erre figyelemmel a veszélyhelyzet idején megalkotott rendeleteket is más, képviselő-testület által alkotott rendelet módosíthatja. Hasonlóan, amennyiben a polgármester a képviselő-testület hatáskörébe tartozó egyéb döntést hozott meg, az a veszélyhelyzet megszűnését követően is hatályos marad.

A Kat. tv. nem egyértelmű az önkormányzatok más szerveinek átruházott hatáskörben hozott önkormányzati döntéseivel kapcsolatban. Az Mötv. 41. § (4) bekezdése alapján a képviselő-testület – törvényben meghatározott kivételekkel – a hatásköreit átruházhatja egyes szerveire (bizottságra, polgármesterre, jegyzőre, részönkormányzat testületére, társulásra). Az Mötv. 53. § (1) bekezdés b) pontja alapján erre az átruházásra mindenképpen jogszabályban kell sort keríteni, mivel ezeket az önkormányzati rendeletben elfogadott önkormányzati szervezeti és működési szabályzatban is meg kell jeleníteni. Kérdéses, hogy a Kat. tv. 46. § (4) bekezdése mennyiben érinti ezeket. Kérdésként merült fel az is, hogy a Kat. tv. 46. § (4) bekezdésére figyelemmel a polgármester eljárhat-e

az átruházott hatáskörök tekintetében, mivel az Mötv. rendelkezései alapján ezek a hatáskörök az átruházással alapvetően kikerültek a képviselő-testület hatásköréből. A Kat. tv. 46. § (4) bekezdése és az Mötv. szabályai közötti ellentmondás feloldására a Miniszterelnökség és a Belügyminisztérium által kiadott útmutató nyújtott szakmai segítséget, amely dogmatikailag nem teljesen tisztán arra az álláspontra jutott, hogy a bizottságokra átruházott hatásköröket mint sajátos, származékos képviselő-testületi hatásköröket is a polgármester gyakorolja. Azonban az útmutató nem szólt a jegyzőkre telepített önkormányzati hatáskörök gyakorlásáról. A fenti logika alapján ezek gyakorlása is a polgármesterre kellett volna, hogy szálljon, de láthatóan a gyakorlatban erre nem került sor. Így kiemelhetjük, hogy a Kat. tv. kizárólagosan a testületi hatáskörökre koncentráló szabályozása nem rendezte megfelelően ezt a helyzetet, amelyet végül egy útmutatóval próbált a járványügyi célkitűzésekhez – az érintkezések számának csökkentése – igazítani a központi államigazgatás.

A fentiek is jelzik, hogy a nem túl részletes törvényi rendelkezések számos kérdést nyitva hagytak, s végső soron a polgármesterek belátására bízták, hogy miként élnek a veszélyhelyzet okozta sajátos helyzettel. A polgármesterek pedig különbözőképpen reagáltak erre a helyzetre.

A COVID–19-világjárvány hatása az önkormányzatok gazdasági helyzetére

Több évre visszanyúló az a centralizációs folyamat is, mely már korábban elkezdődött a kormányhivatalok és a járási hivatalok megjelenésével, amikor is különböző hatásköröket vontak el az önkormányzatoktól, mint például okmányirodai ügyek, gyám- és gyermekvédelmi ügyek, építésügyek, állat-egészségügyi ügyek vagy népegészségügyi ügyek. A központosítási folyamat tovább fokozódott a vírus megjelenésével, majd a veszélyhelyzet kihirdetésével. A Kormány által meghozott veszélyhelyzeti döntések az önkormányzatok költségvetését érintően kiterjedtek az önkormányzati saját bevételek jelentős részére, a helyi adónemek befagyasztására. Így a járvány miatti utazási korlátozások miatt különösen érintett turizmus segítése érdekében a 140/2020. (IV. 21.) Korm. rendelet alapján az idegenforgalmi adó megfizetése alól mentesítették az érintett adóalanyokat, így egy fontos önkormányzati adóbevétel elvonva végeztek gazdaságfejlesztési célokat. Ennél is közvetlenebb centralizációs intézkedést jelentett a 92/2020. (IV. 6.) Korm. rendelet 4. §-a, amely a gépjárműadóból származó bevételek teljes egészét központi költségvetési bevételként határozta meg, miközben a gépjárműadó beszedése továbbra is a települési jegyzők átruházott

államigazgatási feladata maradt. Az önkormányzatok tulajdona vonatkozásában is igencsak megszorító jellegű intézkedések figyelhetők meg, elég, ha csak a víziközművek államosítására gondolunk.

A COVID–19-világjárvány és a vis maior esetének dimenziói

A 2020-as év kezdetén, mielőtt a járvány elérte Európát, a gazdaság normál keretek között működött, nem volt válságban. Miután azonban a legtöbb országot érintő lezárások következtében az ellátási láncok megszakadtak, a globális kereskedelmi kapcsolatok ellehetetlenültek, a fejlett országokban is megtorpant a gazdasági növekedés. Az állami beavatkozás elkerülhetetlen volt, hiszen támogatásra volt szüksége a legtöbb gazdasági szektornak, vállalkozásnak, munkavállalónak. A támogatások több formája jelent meg, mint például a közvetlen pénzügyi segítség, kedvezményes hitelek, különböző hitel- és kamatmoratóriumok.

Miután a korlátozó intézkedések, lezárások közvetlenül érintették a gazdasági kapcsolatokat hirtelen sokkot okozva a gazdasági szereplőknél, a járvánnyal kapcsolatban az egyik legkorábban felmerülő és máig egyik legfontosabb magánjogi kérdés, hogy vis maiornak tekinthető-e a COVID–19-járvány.

Jóllehet a Ptk. nem határozza meg a vis maior fogalmát, a törvényhez – a szerződészegés általános szabályai körében – fűzött miniszteri indokolás kifejezetten említi, mégpedig a következő kontextusban: *„Ellenőrzési körön kívüli, azaz a szerződészegő fél által nem befolyásolható az a körülmény, amelyre a fél nem képes hatást gyakorolni. Ezeket a körülményeket természetesen nem lehet tételesen felsorolni, de bizonyos típusokat ki lehet emelni. Ilyen körülménynek tekinthetők mindenekelőtt a vis maior hagyományos esetei. A fél ellenőrzési körén kívülinek tekinthetők tehát a természeti katasztrófák: földrengés, tűzvész, járvány, aszály, fagykár, árvíz, szélvihar, villámcsapás stb., továbbá bizonyos politikai-társadalmi események: mint például háború, forradalom, felkelés, szabotázs, közlekedési útvonal (repülőtér) lezárása. Ide sorolhatók ezen kívül meghatározott állami intézkedések: behozatalikiviteli tilalmak, devizakorlátozások, embargó, bojkott és hasonlók. Ebbe a körbe tartozhatnak adott esetben súlyos üzemzavarok, valamint a szerződés szerű teljesítést lehetetlenné tevő radikális piaci változások (mint drasztikus árrobbanás, a fizetés pénznemének rendkívüli meggyengülése stb.).”*³ Mindezzel egybecseng a jogirodalomban uralkodóknak tekinthető álláspont, amely szerint a vis maior fogalomkörébe azok a körülmények sorolhatók, amelyek a felek ellenőrzési körén kívül esnek, vagyis amelyekre

3 A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény miniszteri indokolása, 587. (7 b alpont).

a felek nincsenek befolyással (bekövetkezésükre, illetve elmaradásukra a felek nem képesek hatást gyakorolni) (Vékás, 2016). Ez alapján aligha vitatható, hogy a koronavírus-fertőzés okozta világjárvány – a szerződési jog fogalmi keretei között – vis maiornak minősül. Azonban meg kell jegyezni, hogy az elmúlt évek bírói gyakorlata alapján, ugyan kétségtelen, hogy a koronavírus-járvány vis maiornak minősül, de ebből nem következik automatikusan az, hogy egy konkrét szerződéses kötelelem tekintetében releváns lenne, sem pedig az, hogy – relevanciája esetén – a vis maiorra hivatkozó fél valamely kötelezettség alól mentesülne. Vagyis: a világjárványra mint vis maiorra általánosságban történő hivatkozás önmagában nem feltétlenül vált ki joghatást.

Zárógondolatok

Az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető veszélyhelyzet 2022. május 31. napjával megszűnt, az Alaptörvény 2022. május 25-én hatályba lépett tizedik módosítása értelmében azonban a Kormány szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, háborús helyzet vagy humanitárius katasztrófa, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdethet ki, és rendkívüli intézkedéseket vezethet be. Az Alaptörvény e rendelkezése és a Kat. tv. felhatalmazása alapján a Kormány 2022. május 25-én az Ukrajna területén fennálló fegyveres konfliktusra, illetve humanitárius katasztrófára tekintettel, valamint ezek magyarországi következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzet kihirdetéséről és egyes veszélyhelyzeti szabályokról szóló 180/2022. (V. 24.) Korm. rendeletben Magyarország egész területére veszélyhelyzetet hirdetett ki. Ezt követően 2022 júniusában az Országgyűlés elfogadta a szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, illetve humanitárius katasztrófa magyarországi következményeinek elhárításáról szóló 2022. évi VI. törvényt, amely a Kormánynak a különleges jogrendben alkotott rendeleteinek hatályát 2022. november 1-ig meghosszabbította. A 2022 májusában kihirdetett veszélyhelyzet azóta már kétszer 180 nappal meghosszabbításra került, legutóbbi döntés alapján 2024. május 23-ig érvényben marad.

A magyar jogrendszer nem volt felkészülve a világjárványra, váratlanul érte gyakorlatilag minden szegmensét. Nagy kihívás volt a hatályos joganyagot a rendkívüli jogrendhez igazítani, ami maradéktalanul nem is sikerült, hiszen ma is vannak hatályban ellentmondó törvények és kormányrendeletek. A jogszabályi hierarchia veszített stabilitásából.

Javaslatként fogalmazom meg és kiemelten fontosnak tartom a jövőre nézve azt, hogy a COVID-19-világjárvány időszaka alatt szerzett közigazgatási,

egészségügyi, rendészeti, élelmiszeripari, ellátási és szolgáltatási tapasztalatok pontos kielemezése megtörténjen. Ezeket az adatokat mindenképpen fel kell dolgozni tudományos alapossággal, és amennyiben szükséges, akkor beépíteni azokat a jogszabályokba, hogy amennyiben bármilyen újabb veszélyhelyzet vagy katasztrófahelyzet állna elő, akkor legyen mihez nyúlni. Elengedhetetlennek tartom azt, hogy a jogszabályokban a jövőben már megtalálható legyen a kész protokoll, hogy amennyiben ismét ilyen helyzet állna elő, akkor fel legyünk készülve minden eshetőségre.

Ezekre a tanulságokra alapozva a magyar kormánynak és az államigazgatásnak fel kell készülnie egy-egy újabb veszélyhelyzet kezelésére, melyek lehetnek harci cselekmények, atomkatasztrófa, vagy bármi más. Úgy vélem, hogy a jövőben még egyszer ilyen hosszú ideig tartó lezárásra nagyon-nagyon kivételes körülmények között kerülhet csak sor. De lehetségesnek tartom azt is, hogy ilyen hosszú idejű lezárás már nem is fog bekövetkezni, még abban az esetben sem, ha az olaszországi Bolzanóban történt COVID–19 által előidézett tragédia esetszámai fognak általánosan előfordulni.

Felhasznált irodalom

- Asbóth M. D., Fazekas M. & Koncz J. (2020). *Egészségügyi igazgatás és jog*. ELTE Eötvös Kiadó.
- Balázs I., Balogh Zs. P., Barabás G., Danka F., Fazekas J., Fazekas M., F. Rozsnyai K., Fürcht P., Hoffman I., Hoffmanné Németh I., Kecő G. & Szalai É. (2016). A képviselő-testület. In Nagy M. & Hoffmann I. (Szerk.), *A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény magyarázata*. (pp. 185–188). HVG-ORAC.
- Bouckaert, G. & Kuhlmann, S. (2016). Introduction: Local Public Sector Reforms – Institutional Policies. In Bouckaert, G. & Kuhlmann, S. (Eds.), *Local Public Sector Reforms in Times of Crisis: National Trajectories and International Comparisons*. (pp. 2–5). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-52548-2>
- Csink L. (2017). Mikor legyen a jogrend különleges? *Iustum Aequum Salutare*, 13(4), 7–16.
- Jakab A. & Till Sz. (2014). A különleges jogrend. In Trócsányi L., Schanda B. & Csink L. (Szerk.), *Bevezetés az alkotmányjogba: Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. (pp. 429–453). HVG–Orac.
- Kádár P. (2020). *Előszó*. In Farkas Á. & Kelemen R. (Szerk.), *Szkülla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*. (pp. 7–10). Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság.
- Lakatos L. (2019.) A honvédelmi típusú különleges jogrendek életbeléptetését igénylő helyzetek és azok korszerű gyakorlati megoldása. In Hornyacsek J. (Szerk.), *A védelmi igazgatás működésének gyakorlati tapasztalatai napjaink kihívásainak tükrében*. (pp. 38–61). Dialóg Campus Kiadó.

- Sabjanics I. (2014). Minősített időszakok az Alaptörvényen innen és azon túl. In Kovács P. (Szerk.), *Religio et Constitutio*. (pp. 221–232). Pázmány Press.
- Vékás L. (2016). *Szerződési jog – Általános rész*. ELTE Eötvös Kiadó.

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *Tizenkét hónap világjárvány: minden, ami a koronavírus évében történt*. <https://hu.euronews.com/2021/03/16/12-honap-vilagjarvany-minden-ami-a-koronavirus-eveben-tortent>
- URL2: *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. <http://ijoten.hu/szocikk/kulonleges-jogrend>
- URL3: *A különleges jogrend és a veszélyhelyzet*. https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_6_kulonleges_jogrend+%281%29.pdf/f7c3e7e1-9b7d-cb32-3bf2-174e8d25b56c?t=1585507104211
- URL4: *A különleges jogrend és a veszélyhelyzet*. https://www.parlament.hu/documents/10181/39233854/Infojegyzet_2021_67_kulonleges_jogrend.pdf/20d4277a-094b-8f9a-d57e-cdd3e-cab68aa?t=1636034064832

Alkalmazott jogszabályok

Magyarország Alaptörvénye

40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről

92/2020. (IV. 6.) Korm. rendelet a Magyarország 2020. évi központi költségvetésének a veszélyhelyzettel összefüggő eltérő szabályairól

140/2020. (IV. 21.) Korm. rendelet a Gazdaságvédelmi Akcióterv keretében a koronavírus-járvány gazdasági hatásainak mérséklése érdekében szükséges adózási könnyítésekről

180/2022. (V. 24.) Korm. rendeletben az Ukrajna területén fennálló fegyveres konfliktusra, illetve humanitárius katasztrófára tekintettel, valamint ezek magyarországi következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzet kihirdetéséről és egyes veszélyhelyzeti szabályokról

282/2020. (VI. 17.) Korm. rendelet a 2020. március 11-én kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről

2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról

2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről

2011. évi CXXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

2020. évi LVII. törvény a veszélyhelyzet megszüntetéséről

2020. évi LVIII. törvény a veszélyhelyzet megszüntetésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készültségről

2020. évi XII. a koronavírus elleni védekezésről

2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról

2022. évi VI. törvény szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, illetve humanitárius katasztrófa magyarországi következményeinek elhárításáról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Hottó I. (2024). A különleges jogrend állami keretrendszere a veszélyhelyzet intézményének kontextusaiban. *Belügyi Szemle*, 72(11), 1975–1994. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJA.2024.v72.i11.pp1975-1994>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Hottó István, aki a hotto.istvan@ajk.pte.hu e-mail címen érhető el.

A mesterséges intelligencia rendelet szabályozási kerete a bűnüldözés és a nemzetbiztonság területén

Regulatory framework of the Artificial Intelligence Act in the field of law enforcement and national security

Szabó Hedvig

Dr., mesteroktató, nb. altábornagy, c. egyetemi docens
Nemzeti Közsolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
szabo.hevig@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány célja az Európai Unió mesterséges intelligencia rendelete, az AI Act keretében a bűnüldözési és nemzetbiztonsági alkalmazások jogi szabályozásának vizsgálata. A tanulmány arra törekszik, hogy meghatározza, milyen változásokat hoz az AI Act a titkos felderítés jogi környezetében és hogyan kell alkalmazni a bűnüldözési és nemzetbiztonsági szerveknél.

Módszertan: A kutatás jogszabáylelemzést, összehasonlító jogi vizsgálatot és szakirodalmi áttekintést alkalmaz. A tanulmány az AI Act és az OECD definícióit, valamint a nemzeti jogszabályokat hasonlítja össze, hogy átfogó képet nyújtson az mesterséges intelligencia rendszerek jogi meghatározásáról és alkalmazásáról a bűnüldözés és nemzetbiztonság területén.

Megállapítások: Az AI Act technológia semleges megközelítést alkalmaz a mesterséges intelligencia rendszerek meghatározásában, hogy megfeleljen a gyors technológiai és piaci fejlődésnek. A tanulmány megállapítja, hogy az autonómia, az alkalmazkodóképesség és a következtetési képesség jogi meghatározása jelentős kihívást fog jelenteni a jogalkalmazók számára. Emellett a bűnüldözési szerveknek egyértelmű szabályokat állapít meg, míg a nemzetbiztonsági célú alkalmazások esetében az AI Act nem alkalmazandó. A tanulmány kiemeli a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat szerepét, amely központi technológiai

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 07. 03. Átdolgozás: 2024. 07. 27.
Elfogadás: 2024. 08. 07.

szolgáltatóként működik mind a bűnüldözési, mind a nemzetbiztonsági szervezetek számára. Az NBSZ-nek biztosítani kell, hogy szolgáltatásai megfeleljenek az AI Act követelményeinek, amikor azokat bűnüldözési célokra nyújtja.

Érték: A cikk hozzájárul a mesterséges intelligencia rendszerek jogi szabályozásának megértéséhez, különösen a bűnüldözési és nemzetbiztonsági hatály tekintetében. A tanulmány egyértelműsíti, hogy a bűnüldözés és nemzetbiztonsági mesterséges intelligencia technológia jogi megfelelésére eltérő szabályrendszer vonatkozik. Kiemeli az NBSZ szerepét, amely kulcsfontosságú a technológiai és jogi megfelelés biztosításában a bűnüldözési célú mesterséges intelligencia rendszerek alkalmazása során.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, nemzetbiztonság, bűnüldözés, technológia

Abstract

Aim: The aim of this study is to examine the legal regulation of law enforcement and national security applications within the framework of the European Union's Artificial Intelligence Regulation, the AI Act. The study seeks to determine what changes the AI Act will bring to the legal environment of covert investigations and how it should be applied to law enforcement and national security agencies.

Methodology: The research employs legal analysis, comparative legal study, and literature review. The study compares the definitions of the AI Act and the OECD, as well as national legislation, to provide a comprehensive view of the legal definition and application of AI systems in the fields of law enforcement and national security.

Findings: The AI Act adopts a technology-neutral approach to the definition of artificial intelligence systems to keep pace with rapid technological and market developments. The study finds that the legal definitions of autonomy, adaptability, and inference capability will pose significant challenges for legal practitioners. Additionally, it establishes clear rules for law enforcement agencies, while the AI Act is not applicable to national security applications. The study highlights the role of the National Security Service (NBSZ) as a central technology provider for both law enforcement and national security agencies. The NBSZ must ensure that its services comply with the requirements of the AI Act when providing them for law enforcement purposes.

Value: The article contributes to the understanding of the legal regulation of artificial intelligence systems, particularly concerning their application in law enforcement and national security. The study clarifies that different regulatory frameworks apply to the legal compliance of AI technology in law enforcement

and national security contexts. It emphasizes the role of the NBSZ, which is crucial in ensuring technological and legal compliance in the application of AI systems for law enforcement purposes.

Keywords: artificial intelligence, national security, law enforcement, technology

Bevezető

A mesterséges intelligencia (MI) fejlődése az elmúlt évtizedben jelentős hatást gyakorolt a különböző iparágakra és társadalmi alrendszerekre, beleértve a bűnüldözést és a nemzetbiztonságot is. Az MI rendszerek képesek automatizálni és optimalizálni a folyamatokat, előrejelzéseket készíteni, valamint döntéseket hozni, melyek jelentős mértékben befolyásolhatják a fizikai és virtuális környezeteket. Azonban ezen rendszerek alkalmazása komoly jogi és etikai kérdéseket vet fel, különösen akkor, amikor a közbiztonság és a nemzetbiztonság védelméről van szó.

Az Európai Unió 2021-ben előterjesztette az mesterséges intelligencia rendelet tervezetét¹ (AI Act), amely átfogó szabályozási keretet kíván létrehozni az MI rendszerek használatára. Az AI Act célja, hogy technológiásemleges és időtálló definíciókat és előírásokat nyújtson, amelyek képesek lépést tartani a technológiai fejlődéssel, miközben biztosítják a polgárok alapvető jogainak védelmét. 2024 márciusában az Európai Parlament jóváhagyta az AI Act-t egyértelmű szabályokkal a bűnüldözési alkalmazásokra, amelyek nagy kockázatot jelenthetnek az egyéni szabadságjogokra, de a biztonság garantálása szempontjából elengedhetetlenek.

A tanulmány azt a három fogalmat járja körbe, hogy mi az MI, mi a bűnüldözés és mi a nemzetbiztonság az AI Act szempontjából. Továbbá, hogy az AI Act hatályba lépése milyen változásokat eredményezhet a titkos felderítés technológiájában.

Mesterséges intelligencia fogalma az AI Act-ben

Az uniós jogalkotás az MI fogalmának meghatározásában – már a jogalkotás kezdetén – igyekezett technológiafüggetlen és időtálló lenni, hogy megfeleljen

¹ Proposal the regulation of the European parliament and of the council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain union legislative acts COM/2021/206 final.

az MI-vel összefüggésben álló gyors technológiai és piaci fejlődésnek. Így a jogalkotói megközelítés célja az, hogy a definíció releváns maradjon a folyamatosan változó technológiai környezetben, miközben széles körben alkalmazhatóak maradnak az MI rendszerek különböző típusai.

Hogy a jogalkotás során milyen fontos szerepet játszott az MI definíciója, azt is mutatja, hogy komoly transzformáción esett át a végleges jogszabályszövegben megjelenő fogalom, amely az elfogadott szöveg szerint az MI olyan „*gépi alapú rendszer, amelyet úgy terveztek, hogy különböző szintű autonómiával működjön, amely bevezetését követő alkalmazkodóképességet tanúsíthat, és amely a kapott bemenet alapján – explicit vagy implicit célok érdekében² – kikövetkezteti, miként generáljon olyan kimeneteket, például előrejelzéseket, tartalmakat, ajánlásokat vagy döntéseket, amelyek befolyásolhatják a fizikai vagy a virtuális környezetet.*”³

A fogalom kulcsfontosságú, mert a jogalkalmazóknak ez alapján kell és lehet eldönteni, hogy mi tekinthető MI-nek, és melyek azok a termékek, amelyek kevésbé összetettek, „csak” hagyományos szoftverek vagy programozási módszertanok, és így nem is terjed ki rá az AI Act hatálya. A fogalom meghatározás alapján azok az MI rendszerek, amelyek csupán előre meghatározott szabályok alapján automatizálják a természetes személyek által végzett tevékenységeket, nem minősülnek MI-nek.

Az MI rendszerek alapvető tulajdonságai között szerepel a következtetési képesség, amely a képességet jelenti olyan kimenetek előállítására – mint például előrejelzések, tartalom ajánlások vagy döntések –, amelyek fizikai vagy virtuális környezeteket befolyásolhatnak, valamint az adatokból vagy információkból modelleket és algoritmusokat kialakítani képesek.

E következtetési képességet lehetővé tevő technikák magukban foglalják a gépi tanulást, amely adatokból tanul meg bizonyos célokat elérni. Ide tartoznak a logikai vagy tudásalapú megközelítések, amelyek kódolt tudás vagy a feladat szimbolikus reprezentációja alapján dolgoznak.

Az MI rendszerek következtetési képessége meghaladja a pusztán adatkezelést, és lehetőséget biztosít tanulásra, érvelésre és modellezésre. Az MI rendszerek kifejezés azt is jelzi, hogy ezek a rendszerek gépi platformokon futnak, és akár explicit, akár implicit célkitűzéseket szolgálhatnak. Ezek a rendszerek különféle környezetekben működhetnek, és a generált kimenetek széles skáláját kínálhatják autonóm működési képességekkel rendelkezve, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy bizonyos mértékig emberi beavatkozás nélkül is működhessenek.

2 Explicit az, amikor például egy emberi fejlesztő közvetlenül programozza be a célt a rendszerbe, implicit az, amikor például ember által meghatározott szabályok alapján állít célt, vagy amikor a rendszer képes új célokat állítani.

3 AI Act 3. cikk, 1. pont.

Az alkalmazkodási képességük azt jelenti, hogy képesek változni és fejlődni használat közben, tanulni saját tapasztalataikból.

MI rendszerek önállóan vagy termékek részeként is funkcionálhatnak, attól függően, hogy fizikailag integrálták-e őket a termékbe, vagy az integráció nélkül támogatják-e annak funkcionalitását.

Az AI Act definíciója az OECD fogalmát veszi alapul, mely szerint az „*MI rendszer egy gép alapú rendszer, amely explicit vagy implicit célokból arra következtet az általa kapott bemenetekből, hogyan állítsa elő azokat a kimeneteket, mint például előrejelzések, tartalmak, ajánlások vagy döntések, amelyek befolyásolhatják a fizikai vagy virtuális környezeteket. A különböző MI rendszerek autonómiájuk és alkalmazkodó képességük szintjében különböznek az üzembe helyezés után.*”⁴

Az OECD által használt definíció más megközelítésű, mint az AI Act fogalma, leglényegesebb különbség, hogy nem foglalkozik a tervezés kérdésével (AI Act: „gépi alapú rendszer, melyet úgy terveztek...”).

A tervezés – a jogszabály értelmezés nyelvi, történeti, logikai elemzése alapján is – egy jövőre irányuló, tudatos, ennek megfelelően szándékos emberi tevékenység (Tahin, 2023). Ez a kérdés már rögtön felveti azt a jogalkalmazói dilemmát, hogy vizsgálni kell-e a tervező szándékát, amikor egy rendszer MI jellegét el kell dönteni, hogy valóban az eredeti tervezés egy MI rendszer létrehozására irányult, vagy esetleg szándék ellenére felel meg jellemzőiben a megtervezett rendszer egy MI rendszer egyéb feltételeinek. Vélhetően a jogalkalmazás során nem lesz lehetőség megismerni a tervezői szándékot, hanem az egyéb rendelkezésre álló információk alapján kell meghozni azt a döntést, hogy MI rendszerről vagy nem MI rendszerről van szó.

Ha tovább vizsgáljuk az MI fogalom meghatározását, érdemes kitérni a következő meghatározási kérdésekre, melyek a jogalkalmazásban, csakúgy, mint a tudományban, értelmezési kérdésként fognak jelentkezni.

Az autonómia és az automatizáció kérdéskörében az AI Act megpróbálja meghatározni az autonómiát mint olyan képességet az MI-ben, amely függetlenül cselekszik, nem emberi beavatkozás következményeképp. Azonban az autonómia és az automatizáció közötti elhatárolás még mindig felvet megválaszolandó kérdéseket. Így egy iparban működő automatizált robot önállóan dolgozik, miután működésbe hozták, de ez az automatizáció funkciójának tekinthető, nem pedig az MI által vezérelt autonómiának. Az AI Act értelmezésénél nem célszerű filozófiai kérdésként meghatározni, hogy mi az igazi autonómia, de mindenképp szükséges, hogy a jogalkalmazó képes legyen eldönteni, hogy autonómiával rendelkezik-e a rendszer.

4 OECD/LEGAL/0449 Recommendation of the Council on Artificial Intelligence.

Az MI rendszereknek az is feltétele, hogy rendelkezzen alkalmazkodóképességgel. Az alkalmazkodóképességet úgy definiálja az AI Act, mint az MI rendszereknek a tanulási és fejlődési képessége működés közben, valamint tanulási képesség saját tapasztalatból. Ennek ellenére az AI Act az alkalmazkodást opcionális („alkalmazkodó képességet tanúsíthat”), azaz nem alapvető jellemzőként kezeli az MI rendszereknél.

Ez úgyszintén egy feloldandó kérdéshez vezethet az MI rendszerek meghatározásában, mivel az alkalmazkodás az autonóm rendszerek alapvető jellemzője, ami lehetővé teszi, hogy a rendszer képes legyen folyamatosan tanulni saját tapasztalataiból, és ez a tanulási folyamat változásként forduljon cselekvésbe. Kérdés, hogy lesz-e olyan MI rendszer, mely gépi alapú, autonómiával rendelkezik, de nem tanúsít alkalmazkodóképességet.

Elemzést igényel az MI rendszerek következtetési képessége és statisztikai modellezése, mivel az AI Act szerint az MI alapvető jellemzője a következtetési képessége, amelyekhez olyan technológiákat használ, mint a gépi tanulás és a logikai vagy tudásalapú megközelítések. 2021-ben az AI Act tervezete a statisztikai modellezést is az MI egy típusaként határozta meg, azonban a végleges szövegben ez már nem jelenik meg, csak a gépi tanulás és a tudásalapú megközelítések minősülnek MI rendszereknek (URL1). Ebben a kérdésben az a probléma jelenhet meg, hogy a gépi tanulási megközelítések technológiai szintű elkülönítése a statisztikai megközelítésektől nem egyszerű, mivel a 2021-es AI Act tervezetben a Bayes-i következtetés statisztikai technológia volt, mielőtt „gépi tanulási” technológiává vált volna. Ennek következtében a fejlett statisztikai modellezés határesetei kikerülhetnek a MI-re vonatkozó, következtetési képességre összpontosító MI fogalom keretei közül, gyengítve a jogalkotói szándékot az MI rendszerek meghatározásában.

Mindebből az következik, hogy az MI fogalom egyes elemeinek (különösen az autonómia, az alkalmazkodóképesség és a következtetés lényege és egymáshoz való viszonyának meghatározása) kihívást fog jelenteni a jogalkalmazás számára.

Továbbá már a jogalkotás folyamán megjelentek kritikák, amelyek szerint is nagyon széles az MI rendszer fogalma, gyakorlatilag bármely technológia annak minősülhet. Ez a bizonytalanság számos fejlesztő számára jogbizonytalanságot okozhat (Smuha, Ahmed-Rengers, Harkens, Li, MacLaren, Piselli & Yeung, 2021).

Azonban az ellenkező álláspont is azonnal megjelent, mely szerint a tág definíció megelőzheti, hogy alapjogokra és biztonságra kockázatos technológiák kikerüljenek a szabályozás hatálya alól. Ezenkívül egy széles körű definíció megakadályozhatja, hogy a fejlesztők szándékosan elkerüljék a szabályozást azáltal, hogy olyan technológiát választanak, amely kívül esik a meghatározáson.

Ugyanakkor, véleményük szerint, egy túl szűk definíció sokkal több kérdést vet fel annak kapcsán, hogy egy adott műszaki megoldás a rendelet hatálya alá tartozik-e vagy sem (Renda & Engler, 2023).

A kihívás feloldását elősegítheti az AI Act által létrehozott Mesterséges Intelligenciával Foglalkozó Európai Hivatal (European AI Office) tevékenysége, amelynek feladata, hogy az AI Act hatékony végrehajtásának támogatására és a szabályozásnak való megfelelés ellenőrzésére irányuló útmutatásokat és irányelveket, végrehajtási és egyéb jogi aktusokat előkészítse.

A gyakorlati problémák megoldását támogatják a tagállamok MI-vel foglalkozó szervei is. Azonban – a gyakorlati tapasztalatok hiánya ellenére – az már megelőlegezhető, hogy a jogalkalmazás igényelni fogja az MI technológia szakértőinek folyamatos közreműködését, hogy segítsenek eldönteni elsőként azt a jogi relevanciájú kérdést, hogy a tervezett MI rendszerek technológiai elemei hogyan feleltethetők meg az MI fogalom elemeinek.

Az Európa Tanács MI-re vonatkozó fogalma nem az AI Act fogalmát veszi át az MI-re vonatkozó keretegyezménye⁵ esetén, hanem az OECD definícióját. Az OECD definíciójának kiválasztása azért lényeges (a keretegyezmény indokolásában meghatározottak szerint), mert szükség van az MI terminológiájának következetességére, amely elősegíti a különböző MI-vel kapcsolatos intézkedések koherens megvalósítását a nemzeti jogrendszerekben. Ezen definíció elfogadásával a jogalkotók által kitűzött cél az, hogy a terminológia nemzetközileg összehangolt legyen, ezáltal megkönnyítve a globális együttműködést és harmonizációt.

A definíció meghatározza az MI rendszereket, megkülönböztetve őket a hagyományos szoftverrendszerektől, amelyek kizárólag az emberek által meghatározott szabályok alapján működnek. Ez a megkülönböztetés fontos a jogi egyértelműség és pontosság érdekében. A jogalkotó célja a keretegyezmény esetén is az, hogy a definíció elég elvont és rugalmas legyen ahhoz, hogy a jövőbeli technológiai fejlődés ellenére is érvényes tudjon maradni. A keretegyezmény keretén belül tervez maradni, és nem célja, hogy egyetemes jelentést adjon az MI fogalmának.

A bűnüldözés és a nemzetbiztonság fogalma az AI Act alapján

A tanulmány célkitűzése, hogy egyértelműsítse azt, hogy az AI Act jogalkalmazása során mit jelent a bűnüldözés és mit a nemzetbiztonsági tevékenység. Ennek alapján érdemes tisztázni, hogy mi a bűnüldözés és mi a nemzetbiztonság.

5 Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law.

A magyar jogrendben a „bűnüldözés” terminológiával elsőként a rendőrségről szóló, 1994. évi XXXIV. törvényben (Rtv.) találkozunk. Magyarország legmagasabb szintű jogi normája, az Alaptörvény egy fejezetben kezeli a rendőrséget és a nemzetbiztonsági szolgálatokat, de nem mint tevékenységet, hanem mint szervezeteket. Ennek megfelelően az Alaptörvény olyan fogalommeghatározást nem ad, melyből egyértelművé válik, hogy mint tevékenység mit jelent a bűnüldözés és nemzetbiztonság, így a szervezetek feladataiból lehet vissza-következtetni a tevékenységre.

Az Alaptörvény mindkét szervezet vonatkozásában funkcionális, feladatköri meghatározással él, így a 46. cikkben annyi kerül meghatározásra, hogy a szervek feladatai a következők: „A rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme. A rendőrség részt vesz a jogellenes bevándorlás megakadályozásában.” Az alaptörvényi meghatározásból látható, hogy a rendőrségi feladatkörök meghatározása megtörtént, de közöttük a bűnüldözési fogalom nem került megjelenítésre.⁶ A bűnüldözés fogalma így elsőként törvényi szinten jelenik meg, az Rtv. 1. § (2) bekezdése már tartalmazza a bűnüldözés kifejezést abban a szövegösszefüggésben, hogy a rendőrség az Alaptörvényben, az e törvényben és törvény felhatalmazása alapján más jogszabályban meghatározott bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti feladatkörében jár el.

A rendőrségi feladatokat közjogi vizsgálat alapján két egymástól elkülönülő területre választhatjuk, így a közigazgatási hatósági feladatokat a közigazgatási jogági keretrendszerben, míg a bűnüldözési feladatokat a büntetőjogi keretrendszer alapján lehet értelmezni.

A bűnüldözés a büntetőjogi keretrendszer és a büntetőeljárás alapelvei alapján, az officialitás és legalitás szempontjából kerül vizsgálat alá, akkor az a bűnüldöző hatóságoknak kötelezettsége és egyben lehetősége is. Továbbá jogállami elvárás, hogy a nyomozó szervek derítsenek fel minden jogsértést és elkövetőt (Bárd, 1986).

Azonban a bűnüldözés kötelezettsége akkor kerül elő, ha a közbiztonságot sérelem érte, ekkor és csak ebben az esetben kezdődhet meg a bűnüldözés. Így minden esetben reaktív tevékenységet jelent a bűnüldözés. Ezzel összefüggésben az is tény, hogy a büntetőjogi felelősség csak a jogrendet és nem a közbiztonságot képes helyreállítani, mert a bűnüldözés nem képes megakadályozni a közbiztonság megsértését, hanem helyette jogi és társadalmi konfliktusok megoldását kínálja (Fenyvesi, 2004).

Közpolitikai oldalról a rendvédelmi szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok közös pontja, hogy azok kormányzati szervek, amelyek Magyarországon

6 Magyarország Alaptörvénye (2011. 04. 25.).

a Kormány által kijelölt miniszter irányítása alatt állnak (Erdős, Téglási, Takács, Gáva & Smuk, 2022).

Az Alaptörvény indokolása a nemzetbiztonsági szolgálatokat rendvédelmi funkciókkal rendelkező szervnek tartja, de egyértelműen nem rendőrségnek.

A hasonlóság keresésén túl az MI szempontjából lényegesen nagyobb hangsúly helyeződik a különbségekre, melynek eredményeképp teljesen kettéválik a bűnüldözés és nemzetbiztonság kötelezettségrendszere az MI-vel kapcsolatosan.

A nemzetbiztonsági szolgálatok alaprendeltetési szempontból való alapvető feladata Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelme, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése.

Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája alapján „*a nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladata, hogy különleges műveleti eszközeik és módszereik hatékony felhasználásával derítsék fel és akadályozzák meg a Magyarország nemzeti érdekeit leplezett formában veszélyeztető törekvéseket, illetve azonosítsák a törekvések háttérében álló állami, illetve nem kormányzati szereplőket.*”⁷

Bűnüldözés

Az MI alkalmazásának olyan speciális területén, mint a bűnüldözés az Európai Unió nem látta csak azt elegendőnek, hogy a jogszabály hatályát kiterjessze a bűnüldözés által alkalmazott MI megoldásokra, hanem azt is kiemelt jelentőségűnek gondolta, hogy egyrészt a bűnüldözést definiálja, hogy egyértelmű legyen tevékenység oldalról a hatály kérdése, másrészt szervezeti oldalról is adott egy pozitív megközelítést, hogy mely szervek tekinthetők bűnüldöző szervnek, és megállapított egy kivétel listát, hogy mely szervek nem minősülnek bűnüldöző szervezetnek.

Így az AI Act fogalma szerint: bűnüldöző hatóság

- „a) olyan közigazgatási szerv, amely a bűncselekmények megelőzését, nyomozását, felderítését vagy büntetőeljárás alá vonását, illetve büntetőjogi szankciók végrehajtását illetően – a közbiztonságot fenyegető veszélyekkel szembeni védelmet és e veszélyek megelőzését is beleértve – eljárni jogosult; vagy
- b) bármely egyéb olyan szerv vagy más jogalany, amely a tagállami jog alapján közfeladatokat lát el és közhatalmi jogosítványokat gyakorol a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése vagy büntetőeljárás alá vonása, illetve büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából, beleértve

7 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

a közbiztonságot fenyegető veszélyekkel szembeni védelmet és e veszélyek megelőzését is.”⁸

Az AI Act bűnüldöző szervekként a rendészettudományban meghonosodott fogalmat veszi alapul, mely szerint „szervezeti oldalról a törvény által erre felhatalmazott állami szervek (bűnüldöző hatóságok) együttese, amelyeknek társadalmi rendeltetése a bűncselekmények rendészeti eszközökkel történő megelőzése, megakadályozása és felderítése” (Finszter, 2009).

Továbbá a „bűnüldözés” fogalmát is egyértelműsíti: „a bűnüldöző hatóságok által vagy a nevükben folytatott, a bűncselekmények megelőzését, nyomozását, felderítését, büntetőeljárás alá vonását vagy büntetőjogi szankciók végrehajtását célzó tevékenységek, beleértve a közbiztonságot fenyegető veszélyekkel szembeni védelmet és e veszélyek megelőzését is”.⁹

Az AI Act értelmű rendelkezése egyértelműsíti a kivételeket, ez alapján azok az „MI-rendszerek, amelyeket kifejezetten az adó- és vámhatóságok, valamint a pénzmosás elleni uniós jogszabályok szerinti információelemzést végző, igazgatási feladatokat ellátó pénzügyi hírszerző egységek általi, közigazgatási eljárásokban történő használatra szánnak, nem minősítendőek a bűnüldöző hatóságok által bűncselekmények megelőzése, felderítése, nyomozása és büntetőeljárás alá vonása céljából használt nagy kockázatú MI-rendszereknek.”¹⁰

Nemzetbiztonság

Az AI Act egyértelmű rendelkezést tartalmaz a nemzetbiztonsági tevékenység vonatkozásában is. Kizárja az alkalmazhatóságot, mivel az Európai Unió joghatósága alá nem tartozó területeken nem kell alkalmazni. Így az AI Act, mint ahogy egyéb uniós jogi aktus sem, nem befolyásolja a tagállamok nemzetbiztonsággal kapcsolatos hatásköreit.¹¹ Továbbá bármilyen közpolitikai formában is jelenjenek meg a nemzetbiztonsági feladatok – legyenek ezek akár közjogi, akár magánjogi szervezetek – nem tartoznak az AI Act hatálya alá. Ugyanez vonatkozik – az tanulmány fókuszába nem tartozó – katonai és védelmi célú MI rendszerekre.

A joghatóság hiánya az EUSZ 4. cikk (1) bekezdésén alapul, amely rendelkezései szerint az 5. cikkel összhangban minden olyan hatáskör, amit a szerződések nem ruháztak az Európai Unióra, az a tagállamoknál marad.

8 AI Act (45).

9 AI Act (46).

10 AI Act (59).

11 AI Act 2. cikk (3) bekezdés.

Az EUSZ 4. cikk 2. bekezdése előírja, „Az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is. Tiszteletben tartja az alapvető állami funkciókat, köztük az állam területi integritásának biztosítását, a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét. Így különösen a nemzeti biztonság az egyes tagállamok kizárólagos feladata marad.”

Az Európai Unió ebben a bekezdésben erősítette meg a tagállami vagy más néven alkotmányos (nemzeti) identitást. A tagállamok identitásának megőrzése érdekében ez az identitásklauzula lehetővé teszi számukra, hogy saját magukat más tagállamoktól és az általuk létrehozott, vagy abban valamilyen formában (például szerződések módosításában) aktívan részt vevő integrációs struktúráktól is megkülönböztessék (Smuk, 2022). Ez azt jelenti, hogy egy adott tagállam esetében az alkotmányos sajátosságokra hivatkozva bizonyos uniós szabályok nem alkalmazandók, miközben másokra igen. Ezenfelül a tagállam saját (alkotmányos) identitására alapozva nem veszi figyelembe az uniós jog egységére és elsőbbségére vonatkozó elveket (Drinóczi, 2018).

A nemzetbiztonsági célokhoz kapcsolódó kivétel – az alkotmányos identitás kérdésén túl – azért is indokolt, mert a nemzetbiztonsági tevékenységek egyedi jellege, operatív követelményei, valamint ezekre vonatkozó specifikus nemzeti előírások is szükségessé teszik ezen kivételek alkalmazását.

Kettős felhasználási célú MI rendszerek

Ugyanakkor felmerül az a kérdés, hogy mi történik, ha egyes, valóságban esetleg ugyanannak az MI alkalmazásnak a felhasználása megjelenik a bűnüldözési és nemzetbiztonsági (esetleg teljesen civil) területen is (melynek a magyar bűnüldözési és nemzetbiztonsági struktúrában a kialakított szervezeti keretek miatt nagy valószínűsége van).

Teoretikusan, ha egy kifejezetten nemzetbiztonsági célokra tervezett, piacra dobott, telepített vagy használt MI rendszert ideiglenesen vagy véglegesen bűnüldözési vagy közbiztonsági célokra alkalmaznak, akkor ez az MI rendszer az AI Act alkalmazási körébe esik.

Ebben az esetben az MI rendszert nem kizárólag nemzetbiztonsági célokra használó szervezetnek kell gondoskodnia arról, hogy az MI rendszer megfeleljen a rendelet előírásainak, kivéve, ha az már eleve megfelel a rendeletnek.

Azok az MI rendszerek, amelyeket nemzetbiztonsági célok mellett bűnüldözési vagy esetleg más civil célokra is forgalomba hoznak vagy telepítenek, szintén

a rendelet hatálya alá tartoznak, és a szolgáltatóknak biztosítaniuk kell, hogy a rendszerek megfeleljenek a rendeletnek.

Ez azonban nem befolyásolja a nemzetbiztonsági feladatokat ellátó szervezetek lehetőségét arra, hogy olyan MI rendszereket használjanak, amelyek kizárólag ezekre a célokra szolgálnak, és amelyek így nem esnek a rendelet hatálya alá.

Azok az MI rendszerek, amelyeket eredetileg civil vagy bűnüldözési célból hoztak forgalomba, de később módosítás nélkül vagy módosítással nemzetbiztonsági célokra használnak, nem esnek a rendelet hatálya alá, függetlenül a tevékenységet végző szervezet jellegétől.

Technológiai szolgáltató szervezet szerepe a bűnüldöző és nemzetbiztonsági tevékenységben az AI Act alapján

Ha meg akarjuk érteni, hogy a titkos felderítésben hogyan jelennek meg a technológiák, hogyan valósítják meg a nemzetbiztonsági és bűnüldözési felderítéssel foglalkozó szervezetek a technológián alapuló titkos felderítést, nem hagyhatunk figyelmen kívül egy szervezetet, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatot (NBSZ). A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat az 1995. évi CXXV. törvény alapján jött létre mint önálló nemzetbiztonsági szerv. Elsődleges célja az volt, hogy operatív-technikai szolgáltatásokat nyújtson titkos információgyűjtésre és titkos adatszerzésre feljogosított szervezetek számára.

A rendszerváltás után „kitalált”, a titkos felderítés technológiai támogatását valójában egy szervezetben központosító módszer nemzetközi szinten is egyedülálló, mivel a titkos információszerzést nem az arra jogosult szervezetek, hanem egy tőlük független szerv, az NBSZ végzi.

Ha hasonló szervezetet keresünk nemzetközi szinten, akkor leginkább az NSA-t és a GCHQ-t szoktuk párhuzamba állítani az NBSZ-szel, de a példák sántítanak.

Az NSA (National Security Agency) az Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának része, fő tevékenysége a kriptográfia, a jelhírszerzési (SIGINT), a kiberbiztonsági termékek és szolgáltatások biztosítása, valamint a számítógépes hálózati műveletek lebonyolítása ([URL2](#)).

A GCHQ (Government Communications Headquarters) az Egyesült Királyság hírszerző és biztonsági szervezete, amely a legmodernebb technológiákkal foglalkozik. Rendeltetése a terrorizmus elleni küzdelem, kiberbiztonság biztosítása, stratégiai előny megszerzése az ellenséges államokkal szemben, súlyos és szervezett bűnözés elleni harc, valamint a védelmi személyzet és eszközök védelme. Tevékenységük három fő képességre épül: adatgyűjtés, adat- és kommunikációelemzés, valamint online képességek alkalmazása. A GCHQ kiemelten fontos

szerepet játszik az Egyesült Királyság digitális biztonságának és jólétének fenntartásában, folyamatosan alkalmazkodva a globális fenyegetésekhez ([URL3](#)).

Mindezekkel szemben – az adott korszakban, a diktatúra visszaélései miatt – az NBSZ létrehozásának legfőbb indoka és működési alapelve az alapvető jogok védelme volt.

Az NBSZ önállóvá válása ellenére nagyon szűk körben kapott felhatalmazást klasszikus titkosszolgálati (felderítési) feladatok ellátására, így nincs hírszerző vagy elhárító jogköre (Dávid, 2017).

Felderítésben lévő feladata, hogy a többi bűnüldöző és nemzetbiztonsági szervezetnek szolgáltatssa a technológiát, hogy azok végre tudják hajtani titkos felderítő feladataikat, mindezt valamennyi szerv vonatkozásában azonos feltételek mentén kell végrehajtania.

Az NBSZ technológia szolgáltatásában az azonos feltételek értelmezése kiemelt jelentőségűvé válik az új technológiai szabályozási környezetben, az AI Act megjelenésével. Azonban mielőtt erre kitérnék, vegyük számba a tényeket!

Az NBSZ egyaránt kötődik a bűnüldözési és a nemzetbiztonsági felderítéshez, amit a megrendelők (megrendelők azok a bűnüldözési és nemzetbiztonsági szervek, amelyeknek az NBSZ a technológiát nyújtja a felderítési tevékenységükhöz) összetétele is meghatároz.

Az NBSZ valamennyi bűnüldöző és nemzetbiztonsági szolgálatnak is ellátja a technológiai szolgáltató szerepkört. Jelenleg ezek a szervek: a rendőrség, a Nemzeti Védelmi Szolgálat (belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerv), a Terrorelhárítási Központ (terrorizmust elhárító szerv), a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, az ügyészség, az Alkotmányvédelmi Hivatal, az Információs Hivatal, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat. Összefoglalóan őket nevezzük megrendelőknek.

Szolgáltatói szerepében végzett tevékenysége irányultságát és célját a megrendelők érdekei határozzák meg, miközben soha nem áll fenn érdekegyezés a megrendelőkkel, ami az objektív munkavégzés záloga ([Zubek, 2019](#)).

A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) eredeti célja az NBSZ létrehozásával a jogbiztonság erősítése volt, ennek érdekében került kialakításra az elv, hogy titkos felderítésben a törvényességért a megrendelő, míg a szakszerű végrehajtásért az NBSZ felel.¹²

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság két éven keresztül (2015–2017) folytatott adatvédelmi auditja szerint az NBSZ kulcsszereplő a felderítés jogszerűségének biztosításában ([URL4](#)).

12 Nbtv. 61. §.

A magyar jogrendszerben vannak olyan felderítésben alkalmazott technológiai eszközök, amelyek szolgáltatására kizárólag az NBSZ jogosult, a felderítő szervek nem alkalmazhatják önállóan, csak az NBSZ szolgáltatásait igénybe véve.

Fő szabályként a titkos információgyűjtés folytatására feljogosított nemzetbiztonsági szolgálat a titkos információgyűjtést önállóan vagy más nemzetbiztonsági szolgálat közreműködésével hajtja végre, vagy a végrehajtáshoz az NBSZ-t veszi igénybe.

A „nem nemzetbiztonsági szervek”, de titkos felderítésre feljogosított szerv az információs rendszer titkos megfigyelése eszköz alkalmazását kizárólag az NBSZ által nyújtott szolgáltatás igénybevételével hajtja végre.

Valamennyi felderítéssel foglalkozó szervezet kizárólagosan az NBSZ-től veheti igénybe a következő két eszközt:

- Postai küldemény ellenőrzés – postai küldeményt vagy beazonosítható személyhez kötött egyéb zárt küldeményt titokban felbonthatnak, annak tartalmát megismerhetik, ellenőrizhetik és rögzíthetik.
- Telefonlehallgatás – az elektronikus hírközlési szolgáltatás keretében elektronikus hírközlő hálózat vagy eszköz útján, illetve információs rendszeren folytatott kommunikáció tartalmát titokban megismerhetik és rögzíthetik, felderítési eszközöket az NBSZ útján veszik igénybe.¹³

Ha megvizsgáljuk, hogy a titkos felderítésben lévő eszközök közül melyekben van az NBSZ-nek szerepe, látható, hogy az erősen technológia vezérelt felderítési eszközök szolgáltatása a feladata.

Még egyszer célszerű hangsúlyozni, hogy a titkos felderítés technológiai szolgáltatását az NBSZ nemcsak a nemzetbiztonsági szerveknek, hanem a bűnüldöző szerveknek is szolgáltatja.

Rögtön felmerül az a kérdés, hogy Magyarországon akkor az MI alapú, MI-vel működő titkos felderítési technológiára vonatkozóan hogyan kell alkalmazni az AI Act-t.

Az Alkotmányvédelmi Hivatal, az Információs Hivatal, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat és az NBSZ nemzetbiztonsági szervezet, rájuk nem vonatkoznak az AI Act szabályai. Az ő esetükben a rendelet egyértelműen kizárja az uniós rendelet alkalmazhatóságát, mivel az Európai Unió joghatósága alá nem tartozó területeken, így a nemzetbiztonsági területen nem kell alkalmazni ezeket. A nemzetbiztonsági szervek a hazai jogszabályoknak megfelelően

¹³ Nbtv, valamint a jogalap tekintetében a 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről, valamint 2012. évi CLIX. törvény a postai szolgáltatásokról.

kell eljárjanak a felderítési tevékenységük során, de uniós szabályok, így az AI Act sem köti őket. Hazai jogszabály egyelőre nincs, amely kifejezetten az MI-re vonatkozna.

A rendőrség, a Nemzeti Védelmi Szolgálat, a Terrorelhárítási Központ, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, valamint az ügyészség az AI Act szempontjából bűnüldöző hatóságnak minősülnek (olyan közigazgatási szerv, amely a bűncselekmények megelőzését, nyomozását, felderítését vagy büntetőeljárás alá vonását, illetve büntetőjogi szankciók végrehajtását illetően – a közbiztonságot fenyegető veszélyekkel szembeni védelmet és e veszélyek megelőzését is beleértve – eljárni jogosult). Ezek a szervezetek bűnüldözési tevékenységet folytatnak. (Bűnüldözési tevékenység: a bűnüldöző hatóságok által vagy a nevében folytatott, a bűncselekmények megelőzését, nyomozását, felderítését, büntetőeljárás alá vonását vagy büntetőjogi szankciók végrehajtását célzó tevékenységek, beleértve a közbiztonságot fenyegető veszélyekkel szembeni védelmet és e veszélyek megelőzését is.) Az AI Act kivételként megfogalmazott szabályai nem vonatkoznak ezeknek a szervezeteknek a tevékenységére. (Kivételek: kifejezetten az adó- és vámhatóságok, valamint a pénzmosás elleni uniós jogszabályok szerinti információelemzést végző, igazgatási feladatokat ellátó pénzügyi hírszerző egységek általi, közigazgatási eljárásokban történő használatra szánt MI rendszerek.) Következésképpen a rendőrség, a Nemzeti Védelmi Szolgálat, a Terrorelhárítási Központ, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, valamint az ügyészség az AI Act szabályai szerint járhatnak el, amikor MI-t alkalmaznak.

Eddig a pontig az MI rendszerek felderítésben való alkalmazásának kérdése egyszerű, mert ha a nemzetbiztonsági szervek végrehajtanak MI támogatott tevékenységet, nem kell az AI Act-t alkalmazni, ellenben, ha a bűnüldöző szervek alkalmaznak MI rendszereket akkor kell alkalmazni az AI Act szabályait.

A tisztázandó kérdés az magyar sajátosság, hogy ha a felderítéssel foglalkozó szervezetek nem maguk alkalmazzák az MI rendszereket, hanem az NBSZ-től veszik igénybe az MI rendszereket, milyen szabályok alkalmazása kötelező.

Ha a nemzetbiztonsági szolgálatoknak nyújtja az NBSZ az MI rendszert, azaz az Alkotmányvédelmi Hivatalnak, az Információs Hivatalnak, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatnak, akkor az AI Act-et nem kell alkalmazni.

Ha a „nem nemzetbiztonsági”, de titkos felderítésre jogosított szervezeteknek (azaz rendőrség, Nemzeti Védelmi Szolgálat, Terrorelhárítási Központ, Nemzeti Adó- és Vámhivatal, valamint ügyészség) nyújtja a szolgáltatásokat az NBSZ, akkor az AI Act alkalmazandó.

Mivel kifejezetten nemzetbiztonsági célokra tervezett, piacra dobott, telepített vagy használt MI rendszert ideiglenesen vagy véglegesen bűnüldözési

vagy közbiztonsági célokra alkalmaznak, akkor ez az MI rendszer az AI Act alkalmazási körébe esik.¹⁴

1. számú táblázat

Az AI Act alkalmazásáról, ha a Nemzetbiztonsági Szakszolgáltatól veszik igénybe a titkos felderítési szolgáltatást

Titkos felderítés végző szervezetnek a felderítési szolgáltatást az NBSZ MI-vel támogatott technológiai alapján nyújtja	AI Act alkalmazandó tevékenysége során vagy nem
Rendőrség	AI Act alkalmazandó
Nemzeti Védelmi Szolgálat (belső bűnmegelőzési és bünfelderítési feladatokat ellátó szerv)	AI Act alkalmazandó
Terrorelhárítási Központ (terrorizmust elhárító szerv)	AI Act alkalmazandó
Nemzeti Adó- és Vámhivatal	AI Act alkalmazandó
Ügyészség	AI Act alkalmazandó
Alkotmányvédelmi Hivatal	AI Act nem alkalmazandó
Információs Hivatal	AI Act nem alkalmazandó
Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat	AI Act nem alkalmazandó
Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (ha saját magának alkalmazza az MI támogatott szolgáltatásokat)	AI Act nem alkalmazandó

Forrás. A szerző saját szerkesztése.

Az AI Act hatályba lépését követően az NBSZ-nek úgy kell biztosítani az MI által támogatott szolgáltatásait a „nem nemzetbiztonsági szerveknek”, hogy megfeleljen az AI Act szabályainak.

Ezt az AI Act hatályba lépésével felmerülő, jogalkalmazás során megoldandó kérdést számos módszerrel kezelni lehet, amelyek közül a legegyszerűbb és legkézenfekvőbb, ha a hazai jogrendszerben nem történik változás, és az NBSZ látja el a továbbiakban is a titkos felderítés technológiai támogatását, szolgáltatások nyújtását.

Ebben az esetben az NBSZ előtt áll az a kihívás, hogy kialakítsa azokat a feltételeket, amelyek alapján megfelel az AI Act szabályainak az olyan MI alapú technológiák esetén, amelyeket a „nem nemzetbiztonsági szerveknek” nyújt.

Hogy ez hogyan kerül lehatárolásra a nemzetbiztonsági szerveknek nyújtott szolgáltatásokról, vagy esetleg ugyanaz a technológia kerül kialakításra mind a nemzetbiztonsági, mind a bűnüldöző szerveknek, az a nyilvánosság számára nem válik megismerhetővé, de a jogalkalmazás szempontjából ennek nincs is jelentősége. Csak annak, hogy az AI Act szabályai megfelelő módon érvényesüljenek.

14 AI Act (24).

Konklúzió

Az Európai Unió MI-re vonatkozó szabályozása, az AI Act, átfogó keretet biztosít az MI rendszerek alkalmazására, így a bűnüldözés területén is. Az MI rendszerek meghatározása és használata szigorúan szabályozott, különös figyelmet fordítva a polgárok alapvető jogainak védelmére és a technológiai fejlődés által felvetett etikai kérdésekre.

A bűnüldözési szervek számára az AI Act világos útmutatást ad arról, hogyan alkalmazhatják az MI rendszereket anélkül, hogy veszélyeztetnék az alapvető jogokat. Ugyanakkor a nemzetbiztonsági célú MI rendszerek mentesülnek az AI Act alól, lehetőséget biztosítva a tagállamoknak, hogy saját jogszabályaik alapján szabályozzák ezek használatát.

Az MI alkalmazása mind a bűnüldözés, mind a nemzetbiztonság területén jelentős előnyökkel járhat, ugyanakkor kihívásokat is rejt magában.

Az AI Act célja, hogy biztosítsa a technológia etikus és biztonságos használatát, miközben támogatja a bűnüldöző szervek hatékony működését.

A nemzetbiztonsági és bűnüldözési alkalmazások között azonban elválik a szabályozási megközelítés. Míg a nemzetbiztonsági szervek mentesülnek az AI Act hatálya alól, a bűnüldözési szerveknek meg kell felelniük annak előírásainak.

Ez a különbség különösen fontos az olyan technológiai szolgáltató számára, mint az NBSZ, amelynek biztosítania kell, hogy az általa nyújtott MI alapú szolgáltatások megfeleljenek az AI Act követelményeinek a bűnüldözési célú alkalmazások esetén.

Az AI Act hatályba lépését követően az NBSZ-nek külön figyelmet kell fordítania arra, hogy a nemzetbiztonsági és bűnüldözési célú MI rendszerek alkalmazása során betartsák az eltérő szabályozási követelményeket. Ez azt jelenti, hogy az NBSZ-nek ki kell alakítania olyan technológiai és jogi megfelelőségi rendszereket, amelyek biztosítják, hogy a bűnüldözési célú MI rendszerek alkalmazása során az AI Act előírásai teljesüljenek, miközben a nemzetbiztonsági célú rendszerek esetén a hazai jogszabályoknak felelnek meg.

Felhasznált irodalom

Drinóczi T. (2018). A tagállami identitás védelme. In Jakab A. & Fekete B. (Szerk.), *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (pp. 1–14). ORAC Kiadó & TKJTI.

Bárd K. (1986). Legalitás és bűnüldözés. *Jogtudományi Közlöny*, 41(9), 402–409.

Fenyvesi Cs. (2004). A XXI. századi bűnüldözés-tudomány nemzetközi tendenciái. *Magyar Tudomány*, 49(6), 757–764.

- Erdős C., Téglási A., Takács A., Gáva K. & Smuk P. (2022). *Alkotmány-és államtan*. Széchenyi István Egyetem.
- Dávid F. (2017). Nemzetbiztonság és szervezetrendszer. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 5(1), 65–83.
- Finszter G. (2009). Közbiztonság és jogállam. *Jog Állam Politika*, 1(3), 173–197.
- Renda, A. & Engler, A. (2023). *What's in a Name? Getting the Definition of Artificial Intelligence Right in the EU's AI Act*. CEPS.
- Smuha, N. A., Ahmed-Rengers, E., Harkens, A., Li, W., MacLaren, J., Piselli, R. & Yeung, K. (2021). *How the EU can achieve legally trustworthy AI: a response to the European Commission's proposal for an Artificial Intelligence Act*. LEADS Lab @ University of Birmingham. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3899991>
- Smuk P. (2022). Politikai közösség és alkotmányos identitás. *Jog-Állam-Politika*, 14(Külön-szám), 107-128.
- Tahin, S. (2023). A célszerű jogértelmezésről és határaitól. *Jogelméleti Szemle*, 24(1), 44–60. <https://doi.org/10.59558/jesz.2023.1.44>
- Zubek G. (2019). A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat helye a rendészeti igazgatásban. *Belügyi Szemle*, 67(1), 5–17. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.1.1>

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *Defining AI in the AI Act: Pin the Tail on the System*. <https://www.law.kuleuven.be/citip/blog/defining-ai-in-the-ai-act-pin-the-tail-on-the-system/>
- URL2: *National Security Agency/Central Security Service*. <https://www.nsa.gov/>
- URL3: *Welcome to GCHQ*. <https://www.gchq.gov.uk/>
- URL4: *A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság Beszámolója a 2017. évi tevékenységéről*. <https://www.naih.hu/files/NAIH-BESZAMOLO-2017-mid-res.pdf>

Alkalmazott jogszabályok

- Magyarország Alaptörvénye
- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről
1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről
2012. évi CLIX. törvény a postai szolgáltatásokról
- COM/2021/206 final. Proposal the regulation of the European parliament and of the council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain union legislative acts

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Szabó H. (2024). A mesterséges intelligencia rendelet szabályozási kerete a bűnüldözés és a nemzetbiztonság területén. *Belügyi Szemle*, 72(11), 1995–2013. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i11.pp1995-2013>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Szabó Hedvig, aki a szabo.hevig@uni-nke.hu e-mail címen érhető el.

A m h- vagy darázscsípés okozta anafilaxiás sokk vizsgálata a triptáz enzim és a m h-, illetve darázsméreg specifikus immunglobulin E szintek v rb l történő meghatározása alapján, egyes rendkívüli haláleseti eljárásokban

Investigation of anaphylactic shock caused by bee or wasp stings
based on the determination of tryptase enzyme and bee or wasp
venom specific immunoglobulin E levels in blood, in certain
extraordinary fatal cases

Kruzslitz Judit

f nyomoz , c. rend r f hadnagy
Heves V rmegeyi Rend r-
f kapit nys g,
Eger Rend rkapit nys g
KruzslitzJ@heves.police.hu

Lud nyi Gyula

technikus, rend r f t rzs szl s
Heves V rmegeyi Rend r-
f kapit nys g,
B nt gyi Igazgat s g
LudanyiG@heves.police.hu

Ujvári Zsolt

igazs ggyi botanikus szakértő
Nemzeti Szakértői  s Kutató Központ,
B nt gyi Igazs ggyi Szakértői
Igazgatóság
ujvarizs@nszkk.gov.hu

Absztrakt

Cél: A m h- és darázsméreg által kiváltott szisztémás allergiás reakció a felnőttek mintegy 3%- t érinti, és súlyos esetekben akár anafilaxiás reakcióhoz és halálhoz is vezethet. Az ily módon bekövetkezett rendkívüli halál pontos oka az esetek jelent s részében feltehetően nem kerül megállapításra. A tanulmány célja, hogy módszertani ajánlás révén útmutatást ny jts n a feltehetően rovarcsípés eredményeképp bekövetkezett halálesetek pontos okának – teh  az anafilaxia tényének és okának – felderítéséhez.

Módszertan: A tanulmány a rovarcsípések és állati m regok okozta anafilaxi val, valamint annak immunológiai hátterével kapcsolatos szakirodalmakat tekinti  t, és az irodalmakban foglalt információkat igyekszik  t ltetni a rendkívüli hal lallal kapcsolatos hatósági tevek nysek körébe. A tanulmány  szszefoglalja továbbá a Magyarors gon előforduló, eg szs ggyi szempontból

A szerzők a kéziratot magyar nyelven ny jtottk be. Benyújtás: 2024. 02. 06. Átdolgozás: 2024. 05. 06.
Elfogadás: 2024. 05. 15.

jelentős, méreggel rendelkező állatcsoportokról szóló ismereteket, útmutatást nyújtva a leggyakoribb, anafilaxiás reakciót is gyakran kiváltó méreggel rendelkező hártványászárnyú fajok helyszíni felismeréséhez, felkutatásához, dokumentálásához, illetve rögzítéséhez.

Megállapítások: Az anafilaxia okozta halál diagnózisának kulcsa a helyszíni szemlében rejlik. Az ott jelenlévő orvosnak ugyanis fel kell ismernie a rovarcsípés tüneteit, ebben az esetben pedig gondoskodnia kell vérminta allergológiai célú biztosításáról. Ehhez speciális vérvételi egységcsomag került összeállításra. A hűtve, 2–8 °C hőmérsékleten tárolandó vérmintát két napon belül el kell juttatni a Semmelweis Egyetem Laboratóriumi Medicina Intézete számára, ahol a vérmintában lévő triptáz enzimszintet mérve, valamint az adott méh- vagy darázs faj mérgére specifikus immunglobulin E jelenlétét kimutatva lehet megerősíteni az anafilaxiás reakció okát. Továbbá a szemlebizottságnak kísérletet kell tennie a csípést okozó potenciális rovarfajok felkutatására és biztosítására. Ha az igazságügyi vagy eseti rovarszakértő sikeresen azonosítja a fajt, az segíti az adott méregre specifikus IgE allergológiai vizsgálatát.

Érték: A rovarcsípés okozta anafilaxia eredményeképp bekövetkező halál oka az esetek többségében a kellő körültekintés, valamint a megfelelő módszerek hiányában nem került megállapításra. A tanulmányban javasolt módszertan szerinti eljárás rovarcsípés gyanúja esetén megalapozza a halál pontos okának megállapítását.

Kulcsszavak: méh- és darázméreg, anafilaxiás reakció, rendkívüli halál, triptáz-szint

Abstract

Aim: Systemic allergic reactions triggered by bee and wasp venom affect approximately 3% of adults, and in severe cases, can lead to anaphylactic reactions and death. The exact cause of extraordinary deaths resulting from insect stings is often not determined in a significant number of cases. The aim of this study is to provide guidance through methodological recommendations to investigate the precise cause of deaths presumably resulting from insect stings, specifically focusing on uncovering the facts and causes of anaphylaxis.

Methodology: The study reviews literature related to anaphylaxis caused by insect stings and animal toxins, as well as its immunological background. It seeks to translate the information found in the literature into the realm of official activities related to extraordinary deaths. The study also summarises knowledge about groups of animals in Hungary that are medically significant due to their venom, providing guidance for on-site recognition, search, documentation, and

recording of the most common Hymenoptera species with venom capable of frequently inducing anaphylactic reactions.

Findings: The key to diagnosing deaths caused by anaphylaxis lies in crime scene investigation. The attending medical doctor must recognise the symptoms of insect stings and ensure the collection of a blood sample for allergological purposes. A special blood collection kit has been assembled for this purpose. The blood sample, which must be stored at 2–8°C, should be sent to the Semmelweis University Institute of Laboratory Medicine within 2 days. By measuring the level of tryptase enzyme in the blood sample and detecting the presence of specific immunoglobulin E for the venom of the respective bee or wasp species, the cause of the anaphylactic reaction can be confirmed. The crime scene investigation team should also make an effort to locate and secure the potential insect species responsible for the sting. If the forensic entomologist successfully identifies the species, it facilitates the specific IgE allergological examination for the respective venom.

Value: In cases of death resulting from insect stings, the cause is often not determined due to lack of proper caution and appropriate methods. The procedural approach recommended in the study establishes the basis for determining the precise cause of death in cases of suspected insect stings.

Keywords: bee and wasp venom, anaphylactic reaction, extraordinary death, tryptase level

Bevezetés

Az anafilaxiás sokk a szervezet idegen anyag hatására kialakuló súlyos, akár életveszélyes állapothoz vagy halálhoz vezető túlérzékenységi reakciója, amely az immunrendszer túlzott működésére vezethető vissza (Brown, 1995). Anafilaxiás sokkot leggyakrabban ízeltlábúak (különösen méh- és darázfajok) mérge, vagy egyes ételek – példáulogyoró, diófélék, halak, tenger gyümölcsei, tej- és tojásfehérjék, szója –, illetve bizonyos gyógyszerek, vegyszerek (például kozmetikumok, hajfesték) idézhetnek elő (Sütő & Domokos, 2023).

Az allergiás reakciók komplex mechanizmusokon keresztül alakulnak ki, amelyekben a triptáz enzim és a méh-, illetve darázméreg specifikus immunoglobulin E (IgE) szintjei kulcsszerepet játszhatnak (Pastorello, Borgonova, Preziosi, Schroeder, Pravettoni, Aversano, Pastori, Bilò, Piantanida, Losappio, Nichelatti, Rossi & Farioli, 2021). A rovarméreg által indukált anafilaxiás reakciók súlyossága széles skálán mozoghat, akár halálos kimenetelű is lehet (Szakos, Drahos

& Barkai, 2016; Sütő & Domokos, 2023). A halálesetek háttérében álló mechanizmusok és a releváns kóros folyamatok pontos megértése kiemelt fontosságú az anafilaxiás sokk felismerése és a halál okának megállapítása tekintetében.

A méhek és darazsak csípése következtében kialakuló szisztémás allergiás reakció a gyermekek hozzávetőlegesen 0,4–0,8%-a, valamint a felnőttek 3%-a esetében fordul elő (Golden, Marsh, Kagey-Sobotka, Freidhoff, Szklo, Valentine & Lichtenstein, 1989), tehát a populáció viszonylag széles rétege érintett. Éves szinten azonban csupán nagyon kevés esetben kerül megállapításra, hogy a rendkívüli halál oka rovarcsípés okozta anafilaxiás sokk, ennek háttérében pedig valószínűleg az áll, hogy a jelenség nehezen felismerhető, ezáltal sok esetben nem állapítható meg az anafilaxiás sokk kiváltó oka.

Jelen tanulmány célja, hogy a méh- és darázscsípésekkel összefüggésbe hozható rendkívüli halálesetek kapcsán útmutatást nyújtson a bűnügyi helyszínelők és igazságügyi orvosszakértők számára. Kiterjed a helyszínvizsgálat azon speciális eseteire, ahol rovarcsípés eredményeképp bekövetkezett haláleset gyanúja merül fel, különös tekintettel a helyszínen talált körülmények dokumentálására, a halált okozó állapot felkutatására, valamint az anafilaxiás sokk megállapítását lehetővé tevő vérminták rögzítésére. A bemutatott iránymutatások és protokollok lehetővé teszik, hogy a bűnügyi technikus szakszerűen dokumentálja és rögzítse a releváns objektumokat, amelyek segítségével az igazságügyi orvosszakértő – rovarszakértő és allergológus közreműködésével – megállapíthatja, hogy anafilaxiás sokk állhat-e a halál háttérében.

Állati eredetű allergia és anafilaxia

Allergiás reakciót rendkívül sokféle állat kiválthat az arra érzékeny személyek esetében. Ha valaki allergiás egy bizonyos állatra, az annyit jelent, hogy szervezete hiperszenzitív reakciót mutat valamilyen, az állat által termelt, allergizáló fehérjéket tartalmazó anyagra. Ez az anyag lehet például mirigyváladék (nyál, izzadmány, méreg stb.) vagy a kültakaró része (hámfoszlány, szőrkeplet, toll stb.). Az allergiás reakció számos formában megnyilvánulhat, súlyos esetben akár anafilaxiás sokkot is eredményezhet, sőt, halálhoz vezethet.

Állati mérgek

Méreganyagok rendkívül sok állatcsoportban előfordulnak. Mind a gerincesek (halak, kétélűek, hüllők, madarak, emlősök), mind pedig a gerinctelenek (csalánozók, férgek, ízeltlábúak, puhatestűek, tüskésbőrűek) között számos

méreggel rendelkező fajt ismerünk. Egyes fajok testük szöveteiben tárolják ezeket a mérgeanyagokat, tehát elfogyasztva mérgezők. Jó példa erre számos tengeri és édesvízi egyszemélyű faj, amelyek más élőlények – kagylók, rákok, polipok, tintahalak, halak – testében halmozódhatnak fel, és toxinjaik e nagyobb testű állatok elfogyasztása útján kerülhetnek be más élőlények – így akár az ember – szervezetébe is. Más fajok speciális méregmirigyekkel rendelkeznek, saját maguk termelnek mérget. Ezek egy jelentős része olyan sebző apparátussal bír, amely alkalmas arra, hogy bejuttassák mérgeiket prédáik vagy támadóik testébe. A csalánozók (például medúzák) csalánsejtjeikkel sebzik fel más élőlények kültakaróját, a magasabb rendű élőlények összetett, többsejtes méregmirigyekkel rendelkeznek. Számos állat méregmirigyei a szájszervek körül helyezkednek el. A pókok csáprágóik méregkarmaival, a százlábúak méregkarommal módosult első lábparjakkal, a kígyók méregfogjaikkal juttatják be mérgeiket más szervezetekbe, legyen szó akár támadásról, akár védekezésről. Bizonyos tengeri csigák és polipok méregmirigyben végződő meszes tűkkel sértik fel más állatok bőrét. A skorpiók utótestük végén hordoznak méregtöviset, míg számos hártványászárnyú (méh, darázs és hangya) méregmirigyekkel kapcsolt fullánkkal rendelkezik. A halak jellemzően úszósugaraik és kopolyúfedőik hegyes csontképleteit használják sebzőkészülékként. Azok az élőlénycsoportok, amelyek nem rendelkeznek sebzőapparátussal – jellemzően a kétlélűek, így békák, góték, szalamandrák –, rendszerint bőrükben hordozzák méregmirigyeket, így ezek bőrfelületének más fajok vékony bőrrétegével vagy nyálkahártyájával történő érintkezése útján valósulhat meg a mérgezés (Utkin, 2015).

Az állati mérgek számos komponensből tevődnek össze. Ezek a komponensek lehetnek enzimek (például foszfolipázok, oxidázok, proteázok), enzimaktivitás nélküli fehérjék (például neurotoxinok), illetve peptidek. A komponensek egy része toxikus, különböző szervrendszerekre, gyakran az idegrendszerre vagy a keringési rendszerre fejtik ki mérgező hatásukat (Utkin, 2015). Bizonyos fajok mérgekomponeisei között találunk azonban allergizáló fehérjéket, amelyek az erre a komponensre érzékeny személyeknél különböző súlyosságú allergiás reakcióhoz, sőt anafilaxiához vezethetnek. Allergiás reakciót, illetve anafilaxiát a természetben leggyakrabban állatok – azok közül is különösen az ízeltlábúak közé tartozó hártványászárnyúak – mérge okozhat. A mérge által előidézett ártalom elsősorban a következő faktoroktól függ:

- 1) A mérgeanyag adott állatfajra jellemző összetétele (allergiás reakció csak allergizáló proteinek hatására alakul ki).
- 2) A bejutott mérgeanyag mennyisége (ha az állat korábban zsákmányszerzésre vagy védekezésre elhasználta mérgeit, néhány óráig, vagy akár néhány napig harcképtelen, ugyanis a méregmirigyek utántöltése hosszú folyamat).

- 3) A szúrás helye és mélysége (bizonyos testtájakon a hámréteg vastag és ellenálló, így az azt ért szúrás vagy marás következtében jóval kisebb eséllyel, illetve jóval kisebb mennyiségben juthat mérge a szervezetbe, mint a vékony felhámú testtájakon).
- 4) Az egyidejű szúrások száma.
- 5) Környezeti faktorok (melegben a bőr kitágult hajszálerein keresztül gyorsabb a mérge felszívódása).
- 6) A genetikailag meghatározott egyéni érzékenység.

Az allergizáló mérgek komponensek okozta anafilaxiás reakciók túlnyomó többségéért felelős állatcsoportok

A rovarok között találjuk azokat a fajokat, amelyek mérge gyakran okoz allergiás reakciót vagy akár anafilaxiás sokkot. Nem tartoznak ezek közé a vérszívó rovarok – úgy mint a poloskák, tetvek, kétszárnyúak (legyek, szúnyogok), atkák és bolhák –, hiszen ezek nem mérget, legfeljebb nyálukat vagy bétartalmukat juttatják be szervezetünkbe. Megjegyzendő azonban, hogy olykor kullancsvagy kullancslégy-csípés, tehát bizonyos ízeltlábúak nyálának komponensei is kiválthatnak anafilaxiát (Brown & Hamilton, 1998; Decastello & Farkas, 2009).

Anafilaxiás reakciót leggyakrabban azonban különböző hártáásszárnyúak – darazsak, méhek és hangyák – mérge okozhat (Csoma, Bánkúti, Baráth, Mülbacher, Tóth & Herjavec, 2013; Potiwat & Sitcharungski, 2015). Méregmirigyek, mérgezsákjaik a potroh végében helyezkednek el. A hártáásszárnyúak nőtényeinek tojócsöve hegyes kitinképletté, fullánkká módosult, ennek segítségével juttatják be mérgeiket más élőlények szervezetébe. A hímek nem rendelkeznek tojócsövvel, így nem képesek szúrni, ártalmatlanok. Bizonyos darázscsoportoknál a méregmirigyek hiányoznak, ezek fullánkjukat csupán szúrásra használják, mérget nem fecskendeznek a sebbe. Sok hangyafaj és méhfaj esetében a fullánk visszafejlődött. A fullánk nélküli hangyák mérgeiket a levegőbe fröcskölnek, vagy rágóik segítségével ejtenek sebet, és az így keletkezett sérülésbe fecskendezik azt. A darazsak, a fullánkkal rendelkező magányos méhek és hangyák fullánkjaja sima felszínű, többszöri szúrásra alkalmas, nem szakad be a bőrbe. Néhány méhfaj fullánkjaja ezzel ellentétben fogazott, azt szúrás után a méh nem képes kihúzni a bőrből, így a fullánk az állat potrohvégével együtt leszakad és a bőrben marad. A méh leszakadt potrohvégének izmai egészen addig pumpálják a sebbe a mérget, amíg a méregmirigy teljesen ki nem ürül.

A darazsak mérge allergizáló és nem allergén komponenseket egyaránt tartalmaz, legfőbb összetevői a hisztamin, dopamin, szerotonin, kinin, noradrenalin,

továbbá különböző enzimek (kolinszteráz, foszfolipáz, hialuronidáz, proteáz), valamint számos poliszacharid (King, Lu, Gonzalez & Soldatova, 1996; Ebo, Faber, Sabato, Leysen, Bridts & De Clerck, 2012; Kocsis, Péntek, Fazekas & Kuti, 2016). A lódarazsak mérgeiben lévő jelentős mennyiségű acetilkolin felelős a szívműködésre hatva a vérnyomás eséséért. A háziméh mérgeiben fehérjék (mellitin, apamin, minimin), enzimek (foszfolipáz, hialuronidáz, eszteráz, foszfatáz) és darázsméreghez hasonló kis molekulatömegű anyagok (hisztamin, prokamin, dopamin, noradrenalin) mutathatók ki (King, Sobotka, Kochoumian & Lichtenstein, 1976; Komi, Shafaghat & Zweiner, 2018). Ezek együttesen véralvadásgátló, vörösvértestoldó, értágító, központi idegrendszert bénító, enzimgátló hatásúak, valamint az allergizáló komponensek érzékenység esetén anafilaxiát eredményezhetnek. A hangyák mérge többek között hangyasavat, hisztamint, zsírsavakat és különböző alkaloidokat, ritkán allergizáló fehérjéket tartalmaz.

Méh- vagy darázsszúrás során a szervezetbe jutó méreg minden esetben minimum lokális bőrpírt és enyhe duzzanatot okoz, amely kiterjedhet akár az egész érintett testrészeire is. Jelentkezhet a tenyér és a talp viszketése, testszerte megjelenő, változó mértékű bőrkiütés, súlyosabb esetekben ehhez angioödéma (allergiás alapon kialakuló, körülírt lágyrészvizenyő), vérnyomásesés, hasi görcsök, hasmenés, hányás, mellkasi szorítás, rekedtség, sípoló légzés, légszomj, kábultság, szédülés, halálfelelem társul. A legsúlyosabb esetben anafilaxiás sokkról beszélünk, mely során a rovarszúrás követő néhány percen belül a fenti tüneteken túl súlyos fokú vérnyomásesés, gégeödéma, eszméletvesztés, légzés- és keringésleállás következhet be. A rosszullét a szúrás követő 2–30 percen belül szokott jelentkezni. Meg kell jegyezni, hogy a szájban vagy a garatban történő rovarszúrás okozta nagyfokú helyi duzzanat anafilaxiás reakció nélkül is okozhat fulladást (Ewan, 1998).

Magyarországon körülbelül 10 000 hártvány szárnyú faj fordul elő. Legtöbbjük igen apró termetű, 0,5–5mm-es testhosszú, ám találunk köztük olyanokat is, amelyek mérete meghaladja a 3–4cm-t. Akadnak közöttük társas fajok – amelyek akár többeszes kolóniákban élhetnek –, illetve magányosak is (Vas, 2019).

Nap mint nap történnek apróbb termetű magányos darazsak és méhek, olykor fullánkossal okozta szúrások (például kertészkedés közben összefogjuk a rovar a növényekkel, vagy épp a ruházat alá szorulva, kényszerhelyzetben szúr az állat), ezek elkövetőit azonban legtöbbször nem sikerül tetten érni, így azonosítani sem. A legtöbb ilyen faj mérgeinek pontos összetételét, ezáltal annak élettani hatásait egyelőre nem ismerjük. Az apróbb fajok fullánkja gyakran nem hatol mélyen a bőrbe, illetve méretükből fakadóan kis mennyiségű mérget fecskendeznek belénk, éppen ezért az ilyen szúrások által okozott

anafilaxia kifejezetten ritka, vagy legalábbis az azonosíthatóság hiánya miatt nem társítható egy konkrét állatfajhoz.

Az igazán nagy kockázatot a közepes vagy nagy termetű, nagyobb kolóniákban élő, repülő hártványászárnyúak, tehát bizonyos darázs- és méhfajok jelentik, ezek okozzák a legtöbb szúrást világszerte. A fészektől távol, táplálékkeresés közben általában nem agresszívek, ám ha túl közel merészkedünk a fészekhez, illetve egy olyan táplálékforráshoz (például rothadó gyümölcs, elhullott állat), amelyen tömegesen táplálkoznak, agresszívvá válhatnak és megtámadhatják az embert. A társas fajok szúrásakor olyan illatanyagot, úgynevezett feromont bocsátanak ki, amely vészjelzésül szolgál társaik számára, így a darazsak és méhek gyakran csapatostul kelnek a kolónia védelmére, ezáltal még veszélyesebbé válnak.

Az alábbi, gyakori fajokat bemutató összeállítás abban nyújt segítséget, hogy már a helyszínen fel lehessen mérni, hozzávetőlegesen milyen faj okozhatta a szúrást, ami támpontot adhat mind a rovarszakértő, mind a vérvizsgálókat végző szakértő számára.

Magyarországon mindössze húsz társas darászfaj él. Ezek közül három jól elkülöníthető forma felelős a hazai darázscsípések túlnyomó többségéért.

<p>Lódarázs (<i>Vespa crabro</i>) Méret: 25–35 mm. Jellemző tulajdonság: gyors, erőteljes röptűek, táplálkoznak gyümölcsökön, elhullott állatokon, fák kicsorgó nedvein, gyakran rovarok után portyáznak. Fészek: nagy kolóniák esetén óriási méretű, külső burokkal lezárt, barnásszürke, papírszerű. Gyakran fák üregében, épületek repedéseibe, nehezen hozzáférhető helyeken található. Ha egy üreg bejáratánál lódarazsak rendszeres ki-berepülése figyelhető meg, ott rejtőzhet a kolónia.</p>	 <p>1</p>
 <p>2</p>	 <p>3</p>

- 1 Lódarázs ([URL1](#)).
- 2 Lódarázs fészek ([URL2](#)).
- 3 Lódarázs kolónia bejárata ([URL3](#)).

Német darázs (*Vespula germanica*) és kecskedarázs (*Vespula vulgaris*)

Méret: 13–18 mm.

Jellemző tulajdonság: gyors, erőteljes röptűek, gyakran gyümölcsökön, elhullott állatokon táplálkoznak.

Fészkek: védett helyre, rendszerint talajba, kisemlősök elhagyott üregeibe, épületek repedéseibe, falaiba készítik. A fészkek szürke, papírszerű külső burokkal rendelkeznek, többzres kolóniák esetén nagy méretű lehet. Ha egy üreg bejáratánál számos, apróbb termetű darázs röpköd ki-be, ott valószínűleg ezen fajok valamelyikének kolóniája rejtőzik.

4

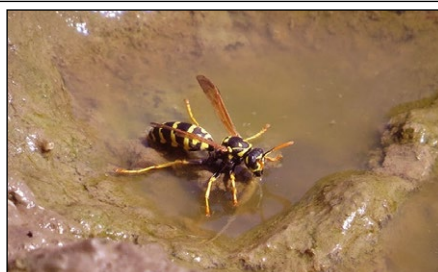
5

Papírdarázs fajok (*Polistes spp.*)

Méret: 18–20 mm.

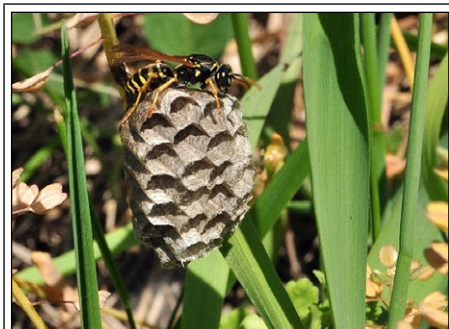
Jellemző tulajdonság: lassabb, esetlenebb röptűek, hosszú lábukat repülés közben rendszerint lógatják. Gyakran láthatók vízpartokon, pocsolyák szegélyén, akár a víz felületén is.

Fészkek: az előző fajokénál jóval kisebb, azt nem burkolják be, a sejtek szabadon állnak. Egyes fajok réteken, lágyszárú növények száraitra, mások padlások kúpcsepei alá és egyéb meleg, esővédett helyekre készítik fészkeiket. A kolónia néhány egyede rendszerint őrt áll a fészken.

6

- 4 Német darázs ([URL4](#)).
5 Német darázs fészke ([URL5](#)).
6 Déli papírdarázs ([URL6](#)).

7

8

Magyarországon a társas darázfajoknál nagyságrendekkel több magányos darázfaj él. Ezek túlnyomó többsége apró termetű, parazitoid életmódú, vagyis lárváik más ízeltlábúak petéiben, lárváiban vagy imágóiban, illetve azok testén élősöködnék. A magányos darázsok jóval kevésbé agresszívek, mint társas rokonaik, hiszen nincs kolónia, amit az életük árán is védelmeznének. Ritkán szúrnak, mérgeük jellemzően enyhébb tüneteket okoz, mint a társas darázsaké, ezért jóval kevesebb a hozzájuk köthető anafilaxiás reakció. Az alább felsorolt nagy méretű, jellegzetes külsejű fajok időnként megsúrhatják az embert.

7 Déli papírdarázs kis kolóniája ([URL7](#)).

8 Papírdarázs fészek őrszemekkel ([URL8](#)).

Óriás törösdarázs (*Megascolia maculata*)

Méret: 30–45 mm.

Jellemző tulajdonság: Európa legnagyobb termetű darázs-faja. Réteken, fészkesvirágzatú növényeken, illetve korhadt tuskók körül találkozhatunk velük leggyakrabban. A tuskók környékén nagyméretű bogárlárvák után kutatnak, hiszen saját lárváik ezek testében fejlődnek.

Megjegyzés: semmilyen esetben sem begyűjtendő, védett faj, természetvédelmi értéke 50 000 forint.

9

10

Sötétszárnyú törösdarázs (*Scolia hirta*)

Méret: 10–25 mm.

Jellemző tulajdonság: robusztus termetű, erősen szőrözött, sötét színű, az óriás törösdarázsra hasonlít, ám annál jóval kisebb faj. Lakott területeken is gyakori viráglátogató.

11

9 Nőstény példány ([URL9](#)).

10 Hím példány ([URL10](#)).

11 Sötétszárnyú törösdarázs ([URL11](#)).

Lopódarazsak (*Sceliphron* spp.)

Méret: 17–30 mm.

Jellemző tulajdonság: lomha röptű, karcosú, fényes testű darazsak, potrohuk hosszú nyélen ül, röptükben hosszú lábukat lógatják. Utódaik számára készített sárbölesőket gyakran építik lakóépületek védett zugaiba (redőnytokokba, párkányok alá). Vízpartokon, pocsolyák szegélyén, sárgyújtás közben nagy egyedszámban láthatók.

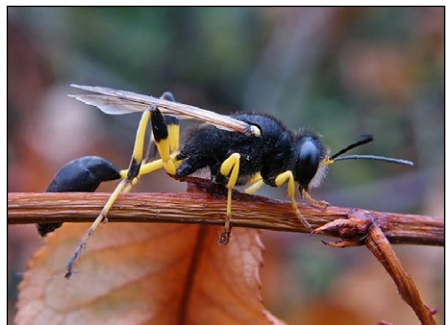
12

13

14

15

- 12 Feketenyelű lopódarázs ([URL12](#)).
- 13 Barnalábú lopódarázs sárbölesője ([URL13](#)).
- 14 Barnalábú lopódarázs ([URL14](#)).
- 15 Gyakori lopódarázs ([URL15](#)).

A társas méhek közül egyedül a háziméh (*Apis mellifera*) az, amely említést érdemel, egyrészt hatalmas kolóniái, másrészt agresszív viselkedése, harmadrészt pedig az allergéneket nagy mennyiségben tartalmazó mérgé miatt.

Háziméh (*Apis mellifera*)

Méret: 16–22 mm.

Jellemző tulajdonság: színezetük barnás, narancsos, toruk sűrű bundával borított. Egyik legtömegesebb beporzó fajunk, gyakorta látni háziméheket gyepeken és erdőkben, lágyszárúak, fák és cserjék virágain. Vízpartokon tömegesen verődhetnek össze inni, illetve a nektáron kívül bármilyen cukros nedűt felkeresnek, így minden ilyen jellegű emberi hulladék közelében is fellelhetők.

Fészkek: méhészetek kaptáraiban, vadon fák és sziklák üregeiben, sziklafalakon készítik fészkeiket, de méhcsaládokat gyakran lehet látni vastag faágakon, amelyeken fürtszerűen verődnek össze az egyedek.

16

17

18

A magányos és kis kolóniákat létrehozó méhek jellemzően békés természetűek, bizonyos csoportjaiknál a fullánk visszafejlődött. A nagy termetű, gyakori fajok fullánkjá azonban jól fejlett, mégis kevés szúrás róható számlájukra.

16 Háziméh (URL16).

17 Méhraj (URL17).

18 Méhkaptárok (URL18).

Poszméh fajok (*Bombus spp.*)

Méret: 10–25 mm.

Jellemző tulajdonság: testük zömök, bundás, gyakran élénk színű szalagokkal díszített. Röptük lassú, nehézkes. Réteken és erdőkben egyaránt előfordulnak, gyakran találkozhatunk velük kerti virágokon is. Fészkeiket talajba, rácsálók elhagyott üregeibe készítik, jellemzően kis kolóniákat hoznak létre.

19

20

21

22

- 19 Földi poszméh ([URL19](#)).
20 Kővi poszméh ([URL20](#)).
21 Mediterrán poszméh ([URL21](#)).
22 Mezei poszméh ([URL22](#)).

Fadongó fajok (*Xylocopa* spp.)

Méret: 20–27 mm.

Jellemző tulajdonság: zömök testű, nehézkes röptű, sötét színű, kékeslilás szárnyú fajok, hazánk legnagyobb testű méhei. Gyakorta látni őket virágokon, másrészt korhadó fák közelében. A korhadt fákban maguk vájt üregekbe vagy bogárlárvák elhagyott járataiba rakják petéiket.

23

24

Nem szabad megfeledkezni arról, hogy a hangyák is a hártványászárnyúak közé tartoznak, így rendelkeznek méregmiriggyel, s bár sok fajuk fullánkja visszafejlődött, bizonyos fajok esetében a tojócső szúrásra alkalmas maradt. A hangyák rendszerint agresszíven védik a kolóniát, ám jóval kisebb veszélyt jelentenek, mint a jól repülő darazsak és méhek. Habár a hangyák szaporodó formái, az ivaros királynők és hímek rendelkeznek szárnyakkal, a hímek a szaporodást követően elpusztulnak, a nőstények pedig levetik szárnyaikat, s csak eztán alapítanak kolóniát. A hangyakolóniák dolgozói azonban mind szárnyatlanok. Egy kolónia védelmezői tehát leginkább akkor jelentenek veszélyt, ha bőrfelületünk huzamosabb ideig érintkezik a hangyafészekkel, így lehetőséget adunk egyszeri, vagy akár többszöri szúrásra. A legtöbb hazai hangyafaj apró és nem képes átszúrni az emberi bőrt, vagy csupán nagyon kevés mérget képes szervezetünkbe juttatni. Vannak azonban közepes testméretű fajok, amelyek szúrása igen kellemetlen, és allergiás reakciót okozhat. Ezek közül egyetlen hazai csoportot, a bütyköshangyákat érdemes kiemelni.

23 Kék fadongó ([URL23](#)).

24 Gyakori fadongó ([URL24](#)).

Bütyköshangyák (*Myrmica* spp.)

Méret: 4–5 mm.

Jellemző tulajdonság: közepes méretű, egyszínű vörösesbarna hangyák. Kolóniáikat rendszerint nedvesebb gyepeken és erdőkben, vízpartokon, ártereken lehet megtalálni, farönkök és növényzet alatt, korhadó fában, a talaj közelében.

25

26

Méreggel rendelkező egyéb gerinctelen állatcsoportok

Hazánkban csalánozók vagy puhatestűek által okozott mérgezés diagnosztizálása szinte kizárt.

A Magyarországon előforduló százlábú fajok közül csupán az öves szkolopendra (*Scolopendra cingulata*) méregkarmai elég erősek ahhoz, hogy átszúrják az emberi bőrt. A faj azonban hazánkban csupán a Vértes és a Kelet-Bakony sziklagyepein és karsztbokorerdeiben fordul elő, rejtett életmódú, rendkívül ritkán kerül szem elé (Korsós, Dányi, Kontschán & Murányi, 2006). Más nagytestű, egészségügyi szempontból jelentős mérgű idegenhonos százlábúfajok a hobbiállattartásban előfordulhatnak ugyan, ezek mérge azonban jellemzően nem alakít ki anafilaxiás sokkot.

Hazánkban skorpió fajok vadon nem fordulnak elő. Egészségügyi szempontból jelentős mérgű idegenhonos skorpiófajok a hobbiállattartásban azonban előfordulhatnak, mérgük egyéb élettani hatásai mellett ritkán súlyos allergiás reakciót, akár anafilaxiás sokkot is előidézhethet.

Magyarországon csupán néhány, egészségügyi szempontból jelentős mérgű pókfaj fordul elő. Ilyenek például a dajkapókok (*Cheiracanthium* fajok), a szongáriai cselőpók (*Lycosa singoriensis*), a pokoli cselőpók (*Geolycosa vultuosa*), valamint a bűvárpók (*Argyroneta aquatica*). A hazai fajok mérge legfeljebb lokális reakciót és egyéb élettani hatásokat válthat ki, anafilaxiás reakció nem

25 Bütyköshangya faj, forrás: Ujvári Zsolt.

26 Bütyköshangya faj, forrás: Ujvári Zsolt.

ismert. Ugyanez mondható el a hobbiállattartásban előforduló, egészségügyi szempontból jelentős mérgű idegenhonos pókfajokról, például a madárpókokról (*Theraphosidae* fajok) és özvegyekről (*Latrodectus* fajok). Néhány, hazánkban is tartott idegenhonos pókfaj marása bizonyos esetekben halálhoz vezethet, ám ezek háttérében nem anafilaxiás sokk, hanem egyéb toxikus hatás áll (Maretić & Lebez, 1979; Nentwig, Gnädinger, Fuchs & Ceschi, 2013).

Méreggel rendelkező gerinces állatcsoportok

Hazánkban nem élnek méreggel rendelkező halfajok. Egészségügyi szempontból jelentős mérgű idegenhonos halfajok (Harris & Jenner, 2019) leginkább állatkertekben, ritkán a hobbiállattartásban fordulhatnak elő (bizonyos tengeri halak, például kőhal, tűzhal), azonban nem rendelkezünk arra vonatkozó információval, hogy ezek mérge idézhet-e elő anafilaxiás sokkot.

A magyarországi kétéltű fajok mindegyikének bőre tartalmaz méregmirigyeket, ezen fajok mérge azonban csupán a nyálkahártyával érintkezve vált ki enyhébb helyi reakciót. Egészségügyi szempontból jelentős mérgű idegenhonos kétéltű fajok – többek között nyílméregbékák – leginkább a hobbiállattartásban fordulnak elő, azonban nem rendelkezünk arra vonatkozó információval, hogy ezek mérge idézhet-e elő anafilaxiát.

Magyarországon két hüllőfaj rendelkezik méreggel: a keresztcs vipera (*Vipera berus*), valamint a rákosi vipera (*Vipera ursinii rakosiensis*) (Malina, Babocsay, Krecsák, Schuller, Zacher & Vasas, 2012). Marásuk következtében kialakult allergiás reakcióról, anafilaxiás sokkról nem rendelkezünk információval. A hobbiállattartásban esetlegesen előforduló, egészségügyi szempontból jelentős mérgű idegenhonos fajok között azonban akadnak olyan – elsődlegesen csörgőkígyó – fajok, amelyek marását követően néhány dokumentált esetben anafilaxiás sokk alakult ki.

Az anafilaxia biológiai háttere

Az anafilaxiás sokk a szervezet idegen anyag hatására kialakuló súlyos, akár életveszélyes állapothoz vagy halálhoz vezető túlérzékenységi reakciója, mely az immunrendszer túlzott működésére vezethető vissza. Az allergiás reakció mögött leggyakrabban az áll, hogy a szervezet által termelt allergén specifikus immunglobulin E ellenanyag közvetítésével különböző vegyületek szabadulnak fel egyes fehérvérsejtekből, kiváltva a tüneteket. Ritkábban a hízósejtek

közvetlenül (nem immunközvetített módon) is aktiválódhatnak, ami az anafilaxiás reakcióval megegyező klinikai tünetekhez vezet (pszeudoallergiás reakciók).

Az immunglobulinok (ellenanyagok) olyan fehérjemolekulák, amelyeket az immunrendszer termel annak érdekében, hogy felismerje és semlegesítse a szervezetbe került idegen anyagokat. Egyik típusa az immunglobulin E (a továbbiakban: IgE), amely az allergiás reakciókkal hozható összefüggésbe. Az IgE normál körülmények között nagyon kis mennyiségben van jelen a keringésben. Ha egy adott személy genetikailag meghatározottan bizonyos anyagokkal szembeni allergiás reakcióra hajlamos, és első alkalommal találkozik egy allergénnel – például méh- vagy darázs-méreggel –, a szervezet allergén specifikus IgE-t kezd termelni ellene. Az IgE egyes fehérvérsejtekhez, az úgynevezett hízósejtekhez és bazofil granulocitákhoz kapcsolódik. Az allergénnel való első találkozáskor kialakuló úgynevezett érzékenyítés (szenzibilizáció) után az allergén specifikus IgE termelés tartósan, akár 5–10 éven keresztül fennáll. Amikor a szervezet a következő alkalommal találkozik az allergénnel, a sejtekhez kapcsolódott allergén specifikus IgE felismeri azt, és többek között hisztamin, triptáz enzim és további proteázok kiválasztását okozza a hízósejtekből és bazofil granulocitákból, ez pedig az allergiás reakcióra jellemző tünetekhez vezet (Brown, 1995).

A pszeudoallergiás (nem immunközvetített) reakciók már az allergénnel való első találkozás során kialakulhatnak (Zuberbier, 1999). Az ilyen típusú reakcióknak nem feltétele a szenzibilizáció, és a reakciók hátterében allergén specifikus IgE sem mutatható ki. Tüneteik nem különíthetők el a valódi allergiás reakcióétól.

Méh- vagy darázs-méreg érzékenység esetén a szenzibilizáció utáni újabb rovarszúrás nagyobb eséllyel vált ki a korábbinál jóval súlyosabb allergiás reakciót, akár anafilaxiás sokkot.

Az allergiás reakció tünetei mögött álló egyik anyag – a triptáz – egy fehérjebontó enzim, mindenki szervezetében megtalálható, egészséges személyek vérében a mennyisége általában 1–15 µg/l közötti érték. Anafilaxiás sokk esetén a triptáz értéke kb. 15 perc elteltével emelkedni kezd, majd jellemzően 2–3 órával később tetőzik, akár több száz µg/l-es szintet elérve. 20%-os emelkedése már a hízósejtek aktivációját igazolja. Túlélés esetén a triptáz mennyisége kb. 24–48 óra elteltével fokozatosan visszaáll a reakció előtti normál értékre. A halál időközben bekövetkezése a triptáz értékének aktuális emelkedését vagy csökkenését megállítja. A halál után – nem csak anafilaxia esetén – mért triptáz szint a halál előtti értéknél kb. 50–100 µg/l-rel magasabb (Bonadonna, Scaffidi & Boni, 2019).

Tartósan emelkedett alap triptáz szint előfordul egyes betegségek esetén, például masztocitózisban, mielodiszpláziás szindrómában, mieloproliferatív

daganatokban, akut és krónikus mieloid leukémiában és krónikus eozinofil leukémiákban. Szisztémás masztocitózisban a triptáz szintje általában tartósan 20 ng/ml fölötti érték (Akin & Metcalfe, 2004).

Speciális vizsgálatok rovarszúrás okozta anafilaxia eredményeképp bekövetkezett halál gyanúja esetén

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 218. § (1) bekezdése szerint „*Nem természetes a halál, ha a természetes módon való bekövetkezését a körülmények kétségessé teszik.*” Ugyanezen bekezdés b) alpontja szerint rendkívüli halálnak minősül, ha „*a halált baleset okozta, vagy a körülmények arra utalnak.*” E törvény 216. §-ának f) pontja kimondja, hogy a „*baleset az emberi szervezetet ért olyan külső hatás, amely a sérült akarától függetlenül következik be és halált okoz.*” Számos vita tárgyát képezi, hogy a rovarméreg okozta anafilaxia következtében beálló halál természetes, avagy rendkívüli halál-e. „*Természetes halál véleményezhető, ha a szakértői megállapítás szerint a halál kimutatható külső ok nélkül, a szervezet élettel összeegyeztethetetlen kóros elváltozásai, relatíve súlyos kóros állapota miatt vagy pedig enyhébb patológiás állapotban, a hirtelen halálra hajlamosító és kiváltó tényezők együtthatására következett be.*”²⁷

A fentiek értelmében a rovarszúrás olyan külső hatás, amely a sérült akarától függetlenül következik be, és amennyiben halálhoz vezet, az eset rendkívüli halálnak minősül. A halottvizsgálatról és a halottakkal kapcsolatos eljárásról szóló 351/2013. (X. 4.) Korm. rendelet értelmében tehát ebben az esetben hatósági eljárást kell lefolytatni, amelynek célja a halál okának és körülményeinek megállapítása, ideértve a halál rendkívüliségének vizsgálatát.

A rovarméreg következtében kialakuló anafilaxia mint halálok, két, ez idáig a hazai gyakorlatban nem alkalmazott eljárás útján nyerhet megállapítást.

- 1) Triptáz enzimszint mérés: a jelentősen megemelkedett érték a klinikai tünetek tükrében megerősíti az allergiás reakció (anafilaxiás sokk) tényét (amennyiben egyéb okok, például masztocitózis kizárhatók).
- 2) Méh- és darázsméreg specifikus IgE jelenlétének kimutatása: az anafilaxiás sokk kiváltó okára utal. Annak kimutatása nem a halál előtti rovarszúrás bizonyítja, hanem a szervezet aktuális érzékenységet az adott rovarméregre.

27 A halottakkal kapcsolatos igazságügyi orvosszakértői tevékenységről. Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 6. számú módszertani levele, 1979.

Az eljárás során a fenti vizsgálatokat a Semmelweis Egyetem, Laboratóriumi Medicina Intézet, Immunológiai Laboratórium (1083 Budapest, Üllői út 78/a.) tudja elvégezni hatósági felkérésre. Ehhez soron kívül be kell szerezni és át kell adni számukra az elhalt személy vérmintáját, amely rögzítésére két lehetőség nyílik.

- 1) Ha a személyt a helyszínről a mentő még kórházba szállította és a halál ott következik be, nagy valószínűséggel rendelkezésre áll a sürgősségi ellátás során tőle vett vérminta, amelynek beszerzésére – a laborvizsgálat dokumentációjával együtt – soron kívül intézkedni kell. Ez esetben további, a halottból történő vérvétel nem szükséges.
- 2) Amennyiben a személy már a helyszínen elhalálozik, vagy a kórházba szállítás ellenére nem áll rendelkezésre vérminta, a halottszemlén közreműködő orvosnak haladéktalanul vért kell vennie az elhalt combartériájából, egy db natív (nem alvadástgátolt) vércsőbe. A mintát a szemle során zár alá kell venni, jegyzőkönyvben dokumentálva a mintavétel tényét és időpontját óra, perc pontossággal. A mintavételt a halál beállta után célszerű mielőbb elvégezni.

Amennyiben a vérminta centrifugálása megoldható, a minta centrifugálásával nyert szérumot le kell választani és 2 napon belül el kell juttatni a Semmelweis Egyetem, Laboratóriumi Medicina Intézet, Immunológiai Laboratórium részére. Szállításig a szérumot 2–8 °C-on kell tárolni. A vizsgálatához szükséges mennyiség minimum 0,5 ml. A javasolt centrifugálási paraméterek a következők: 3200 rpm, 10 perc, szobahőmérséklet.

Amennyiben centrifugálásra nincs lehetőség, a natív vérmintát mielőbb, de legfeljebb két napon belül el kell juttatni az Immunológiai Laboratóriumba, és addig hűtve, 2–8 °C hőmérsékleten kell tárolni. A Semmelweis Egyetem mind a triptáz, mind a méh- és darázsméreg specifikus IgE meghatározását a centrifugálás során nyert szérumból végzi. A két vizsgálat egy cső natív vérmintából (5 vagy 10 ml) elvégezhető. A minták centrifugálás előtt nem fagyaszthatók.

A Semmelweis Egyetem Laboratóriumi Medicina Intézetétől beszerzett eredményeket az eljárás során kirendelt igazságügyi orvosszakértőnek kell továbbítani, aki azokat figyelembe véve nyilatkozni tud a halál okáról. A Semmelweis Egyetem Laboratóriumi Medicina Intézete által kiadott eredmény tájékoztató jellegű, bizonyítási eljárásokban való felhasználásuk esetén tudatában kell lenni annak, hogy a laboratórium nem rendelkezik igazságügyi orvostani akkreditációval.

A halottszemle speciális feladatai

Anafilaxiás sokkal összefüggésbe hozható elhalálozás bejelentése esetén a hatóság soron kívül helyszíni- és halottszemlét tart. Ha a személyt a mentő

a helyszínről elszállította, a két eljárási cselekmény elkülönül, de a helyszínen ebben az esetben is szemlét kell lefolytatni. A halottszemle általános szabályait alkalmazva át kell vizsgálni a holttestet, rögzíteni kell annak esetleges sérüléseit, állapotát, az anafilaxiás sokkra utaló testi tüneteket, valamint meg kell kísérelni a rovarszúrás nyomának felkutatását is. Ha a szúrás helyén bőrbe szakadt fullánk található, az alkoholos fiolába rögzítendő.

Anafilaxia esetén – amennyiben nem áll rendelkezésre a halál előtt vett kórházi vérminta – a halottszemle speciális feladata a vérvétel. Annak érdekében, hogy a vérminta a helyszíni halottszemlén biztosítható legyen, javasolt egy olyan vérvételi egységcsomag bevezetése, amely lehetővé teszi ezt.

A vérvételi egységcsomag javasolt tartalma:

- 1 db 20 ml-es fecskendő,
- 1 db 1,2 × 40 mm-es injekciós tű,
- 1 db vákuumos kémcső (szavatossági idő),
- 1 db vérvételi harang,
- 1 db harangba illeszthető injekciós tű,
- 1 db steril törlőkendő,

a vérvétellel kapcsolatos rövid leírás a mintát vevő orvos számára.

A helyszíni szemle speciális feladatai

A rovarszúrás helyszínén rögzíteni kell minden releváns nyomot és anyagmaradványt, amely a rovarszúrással összefüggésbe hozható, valamint dokumentálni kell a helyszín adottságait. A helyszín adottságainak leírása lehetőség szerint pontosan történjen (például virágzó növényekkel szegélyezett erdőszáv, mező virágzó növényzettel, lakóépület, fészker padlásterében lévő darázs-fészek stb.). A leírás mellett a technikus készítsen fényképfelvételeket a növényzet állapotról, a terület kiterjedéséről. Külterületi helyszín esetén rögzíteni kell annak GPS koordinátáit.

Ahhoz, hogy a megfelelő, anafilaxiát alátámasztó vizsgálatokat el lehessen végezni, nagy előnyt jelent, ha tudjuk, melyik állatfaj (jellemzően méh vagy darázs) okozta a szúrást. A faji szintű azonosítás igazságügyi rovarszakértő vagy az adott állatsoportot ismerő szakember mint eseti szakértő feladata. Az azonosítás legbiztosabban a szúrást okozó példány alapján történhet, így amennyiben az a helyszínen fellelhető, élve begyűjtendő, vagy elölt állapotban – lehetőleg minél kisebb sérülést okozva, felismerhető formában –, 70 vagy 96%-os alkoholt tartalmazó fiolába rögzítendő.

Amennyiben a szúrást okozó példány nem áll rendelkezésre, információt kell gyűjteni arra vonatkozóan, hogy milyen méretű és külsejű faj szúrta meg az

áldozatot. Ha a szűrés helyszínén találunk darazsak vagy méhek által látogatott helyeket, esetleg kolóniát, célszerű az állatokról, a fészekről, rejtett kolónia esetén pedig a fészek bejáratáról fényképfelvételeket készíteni. Meg lehet kísérelni egy-egy darázs vagy méh helyszíni begyűjtését, ha az a bűnügyi technikus testi épségét nem veszélyezteti. Fontos azonban megemlíteni, hogy a potenciálisan veszélyes, anafilaxiás sokkot kiváltó szűrésű, vagy épp veszélyesnek gondolt fajok egy része (például az óriás törösdarázs) védett, ezért az állatok begyűjtése, elpusztítása előtt érdemes felvenni a kapcsolatot igazságügyi rovarszakértővel vagy az adott állatcsoportot ismerő szakemberrel. Továbbá kifejezetten kerülendő az állatok begyűjtése a fészek közeléből, vagy olyan helyekről, ahol e fullánkos rovarok nagy egyedszámban gyűlnek össze inni vagy táplálkozni. A fellelt fészket csak a biztonságos mértékig célszerű megközelíteni, elegendő a fészek elhelyezkedésének, felépítésének, hozzávetőleges méretének dokumentálása.

A szemlének ki kell terjednie arra is, hogy megtalálható-e néhai lakóhelyén, csomagjában az anafilaxiás sokk ellenszere. Ismert betegség esetén készenléti csomag lehet a személynél, amelynek tartalma jellemzően adrenalininjekció (például Anapen, Epipen, Tonogen), metilprednizolon (szteroid) tabletták és gyors hatású antihisztamin, továbbá rovarmérgek allergiát igazoló orvosi iratok. Ezeket fényképezés útján, illetve a jegyzőkönyvben kell dokumentálni.

A meghallgatás, adatgyűjtés speciális területei

A meghallgatásoknak és adatgyűjtéseknek ki kell terjednie arra is, hogy a személynek volt-e ismert rovarmérgek-allergiája, vagy felmerült-e más, anafilaxiát kiváltható allergiára utaló adat. Az ezzel kapcsolatban rendelkezésre álló összes információ nagy jelentőséggel bír (orvosi iratok beszerzése, a tapasztalt allergiás reakciók kiváltó oka, tünetei és időpontjai). A meghallgatások során meg kell kérdezni a hozzátartozókat, van-e tudomásuk a néhait a megelőző években ért rovarszűrésokról, különös tekintettel azok időpontjára, körülményeire és az észlelt tünetekre.

Az eljárás során előzménykutatást kell végezni arra vonatkozóan, hogy a személynél diagnosztizáltak-e masztocitózist, mielodiszpláziás szindrómát, mieloproliferatív daganatot, akut vagy krónikus mieloid leukémiát, esetleg krónikus eozinofil leukémiát, mivel ezek befolyásolhatják a mért triptázzsint értéket. Ezekről, illetve általánosságban a személy betegségeiről, egészségi állapotáról, az általa szedett gyógyszerekről információt kell szerezni a meghallgatott hozzátartozóktól és néhai háziorvosától.

Összefoglaló

A tanulmány fő célja a rovarcsípés okozta anafilaxiás sokk eredményeként bekövetkező rendkívüli halálesetek kapcsán fogantatosítandó intézkedések meghatározása, illetve az ilyen esetekben alkalmazandó hatósági gyakorlat és protokoll kialakítása.

Bár az eddig dokumentált, bizonyíthatóan rovarcsípés okozta anafilaxiás sokk eredményeképp bekövetkezett rendkívüli halálesetek száma csekély, a jelenleg valószínűleg jóval gyakoribb, mint ahogyan azt eddig véltük. Éppen ezért bír kiemelkedő jelentőséggel, hogy az ez irányú gyanú esetén a hatóság megtegye a megfelelő intézkedéseket, tehát vérmintát biztosítson a szervezetben esetlegesen megemelkedett triptáz enzimszint, valamint a méh- és darázsméreg specifikus IgE jelenlétének kimutatása céljából, igazságügyi rovarszakértő segítségével megállapítsa a szúrásért felelős rovar fajtát, továbbá adatgyűjtést végezzen az esetleges rovarméreg-allergiára vonatkozóan.

Köszönetnyilvánítás

A szerző köszönetét fejezik ki a Semmelweis Egyetem Laboratóriumi Medicina Intézet, Immunológiai Laboratórium biológusának, Dr. Nagy Eszternek és Dr. Belezna Zsuzsanna laborvezetőnek, akik a rendőrség felkérésre az ismertetett vizsgálatokat már több eljárásban elvégezték, a tanulmány elkészítésében nélkülözhetetlen szakmai segítséget nyújtottak, valamint konstruktív hozzáállásukkal lehetővé tették egy új szakmai gyakorlat kialakulását.

Felhasznált irodalom

- Akin, C. & Metcalfe, D. D. (2004). Systemic Mastocytosis. *Annual Review of Medicine*, 55, 419–432. <https://doi.org/10.1146/annurev.med.55.091902.103822>
- Bonadonna, P., Scaffidi, L. & Boni, E. (2019). Tryptase values in anaphylaxis and insect allergy. *Current Opinion in Allergy & Clinical Immunology*, 19(5), 462–467. <https://doi.org/10.1097/ACI.0000000000000569>
- Brown, A. F. (1995). Anaphylactic shock: mechanisms and treatment. *Journal of Accident and Emergency Medicine*, 12(2), 89–100. <http://dx.doi.org/10.1136/emj.12.2.89>
- Brown, A. F. & Hamilton, D. L. (1998). Tick bite anaphylaxis in Australia. *Emergency Medicine Journal*, 15(2), 111–113. <http://dx.doi.org/10.1136/emj.15.2.111>

- Csoma Zs., Bánkúti B., Baráth Z., Mülbacher Sz., Tóth K. & Herjavec I. (2013). Darázs- és méhméreg allergiás betegek diagnosztikus jellemzői és specifikus immunterápiájának eredményei. *Medicina Thoracalis*, 66(4), 178–192.
- Decastello, A. & Farkas R. (2009). Lókullancslégy (*Hippobosca equina*) okozta csípést követő anafilaxiás reakció egy humán eset kapcsán. *Orvosi Hetilap*, 150(42), 1945–1948. <https://doi.org/10.1556/OH.2009.28730>
- Ebo, D. G., Faber, M., Sabato, V., Leysen, J., Bridts, C. H. & De Clerck, L. S. (2012). Component-resolved diagnosis of wasp (yellow jacket) venom allergy. *Clinical & Experimental Allergy*, 43(2), 255–261. <https://doi.org/10.1111/cea.12057>
- Ewan, P. W. (1998). Venom allergy. *BMJ*, 316(7141), 1365–1368. <https://doi.org/10.1136/bmj.316.7141.1365>
- Golden, D. B., Marsh, D. G., Kagey-Sobotka, A., Freidhoff, L., Szkló, M., Valentine, M. D. & Lichtenstein, L. M. (1989). Epidemiology of insect venom sensitivity. *JAMA*, 262(2), 240–244. <https://doi.org/10.1001/jama.1989.03430020082033>
- Harris, R. J. & Jenner, R. A. (2019). Evolutionary Ecology of Fish Venom: Adaptations and Consequences of Evolving a Venom System. *Toxins*, 11(2), 60. <https://doi.org/10.3390/toxins11020060>
- King, T. P., Lu, G., Gonzalez, M., Qian, N. & Soldatova L. (1996) Yellow jacket venom allergens, hyaluronidase and phospholipase: sequence similarity and antigenic cross-reactivity with their hornet and wasp homologs and possible implications for clinical allergy. *Journal of Allergy and Clinical Immunology*, 98, 588–600. [https://doi.org/10.1016/S0091-6749\(96\)70093-3](https://doi.org/10.1016/S0091-6749(96)70093-3)
- King, T. P., Sobotka, A. K., Kochoumian, L. & Lichtenstein, L. M. (1976). Allergens of honey bee venom. *Archives of Biochemistry and Biophysics*, 172(2), 661–671. [https://doi.org/10.1016/0003-9861\(76\)90121-1](https://doi.org/10.1016/0003-9861(76)90121-1)
- Kocsis I., Péntek A., Fazekas Cs. & Kuti R. (2016). Műszaki mentések hártýásszárnyúak okozta veszélyhelyzetekben. *Védelem Tudomány*, 1(3), 78–91.
- Komi, D. E. A., Shafaghat, F. & Zweiner, R. D. (2018). Immunology of Bee Venom. *Clinical Reviews in Allergy & Immunology*, 54, 386–396. <https://doi.org/10.1007/s12016-017-8597-4>
- Korsós Z., Dányi L., Kontschán J. & Murányi D. (2006). Az öves szkolopendra (*Scolopendra cingulata* Latr., 1829) magyarországi állományainak helyzete. *Természetvédelmi Közlemények*, 12, 155–163.
- Malina T., Babocsay G., Krecsák L., Schuller P., Zacher, G. & Vasas G. (2012). Górcsó alatt a keresztes vipera (*Vipera berus*) által okozott marások és kezelésük Magyarországon. *Orvosi Hetilap*, 153(28), 1092–1105. <https://doi.org/10.1556/OH.2012.29407>
- Maretić, Z & Lebez, D. (1979). *Araneism, with special reference to Europe*. Nolit Publishing.
- Nentwig, W., Gnädinger, M., Fuchs, J. & Ceschi, A. (2013). A two year study of verified spider bites in Switzerland and a review of the European spider bite literature. *Toxicon*, 73(13), 104–110. <https://doi.org/10.1016/j.toxicon.2013.07.010>
- Pastorello, E. A., Borgonova, L., Preziosi, D., Schroeder, J. W., Pravettoni, V., Aversano, M. G., Pastori, S., Bilò, M. B., Piantanida, M., Losappio, L. M., Nichelatti, M., Rossi, C. M. &

- Farioli, L. (2021). Basal Trypsase High Levels Associated with a History of Arterial Hypertension and Hypercholesterolemia Represent Risk Factors for Severe Anaphylaxis in Hymenoptera Venom-Allergic Subjects over 50 Years Old. *International Archives of Allergy and Immunology*, 182(2), 146–152. <https://doi.org/10.1159/000510527>
- Potiwat, R. & Sitcharungsi, R. (2015). Ant allergens and hypersensitivity reactions in response to ant stings. *Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology*, 33(4), 267–275.
- Sütő B. & Domokos K. (2023). Az anafilaxia perioperatív vonatkozásai. *Orvosi Hetilap*, 164(22), 871–877. <https://doi.org/10.1556/650.2023.32789>
- Szakos E., Drahos A. & Barkai L. (2016). Rovarméreg-allergia gyermekkorban. *Egészségtudományi Közlemények*, 6(1), 5–9.
- Utkin, Y. N. (2015). Animal venom studies: Current benefits and future developments. *World Journal of Biological Chemistry*, 6(2), 28–33. <https://doi.org/10.4331/wjbc.v6.i2.28>
- Vas Z. (2019). *Darazsak*. Magyar Természettudományi Múzeum.
- Zuberbier, T. (1999). Pseudoallergy or nonallergic hypersensitivity. *Allergy*, 54(4), 397–398. <https://doi.org/10.1034/j.1398-9995.1999.00155.x>

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: Lódarázs. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/355825>
- URL2: Lódarázs fészek. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/148204>
- URL3: Lódarázs kolónia bejárata. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/251831>
- URL4: Német darázs. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/256822>
- URL5: Német darázs fészke. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/45764>
- URL6: Déli papírdarázs. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/47563>
- URL7: Déli papírdarázs kis kolóniája. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/109337>
- URL8: Papírdarázs fészek őrszemekkel. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/44272>
- URL9: Nöstény példány. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/131713>
- URL10: Hím példány. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/193811>
- URL11: Sötétszárnyú törősdarázs. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/415218>
- URL12: Feketenyelű lopódarázs. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/74540>
- URL13: Barnalábú lopódarázs sárbölcsője. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/54608>
- URL14: Barnalábú lopódarázs. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/164986>
- URL15: Gyakori lopódarázs. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/9794>
- URL16: Háziméh. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/55285>
- URL17: Méhraj. <https://unsplash.com/photos/a-swarm-of-bees-hanging-from-a-tree-branch-VfuluNFspIq>
- URL18: Méhkaptárak. <https://unsplash.com/photos/yellow-and-black-wooden-benches-on-green-grass-field-VQfCvvlpTY4>
- URL19: Földi poszméh. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/336033>

URL20: *Kövi poszméh*. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/105250>

URL21: *Mediterrán poszméh*. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/364828>

URL22: *Mezei poszméh*. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/132985>

URL23: *Kék fadongó*. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/32219>

URL24: *Gyakori fadongó*. <https://www.izeltlabuak.hu/talalat/92854>

Alkalmazott jogszabályok

351/2013. (X. 4.) Korm. rendelet a halottvizsgálatról és a halottakkal kapcsolatos eljárásról
1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Kruzslitz J., Ludányi Gy. & Ujvári Zs. (2024). A méh- vagy darázscsípés okozta anafilaxiás sokk vizsgálata a triptáz enzim és a méh-, illetve darázsméreg specifikus immunglobulin E szintek vérből történő meghatározása alapján, egyes rendkívüli halálesi eljárásokban. *Belügyi Szemle*, 72(11), 2015-2040. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i11.pp2015-2040>

Nyilatkozatok

Összeférhetlenség

A szerzők nem jelentettek összeférhetlenséget.

Finanszírozás

A szerzők nem kaptak pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Ujvári Zsolt, aki az ujvarizs@nszkk.gov.hu e-mail címen érhető el.

A kontaktreagálásokat befolyásoló tényezők az intézkedések során, valamint azok integrálása képzési rendszerekbe

Factors affecting contact reactions during measures and their integration into training systems

Trapp László

doktorandusz
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar,
Hadtudományi Doktori Iskola
trapplaslo@gmail.com

Absztrakt

Cél: A közrend, közbiztonság megteremtéséért, valamint annak fenntartásáért felelős szereplők intézkedéstaktikai képzéseinek megreformálása, egységesítése az azonos intézkedési kultúra kialakításának elősegítése érdekében.

Módszertan: A tanulmány szerzője gyakorló rendészeti szakemberként vizsgálja az elkülönült szekció eszközszerét, szereplőinek képességét, valamint intézkedéseik során fellépő hatások vizsgálatát. Realisztikus helyzetgyakorlatok elemzésével vizsgálja a döntéshozatali mechanizmusok körének fázisait, illetve az azokat befolyásoló pszichológiai tényezőket.

Megállapítások: A szerző az intézkedéstaktikai képzésekben rejlő lehetőségekre irányítja a figyelmet, valamint arra, hogy a tanulmányban szereplő ismeretek hogyan segíthetik elő az egyénre kivetített felkészítést.

Érték: A tanulmány szerzője az állami rendvédelmi szervek, valamint a magán-szektor képzési rendszerének fejlesztési lehetőségeit kívánja elősegíteni, melynek eredményeként fókuszba kerül az oktatók specifikus felkészítésének hiányossága, valamint annak megreformálási időszerűsége is. A szerző a rendészeti szereplők viselkedési aspektusainak vizsgálatával támogatni kívánja mindazon jó gyakorlatokat, amelyek a kontaktreagálásokat oktatói tematikába integrált

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 04. 17. Átdolgozás: 2024. 05. 08.
Elfogadás: 2024. 05. 18.

hatékonyságát és ezzel párhuzamban a kiválasztási rendszer együttműködését segítik elő.

Kulcsszavak: realiztikus helyzetgyakorlatok, döntéshozatali mechanizmusok, stresszérzékenység, megküzdési stratégiák

Abstract

Aim: To reform and unify the measures tactical training of actors responsible for creating and maintaining public order and security in order to promote the development of a uniform culture of measures.

Methodology: As a practicing police officer, the author of the study examines the equipment system of the isolated section, the capabilities of its actors, and the effects of their actions. By analysing realistic situation exercises, it examines the phases of the range of decision making mechanisms and the psychological factors influencing them.

Findings: The author directs attention to the possibilities inherent inaction tactics training, as well as to how the knowledge included in the study can help prepare the individual.

Value: The author of the study wants to promote the development possibilities of the training system of the state law enforcement agencies and the private sector, as a result of which the deficiency of the specific training of the instructors is brought into focus, as well as the timeliness of its reformation. By examining the behavioural aspects of law enforcement officers, the author wishes to support all the good practices that promote the effectiveness of contact responses integrated into the educational theme and, in parallel, the cooperation of the selection system.

Keywords: realistic situation exercises, decision-making mechanisms, stress sensitivity, coping strategies

A közrend és a közbiztonság megteremtésének szereplői

Állami rendvédelmi szervek

Magyarországon a közbiztonság megteremtéséért elsődlegesen a rendőrség mint államhatalmi szerv a felelős, ugyanakkor a hivatásos katasztrófavédelmi szerv kivételével kiegészülő szerepkörrel a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló törvény személyi

hatálya alá tartozó szervek, valamint a magánszektor meghatározott szereplői nem csekélyebb szerepkört töltenek be ennek kapcsán. A rendvédelem veszélyes cselekmények megelőzésére, megakadályozására, valamint megtörésére létrehozott szekció, mely az állam által biztosított jogok gyakorlásával biztosítja a közrend fenntartását. A rendvédelmi szervek a közrend és a közbiztonság védelmének érdekében létrehozott szervezetek együttese, melyek az állam közigazgatási belső védelmi ágazataihoz tartozó céltudatos tevékenységet végeznek szigorú jogi szabályozás mentén. Tevékenysége az általános rendfenntartásra, általános biztonság, közrend fenntartására, illetve a szellemi és anyagi javak megóvására irányuló feladatkörökből épül fel, mely közvetve vagy közvetlenül kihat a társadalmi lét biztonságon alapuló területeire és a közösségi érdekérvényesítésre.

Magánbiztonság

A magánbiztonság vonatkozásában a legmagasabb szintű hatáskörrel, valamint a legszélesebb körű kényszerítő eszközzel rendelkező szervet, a fegyveres biztonsági őrseget emelném ki, amely esetében folyamatos fejlődés volt tapasztalható kezdeti megjelenésétől napjainkig. Kezdetben iparőrsegek jöttek létre a termelői munka zavartalansága érdekében, és tagjai elsősorban azokból a gyári dolgozókból kerültek kiválasztásra, akik valamilyen formán értettek a fegyverek kezeléséhez. Esetükben nem egy állandó testületi jelleg volt tapasztalható, csupán eseti jelleggel működtek, amikor indokolt volt a fellépés egy adott helyzetben. 1960-ban egy szervezeti átalakulás és átnevezés lehetővé tette, hogy országosan hozzanak létre őrsegeket, és ezzel párhuzamban növeljék a foglalkoztatottak létszámát is. Az ezt követő időszakban nehézségek voltak tapasztalhatók, melyben nagy szerepet játszott a szakmai tudás elmaradása, a humán erőforrás megbecsülésének hiánya és az ebből fakadó létszám csökkenése. A rendszerváltozást követően kapta a szervezet a ma is ismert fegyveres biztonsági őrseg elnevezést, de csak évekkel később lépett életbe a szervezetet szabályzó 1997. évi CLIX. törvény.

Megvizsgálva a magánbiztonság rendelkezésre álló szűk irodalmi hátterét, megállapítható, hogy egy meglehetősen vitatott, tudományos alapjaiban kevéssé kimunkált jogterületről van szó, melynek kapcsán számos kérdés merül fel annak szerepe és jelentősége vonatkozásában. A magánbiztonsági szektor hazánkban a rendszerváltozás óta épült ki, s tudható be részben ezen tényeknek is, hogy nem kerültek még kidolgozásra az érintett szegmens elméleti alapjai. Felmerül a kérdés, hogy a magánbiztonságot a közbiztonság részeként vagy két egymás mellett létező fogalomként fogjuk-e fel.

Intézkedéstaktikai képzések, helyzetgyakorlatok

Az intézkedéstaktikai képzések immáron huszonéves múltra nyúlnak vissza mind a rendvédelem, mind pedig a magánszektor vonatkozásában. Az intézkedéstaktika megjelenése a rendvédelmi szervek vonatkozásában nem számít új keletűnek, hisz 1996-tól a Budapesti Rendészeti Szakközépiskola már bevezette a három modulból álló Intézkedés Módszertani Képzés programját. A hallgatók ennek keretében a rendőri önvédelem és a lökiképzés egyes elemeivel ismerkedhettek meg, amelyek az akkor hatályos jogszabályismeretekkel párhuzamban kerültek integrálásra a képzési rendszerbe (URL1).

A fegyveres biztonsági őrsegek esetében az 1983-ban kiadott kézikönyvben taglalják részletesen először, hogy milyen alapelvek mentén kell használni a részükre biztosított rendszeresített kényszerítő eszközöket, akik az útzár telepítésének lehetőségét kivéve kvázi ugyanazon eszközzel rendelkeznek, mint a rendőrség tagjai.

A megváltozott biztonsági környezet

A migrációs nyomás, a pandémia okozta többletfeladatok, s nem utolsósorban a szomszédos országban kialakult konfliktus új alapokra helyezte mindazok szerepét, akik a közrend, közbiztonság megteremtésében és fenntartásában töltenek be jelentős szerepet. Annak érdekében viszont, hogy a fentiekben említett két elkülönült szekció hatékonyan együtt tudjon működni elengedhetetlen, hogy azonos intézkedési kultúrával rendelkezzen, s ennek elősegítése érdekében egy stílusfüggetlen képzési rendszer kerüljön kialakításra.

Realisztikus helyzetgyakorlatok

Ezen képzési tematikák meghatározó részelemeként indokolt fókuszba helyezni a realisztikus helyzetgyakorlatok (szimulált stresszhelyzet gyakorlatok) létjogosultságát, amelyek elősegítik a képzések minőségbeli színvonalának emelését, valamint a rendvédelmi szervek és a magánszektor együttműködését, s legfontosabb szempontként az azonos intézkedési kultúra kialakítását. A realisztikus képzések középpontjában – csakúgy mint a való életben – a túlélés ösztöne található, melynek biztosítása érdekében elengedhetetlen a megfelelő kondíció, önismeret, fegyverhasználat, taktika és a félelem kezelése. Ennek keretében ellenőrzött laborkörülmények között vizsgálható az egyén részéről, hogy

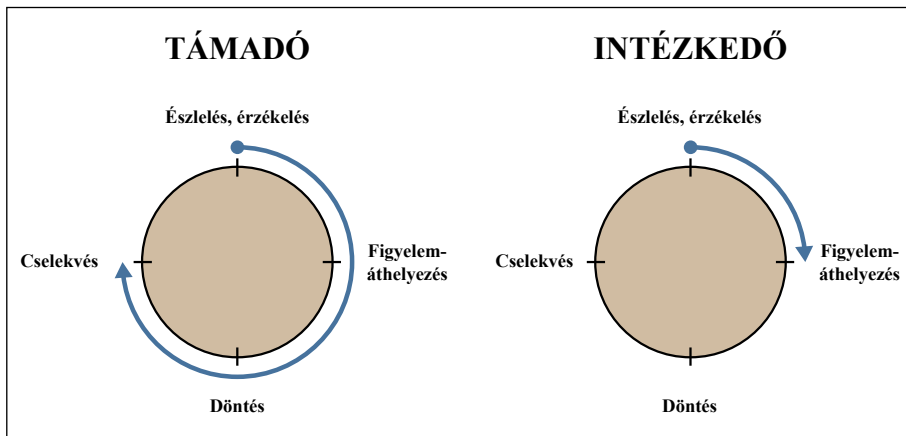
a tanult módszereket, valamint a részére biztosított rendszeresített kényszerítő eszközöket hogyan és milyen hatékonysággal képes szakszerűen, valamint az arányosság alapelveivel párhuzamosan alkalmazni. Annak érdekében, hogy a kezdeményezés visszaszerzése, valamint a helyzeti előny megtartása szavatolható legyen, érdemes megvizsgálni a döntéshozatali mechanizmusok körét, valamint annak fázisaira gyakorolt pszichológiai tényezőket.

Döntéshozatali mechanizmusok köre

Mind az intézkedő, mind pedig a támadó esetében is ugyanez a döntéshozatali kör áll fenn, csak az (akcióra reakció) elv alapján az intézkedő időben hátrányos helyzetben van (a támadó pedig pozíció előnyben), mert a támadó esetében mire az a döntés vagy cselekvés fázisában van, addig az intézkedő még csak az észlelés vagy érzékelés fázisában. A négy különböző fázisban található jellemzők közötti időtartam befolyásoló tényezővel bír az intézkedés, valamint a kezdeményezés visszaszerzésének eredményességében. Annak érdekében, hogy ez az időtartam a minimálisra legyen csökkenthető, meg kell értenünk a különböző fázisok egyénre ható pszichológiai aspektusait, amelyek egyben segítséget is nyújtanak az oktatóknak ahhoz, hogy iránymutatást tudjon nyújtani a képzésben részt vevőknek a szituációk megoldásához. Ezek a fázisok az észlelés-érzékelés, figyelemáthelyezés, döntés, valamint a cselekvés aspektusaiban merülnek ki.

1. számú ábra

Döntéshozatali mechanizmusok köre

Forrás. a szerző saját készítése.

Észlelés

Az észlelés (másnéven percepció) nem más, mint az érzékelt ingerek agyban történő feldolgozása, amely az érzékletek által kapott fizikai ingerek, valamint az ebből fakadó megélt élmények összessége. Az észlelés meghatározó jellemzője az értelmezni kívánt ingerek meghatározása, amely azok távolságának, alakjának, mozgásának meghatározásában és minden mástól való megkülönböztetésében nyilvánul meg, melyet lokalizációnak nevezünk (URL2). James Jerome Gibson (1904) ökológiai látványelmélete szerint tökéletesen elegendő a mindennapokhoz az a kétdimenziós reprezentáció, amely a retinán keletkező mérhetetlen információk összessége. Ezzel szemben azonban számos kutató képviselte azt az álláspontot, hogy egy állandóan frissített környezeti modellre van szükség, amely nem más, mint a világ agyban leképezett reprezentációja, amely elősegíti a viselkedést, a döntést, a reagálást. A differenciálhatóság alapelveivel mindezt módunkban áll leképezni oly módon, hogy a környezet és a kapott ingerek is folyamatosan változnak, amelyhez az intézkedő személynek tudnia kell alkalmazkodni. Egy nem várt cselekmény, akadály újabb ingereket képez, ami az intézkedő személyt visszasorolja az újonnan létrejött észlelés-érzékelés fázisába, ahol a kapott ingerekre egy újabb döntéshozatali mechanizmus kör indul el. Az észlelés újrászerveződését perceptuális tanulásnak nevezzük, amely lehetővé teszi bizonyos ingerek megkülönböztetését.

Az állandóan frissített környezeti modellnek a főbb jellemzői:

- figyelem (a releváns információk kiemelése, a járulékos információk figyelmen kívül hagyása);
- lokalizáció (az értelmezni kívánt ingerek meghatározása);
- felismerés (az ingerek milyenségének értelmezése);
- absztrakció (integrálás egy feldolgozó rendszer segítségével).

Érzékelés

Az érzékelés az ingerek érzékszervekkel történő felfogása. Itt el kell különíteni egy pszichológiai és egy biológiai megközelítést. Míg pszichológia értelemben az ingerek tapasztalásairól azonosítjuk az érzékelést, úgy ezzel szemben biológiai vonatkozásban az érzékszervek által fogadott ingerekként. Fontos megjegyezni, hogy az ingerek végső értelmezését befolyásolhatják annak feldolgozásának korai szakaszaiban lejátszódó biológiai és pszichológiai események (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem & Nolen-Hoeksema, 1999). Az érzékletek az érzékszerveink által kapott ingerekben nyilvánulnak meg, úgy mint látás, hallás, szaglás, ízlelés, tapintás. Ernst Weber német fiziológus 1834-ben

egy vizsgálat során rámutatott arra a tényre, hogy ahhoz, hogy a változás észrevehető legyen a kezdő ingernél erősebb ingerre van szükség. Az agynak hatalmas szerepe van a feldolgozásban, s ezáltal az ember nem a jelekre, mint ingerekre reagál, hanem azoknak jelentéssel ellátott tartalmára. Ez segítséget nyújt egy adott kontaktreagálásban az egyénnek ahhoz, hogy a fenyegetettség értékelésével egyidőben felmérje a kezeléséhez szükséges eszközöket, kapacitásokat. A folyamatos kiértékelés során azonban félelemérzetet válthat ki az inkompatibilis, veszélyeztető, nem integrálható információ, és minden reprezentációjával (vizuális, verbális, akusztikus stb.) aktiválódik a félelem, fokozott éberségi szintet alakíthat ki, melynek hatására számos védekező folyamat indul be (Detréné, 2015).

Figyelemáthelyezés

A figyelem szelektálja a külvilág azon mozzanatait, amely egy adott feladat végrehajtás során elősegíti a releváns információk kiszűrését és megkülönböztetését egyéb más információktól. A figyelem különböző típusait tudjuk megkülönböztetni, a teljesség igénye nélkül: spontán, reflexszerű, szándékos, de az intézkedések és az úgynevezett hatósági jelleg felépítésének és fenntartásának szempontjából a szelektív, a megosztott figyelem, valamint a koncentráció aspektusait kívánom megemlíteni, mint befolyásoló tényező. A szelektív figyelem jellemzője a zavaró tényezők kizárása. A biztonságosság alapelv szempontjai alapján egy irreleváns személy jelenléte például megoszthatja az intézkedő figyelmét, amely negatív hatást gyakorolhat az intézkedés eredményességére, vagy a környezetkontroll fenntartásának sérülékenységére. A megosztott figyelem az előzőektől eltérően elősegíti annak lehetőségét, hogy a figyelem megosztható legyen több feladat vagy tevékenység között egyidőben. Az intézkedés során az intézkedő személynek szavatolnia kell a saját, az intézkedés alá vont személy és minden más közvetlen jelenlévő személy biztonságát a környezeti tényezők figyelembevételével, melynek eredményességét elősegíti a megosztott figyelem. A koncentráció egyik lényeges jellemzője pedig, hogy rendkívül megterhelő és kimerítő folyamat az elme számára, de ez nem egy velünk született képesség, és mindemellett fejleszthető (URL3).

Döntés

A döntésemelvények aspektusában többek közt megkülönböztethetünk klasszikus-alapú, felismerés-alapú, bürokratikus-alapú, valamint rutinalapú döntési modelleket. A rendészeti szemlélet szerint a döntéshozatali mechanizmusok körét nem

áll módunkban sem a klasszikus-, sem pedig a felismerésalapú döntéselmélet értelmében vizsgálni. Igaz a klasszikus döntések esetében azok hatása jelentős jövőbeli kihatással jár, amely egy esetleges kontaktreagálás esetében is releváns, de ebben az esetben az intézkedő személynek a megfelelő időráfordítással elérhető alapos megfontolás lehetősége jelentősen korlátozott. A klasszikus döntéselmélet szerint a probléma felismerésétől a konkrét döntés meghozataláig hosszú idő áll rendelkezésre, mely lehetővé teszi az információk begyűjtését, összehasonlítását, elemzését, valamint szcenáriók létrehozását. Ezzel szemben például már egy felismerésalapú döntéselmélet időbeli rövidegéből fakadóan alapjaiban fogja megkülönböztetni a klasszikustól, mert ez esetben rövid idő áll rendelkezésre a következményekkel járó döntések meghozatalára, melynek során nincs lehetősége az egyénnek az elemző-értékelő gondolkodásmódra. Az intézkedések és kontaktreagálások hatékonysága a fentiekben taglalt döntéselméletek helyett a rutin döntéshozatal aspektusaival emelhető magasabb szintre, melynek jellemzője a mindennapok apró cselekvéseinek ösztönös alkalmazása. Gyakran ez tudat alatti cselekvések sorozata, melyből fakadóan azok nem igényelnek lényegi kapacitáslekötést. A döntést ez esetben az jellemzi, hogy az megegyezik egy korábban tapasztalt problémára azonos vagy hasonló válaszadással, vagyis az automatizmusban való hatékonysága a döntésre fordított minimális időszükségletben nyilvánul meg (Restás, 2012). Tulajdonképpen az intézkedéstaktikai képzések során a bázisgyakorlatokon keresztül megszerzett tudás alkalmazását, a rutin döntéselmélet hatékony kialakulásának érdekében a realisztikus helyzetgyakorlatokon keresztül tudjuk magasabb szintre emelni. Ezen gyakorlati képzések célja a tapasztalás, valamint az alapelvek rutinszerű alkalmazásának kialakulása. Ugyanakkor meg kell említenünk azt a fontos ténytet, hogy a rutinalapú döntéseinket nagyban befolyásolja saját intuitív gondolkodásunk is. Mindannyian képesek vagyunk megalkotni az emberi viselkedésre vonatkozó saját intuitív elméleteinket, s ennek kapcsán először megfigyelünk és adatokat gyűjtünk. Másodsorban megpróbáljuk észrevenni változásokat, hogy következtetni tudjunk annak előfordulási lehetőségével. Harmadszor pedig megpróbálunk ok-okozati viszonyokra következtetni. Ezek a folyamatok önmagunk megértése kapcsán is jelen vannak, amikor próbáljuk megfigyelni, megérteni saját gondolatainkat, érzéseinket, cselekedeteinket. Az intuíciónk mindennapi életben történő alkalmazása meglepően jól működik, de szociális ítéleteink során számos szisztematikus hibát is vétünk, s mellé párosul a saját hibás elméleteink zavaró jelenléte az információk pontos feldolgozásában. Elméleteink alapjaiban képesek átalakítani az adatok észlelését, elferdíthetik arra vonatkozó becsléseinket, és torzíthatják összefüggő értelemzéseinket (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem & Nolen-Hoeksema, 1999).

Cselekvés

„Cselekvéseink biztosítják a megfelelő helyzeteket, válogatják meg a megfelelő beható tényezőket, egyensúlyozzák ki az erők küzdelmét, alkalmazkodnak az adott lehetőségekhez.” (Harkai Schiller, 1944). A szervezet és a környezet közötti ingerfolyamatok összefüggései szolgálnak alapjául a cselekvés kialakulásának. Minden újszerű helyzet következik valamiből, melynek meghatározásához hozzájárul annak múltja is. A cselekvés kialakulásáért szükségképpen többféle erőnek kell közrejátszania, melynek egyéni, faji, történeti jellemzője annyiban vezet viselkedésre, amennyiben az az aktuális helyzetet kialakulásában közrejátszik. A cselekvések vonatkozásában meg tudunk különböztetni tudatos és tudattalan (ösztönös) tevékenységeket. Az ösztön céltételezése sem magát a célt, sem pedig a végrehajtás módját nem határolja körül pontosan, és inkább motivál, mint determinál, és ezzel együtt a cselekvés mozgásterének lehetőségét tárja fel. Az ösztönök során a rutin és a megszokás aspektusában érdemes elhatárolni, hogy melyik a velünk született és melyik a tapasztalás alapján elsajátított ösztön (URL1). Azt, hogy hogyan reagálunk egyes felhívásra, az egyéni adottságok határozzák meg, melyek rámutatnak arra is, hogy egy adott helyzetben mit választunk a felkínált lehetőségekből. Nem minden cselekvésről mondható el, hogy az egyéni hangsúllyal is rendelkezik. Az igazi széles ívű jellem alkalmazkodik, de nem tér el céljától. Továbbá a cselekvések kapcsán megkülönböztethetünk felületes, valamint mélyen kialakult cselekvéseket, melyek lehetnek egyenesek vagy megkerültek, illetve határtalanul változatosak. A megtévesztő viselkedés – mint például hízélgés vagy dicsekvés – is lehet ártatlannak látszó és gyakran valaminek a leplezésére szolgáló. Ugyanakkor kerülni kell annak mindenben való feltételezését, hisz még „a bűnök is olykor éppen naiv nyíltsággal jelentkeznek”. Az intézkedő személynek számolnia kell a tényezővel, hogy az élettani, valamint társadalmi tér megváltozása is magában hordozhatja a jellem átalakulásának lehetőségét (Harkai Schiller, 1944).

A döntéshozatali mechanizmusok fázisait megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy vannak olyan hatások és reakciók, amelyek minden fázisra képesek pozitív vagy pejoratív befolyást gyakorolni. A következőkben három fő alappillért kívánok elhatárolni, melyek taglalásával átfogó képet kívánok nyújtani azok létjogosultságáról.

- 1) Az egyén stresszérzékenysége.
- 2) Az egyén megküzdési stratégiái.
- 3) A kommunikáció szerepe.

Az egyén stresszérzékenysége

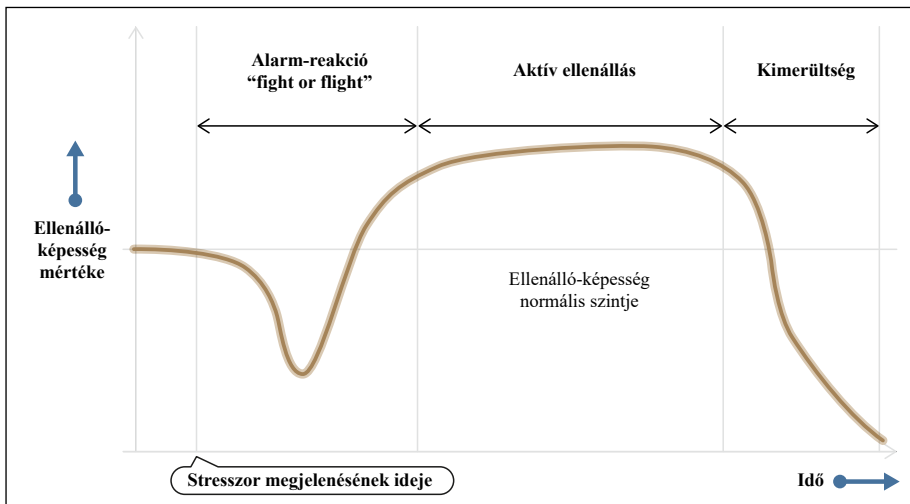
A stressz meghatározása

Selye János 1936-os stressz elméletének megjelenése óta napjainkra már széles körben elterjedt a stressz kutatásával foglalkozók köre. Selye professzor elmélete azon alapul, hogy az új helyzetekhez való alkalmazkodás minden esetben biokémiai folyamatokat indít el, s ezek a folyamatok hormonális hatásaikat kifejtve készítik fel a szervezetet a változásokra. A stressz valójában egy a szervezet és a külvilág közötti kölcsönhatás során fellépő újszerű választ igénylő helyzet (Völgyi, 2018).

Selye professzor három szakaszt határolt el a stressz meghatározása során. Az első szakaszban az „Alarm” reakciót, a másodikban az „Aktív ellenállást”, a harmadik szakaszban pedig a „Kimerültséget” szakaszát.

2. számú ábra

A Selye János által három fázisra bontott adaptációs szindróma

Forrás. Selye (1965).

A különböző fázisok jellemzői – Rendelkezésre álló idő

Az alarm reakció:

- A szervezet felkészül a harcra vagy a menekülésre (flight or fight);
- a szervezetben létrejönnek változások;

- felgyorsul a szív működés, aminek révén több vér kerül az izmokhoz;
- gyorsul a légzés, aminek köszönhetően több oxigén jut a szervezetbe;
- emelkedik a vércukorszint, így több energia áll a szervezet rendelkezésére;
- átalakul a vér elosztása, a létfontosságú szervektől a vér a meneküléshez vagy a harcra szükséges szervekhez áramlik;
- kitágulnak a pupillák (így több fény jut a szembe) és az idegrendszer is éber lesz, ugyanakkor
- a figyelem beszűkül.

Az aktív ellenállás (alkalmazkodás): amennyiben elhúzódik a stresszhatás, a szervezet kénytelen fenntartani a védekezést, és magas energiaszint fenntartással alkalmazkodik ehhez, amely lépéssel feléli a tartalékokat olyannyira, hogy idővel kimerül a készlet.

A kimerültség: amennyiben a tartalékok elfogynak, akkor jellemzően az ember megbetegszik.

Ezek a fázisok az élet minden területén megjelennek csakúgy, mint egy katasztrófahelyzetben, ahol az emberi szervezet képes kimerülni a stresszkezelésben, melynek eredményeképpen már az egyén szorul kezelésre, mert ő maga a tőle elvárható módon már senkit és semmit nem képes kezelni. A stresszkezelés szempontjából fontos tényező, hogy az egyén mennyire képes felkészülni a váratlan helyzetekre, s azt a görbe alatti területen kezelni.

A stressz jó és rossz aspektusai

A stressz egyes esetekben pozitív, egyes esetekben pedig negatív élettani hatást fejthet ki. Amikor pozitív, akkor megállapítható, hogy a kortizol termelődik, s tekintettel arra, hogy a kortizoltermelést a stressz tüneteként értelmezzük, úgy a hétköznapi stresszhelyzeteket is ártó hatásúnak kellene felfognunk, de ezek hatásai nem károsak, s nincsenek hosszú távú kellemetlen következményei. Azok a hétköznapi élmények, mint például a szerelem, a sport, a várandósság többnyire kellemesen hatnak az egyénre, de ide sorolható a városi közlekedés vagy a közszereplés is, melyet már akár kellemetlen élménynek is tekinthetünk, de ezen események sem vezetnek (normális keretek között) a szervezet összeomlásához. Megállapítható, hogy a mellékvesekéreg ezen hatásokra kortizoltermeléssel válaszol, ami a stressz tünete és a stresszreakció egyik kiváltó tényezője, de nem párosulnak mindehhez hosszú távú káros következmények. A kortizol szerepe, hogy felkészítse a szervezetet a válaszreakciókra. Ide sorolható maga az ébredés is, hisz egy megszokott működési állapotból, egy új működési állapotba kerül a szervezet, melynek érdekében fel kell szabadítani

az energiatartalékokat. A köznyelv mindezt a „jó stressz” kategóriájába sorolja, melynek egyik meghatározó tulajdonsága az időbeni rövidegsége. Ezek az életesemények előbb vagy utóbb véget érnek, a kihívások megszűnnek, s ezzel együtt a kortizol termelése is normalizálódik (Haller, Hazafi & Kóródi, 2017).

Rendészeti aspektusból, valamint az intézkedések foganatosítása szempontjából az egyénre gyakorolt stressz okozta negatív hatásokat, valamint a szervezet reakcióját érdemes megvizsgálni. A stresszhormon fokozott termelése akkor hathat az egyénre negatívan, ha az tartóssá válik, s nem találja rá a megoldást. A „rossz stressz” nem más, mint a tartós stresszállapot, amely gyakori és ismétlődő, melyhez hosszú távú káros következmények párosulnak (Haller, Hazafi & Kóródi, 2017).

A szervezet reakciója

A szervezet reakciója ezen megélt életeseményekre a stresszválasz, ami nem redukálható kizárólag a kortizolszint emelkedésére, hisz az átfogja a szervezet egészét. Selye János kezdetben végzett kimagasló erősségű stressztényezők hatásainak tanulmányozása során már kimutatható volt a stresszválasz, melynek a szervezetre gyakorolt hatása is bizonyítható volt. Kísérleteiben a tymus (magyarul csecsemőmirigy), lép, nyirokcsomók és máj megnövekedését tapasztalta, továbbá a zsírszövet eltűnését, ödémát, az izomtónus csökkenését, gyomorfekély kialakulását stb. A stressz hosszú távon kifejtett hatása jelentős változásokat idéz elő a szervezetben, még akkor is, ha annak erőssége mérsékelt, és egyéb fizikai tünetek (magas vérnyomás, anyagcsere zavarak stb.) mellett különböző lelki zavarok kialakulásának okozója is egyben (Haller, Hazafi & Kóródi, 2017).

Az egyén megküzdési stratégiái

Annak érdekében, hogy mindez hatékonyan működjön érdemes szemügyre venni egyes megküzdési stratégiákat.

A Lazarus és Launier modell (1978) – Személyiség jellemzők

A kognitív pszichológiai megközelítésű Lazarus–Launier modell a megküzdési stratégiák egyik legátfogóbb modellje. Két megküzdési típust fogalmaztak meg, melyekből az egyén dönti el, hogy melyiket választja, tekintettel arra, hogy a stresszel való megküzdésben aktívan részt vesz. A két megküzdési típus lehet: 1) problémaközpontú; 2) érzelemközpontú. A problémaközpontú

megközelítésben az egyén a problémát, magát a helyzetet helyezi fókuszba, melynek célja a stressz forrásának megszüntetése, míg az érzelmközpontú stratégiában, melynek célja a negatív érzelmi állapot csökkentése, a tudatos vagy tudattalan döntéseinek sorozata által kontrollálja érzelmi reakcióit (hivatkozva Sasfy, 2018).

Később (1986) Lazarus és Folkman kiegészítette a korábbi Lazarus–Launier modellt, s a megküzdési stratégiákon belül további nyolcféle aspektust különített el:

- 1) konfrontáció;
- 2) eltávolodás;
- 3) érzelmek és viselkedés szabályozása;
- 4) társas támogatás keresése;
- 5) felelősség vállalása;
- 6) problémamegoldás;
- 7) elkerülés, menekülés;
- 8) pozitív jelentés keresése (hivatkozva Sasfy, 2018).

Lazarus és Folkman később idézi Kopp és Skrabski (1995) konfliktuskezelési stratégia faktorainak érvényességét, mely szerint három érzelmi és egy támogatás kereső faktor határozható el (hivatkozva Kardos, lásd [URL4](#)). Ezek a következők:

- problémaelemzés,
- kognitív átstrukturálás,
- alkalmazkodás,
- érzelmi indíttatású cselekvés,
- érzelmi egyensúly keresése,
- visszahúzódás,
- segítségkérés,
- a problémaközpontú megküzdés összesített mutatója,
- az érzelmközpontú megküzdés összesített mutatója ([URL2](#)).

Ralf Schwarzer egy egészen más megközelítés alapján osztályozta a megküzdési stratégiákat, aki az időperspektíva és a bekövetkezés valószínűségének dimenziója alapján négyféle aspektusban különítette el a döntéshozatali mechanizmusokat. Ezek:

- 1) reaktív (múltbéli eseményre irányul),
- 2) anticipált (a jövőre irányul),
- 3) preventív (a jövőre irányul),
- 4) proaktív (a jövőre irányul).

A reaktív stratégia múltbéli esemény kompenzációjára vagy elfogadására irányul. Egyfajta hagyományos coping (megküzdési) felfogásnak is értelmezhetjük, melybe beletartoznak a célok újraértelmezései, a veszteségekből származó előnyök megtalálásai, valamint a fájdalom enyhítéseinek lehetőségei.

Az anticipált stratégia jellemzője, hogy a közvetlenül előttünk álló és nagy valószínűséggel bekövetkező kritikus esemény még nem történt meg, melynek során akkor léphet fel károsodás, veszteség, ha nem sikerül kezelni a kockázatokot, a kihívásokat, enyhíteni a veszélyeket, vagy azokat erőfeszítésekkel megoldani (ezek az események lehetnek például egy fogorvosi kezelés, vizsga stb.).

A preventív megküzdés jellemzője a megfelelő források kialakítása egy a távoli jövő ismeretlen kockázatainak bekövetkezésével szemben. Mindezek megmutatkozhatnak például egy munkahely elvesztésében, betegség kialakulásában, melyre reakció lehet az egyén részéről a felkészülés, mely megnyilvánulhat többek közt abban, hogy az emberek pénzt tesznek félre, biztosítást kötnek, megbízható-támogató kapcsolatokat alakítanak ki.

A proaktív megküzdés viselkedés formái hasonlóak a megelőző megküzdésével, amelyben az egyén általános megküzdési formákat alakít ki az élet lehetséges problémáinak kezelésére. A hajtóerő jellemzője a kitűzött célokból eredő kihívások kezelése. A proaktív megküzdés egy olyan törekvés, amely az életfeltételek optimalizálását és a teljesítmények színvonalának növelését segítik elő (Marosán 2021).

A kommunikáció szerepe

Az intézkedés önmagában már magával az intézkedési jogkör kialakításával kezdődik, amennyiben a késedelem nem jár veszéllyel, s az nem veszélyezteti közvetlenül az intézkedő vagy más személy életét, testi épségét. Az intézkedési jogkör kialakítása verbális kommunikációval valósul meg, melynek tartalmi elemei a szervezeti egység nevesítése, valamint a „törvény nevében” szavak előrebocsátása.

Lényeges szempont, hogy az intézkedő milyen képet alakít ki magáról azzal szemben, akivel intézkedni fog, ugyanis gyakran már az intézkedés megkezdése előtt kialakul az intézkedőre vonatkozó vélemény, annak tekintetéből, testtartásából, vagy öltözetéből. Az egyének közötti kapcsolat a kommunikáció során jön létre, ami olyan folyamat, melyben információk továbbítása, cseréje történik szóban vagy testbeszéddel, melyeket eltérő arányban alkalmazunk (URL1).

Az intézkedés során megkülönböztethetünk gyors-lassú, gyorsuló-lassuló, valamint szabálytalanul hullámzó beszédtempókat:

- a gyors beszéd jelenthet aktivitást, negatív megközelítésben időzavart, belső feszültséget;
- a lassú beszéd jelenthet nyugalmat, fegyelmezettséget, negatív esetben határozatlanságot;
- a gyorsuló beszédtempó a belső gátlások megszűnése jeleként tűnhet fel, vagy jelenthet türelmetlenséget (Csomós, 2008);
- a lassuló beszédtempó az óvatosságot, szemlélődést, negatív esetben a gátlások jelentkezését, céltalanság erősödését jelentheti;
- a szabálytalanul hullámzó beszédtempó ingadozó érzelmi-akarati életet, hangulati labilitást, befolyásolhatóságot jelenthet.

A kommunikáció másik lényeges eleme a testbeszéd, mely szoros kapcsolatban áll a szóbeli kommunikációval, s a mindennapi társas érintkezés során fontos visszajelzést ad a másik félnek. A testbeszéd jelzései magukba foglalják a beszédet kísérő másodlagos kommunikatív megnyilvánulásokat, melyek a szóbeli közléshez társulnak és annak oldalát minősítik. A testbeszéd elemei lehetnek: arcjáték (mimika), tekintet, gesztusok, testtartás (Csomós, 2008).

- Itt megemlítendő az agresszív, aktív ellenálló viselkedés, melynek megnyilvánuló elemei a testbeszéd formájában egyértelmű jelzést adnak az intézkedő fél számára az ellenszegülésről. Ezek jelei lehetnek: bika orr effektus, fröcsögő nyálas beszéd obszcén szavak kíséretében, dagadó nyaki ütőerek, elvörösödő fej.

A jogszabályok nem tudnak minden viselkedési formát és emberi szituációt összefoglalni, ezért az intézkedés eredményes lefolytatásához elengedhetetlen az intézkedő egyén általános műveltsége, a szociális (társas) intelligenciája, valamint a társadalmi illemszabályok betartása (Csomós, 2008).

Már maga a megszólítás módja egyfajta határozott fellépés kíséretében eldöntheti az intézkedés eredményes kimenetelét az intézkedés alá vont személyre gyakorolt hatásával (Csomós, 2008).

Az ellenszegülés megelőzhető részben a dominancia szakszerű alkalmazásával, részben pedig a másik fél önérzetének, önbecsülésének tiszteletben tartásával. Az intézkedés során a testbeszéd elemei közül kiemelkedő a megfelelő intézkedési távolság kialakítása, melynek döntő szerepe van a biztonság mint szakmai szempont érvényre jutásában. A nem megfelelő intézkedési távolság megválasztása az intézkedés alá vont személy részéről fokozhatja az agresszív megnyilvánulásokat. A váratlan és az intézkedő fél személye ellen intézett lehetséges támadások elhárításának alapvető feltétele a helyes intézkedési távolság kialakítása. Az intézkedés számos esetben okozhat kellemetlenséget az intézkedés alá vont személy részére, ezért a lehetőségekhez mérten törekedni

kell a konfliktushelyzetek, illetve azok kiéleződésének elkerülésére. Az intézkedés alatt célszerű figyelemmel kísérni az intézkedés alá vont személy arckifejezését, tekintetét, gesztusait, testtartását, melyek döntő szerepet játszhatnak az esetleges támadások, az agresszív, erőszakos magatartás észlelésének felismerésében. Ezen cselekmények létrejöttét az esetek többségében a testbeszéd hirtelen megváltozása jelezheti (Csomós, 2008).

Figyelembe kell venni azt a tényt, hogy az egyes emberek különbözően viszonyulnak az intézkedés okozta stresszhelyzetekhez, ezért az intézkedés alatt elengedhetetlen az önkontroll az intézkedő részéről, melyhez a tűrőképesség megtartásának és a törvényesség betartásának is párosulnia kell (Csomós, 2008).

A kommunikációnál figyelembe kell venni annak a környezetnek a hangulatát is, ahol maga az intézkedés történik, valamint azt, hogy az intézkedés alá vont személy áll-e alkohol vagy más tudatmódosító szer hatása alatt, illetve milyen magatartást tanúsít (kapcsolatteremtő, együttműködő-elfogadó, passzívan vagy aktívan ellenszegülő, esetlegesen támadó) az intézkedéssel szemben (Csomós, 2008).

Az intézkedés kapcsán az alkohol vagy más tudatmódosító szer fogyasztására utaló jelek felismerhetőek egyes testi tünetek, illetve viselkedési megnyilvánulások alapján. Testi tünetek lehetnek: összerendezetlen mozgás, kitérő vagy beszűkült pupilla, a hajszálerek kitérőnek, vérengző szem, tüsszörések miatti ismeretlen véréngzések, sápadtság vagy beesett arc. Viselkedési megnyilvánulások lehetnek: agresszív viselkedés, kritikátlan felelőtlen viselkedés, ingerlékenység, közlékenység, feldobott hangulat, levertség (Csomós, 2008).

Az általános megfigyelések alapján az intézkedés során nem lehet előre kiszámítani az alkohol vagy más tudatmódosító szer hatása alatt álló egyén magatartását, s megállapítható az is, hogy gyakran ők maguk sincsenek tisztában cselekedeteikkel, valamint azok várható következményeivel, ezért az intézkedő soha nem zárhatja ki az intézkedés alá vont személy részéről a támadó és agresszív viselkedési formát (Csomós, 2008). Ezen szerek hatása alatt lévő személyeknél megfigyelhetők bizonyos kényszeres mozgások, felgyorsult vagy éppen akadozó kommunikáció, melyet maga a szer is okozhat. A viselkedés indokolatlannak tűnő megváltozásának, valamint a szem mozgásának megfigyelése sok információval szolgálhat az intézkedés alá vont reakcióiról. Példaként támadás vagy menekülés előtt a tekintetét önkéntelenül is kiterjeszti a környezetre, felméri az adott terepet, lehetőségeit keresve ezzel az intézkedésből történő kitérés útját (Csomós, 2008).

A ruházat vagy gépjármű átvizsgálással járó intézkedések során a leplezni, rejteni szándékozott tárgy felé közeledéskor a beszéd megváltozhat. Az addig tanúsított folyamatos kommunikáció elakadhat, vagy éppen ellenkezőleg,

felgyorsulhat, kezdeményezőbbé, bizalmasabbá válhat. Ezen megnyilvánulások akár akaratlanul is főként a figyelem elterelését célozzák (Csomós, 2008). A fokozódó feszültség jeleként kényszeres mozgásokba kezdhet (például orrvakarás, kézdörzsölés, kezek fokozódó mozgása, melyet esetleg rövid ideig tartó ismétlődő zsebbe rejtéssel igyekeznek leplezni, a kézben tartott tárgyakkal fokozott babrálás) (Csomós, 2008).

Az intézkedés szempontjából fontos felmérni, hogy milyen jellegű cél alapján kell a szükséges döntést meghozni, mely irányulhat egy az intézkedés elleni jogsértő magatartás megszüntetésére, vagy esetlegesen épp egy intézkedő elleni agresszió megfékezésére. Fel kell készülni minden esetben annak lehetőségére, hogy ezen magatartások megszüntetése kizárólag valamilyen rendszeresített kényszerítő eszköz alkalmazásával biztosítható (Csomós, 2008).

Összegzés

Az intézkedési jogkör kialakításával megkezdett interakciók során is számolnia kell az intézkedést foganatosító személynek az agresszív, ellenszegülő magatartással. Ezek megnyilvánulhatnak a kommunikációban, s legalább ugyanakkora eséllyel fizikai agresszióban is. A rendészeti szerepköröket vizsgálva megállapítható, hogy az intézkedésekből fakadó konfliktusok kezelésének kiemelkedő rutinjával leginkább a rendőrség személyi állománya rendelkezik, figyelembe véve, hogy a közrend, közbiztonság megteremtéséért, valamint annak fenntartásáért ezen szervezet hivatott elsődlegesen. Tekintettel arra, hogy a megváltozott biztonsági környezet, valamint a növekvő igények és elvárások kielégítése egyéb más szereplők jelenlétét is igényli, elengedhetetlen, hogy egy stílusfüggetlen, egységes képzési modul kerüljön kialakításra. A képzési rendszerekbe a hatékonyság érdekében szükségszerű beintegrálni egyes pszichológiai modulok vizsgálatát úgy, mint például a stresszérzékenységet, a megküzdési stratégiákat, valamint a rendelkezésre álló időtartam alatt a döntéshozatali képességeket, melyek elősegítik az eredmény szavatolásának lehetőségét, továbbá egyfajta önismereti alternatívaként is funkcionálnak. A kommunikációs ismeretek alkalmazásai további potenciált nyújtanak az észlelés-érzékelés vonatkozásában, valamint elősegítik a megfelelő döntések előkészítését a kontaktreagálás során. A rendészeti szereplők esetében a taglalt pszichológiai aspektusok kiválóan alkalmazhatóak realisztikus, szimulált stresszhelyzet gyakorlatokban, s mindemellett tökéletes szűrő eszközei lehetnek a kiválasztásnak is, mely mérések eredményeivel mind az egyénnek, mind pedig a munkáltatói jogkört gyakorlóknak információval szolgálhatnak a feladat ellátásának vélhető alkalmasságáról.

Felhasznált irodalom

- Csomós I. (2008). *A kommunikáció alapjai*. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet.
- Detréné Urbán N. (2015). *A stressz–rezisztencia és a pszichológiai reziliencia fejlesztésének és fenntartásának szükségessége a védelmi szektorban*. PhD értekezés. Nemzeti Közsolgálati Egyetem.
- Haller J., Hazafi Z. & Kóródi Gy. (2017). *Stressz, kiégés és törvényi szabályozás – Kiégésmegelőzés és stresszmenedzsment a közigazgatásban*. Dialóg Campus Kiadó.
- Harkai Schiller P. (1944). *Bevezetés a lélektanba – A cselekvés elemzése*. Pantheon kiadás.
- Marosán B. P. (2021). *Kontextus és fenomén III. – Az Abszolútum anatómiája*. L'Harmattan kiadó.
- Restás Á. (2012). *A tűzoltásvezetők kényszerhelyzeti döntéshozatala*. PhD értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem. <https://doi.org/10.14267/phd.2013013>
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. & Nolen-Hoeksema, S. (1999). *Pszichológia*. Osiris kiadó.
- Sasfy Gy. Z. (2018). *Konfliktuskezelés, stresszkezelés*. Dialóg Campus Kiadó.
- Selye, J. (1965). *The Stress of Life*. McGraw-Hill Education - Europe.
- Völgyi Z. (2018). Stressz-Harci stressz. *Hadtudományi szemle, 11(1)*, 270–286. <http://dx.doi.org/10.32563/hsz.2019.3.9>

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: Észlelés. <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/egeszsegneveles/pszichologia/altalanos-lelektan/eszleles-i>
- URL2: Figyelem fogalma. <https://megoldaskozpont.com/lexikon/figyelem-fogalma/>
- URL3: *Az ORFK RSZKK valamint a rendészeti szakközépiskolák szerepe és feladata a fegyveres biztonsági őrök intézkedéstaktikai képzésében*. <https://www.slideserve.com/xenos/a-gyakorlati-k-pz-sek-sz-ks-gess-ge-s-azok-tartalma-mi-rt-fontos-az-egys-gess-g>
- URL4: *Stressz kezelése, coping (megküzdési) technikák*. <https://slideplayer.hu/slide/2305138/>

Alkalmazott jogszabályok

1997. évi CLIX. törvény a fegyveres biztonsági őrökről, a természetvédelmi és a mezei őrszolgálatról
2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Trapp L. (2024). A kontaktreagálásokat befolyásoló tényezők az intézkedések során, valamint azok integrálása képzési rendszerekbe. *Belügyi Szemle*, 72(11), 2041–2050. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i11.pp2041-2059>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Trapp László, aki a trapplaslo@gmail.com e-mail címen érhető el.

Látencia és felszínre kerülés kapcsolati erőszak esetén

Latency and disclosure in cases of domestic violence

Héra Gábor

Dr. Ph.D., tudományos munkatárs
HUN-REN Közgazdaság- és
Regionális Tudományi Kutatóközpont
Regionális Kutatások Intézete
hera.gabor@krtk.hun-ren.hu

Füstös Mónika

doktorandusz
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Doktori Iskola
moni.fustos@gmail.com

Mészáros Zoltán

szociológus
Magyar Ökumenikus Segélyszervezet
zicska@gmail.com

Absztrakt

Cél: A tanulmány célja, hogy rámutasson a kapcsolati erőszakhoz köthető érintettség becslésének módszertani problémáira. Egyúttal információt kíván szolgáltatni arról, hogy kapcsolati erőszak esetén miért nem kerül sor feljelentésre.

Módszertan: A kutatók az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika rendszerében elérhető adatokra támaszková ismertetik a kapcsolati erőszak sértettjeinek számát. Emellett egy Magyarország lakosságára vonatkozóan reprezentatívnek tekinthető társadalomtudományi kutatás eredményeit elemzik.

Megállapítások: Kapcsolati erőszak esetén a látencia mértéke magas. A látencia pontos mértékének meghatározását nehezíti, hogy a különböző adatgyűjtési módszerek és a különböző kutatási kérdések eltérő mértékű érintettséget mutatnak. A felszínre kerülés kapcsán a rendőrség szerepe meghatározó. A feljelentések elmaradásának kiemelt oka a bántalmazás miatt kialakult érzelmi állapot (ide értve a zavartságot és a szégyen érzetét), illetve az, hogy az áldozatok mások előtt titokban akarják tartani a bántalmazást.

Érték: A tanulmány rámutat arra, hogy eltérő adatgyűjtés és módszertan esetén eltérő becslés adható az áldozatok számára. A feljelentés elmaradásával kapcsolatos információ hozzájárulhat ahhoz, hogy a kapcsolati erőszak megelőzése és kezelése terén dolgozó szakemberek hatékonyabban végezzék munkájukat.

A szerzők a kéziratot magyar nyelven nyújtották be. Benyújtás: 2024. 09. 06. Átdolgozás: 2024. 10. 11.
Elfogadás: 2024. 11. 02.

Az eredmények ismeretében, ide értve elsősorban a férfi áldozatok magas arány-számát, további kutatási irányok jelölhetők ki.

Kulcsszavak: kapcsolati erőszak, rendőrség, látencia, felszínre kerülés, IMPROVE

Abstract

Aim: The study aims to highlight methodological issues in estimating exposure to domestic violence (DV). It also aims to provide information on the reasons for underreporting DV cases.

Methodology: The researchers rely on data available in the Unified Criminal Statistics of the Investigating Authority and the Prosecutor's Office to describe the number of victims of domestic violence. They also present some findings of a representative survey.

Findings: Latency is high in cases of domestic violence. The difficulty in accurately estimating latency is that different data collection methods and different research questions reveal different levels of exposure. Police have a crucial role in the disclosure of DV. The main reason for under-reporting is the emotional state of the victims (including embarrassment and shame) who sometimes would like to keep the abuse a secret.

Value: According to the study, different data collections and methodologies may give different estimations about the number of victims of DV. Information on the reasons for non-reporting can increase the efficiency of professionals, aiming at the prevention and response to domestic violence. In light of the results, especially the high proportion of male victims, further research questions can be identified.

Keywords: domestic violence, police, latency, disclosure, IMPROVE

Látencia és felszínre kerülés

A látens – vagy más néven rejtett – bűnözés az ismertté vált és a tényleges bűnözés közötti különbség (Borbíró, 2016), vagyis azok a bűncselekmények, amelyek valamilyen okból nem jutnak a hatóság tudomására. A bűnözés valóságának megismeréséhez tehát szükség van a hivatalos statisztikákban megjelenő esetek összesítésére és elemzésére, és ennek ki kell egészülnie a látenciára vonatkozó adatokkal, vagyis a nem jelentett bűncselekmények becslésével is. A látenciakutatások egyik fő célja ennek megfelelően, hogy a rejtve maradt

bűncselekmények mértékét megbecsüljék. Erre a survey a legalkalmasabb módszer (Korinek, 2016). A lekérdezések során általában a teljes lakosság körében kérdeznak arról, hogy váltak-e valamilyen bűncselekmény áldozatává az elmúlt években, ha igen, jelentették-e az esetet, ha nem, miért nem tették ezt meg stb. Mivel ezek a vizsgálatok jelentős erőforrást igényelnek, a legtöbb országban csupán eseti jelleggel végeznek ilyen kutatásokat.

Ugyan a látenciakutatás hosszú évtizedek óta a kriminológia és a viktimológia érdeklődési körét képezi, a mértékéről mégis rendre eltérő eredmények születnek. Voltak olyan becslések, miszerint a regisztrált bűncselekmények csak a jéghegy csúcsát képezik. Az egyre sokasodó empirikus eredmények azonban azt mutatják, hogy ennél valamivel kedvezőbb a helyzet. A teljesség igénye nélkül idézünk néhány cikket és kutatási jelentést, amelyből az elmúlt években, évtizedekben a látencia mértékére tudunk következtetni. A negatívabb forgatókönyvek szerint a fizikai bántalmazások és fenyegetések csupán egyharmada kerül a rendőrség tudomására (Kääriäinen & Sirén, 2011). Több kutatás – köztük egy magyarországi reprezentatív kutatás is – azonban azt találta, hogy a bűncselekmények közel fele a hatóságok tudomására jut (Barabás, 2004; Fishman, 1979; Goudriaan et al., 2006), sőt egy friss ghánai kutatás mintájából az derül ki, hogy a sértettek 71 százaléka tett feljelentést (Boateng, 2018).

A látenciakutatások során amellet, hogy a kutatók igyekeznek megbecsülni a rejtve maradt bűncselekmények arányát, az is az érdeklődés tárgyát képezi, hogy miért tesznek vagy nem tesznek az áldozatok feljelentést. Már a hatvanas-hetvenes években születtek ebben a témában kutatások. Az első kutatások a költség-haszon elemzést vették alapul a feljelentésről történő döntéshozatal során (Block, 1979). Skogan kutatásai is ezen a logikán alapszanak, de kutatásai több konkrét ösztönzőt és ellenösztönzőt feltártak. Skogan (1976) szerint az áldozatok tulajdonságai (nem, osztály, rassz) nem mutattak jelentős eltéréseket. Az, hogy az áldozat és az elkövető ismerték egymást, már viszonylag erős ellenösztönzőnek számít, de igazán erős ösztönzőnek az számított, hogy az áldozat mennyire súlyosnak értékelte az ellene elkövetett bűncselekményt. Skogan később további jelentős ösztönzőket fedezett fel. Skogan (1984) szerint a biztossítás és a pénzületi kompenzáció lehetősége az egyik legerősebb ilyen ösztönző. Szintén fontos szempontnak számít a döntés szempontjából, hogy az áldozatok mennyire tartják komolynak az ellenük elkövetett bűncselekményt. Skogan szerint azonban a rendőrségbe vetett bizalom nem fontos ösztönző. Van Dijk (1979) azonban összeköti a kettőt. Szerinte a feljelentések száma – Hollandiában legalábbis – visszaesett, amikor a rendőrség nem vette elég komolyan a kis összegű rablásokat. Tehát az ő hipotézise szerint az áldozatok nem azért nem fordulnak a rendőrséghez, mert szerintük nem súlyos a bűncselekmény, hanem

azt gondolják, hogy a rendőrség nem találná annak. Singer (1988) szerint is a bűncselekmény érzékelt súlyossága a döntő szempont akkor, amikor valaki tesz vagy nem tesz feljelentést, ugyanakkor ő felhívta a figyelmet a bosszútól való félelemre is. Singer arra is rávilágít, hogy ez a szempont gyakran női áldozatoknál jelenik meg, főleg, ha ismerik az elkövetőt. Ha a megtorlástól való félelem megjelenik szempontként, ott nagy valószínűséggel ez az ellenősztonzó érzés annál erősebben van jelen, minél súlyosabb az elkövetett bűncselekmény, tehát az áldozat ördögi körbe kerül. Ahogy a feljelentési hajlandóság mögötti okok kutatása a tudományos figyelem érdeklődési körébe került, egyre több kutató kezdett a rendőrség szerepével foglalkozni. Wolf és kutatótársai (2003) például az találták fókuszcsoporthoz kutatásuk során, hogy a párkapcsolati erőszak esetében három nagy kategóriára oszthatóak az okok, amiért nem tesznek feljelentést az áldozatok: személyes körülmények, a rendőrségbe vetett bizalom hiánya és félelem a következményektől. Az első kategóriába olyan faktorok tartoznak, mint a bűncselekmény bizonyíthatósága, az eltérő kulturális háttér, az áldozat mentális állapota, az anyagi függőség, az akadályoztatottság. A második kategóriába esik az, hogy az első segítségkérés alkalmával a rendőrség nem tud nekik segíteni, így még rosszabb helyzetbe is kerülhetnek, ezért többé nem kérnek a rendőrségtől segítséget (Wolf, Ly, Hobart & Kernic, 2003; Héra, 2022). Az áldozatok gyakran attól is félnek, hogy a rendőrség nem ismeri fel, hogy ki az áldozat és ki az elkövető (ismerve bántalmazó partnerüket, tisztában vannak azzal, hogy hogyan tud másokat manipulálni). Sokan azt tapasztalták, hogy a rendőrség trivialisálja a családon belüli erőszakot. Az áldozatok gyakran tartanak a rendőrök előítéletességétől is (rassz, környék, szexuális orientáció). Továbbá a kapcsolati erőszak áldozatai gyakran úgy érzik, hogy nem vagy nem eléggé büntetik meg az elkövetőt, és az könnyen bosszút állhat rajtuk. Sok nő azért nem kér a rendőrségtől segítséget, mert fél, hogy a gyerekeket kiemelik a családból (Wolf, Ly, Hobart & Kernic, 2003).

Látencia kapcsolati erőszak esetén Magyarországon

Ebben a fejezetben egy 2022-es, Magyarország lakosságára reprezentatív kutatás eredményeit vetjük össze az Egységes Nyomozhatósági és Ügyészeti Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) rendszerében megjelenő adatokkal, így rámutatva a kapcsolati erőszak esetén megfigyelhető látenciára és az érintettség becslését nehezítő módszertani problémákra.

2023. év végén a Foresee Kutatócsoport az IMPROVE program keretében fordult a Belügyminisztériumhoz annak érdekében, hogy a kapcsolati erőszaknak

tekinthető bűncselekmények sértetti létszámáról információt kapjon. Az adatkérés a kapcsolati erőszak változatos formáinak a lefedésére törekedett, így a Rendészeti Kodifikációs Főosztállyal való egyeztetést követően a kutatók végül összesen 27 tényállást vettek figyelembe, amelyek egy részét az 1978. évi IV. törvény (régí Btk.), más részét a 2012. évi C. törvény szabályozza (Btk.). Érdemes megemlíteni, hogy a régi Btk. egyes tényállásai nem megfeleltethetők a Btk. tényállásainak. A 2013. július 1-jét megelőzően indult büntetőeljárásokat – amennyiben a régi Btk. alapján az elkövetett cselekmény enyhébben büntetendő, mint a Btk. alapján – a régi Btk.-nak megfelelően kell megítélni. Mivel esetenként a nyomozás évekig is eltarthat, előfordul, hogy a statisztikában régi Btk.-s bűncselekmény kerül regisztrálásra 2013. július 1-jét követően. A tényállások meghatározásakor az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat munkatársai is megfogalmaztak javaslatokat.

Az igényelt statisztikai adatok csak azokat az eseteket fedték le, ahol az elkövető és sértett közötti kapcsolat megfelelt az 1. számú táblázatban közölt kategóriák valamelyikének.

1. számú táblázat

Elkövető és sértett közötti kapcsolat (felsorolás)

Gyermeke
Szülője
Nevelt gyermeke, együtt élő mostohagyermek
Nevelőszülője, együtt élő mostohaszülője
Örökbefogadott gyermeke
Örökbefogadó szülője
Unokája, dédunokája
Nagyszülője, dédszüloje
Házastársa, élettársa
Testvére
Volt házastársa, élettársa
Volt házastársa, élettársa egyeneságbeli rokona
Volt házastársa, élettársa testvére
Testvérének volt házastársa, élettársa
Barátja, barátnője (nem párkapcsolatban)
Volt barátja, barátnője (nem párkapcsolatban)
Barátja, barátnője (párkapcsolatban)
Volt barátja, barátnője (párkapcsolatban)
Szexuális partnere
Ismerőse (családi, rokoni, de nem hozzátartozói kapcsolat)

Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

Azokat az eseteket nem tartalmazta a Belügyminisztérium által összeállított adatbázis, ahol az elkövető és sértett kapcsolata nem volt megállapítható (például személyes adattal való visszaélés vagy magántitok megsértése esetében).

Az adatigénylés négyéves időtávra koncentrált. Egy sértett vonatkozásában több elkövető-sértett kapcsolat esetén a sértetthez legközelebbi (például családi) kapcsolat került beszámításra. Érdemes megemlíteni, hogy az ENyÜBS egy úgynevezett követő jellegű statisztika, amelybe az adatok akkor kerülnek regisztrálásra, ha a büntetőeljárást a nyomozó hatóságok, illetve az ügyészség befejezte.

2. számú táblázat

Sértettek száma kapcsolati erőszaknak tekinthető bűncselekmények esetén

	2019	2020	2021	2022	Összesen
Minősített bűncselekmények száma	2988	3732	4058	3915	14 693
18 éven aluli sértettek	377	573	519	502	1971
Összesen	3365	4305	4577	4417	16 644

Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

Négy év tekintetében tehát az ENyÜBS rendszere szerint összesen 16 644 sértettje volt a kapcsolati erőszaknak tekinthető bűncselekménynek. Ha figyelembe vesszük Héra és Szegő által a 2017-es év viszonylatában közölt adatokat is ($n = 2334$), akkor kijelenthető, hogy (habár a kapcsolati erőszakhoz köthető esetek száma még mindig alacsony) tendenciaszerű növekedés figyelhető meg.

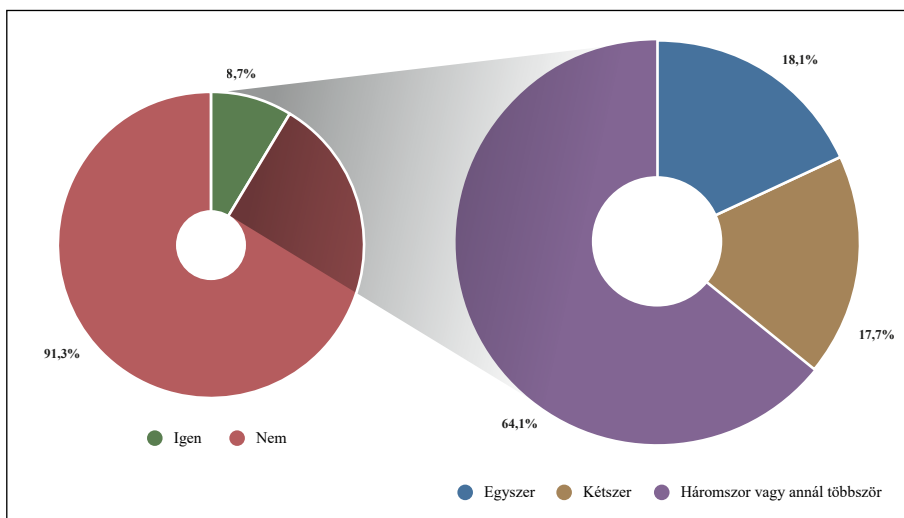
A kapcsolati erőszak esetében megfigyelhető látenciára tudunk következtetni akkor, ha a fenti ENyÜBS adatokat összevetjük társadalomtudományi kutatási eredményekkel. Az összehasonlíthatóságot segítik azok a kutatások, amelyekre 2015-ben és 2022-ben került sor. Az ebben a két évben lebonyolított vizsgálat nem egy klasszikus áldozati survey volt, hanem egy rezilienciát vizsgáló kutatás. Ugyanakkor a kapcsolati erőszak esetében megfigyelhető látencia is vizsgálhatóvá vált általa. A két nagy mintás kérdőíves empirikus adatfelvétellel kapcsolatos terepmunkákat 2015-ben a TÁRKI végezte. 2022-ben ugyanazt a módszertant és kérdőívet, valamint ugyanazt a mintavételi eljárást használtuk, de a terepmunka finanszírozását az EFOP-1.2.6-VEKOP-17 Családbarát Ország projekt tette lehetővé. A 2015-ös felvétel során összesen 1007 fő, a 2022-es felvétel során összesen 1130 fő került lekérdezésre. A minta elkészítéséhez többlépcsős, arányosan rétegzett, valószínűségi mintavételi eljárást alkalmaztunk. A rétegenként lekérdezendő személyek számának meghatározását követően a minta konkrét kialakításához véletlen sétás módszert alkalmaztunk. A mintába került személyektől az alapadatokat és a nem szenzitív kérdéseket

a kérdezőbiztosok személyesen kérdezték le. Emellett bizonyos kérdéskörökre a kérdeztettek saját maguk adhattak választ, papíralapú kérdőívben, tekintettel ezen kérdések érzékenységre. A kitöltés után a papíralapú önkitöltős kérdőívet a kérdeztettek borítékba helyezték, amit lezártak, és visszaadták a kérdezőbiztosnak.

A 2022-ben lebonyolított kutatás tartalmazott egy direkt kérdést, amely arra vonatkozott: a kérdőív kitöltője volt-e már kapcsolati vagy családon belüli erőszak áldozata.

1. számú ábra

*Áldozattá válás: Történt már valaha Önnel, hogy kapcsolati erőszak/családon belüli erőszak áldozatává vált? Ha igen, akkor hányszor fordult elő?**

*Adatfelvétel éve: 2022. Egyválaszos kérdés. Bázis: n = 1097, illetve bázis = 81.

Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

Tudatosult áldozatiság alatt azt értjük hogy a válaszadók azonosítják az őket ért bántalmazást, és saját magukat áldozatként azonosítják. Fontos hangsúlyozni, hogy az áldozatok valós arányszáma (a tudatosult áldozatisághoz képest) jóval magasabb lehet. A kérdőívben alkalmazott fenti kérdés a tudatosult áldozatiságot mérte, az eredmények alapján az ilyen típusú erőszak áldozatainak az arányszáma 9 százalék volt. A minta reprezentativitását figyelembe véve alapsokaságbeli becslést tehetünk, amely szerint Magyarországon a 18 éven felüli lakosságon belül, melynek létszáma 8 062 508 fő volt a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján (URL1), megközelítőleg 699 500 fő volt már kapcsolati vagy családon belüli erőszak (tudatosult) áldozata.

Fontos jelezni: az empirikus adatfelvétel nem csupán az ENyÜBS rendszeréből lehívott négyéves időtartamra koncentrált, hiszen a kérdőívben alkalmazott kérdés a valaha már megélt tapasztalatokra kérdezett rá. Ennek ellenére mégis látványos a két adatforrás elemszáma közötti különbség.

A kérdőív kialakítása során tudatában voltunk annak, hogy a „kapcsolati erőszak” és a „családon belüli erőszak” kifejezések jelentése esetleg nem egyértelmű a válaszadók számára. Emiatt előfordulhatott, hogy a megkérdezettek magukat még akkor se definiálták bántalmazottként, ha korábban erőszak áldozatai voltak. Mindezek miatt egy olyan blokkot is használtunk a kérdőívben, ami már konkrét kapcsolaton belüli bántalmazási formákra kérdezett rá. Az ehhez a blokkhoz tartozó eredményeket a 3. számú táblázatban mutatjuk be.

3. számú táblázat

*Esetleg átélt-e, vagy tanúja volt-e ilyesminek?**

	Nem történt ilyesmi		Megtörtént velem		Áldozatként megtörtént családtaggal, rokonnal		Áldozatként megtörtént baráttal		Áldozatként megtörtént távolabbi ismerőssel	
	2015	2022	2015	2022	2015	2022	2015	2022	2015	2022
Ha valaki egy párkapcsolatban ellenőrzi a másikat és mindig tudni akarja, hol van, mit csinál.	63,3	54,8	18,7	17,5	3,5	9,9	3,9	10,6	2,2	8,0
Ha valaki megalázóan bánik a családtagjaival.	74,9	58,1	8,3	12,7	3,9	8,8	4,0	8,6	5,8	7,6
Ha az egyik házastárs/élettárs rendszeresen fillérre elszámoltatja a másikat, hogy az mire költött.	78,0	63,7	7,9	8,6	3,1	7,3	5,1	8,4	4,8	8,0
Ha valaki rendszeresen verekedéssel vagy durva veszekedéssel éri el egy párkapcsolatban, amit akar.	79,2	66,1	6,3	6,5	4,0	6,7	4,2	6,3	3,7	6,5
Ha az egyik házastárs/élettárs elveszi a másik fizetését.	84,5	68,7	4,5	6,0	2,3	4,5	3,3	7,0	3,7	6,5
Ha egy párkapcsolatában valakit a másik fél határozottan lebeszél vagy letilt egy munkáról, pedig az se nem veszélyes, se nem megalázó.	87,1	71,8	3,1	5,8	1,8	4,0	3,8	5,8	2,9	4,7
Ha egy válás után az egyik fél a közös gyermekem keresztül akarja zsarolni a másikat.	82,9	69,8	4,0	4,5	2,2	6,0	4,0	5,9	4,8	6,9
Ha valaki a családtagjával annyira összeveszik, hogy a veszekedés során valaki megsérül.	83,0	70,5	2,4	3,9	3,9	4,8	3,2	6,0	4,9	7,1
Ha egy párkapcsolatban valaki szexuális értelemben nyomást gyakorol a másokra, pedig az nem akarja (tehát például olyan valamit kell csinálnia, amit nem szívesen teljesít).	91,0	79,3	2,2	3,5	0,8	1,6	1,9	4,8	1,5	4,5

*Segített, többválaszos kérdés. Bázis: 2015: n = 1007, 2022: n = 1130.

Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

A két adatfelvétel között nem történt változás a bántalmazástípusok sorrendjében. A fenyegető kontroll – azaz amikor az elkövető folyamatos ellenőrzés alatt tartja partnerét, mindig tudni akarja, hogy a másik hol van és mit csinál – mindkét évben (2015: 19%, 2022: 18%) a leggyakoribb bántalmazási formának bizonyult. A szóbeli bántalmazás esetében is magasabb arányszámokat mértünk; a mintába kerültek 8%-ával (2015), illetve 13%-ával (2022) már megtörtént, hogy családtagja megalázóan bánt vele. A harmadik legmagasabb arányszámot a gazdasági bántalmazás esetében mértük. A válaszadók 8%-a (2015), illetve 9%-a (2022) jelezte: házastársa vagy élettársa rendszeresen fillérre elszámoltatta, hogy mire költött.

Ha az összes konkrét bántalmazási formát figyelembe vesszük, akkor az áldozatok arányszáma tovább nő; az aggregált adatok alapján elmondható, hogy a válaszadók 31%-a valamelyik kapcsolati bántalmazási formában már érintett volt (azaz legalább egy erőszak típus kapcsán jelezte, hogy az már megtörtént vele). A korábbi alapsokaságbeli becslést (a 18 évesnél idősebb lakosságra vetítve) ezúttal is elvégezve arra a következtetésre juthatunk, hogy hozzávetőleg 2 500 000 ember tapasztalta már meg a kapcsolati erőszak valamelyik formáját. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a rendszeresség és súlyosság mértékéről nincs adatunk. Azaz ebbe az elemszámba az is beletartozik, ha valakivel partnere vagy családtagja csak egyetlen egyszer megalázóan bánt, de az is, ha valaki rendszeresen súlyos bántalmazás áldozata volt. Egyúttal azt is fontos jelezni: ebbe az elemszámba a később bemutatásra kerülő különböző erőszak típusok áldozatai is beletartoznak.

A fenti eredmények rámutatnak a kapcsolati erőszakhoz köthető látenciakutatók egy módszertani sajátosságára. Az érintettség jelzőszámai az adatgyűjtés módszertanától függően változhatnak. A bűnügyi statisztikához képest magasabb érintettség mérhető egy empirikus adatgyűjtés alapján. A kutatás során alkalmazott kérdéstől függően további változások figyelhetők meg az érintettség tekintetében. A tudatosult áldozatiság 9%-os arányszáma 31%-ra nő, ha a konkrét bántalmazási formákat nevesítő kérdéseket is figyelembe vesszük.

Érdemes felhívni a figyelmet a két adatfelvételi év közötti tendenciaszerű változásra. A „nem történt ilyesmi” kategória esetében szinte az összes válaszlehetőség arányszáma csökkent 2022-re. Az egyéb érintettséget jelző válaszlehetőség mentén pedig kisebb mértékű növekedést figyelhetünk meg (szinte az összes cellában). A változásnak több oka is lehet. Valóban növekedhettek az érintettség különböző mutatószámai a magyarországi lakosság körében. Elképzelhető az is, hogy egyre többen vállalják fel azt, hogy bántalmazták őket. Végül a minta összetételének lehetséges változását is nevesíteni szükséges. A 2015-ben és 2022-ben kialakított minta több demográfiai jellemző (nem, kor, iskolai végzettség, lakóhely földrajzi elhelyezkedése) mentén megegyezett egymással. Ugyanakkor a két sokaság jellemzői között mégis lehet olyan eltérés, ami

magyarázattal szolgál az érintettség növekedésére. De fontos azt is megjegyez-
nünk, hogy 2015-ben és 2022-ben is, az adatfelvétel időpontjait megelőzően,
országos érzékenyítő kampányok zajlottak párkapcsolati erőszak témakörben.

Érintettség és az áldozatok neme

Előzetes elvárásainkhoz képest meglepő eredmény született a tudatosult ál-
dozatiság tekintetében; az ebbe a csoportba tartozók 43%-a volt férfi, 57%-a nő.
A magas férfi érintetti arányszám valószínűleg a kutatás módszertanával ma-
gyarázható. Esetünkben ugyanis egy Magyarország lakosságára nézve repre-
zentatív minta került kialakításra, amelybe feltételezésünk szerint több féle
erőszak típus áldozatai is bekerülhettek.

A kapcsolati erőszaknak ugyanis több formája van, ezek közül érdemes kiemel-
ni az intim terrorizmust (vagy más néven szisztematikus párkapcsolati erősza-
kot) és a situációs párkapcsolati erőszakot (Johnson, 1995; Johnson & Ferraro,
2000). Johnson 1995-ben vezette be az intim terrorizmus fogalmát, amit akkor
még patriarchális terrorizmusnak nevezett. Az azóta Johnson által is intim terro-
rizmusnak nevezett erőszak kontrolláló viselkedésre utal. Az intim terrorizmus
abban nyilvánul meg, ha valaki általános kontrollt akar gyakorolni a partnerkap-
csolata felett olyan dominanciával, ami széles körű erőbeli és kontrolláló jelle-
gű taktikákban nyilvánul meg, beleértve a fizikai erőszakot (Johnson & Leone,
2005). A nem fizikai erőszakos kontrolláló taktikák közé tartozik az érzelmi ki-
használás, az elszigetelés, a gyerekek kihasználása/felhasználása, a férfi privilé-
giumokkal való visszaélés, az anyagi kihasználás, fenyegetések, megfélemlítés
és hibáztatás (Pence & Paymar, 1993). Az intim terrorizmus jellemzői, hogy
az erőszak többnyire egyirányú, vagyis egyértelműen egyik fél a bántalmazó,
másik az áldozat. Áthatják a patriarchális minták, ezért leggyakrabban férfiak
az elkövetők (Johnson, 2001). Az áldozatra nézve komoly következményekkel
jár az erőszak alkalmazása, nagyobb valószínűséggel eszkalálódik az erőszak,
nagy valószínűséggel súlyos bántalmazáshoz és sérülésekhez vezet (Johnson
& Leone, 2005; Leone et al., 2007). Ezzel szemben a situációs párkapcsolati
erőszak nem ágyazódik általános mintázatokba. Az okai kapcsolatról kapcsola-
tra változnak, akkor fordul elő, amikor egy konfliktus erőszakossá válik. Jel-
lemzően kétoldalú: azaz férfiak és nők is lehetnek akár az elkövetők, akár az
áldozatok, tehát (az intim terrorizmussal szemben) az elkövetők esetében nem
figyelhető meg férfidominancia (Graham-Kevan & Archer, 2003). Ez az erő-
szak típus nem feltétlenül ismétlődő, és jellemzően nem eszkalálódik. Ebbe az
esetben kevésbé valószínű a súlyos sérülés, továbbá nem a másik feletti kont-
roll a fő motíváló ereje (Pemberton et al., 2009).

Az intim terrorizmus jellemzőit feltárni szándékozó korábbi vizsgálatok sokszor aszimmetrikusnak tekintették a kapcsolati erőszakot; a férfit látták elkövetőnek, a nőt áldozatnak (Pásztor, 2024). Ezek a kutatások gyakran olyan speciális minták (például védett házakban élők, kórházakban kezeltek, intervenciók programokban részt vevők) kialakításával zajlottak, amelyekben a női áldozatok inkább képviseltették magukat, egyúttal az intim terrorizmus is inkább azonosítható volt (Eckstein, 2017; Love et al., 2020). Ugyanakkor feltételezésünk szerint a mi társadalomtudományi kutatásunk mintájába nagyobb eséllyel kerülhettek be szituációs párkapcsolati erőszak áldozatai, ami magyarázatot adhat a férfiak magasabb arányszámára. Ennek a feltételezésnek az ellenőrzése céljából egy újabb, kifejezetten erre a témakörre fókuszáló vizsgálatot indított el a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet 2024-ben. Ennek eredményeit remélhetőleg hamarosan közzétehetjük.

Felszínre kerülési mechanizmus

Az empirikus kutatásunk egyik kiemelt témaköre volt a felszínre kerülési mechanizmus. Azt szeretnénk vona megérteni, hogy bántalmazás esetén az áldozatok hogyan és kitől kérnek/kérnének segítséget. Emiatt egy, a 4. számú táblázatban közölt hipotetikus kérdést tettünk fel különböző párkapcsolati erőszak szituációkra vonatkozóan.

4. számú táblázat

*Felszínre kerülési mechanizmus: Kinek mondaná el, ha Önnel ilyen megesne?**

	A családjában vagy ismerősi körében gyakori rá válna a szóváltással, heves veszekedéssel való problémamegoldás.	A családjában vagy ismerősi körében rendszeren tettelesen bántalmaznának, megvernének valakit.	A családjában vagy ismerősi körében szexuálisan bántalmaznának, szexuálisan molesztálnának, zaklatnának valakit.
Rendőrség, rendőr, ügyvéd	17,2%	46,5%	62,8%
Pszichológus, családsegítő, gyermekjóléti szolgálat, védőnő	11,6%	9,0%	8,9%
Gyámügy, háziorvos	2,9%	5,8%	7,2%
Segélyszervezet, civil szervezet, pap, lelkész	5,3%	7,4%	7,1%
Családtagok, ismerősök	41,6%	32,4%	21,1%
Iskolaigazgató, osztályfőnök, tanár	2,6%	2,1%	2,5%
Egyéb	5,0%	3,3%	2,6%
Senkinek	25,3%	12,5%	10,3%

*Adatfelvétel éve: 2022. Segített, többválaszos kérdés. Bázis n = 1201, 1288, 1330.

Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

Mint a 4. számú táblázatban az látható, az ismerősi körben előforduló durva veszekedések esetében a legmagasabb a látencia; 25% senkinek se beszélne az ilyen ügyekről. A bántalmazás súlyosabbá válásával azonban egyre kevesebben lesznek azok, akik nem tennének jelzést. A felszínre kerülési mechanizmus során jelentős mértékben támaszkodnának a válaszadók a rendőrségre (vagy ügyvédre). A családon belüli szexuális bántalmazás (63%) és a családon belüli rendszeres fizikai bántalmazás (47%) esetében kimondottan magas a rendőrséggel (illetve ügyvédekkel) szembeni bizalom. Változó intenzitással, de hasonlóan fontos az informális kapcsolatrendszer szerepe is. A családon belüli szóváltást, veszekedést a válaszolók 42%-a, a fizikai bántalmazást megközelítőleg egyharmada (32%), a szexuális bántalmazást hozzávetőleg egyötöde (21%) jelezne családtagjának, ismerősének. A szociális, egészségügyi, oktatási és gyermekvédelmi jelzőrendszer szerepe kisebbnek tűnik az áldozatsegítésben.

A korábbiakban már bemutattuk, hogy a 2022-es adatfelvételben a tudatosult áldozatiság a válaszadók közel 9%-át jellemezte. Ez a sokaság mindössze 89 fős volt a mintánkban, emiatt messzemenő következtetéseket nem tudunk levonni a körükben megfigyelhető feljelentési hajlandóságról. Mégis érdemes bemutatni ezeket az adatokat, hiszen tendenciákra következtethetünk az eredmények alapján.

5. számú táblázat

*Ön jelentette az esetet a rendőrségnek?**

	n	%
Igen	12	13,4
Nem	77	86,6

*Adatfelvétel éve: 2022. Segített, többválaszos kérdés. Bázis: n = 89 (akik kapcsolati erőszak vagy családon belüli erőszak áldozatai voltak).

Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

Az áldozatok többsége (87%) nem tett feljelentést az őt ért bántalmazás miatt. Az érintett válaszadók mindössze 13%-a jelezte a rendőrségnek a kapcsolati vagy családon belüli erőszakot. A feljelentés elmaradásával kapcsolatos okokat a 6. számú táblázatban mutatjuk be.

6. számú táblázat

Miért nem jelentette az esetet a rendőrségnek?*

	n	%
Nem akartam, hogy mások tudják, milyen problémáim vannak	30	38,7
Nem gondoltam, hogy bárki tudna segíteni	27	34,7
Attól félttem, hogy én kerülök bajba, ha jelzést teszek	23	29,8
Zavarban voltam, szégyent éreztem	17	22,0
Nem gondoltam elég komolynak a dolgot	11	14,6
Akadályozták, nem engedték	4	5,2
Egyéb	2	2,4

* Adatfelvétel éve: 2022. Segített, többválaszos kérdés. Bázis: n = 77 (akik kapcsolati erőszak vagy családon belüli erőszak áldozatai voltak és nem jelentették az esetet a rendőrségnek).

Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

A feljelentés elmaradásának okai között megjelennek azok, amelyeket a korábbiakban már bemutatunk. Megjelenik a rendőrségbe vetett bizalom kérdésköre; az érintettek 35%-a nem gondolta azt, hogy bárki is tudna segíteni neki. Nyomon követhető a következményekkel kapcsolatos félelem is (30%). A bűncselekmény súlyosságával kapcsolatos bizonytalanság, relativizáció ugyancsak szerepet játszott a feljelentés elmaradásában (15%). Ezekon a magyarázó tényezőkön kívül azonban kiemelt szerepe van annak, hogy az áldozatok nem akarták mások tudomására hozni a bántalmazás tényét (39%), illetve (ezzel valószínűleg szoros összefüggésben) zavarban voltak, szégyent éreztek (22%).

Összefoglalás

Összefoglalva elmondható, hogy kapcsolati erőszak esetén a látencia mértéke magas; a bűnügyi statisztikai rendszerben rögzített esetek száma jóval alacsonyabb, mint egy empirikus adatgyűjtés keretében mért érintettség. Ahogy azt a cikkben bemutatunk, ez előbbi adatforrás a 2019 és 2022 közötti időszakot alapul véve évente megközelítőleg 3000 és 5000 közötti esetet jelenít meg. Az ismertetésre került társadalomtudományi kutatás jóval szélesebb időtartamra fókuszált, hiszen a lekérdezést megelőző tapasztalatokról gyűjtött információt az alkalmazott kérdőív. Az eredmények alapján ugyanakkor elmondható, hogy kifejezetten magas, akár 2 500 000 is lehet azoknak a száma, akik a kapcsolati erőszak valamelyik formáját már megtapasztalták. A két adatforrás közötti különbség – a referenciaévek tekintetében megfigyelhető eltérés ellenére is – számottevőnek tekinthető.

A cikkben felhívtuk a figyelmet egy módszertani nehézségre is; az alkalmazott kutatási kérdések befolyásolják az érintettséggel kapcsolatos eredményeket

(és így a látencia mértékével kapcsolatos becsléseket). A társadalomtudományi kutatás esetében 9%-os, illetve 31%-os érintettséget is mértünk két eltérő kérdéstípus mentén.

Az empirikus adatfelvétel eredményei alapján elmondható, hogy kapcsolati erőszak (azon belül is a súlyosabb bántalmazási formák) esetén a válaszadók magas arányban számítanának a rendőrség segítségére. Ennek az adatnak ugyanakkor ellentmond, hogy a kapcsolati vagy családon belüli erőszak áldozatainak mindössze 13%-a jelezte a rendőrségnek a bántalmazás tényét. Ez alapján alacsony jelzési hajlandóságra következtethetünk. A prevenció programok kialakítását, a kapcsolati erőszakra reagáló szakemberek felkészítését és az áldozatsegítő munkát nagyban segítheti az okok feltárása. Kutatásunk ehhez a munkához járulhat hozzá. A cikkben ugyanis bemutattuk a jelzés elmaradásának lehetséges okait, és hangsúlyoztuk, hogy figyelembe kell venni az erőszak miatt kialakult érzelmi állapotot (ide értve a zavartságot és a szégyen érzetét), illetve azt is, hogy az áldozatok mások előtt titokban akarják tartani a bántalmazást.

Végül érdemes megemlíteni, hogy eredményeink további tudományos kutatási irányok kijelöléséhez járulhatnak hozzá. Kifejezetten fontosnak tartjuk a cikkben ismertetett erőszak típusok jellemzőinek a feltárását, emellett annak magyarázatát, hogy a tudatosult áldozatiság esetében mi magyarázza a férfiak magas érintettségét.

Felhasznált irodalom

- Barabás A. T. (2004). Általános viktimológia, látencia. *Áldozatok és vélemények I.* Országos Kriminológiai Intézet.
- Block, R. (1974). Why notify the police: The victim's decision to notify the police of an assault. *Criminology: An Interdisciplinary Journal*, 11(4), 555–569. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1974.tb00614.x>
- Boateng, F. D. (2018). Crime Reporting Behavior: Do Attitudes Toward the Police Matter? *Journal of Interpersonal Violence*, 33(18), 2891–2916. <https://doi.org/10.1177/0886260516632356>
- Borbíró A. (2016). Realista kriminológia. In Borbíró, A., Gönczöl, K., Kerezsi, K. & Lévay, M. (Szerk.), *Kriminológia*. Wolters Kluwer Kft.
- Eckstein, J. J. (2017). Intimate Terrorism and Situational Couple Violence: Classification Variability Across Five Methods to Distinguish Johnson's Violent Relationship Types. *Violence and victims*, 32(6), 955–976. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-16-00022>
- Fishman, G. (1979). Patterns of victimisation and notification. *The British Journal of Criminology*, 19(2), 146–157. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a046979>
- Goudriaan, H., Wittebrood, K. & Nieuwebeerta, P. (2006). Neighbourhood Characteristics and Reporting Crime. *The British Journal of Criminology*, 46(4), 719–742. <https://doi.org/10.1093/bjc/azi096>

- Graham-Kevan N. & Archer J. (2003). Physical aggression and control in heterosexual relationships: The effect of sampling. *Violence and Victims*, 18(2), 181–196.
- Héra G. (2022). A kapcsolati erőszak eseteinek rendőri kezeléséről (Police response to domestic violence). *Belügyi Szemle*, 70(8), 1627-1640. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.8.3>
- Hera, G. & Szego, D. (2021) Frontline Response to High Impact Domestic Violence in Hungary. In Lobnikr, B., Vogt, C. & Kersten, J. (Eds.), *Improving Frontline Responses to Domestic Violence in Europe*. (pp. 201-214). University of Maribor.
- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence against Women. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2), 283-294. <https://doi.org/10.2307/353683>
- Johnson, M. P. (2001). Conflict and control: Symmetry and asymmetry in domestic violence. In Booth, A., Crouter, C. A. & Clements, M. (Eds.), *Couples in conflict* (pp. 95–104). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Johnson, M. P. & Ferraro, K. J. (2000). Research on Domestic Violence in the 1990s: Making Distinctions. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 948–963. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00948.x>
- Johnson, M. P. & Leone, J. M. (2005). The Differential Effects of Intimate Terrorism and Situational Couple Violence: Findings From the National Violence Against Women Survey. *Journal of Family Issues*, 26(3), 322–349. <https://doi.org/10.1177/0192513X04270345>
- Kääriäinen, J. & Sirén, R. (2011). Trust in the police, generalized trust and reporting crime. *European journal of criminology*, 8(1), 65–81.
- Korinek L. (2016). Félelem a bűnözéstől, rejtett bűnözés. In Borbíró A., Gönczöl K., Kerezsi K. & Lévay M. (Szerk.), *Kriminológia* (pp. 371-391). Wolters Kluwer Kft.
- Love, H. A., Spencer, C. M., May, S. A., Mendez, M. & Stith, S. M. (2020). Perpetrator Risk Markers for Intimate Terrorism and Situational Couple Violence: A Meta-Analysis. *Trauma, violence & abuse*, 21(5), 922–931. <https://doi.org/10.1177/1524838018801331>
- Pásztor G. (2024). A kapcsolati erőszak nem monolitikus becslése Magyarországon. *Jogelméleti Szemle*, 2, 90-108.
- Pemberton, A., Kuipers, K., Winkel, F. W. & Baldry, A. (2009). A nuanced position: Restorative justice and intimate-partner violence. In Winkel, F. W., Friday, P. C., Kirchoff, G. F. & Letschert, R. M. (Eds.), *Victimization in a multi-disciplinary key: recent advances in victimology* (pp. 411-465). Wolf Legal Publishers
- Pence, E. & Paymar, M. (1993). *Education groups for men who batter: The Duluth Model*. Springer.
- Singer, S. I. (1988). The Fear of Reprisal and the Failure of Victims to Report a Personal Crime. *Journal of Quantitative Criminology*, 4(3), 289–302.
- Skogan, WG. (1976). Citizen Reporting of Crime - Some National Panel Data. *Criminology*, 13(4), 535-549. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1976.tb00685>
- Skogan, W. G. (1984). Reporting Crimes to the Police: The Status of World Research. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 21(2), 113-137. <https://doi.org/10.1177/0022427884021002003>

- Van Dijk, J. (1979). *The victim's willingness to report to the police - a function of prosecution policy?* Research and Documentation Centre Ministry of Justice
- Wolf, M. E., Ly, U., Hobart, M. A. & Kernic, A. M. (2003). Barriers to Seeking Police Help for Intimate Partner Violence. *Journal of Family Violence*, 18, 121–129. <https://doi.org/10.1023/A:1022893231951>

A cikkben található online hivatkozás

URL1: *Népesség korév és nem szerint*. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0003.html

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Héra G. & Füstös M. & Mészáros Z. (2024). Látencia és felszínre kerülés kapcsolati erőszak esetén. *Belügyi Szemle*, 72(11), 2061–2076. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i11.pp2061-2076>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

Az IMPROVE program a HORIZON Innovations Actions 101074010 számú támogatási megállapodásának keretében részesült finanszírozásban. Ez a cikk kizárólag a szerzők véleményét tükrözi, és az Európai Bizottság nem vállal felelősséget a benne foglalt információk felhasználásáért.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Héra Gábor, aki a hera.gabor@krtk.hun-ren.hu e-mail címen érhető el.

A hatékony operátori tevékenység kulcstényezői

Key Factors of Efficient Operator Activities

Hegedűs Judit

Dr. PhD, tanszékvezető, habilitált egyetemi docens
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
hegedus.judit@uni-nke.hu

Tóth Levente

Dr. PhD, tanársegéd
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
toth.levente@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány elkészítésének célja az emberi tényezők és kognitív folyamatok szerepének és jelentőségének feltárása a térfigyelő rendszerek operátori tevékenységében.

Módszertan: A szerzők különböző kutatási tanulmányokból és szabványokból merített észrevételekkel tárgyalják a hatékony videómegfigyeléshez kapcsolódó fontos emberi tényezőket, valamint a hatékony munkavégzéshez szükséges környezeti feltételeket.

Megállapítások: Az operátori tevékenység minőségét erőteljesen befolyásolják az operátor érzékelési, észlelési és figyelmi képességei. A térfigyelő rendszerek hatékony működtetése nagymértékben függ az operátorok intuíciójától, szakértelmétől és a megfelelő munkakörnyezettől.

Érték: A tanulmány hozzájárul ahhoz, hogy jobban megértsük a térfigyelő rendszerek emberi tényezőinek szerepét, és olyan irányelveket, ajánlásokat fogalmazhatunk meg, amelyek javíthatják a rendszerek operátori tevékenységének hatékonyságát.

Kulcsszavak: operátori tevékenység, tartós figyelem, észlelés, videómegfigyelő rendszerek

Abstract

Aim: The aim of the study is to explore the role and significance of human factors and cognitive processes in the operator activities of surveillance systems.

A szerzők a kéziratot magyar nyelven nyújtották be. Benyújtás: 2024. 05. 25. Átdolgozás: 2024. 06. 14. Elfogadás: 2024. 07. 03.

Methodology: The authors discuss important human factors related to effective video surveillance and the environmental conditions necessary for efficient work, drawing observations from various research studies and standards.

Findings: The quality of operator activities is strongly influenced by the operator's sensory, perceptual, and attentional abilities. The efficient operation of surveillance systems largely depends on the operators' intuition, expertise, and the appropriate work environment.

Value: The study contributes to a better understanding of the role of human factors in video surveillance systems and allows us to formulate guidelines and recommendations that can improve the efficiency of operator activities.

Keywords: Operator activity, Perception, Continuous attention, Video surveillance systems

Bevezetés

Hiába a sok kamera, a folyamatosan növekvő képfelbontás, ha nincs az a személyi/technikai háttér, amely a keletkező információkat feldolgozza, illetve az események felismerésekor az intézkedéseket végrehajtja. A térfigyelő rendszerek központjaiban az egyre nagyobb szerepet kapó mesterséges intelligencia mellett még mindig a humán tényező az üzemeltetés kulcsszereplője. Az operátori tevékenység gazdag kontextust biztosít a vizuális figyelem, a keresés, a megfigyelés és az észlelés kutatásához, mivel dinamikusan változó, esetenként több kamera egyidejű megfigyelését is igénylő feladatokat foglal magába. Az operátornak több tér- és időskálán átívelő információra van szüksége a folyamatos megfigyelés során. Elemzi és nyomon követi a személyek és járművek térbeli és időbeni elhelyezkedését, vizsgálja és azonosítja tevékenységüket. Az intelligens videófigyelő rendszerek képesek javítani a helyzetfelismerést, azonban az intelligens technológiák fejlődése ellenére az emberi operátorok szerepe továbbra is jelentős az észlelésben és a döntéshozatalban. Ezért fontos megérteni a megfigyelésben és észlelésben részt vevő kognitív folyamatokat.

Percepció és a tartós figyelem

Az operátori tevékenység minőségét erőteljesen befolyásolják az operátor érzékelési, észlelési és figyelmi képességei. Az érzékelés és az észlelés közötti különbség a feldolgozás szintjéből ered: az érzékelés során egyszerű ingerekre

reagálunk, míg az észlelés alapvetően azt jelenti, hogy az érzékszervek segítségével a környezetből szerzett információkat, ingereket (például tárgyak, események, hangok stb.) tudatosan feldolgozzuk. Az észlelés minőségét számos tényező befolyásolja, így például az észlelő sajátosságai: milyen múltbéli tapasztalatai vannak az észleltekkel kapcsolatban, milyenek az észlelő szükségletei és motivációi, valamint az észlelő személyisége, értékrendje, attitűdjei is hatást gyakorolhatnak az észlelés folyamatára. Emellett az észlelés tárgyának (ezek lehetnek például események, tárgyak, emberek) jellegzetességei (például nagyság, mozgás, intenzitás, ismertség) is fontos befolyásoló tényezők lehetnek, valamint a kontextus sajátosságairól sem szabad elfeledkezni.

Az emberi észlelés nem pontosan tükrözi a valóságot. Az agy az érzékszerveken keresztül felvett információkat dolgozza fel, melyet befolyásolnak a tapasztalatok, a környezet, illetve az ember vélekedései és céljai. A múltbéli tapasztalat torzíthatja észlelésünket azáltal, hogy érzékelési rendszereinket „előkészíti” bizonyos objektumok és események észlelésére, valamint „előkészíti” őket arra, hogy ne észleljenek más tárgyakat és eseményeket. Egy esemény rövid időn keresztül történő ismételt észlelése megszokást okozhat, növelve annak esélyét, hogy az esemény későbbi előfordulásait elmulasztjuk. A tapasztalat révén preconcepciókat alakítunk ki, melyek ismerős helyzetben fokozottabban jelennek meg, ezáltal a valóság észlelése torzul.

Az észleléssel kapcsolatban érdemes kiemelni az úgynevezett abszolút küszöb vagy ingerküszöb fogalmát, amely azt a legkisebb ingert jelenti, amit az érzékszerv már képes felfogni (Dúll, 2001). Ez egyénekenként eltérő, függhet az egyén motivációjától, fizikai állapotától. Az érzékszerveink bizonyos idő elteltével hozzászoknak az ingerekhez, ebből adódóan az ingermennyiséget növelni kell annak érdekében, hogy az ingert érzékeljük. Ezt a folyamatot adaptációnak, az ingerekhez való hozzászokásnak nevezzük (Dúll, 2001).

Az észlelés és a figyelem szoros kölcsönhatásban vannak egymással. Mielőtt e kapcsolatáról részletesebben íránk, fontosnak tartjuk értelmezni a figyelem fogalmát az operátori munka szemszögéből.

A legáltalánosabb formájában a figyelem¹ pusztán az éberség, vagy a környezettel való érintkezés képességének általános szintjeként írható le. A figyelem egy kognitív folyamat, amely lehetővé teszi számunkra, hogy kiválasszuk a releváns ingereket, és azokra koncentráljunk. A tartós figyelemkontroll – hétköznapi néven koncentráció – az a képesség, amely során úgy fordítunk huzamosabb ideig szelektív figyelmet egy feladatra, hogy közben ellenállunk a belső és külső

1 A figyelem klinikai modellje szerint öt különböző típus létezik: fókuszált, tartós, szelektív, váltakozó és megosztott figyelem.

zavaró tényezőknek. A folyamatos figyelemkontroll fontos a térfigyelő rendszerek képeinek figyelése során. A tartós figyelemkontroll jellegét genetikai faktorok is meghatározzák (Fan, Wu, Fossella & Posner, 2001), de a fejlődés során olyan tényezők negatívan befolyásolhatják, mint például a gyermekkorban elszennvedett traumák (Banz, Wu, Crowley, Potenza & Mayes, 2016), vagy éppen pozitív irányba, mint a testmozgás, illetve a számítógépes játékok (Diamond & Lee, 2011). A figyelmi kontroll egy készség, ezért különböző technikák segítségével fejleszthető (Debreczeni, 2012). A kutatások, melyek a nemek közötti különbségeket vizsgálják a tartós figyelem szabályozásban, hiányosak. Egyes vizsgálatok és tanulmányok azt mutatják, hogy a nemnek nincs hatása a tartós figyelemre (Chan, 2001), míg mások azt véleményezik, hogy a férfiaknak nagyobb az ébersége² (Blatter, Graw, Mirjam, Knoblauch, Wirz-Justice & Cajochen, 2006), a nőknél pedig fokozott a gátlókontroll³ (Yuan, He, Qinglin, Chen & Li, 2008). Az alvás-ébrenlét ciklus különböző fázisaiban, alvásmegvonás alatt vagy nyugtatók hatása alatt álló személyek esetében is eltérő az éberség szintje. A fáradt, álmos ember figyelemszintje mérhetően rosszabb a pihentebbhez képest (Makeig, Jung & Sejnowski, 2000). A proaktív rendszerek célja a jogellenes cselekmények korai szakaszban történő észlelése, és lehetőleg a megvalósulás megakadályozása. A térfigyelő rendszerek képelemző szoftverek nélküliproaktív használata terheli meg legjobban az operátorokat. Ebben az esetben a proaktív felügyelet valós időben történik, megelőzve minden olyan képanalitikát, vagy egyéb döntéstámogató rendszert, melyek jelzéseivel segítenék a megfigyelő személyzet munkáját. Ilyenkor az észlelés–döntés–cselekvés hármas feladatkor az operátort terheli. A kamerák folyamatos, valós idejű megfigyelése nagyobb tartós figyelmet és kognitív erőforrásokat igényelhet, és speciális egyéni tulajdonságokra, mint például nagyobb bizonytalanság⁴ és monotonitás tűrő képességre van szükség. A videómegfigyelő rendszer központjának kialakításakor fontos szempont az egy operátorra jutó, párhuzamosan megfigyelni tervezett monitorok száma is. Tickner és Poulton 1972-ben vizsgálta az egyidejűleg hatékonyan figyelemmel kísérhető videóképek számának korlátait (Tickner, Poulton, Copeman & Simmonds, 1972). A tanulmány sok érdekes megállapítást tett. A kutatásban alkalmazott 16 darab, egyenként egy-egy kameraképet megjelenítő monitor felügyelete során akkor hatékonyabb az észlelés, ha az egyes

-
- 2 Az éberség szorosan kapcsolódik a figyelemhez. A figyelem szót gyakran használják az éberség meghatározásakor. Az éberség úgy is felfogható, mint a biztonság szempontjából elengedhetetlen inger észlelésére való készenlét mértéke vagy észlelésének valószínűsége.
 - 3 A viselkedéskontroll az önszabályozás olyan megnyilvánulása, amely lehetővé teszi az emberek számára, hogy bizonyos kontextusokban kontrollálják a nem megfelelő viselkedést.
 - 4 A bizonytalanság azzal kapcsolatban alakulhat ki, hogy mikor, hol és milyen potenciálisan fontos esemény fordul elő. Ez valószínűleg befolyásolja a keresési stratégiát is.

monitorképeken kevesebb az aktivitás. Az általa javasolt munkavégzés időtartama maximum egy óra. A gyanús incidensek sűrűbben kimaradtak, ha rövid ideig, illetve a kép kis területén történtek. Ugyanígy megzavarta a megfigyelést, ha közben más tevékenységet (például telefonálást) is végeztek.

A képek méretének redukálása az események észlelésének a csökkenését vonja maga után. Azok az operátorok, akik korábban már végeztek ilyen tevékenységet, hatékonyabbak voltak, mint akik nem. Egy operátor maximálisan 16 kamera képét képes⁵ folyamatosan felügyelni, de abban az esetben, amikor a képeken nagy aktivitás tapasztalható, kilenc monitorban maximalizálták a felügyelhető darabszámot.⁶ Nagyszámú kamerával történő megfigyelés esetén általános gyakorlat, hogy az operátorok kiválasztanak néhány megszokott kameraképet, amelyeket egy munkamonitoron keresztül figyelnek, és így kevesebb figyelmet fordítanak a többi monitoron lévő kameráképekre (Stainer, Scott-Brown & Tatler, 2013).

A döntés, hogy melyik kamerára fókuszáljanak, jellemzően az operátorok elvárásain alapulnak, azaz, hogy hol várhatóak incidensek. Bár bizonyos típusú incidensek előfordulását könnyebb megjósolni, mint másokét (például egy verekedés nagyobb valószínűséggel fordul elő egy szórakozóhely előtt a hétfégi időszakban, mint hét közben, szemben egy buszpályaudvaron elkövetett lopással, amely bármikor előfordulhat), a figyelem középpontjába kerülő kamerák kiválasztásában, valamint az alkalmazott figyelési és keresési stratégiákban van hibalehetőség. Az egyidejűleg megfigyelt kamerák száma valószínűleg befolyásolja a vizuális pásztázási mintákat és a kamerákon belül a kamerák között alkalmazott keresési stratégiákat is. Az, hogy az operátor képes-e egyszerre több kamerát figyelni, nem csupán a kamerák számától függ. Például az információterhelés és az információ fontossága a feladat szempontjából befolyásolja az operátor egyidejű megfigyelési kapacitását (Stainer, Scott-Brown & Tatler, 2017). Az észlelés könnyebb a stacionárius képeken, illetve ott, ahol a viselkedés normális és kiszámítható (URL1). Amennyiben a képek gyorsan és kiszámíthatatlanul változnak, még akkor is, ha nem történt incidens, a megfigyelés valószínűleg több figyelmi erőforrást igényel (Tickner, Poulton, Copeman & Simmonds, 1972). Ilyen lehet például a folyamatosan pásztázó dómkamera. Egyes jelentős eseményeket inkább a szemantikai kontextusuk vagy jelentésük megértése, mintsem a vizuális jellemzők alapján azonosítanak, így az észleléshez kontextuális ismeretekre és értelmezésre van szükség.

5 Kontextusonként változhat, és a kezelői kompetencia is befolyásolhatja.

6 Az egy operátorra jutó kamerák száma alkalmazási területenként változó, kevesebb kamera jut egy operátorra például, ahol a lopások megelőzését és felderítését nagyon fontosnak tartják, és ahol az incidensek gyorsan történnek és nehezen észlelhetők.

A kognitív pszichológia területén számos tudományos munka dolgozza fel a figyelem és az észlelés közötti kapcsolat kölcsönhatását (Meyer & Kornblum, 1993; Posner & Marin, 2016; Pashler, 1999; Richards, 1998). Egy tárgy alapvető észlelése nélkül lehetetlennek tűnik, hogy figyelmet fordítsunk rá (Treisman & Geffen, 1967). Amikor az emberek olyan feladatot végeznek, amely koncentrált figyelmet igényel (például bizonyos részletekre koncentrálnak a képernyőn), gyakran nem vesznek észre más váratlanul megjelenő információkat a kijelzőn. Ezt a jelenséget először empirikusan az 1970-es években Ulric Neisser és munkatársai tanulmányozták (Neisser & Becklen, 1975). Majd Mack és szerzőtársa, Rock vizsgálata (Mack & Rock, 1998) révén a nem figyelési vakság⁷ kifejezés bekerült a figyelemmel kapcsolatos diskurzusokba. A nem figyeléses vakság mellett ráadásul még létezik az úgynevezett változás vakság is, amely a nem figyelt változások detekciójának hiánya (Csépe, Győri & Ragó, 2007), azaz a látómezőn belül bekövetkező kisebb változások észlelésének képtelensége. Ez akkor fordul elő, amikor az egyén nem vesz észre változást valamiben, amit aktívan figyel.

Az operátorok nagyban ki vannak téve a nem figyelési és a változási vakságnak is. Fontos megemlíteni, hogy a nem figyelési vakság nem függ attól, hogy egy személy mennyi vizuális információt képes figyelni vagy fenntartani, nem jósolható meg az egyén vizuális munkamemória-kapacitása (Hannon & Richards, 2010), funkcionális látómezője, vagy több tárgyat követő képessége (Mimmert, Simons & Grimme, 2009). A konkrét eseménykeresésnél a nem figyelési vakság gyakrabban fordul elő, ha a megfigyelő kognitív figyelme egy konkrét tevékenység típus megtalálására összpontosul, és így kizárja a többi jelentős eseményeket.

Mivel figyelmünk kapacitása korlátozott, ezért túlterheltség esetén a vizuális tudatosság különböző hibáival találkozhatunk. A sűrűn bekövetkező egymás utáni ingerek esetén eseményeket kihagyhatunk, azaz kialakulhat az úgynevezett figyelmi pislogás⁸ (Johnson, 2014). A túlterhelést okozhatja például a nem kellően méretezett monitor darabszám. Ha minden monitoron aktivitás van, akkor ez gyorsan túlterhelheti az operátor figyelmi kapacitását. Ennek elkerülése érdekében az operátoroknak fokozott figyelmi koncentrációt kell megvalósítani a figyelmi szűrő folyamatok működtetése mellett. Ez a szűrési folyamat azonban gyakran társadalmi sztereotípiákra támaszkodik annak meghatározásakor, hogy ki, illetve kik a célszemélyek, ami azzal a kockázattal jár, hogy az

7 A szakirodalom sokszor figyelmetlenségi vakságnak is nevezi.

8 A figyelmi pislogás olyan jelenség, amely a vizuális figyelem felkeltése képességének időbeli korlátait tükrözi. Ez akkor fordul elő, amikor az embereknek gyorsan egymás után (200–500 ms-on belül) két vizuális inger kell feldolgozniuk. Ekkor az első inger feldolgozása blokkolja a második inger fogadását.

operátor nem veszi észre a nem sztereotip elkövetők által végrehajtott rendellenes cselekményeket (Norris, 2002).

Intuíció

A térfigyelő kamerák működtetésének hatékonysága nagymértékben függ az operátorok által alkalmazott módszerektől. A közterületi térfigyelő rendszerek kezelőivel folytatott beszélgetés során, melyek célja az volt, hogy információt szerezzünk arról, hogy milyen tényezők vezethetnek a bűncselekmények vagy a rendellenes viselkedés hatékonyabb felismeréséhez, gyakran említették az intuíciót mint tényezőt.

Az intuíció egy olyan folyamat, amely képessé tesz bennünket arra, hogy analitikus érvelés nélkül, közvetlenül megismerjünk valamit, áthidalva a szakadékokat elménk tudatos és nem tudatos része, valamint az ösztön és az értelem között. Az intuíció a tudás egyik formája, amely nyilvánvaló mérlegelés nélkül jelenik meg a tudatban. Ez nem varázslatos, hanem inkább egy olyan képesség, amelyben a megérzéseket a tudattalan elme generálja, amely gyorsan „átszítja” a múltbeli tapasztalatokat és a felhalmozott tudást. A gyakran „zsigeri érzéseknek” nevezett intuíció általában holisztikusan és gyorsan jön létre, anélkül, hogy tudatában lenne az információ mögöttes mentális feldolgozásának. Úgy tűnik, hogy a deviáns viselkedések felismerésének képessége jelentős mértékben a szakértelemre, illetve sokszor az intuícióra támaszkodik.

A szakértelem egyik meghatározó ismérve, hogy a térfigyelő rendszerek üzemeltetésében jártasabb személyek kidogozottabb tudássémákkal rendelkeznek, mint a kezdők, és képesek a feladatok metakognitív szinten történő kezelésére is. A rendszer kezelésében jártasabb személyek intuitív döntéshozatalának egyik előnye, hogy stresszhelyzetben jobban tudnak dönteni. Ilyenkor az emberek hajlamosak tartózkodni a megfontoltabb kognitív stratégiák alkalmazásától, ehelyett inkább a tapasztalataikra hagyatkoznak. *„Intuícióink ugyancsak megbízhatóbban működik olyan összetett helyzetekben, amikor kevés az idő: ezekben a szituációkban a munkamemóriánkban székelő tudatos feldolgozófolyamataink egyszerűen nem képesek gyorsan elemezni a szükséges tényezők mindegyikét.”* (Zimbardo, Johnson & McCann, 2012). A tanulás, képzés során összegyűjtött tapasztalatok és információk segíthetnek az intuíció fejlesztésében, mivel több információ áll rendelkezésünkre a tudattalanunkban. Minél több tapasztalatot szerzünk, annál jobban tudunk ösztönösen reagálni bizonyos helyzetekre.

Sajnos Magyarországon nincs az operátorokra vonatkozó követelményrendszer, illetve testreszabott oktatás, ellentétben például az Egyesült Királysággal,

ahol az operátorokat szabvány alapján képzik, és csak az Egyesült Királyság Belügyminisztériuma által létrehozott állami szerv, a Biztonsági Iparág Hatóság (Security Industry Authority, SIA) által kiállított engedéllyel végezhetik tevékenységüket (Tóth, 2023).

Szakértelem

A cselekvések kialakulását reprezentáló minden esemény egy vagy több releváns objektumot foglal magába, amelyek kölcsönhatásba lépnek egymással. Nagy látószögű kameraképek, illetve jelentős tömeg tartózkodása esetén a meglévő többszörös tevékenységek kontrollálása és ebben a kontextusban a normálistól eltérő viselkedés észlelése bonyolult feladat. Proaktív megfigyelés esetén az elvárt cél, hogy az operátorok ismerjék fel a deviáns viselkedést és a szabálysértési/bűncselekményi szándékot. Az, hogy egy cselekmény deviáns-e vagy sem, attól függ, hogy a társadalom és a jog hogyan határozza meg az adott cselekedetet. A deviancia nem az egyének vagy maguknak a cselekedeteknek a belső (biológiai vagy pszichológiai) attribútuma, hanem a társadalmi folyamatok⁹ terméke. Magukat a normákat, vagy azokat a társadalmi kontextusokat, amelyek deklarálják, hogy mely cselekedetek deviánsak vagy sem, a változó társadalmi, politikai, jogi, kulturális folyamatok determinálják és folyamatosan újradefiniálják. Minden társadalom gyakorolja a társadalmi ellenőrzést, a normák szabályozását és érvényesítését. A társadalmi kontrollt tág értelemben olyan szervezett cselekvésként lehet meghatározni, „*amelynek célja az emberek viselkedésének megváltoztatása*” (Innes, 2003). A társadalmi ellenőrzés alapvető célja a társadalmi rend fenntartása, a gyakorlatok és magatartásformák olyan elrendezése, amelyre a társadalom tagjai mindennapi életüket alapozzák. Az operátoroknak ennek megfelelően kell észlelniük és felismerniük a viselkedés olyan eltéréseit, amelyek a jogellenes cselekvést megelőző magatartást jelzik.

Alapvetően két különböző csoportba sorolhatjuk a normálistól eltérő viselkedést. Az egyik, amikor a viselkedés önmagában is abnormális vagy feltűnő. A bűnelkövetési szándék típusai, mint például a terrorizmus, a lopás, a zsebtolvajlás, a koldulás vagy az agresszió különböző viselkedésformákhoz és szituációkhoz jellemezhető társulhatnak, így viszonylag egyszerűen felismerhetők. A másik, amikor a viselkedés eltér az adott szituációban elvárható magatartástól. Ami

9 A társadalmi folyamat az egyének és csoportok közötti interakciókra és kapcsolatokra vonatkozik, mely hatással van a társadalomra. A társadalmi folyamatot a társadalmi interakció jellemzi, amely az a folyamat, amelyben az egyének és csoportok társadalmi helyzetekben cselekszenek és reagálnak.

az egyik helyzetben normális, az egy másik helyzetben deviáns lehet. A deviáns viselkedés tehát olyan viselkedés, amely áthágja az adott időben és térben fennálló normákat.

Az operátoroknak a hatékony munkavégzéshez ismerniük kell a jogellenes cselekményekkel kapcsolatba hozható konkrét viselkedési formákat, ugyanakkor tudniuk kell azt is, hogy az egyes helyszíneken mi tekinthető normális viselkedésnek. Ha az operátorok rendelkeznek mind a deviáns, mind a normális viselkedésről szóló ismeretekkel, akkor képesek hatékonyabban felismerni a viselkedés finom eltéréseit. A normális és a deviáns viselkedés között átfedés is lehet. Például a parkolóban való bókászás utalhat autófeltörrésre, de olyanra is, aki elfelejtette, hol parkolt az autójával. A csellengés még önmagában nem deviáns cselekmény, de alapos megfigyeléssel és a körülmények mérlegelésével egy adott kontextusban akár azzá is minősíthető.

A hatékonyság egy másik fontos tényezője, hogy az operátorok milyen szempontok alapján választják ki a rendelkezésre álló kameraképek széles skálájából azt a képet, amelyet aztán tartósabban megfigyelnek? Az egyik lehetséges válasz, hogy ez az egyes képeken kibontakozó eseményekre reagáló kiválasztással történik. A másik, amikor a megfigyelés proaktív jellege dominál. Ilyenkor a kiválasztási szempontok valószínűleg stratégiai jellegűek, előzetes ismereteken és várakozásokon alapulnak. Az operátorok tisztában vannak azzal, hogy a különböző időpontokban mely helyszíneken, várhatóan milyen események fognak bekövetkezni, és ezt felhasználva a megfigyelés ezeket a helyszíneket felügyelő kameraképekre fókuszálódik. Kérdés, hogy ezek a tér- és időbeli expektanciák hogyan alakulnak ki a figyelmet végző személyeknél. Az egyik válasz, hogy tapasztalati úton, a gyakorlat alakította ki ezeket. A másik, hogy tanulás útján, vagy más hasonló munkakörben eltöltött idő alatt alakultak ki ezek a képességek.

Kommunikáció

A kommunikációnak számos területen kiemelkedő szerepe van az operátori munkában. Először a nonverbális kommunikáció jelentőségére hívjuk fel a figyelmet. Összetettségüktől függően az emberi tevékenységeket feloszthatjuk négy különböző szintre: gesztusok, cselekvések, interakciók és csoporttevékenységek. A gesztusok a test egy részének elemi mozdulatai. Egy személy mozgását írják le testének elemi összetevőitől alapján. A test minden egyes mozdulata, mint például a kéz felemelése, egy szándékot vagy gondolatot takar, és jó példája a gesztus fogalmának. Az akció egy személy által létrehozott mozgásra utal, amely két vagy több,

időben szervezett gesztusból áll, mint például a futás vagy az ütés. Amennyiben az emberi tevékenységek két vagy több személyt és/vagy tárgyat érintenek, azt interakcióknak nevezzük. Például két ember közötti interakció az ölelés, vagy ember-tárgy interakció, ha valaki megfog egy tárgyat. A csoportos tevékenységek több személyből és/vagy objektumból álló tevékenységek, mint például egy csoport találkozója; vagy csoportos garázdaság a közterületeken, mint például két csoport verekedése. Jelen tanulmánynak nem célja a nonverbális csatornák komplex elemzése, csupán arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a kommunikáció nonverbális csatornáinak ismerete elengedhetetlen az operátorok munkájában.

Az operátor és a reagáló személyzet közötti kommunikáció és interakció alapvető a sikeres térfigyelő központ működtetéséhez. A konfliktusok elkerüléséhez szükséges az alapvető eljárások kidolgozása, a feladatkörök és felelősségek meghatározása, de mindezek mellett kell egy olyan környezet kialakítása, amelyben az emberek úgy érzik, hogy egy közös célért együtt dolgoznak. Az operátor és a reagáló személyzet közötti kommunikáció minősége szintén befolyásolja az elkövetők sikeres elfogásának esélyét. Az operátor azon képessége, hogy a birtokában lévő információkat az elkövetőről, az eseményről és a kapcsolódó tájékozódást segítő referenciapontokról, környezetről mennyire egyértelműen adja át, mind fontos sikertényezők. A tapasztalat, illetve az utcai intézkedések hozzásegíthetik az operátorokat, hogy érthető, szükséges információkat közvetítsenek kollégájuk felé. Az operátor feladata és felelőssége nemcsak arról szól, hogy az inkriminált eseményekre kellő határozottsággal és gyorsasággal reagáljanak, hanem arról is, hogy segítsék és megvédjék a reagáló személyzetet. Ez elsősorban a helyszín körüli információk pontos megadását jelenti, amelyek hatással lehetnek arra, hogy a járőr kollégáknak hogyan kell reagálnia, vagy hogy milyen típusú tevékenységek lennének a legmegfelelőbbek az adott körülményekhez. A megfelelő szintű kommunikáció a helyszínen intézkedő járőr kollégák reputációjának megtartását is segítheti olyan szituációkban, amelyeknél az optimális döntés érdekében a járőrt segíteni kell, továbbá a központi kontrollal az olyan meggondolatlan cselekmények, mint a korrupció, fizikai bántalmazás stb. kialakulásának a veszélye is elkerülhető.

Emberi tényezők érvényesülését befolyásoló külső körülmények

A humán tényező hatékony munkavégzéséhez fontos a megfelelő ergonomikus munkakörnyezet megvalósítása. A videómegfigyelő rendszer operátorainak környezete közvetlen összefüggésben van a munkateljesítményükkel, és fontos szerepet játszik a tartós figyelem fenntartásában is. A munkakörnyezet

különböző tényezői, mint például a hő, a hang és a megvilágítás fontos hatással vannak az emberek attitűdjére, viselkedésére és általános közérzetére is. A jól megtervezett megfigyelőhelyiség alkalmazkodik a kezelők fizikai szükségleteihez, ugyanakkor lehetővé teszi számukra, hogy a másodperc törtrésze alatt, kritikus fontosságú döntéseket hozzanak. A megfelelő munkakörnyezet kialakításához és a jogszabályi követelményeknek történő megfeleléshez fontos az ergonómiai kockázatértékelés elvégzése. A tervezés, kialakítás és üzemeltetés során célszerű figyelembe venni az *Irányítóközpontok ergonómiai tervezése* című MSZ EN ISO 11064 szabványsorozatot, és a képernyő előtti munkavégzés minimális egészségügyi és biztonsági követelményeiről szóló 50/1999. (XI. 3.) EüM rendeletet¹⁰.

Hőmérséklet és páratartalom

Az emberi hőkomfortot olyan tényezők befolyásolják, mint a levegő hőmérséklete és páratartalma, a légsebesség, a viselt ruházat és az aktivitási szint. A kellemetlen hő- és hidegszintek csökkentik a komfortérzetet, negatívan befolyásolhatják a teljesítményt a jelentős szellemi feldolgozást igénylő feladatokban, míg a hideg általában csökkenti az érzékszérékenységet. A legnagyobb hatékonyság 22 °C körüli hőmérsékleten érhető el, míg például 30 °C-os hőmérsékleten a teljesítmény csak 91,1%-os, azaz a csökkenés 8,9% (Seppänen, Fisk & Lei-Gomez, 2006). A megnövekedett páratartalom általában növeli az érzékelt hőmérséklet szintjét. Ülő tevékenység esetén téli körülmények között a javasolt hőmérsékletnek 20 °C és 24 °C között kell lenni, és a hőmérséklet-különbség a fej és a boka között (0,1 m és 1,1 m magasság) ne legyen több mint 3 °C. Ugyanez a nyári időszakban 23 °C és 26 °C, míg a fej és boka közötti hőmérséklet különbség változatlanul 3 °C. A páratartalomra 30% és 70% közötti érték a javasolt.¹¹ Gondolni kell arra is, hogy a megfigyelőhelyiségekben elhelyezett informatikai egységek, monitorok, önmagukban is hőt termelnek, így a melegebb nyári időszakban szinte elkerülhetetlen a légkondicionáló alkalmazása. Fontos, hogy ne csak a léghűtésről, hanem a friss, oxigéndús, tiszta levegő utánpótlásáról is gondoskodjunk. A légmozgás sebessége ne haladja meg a 0,15 m/s-t. A túl nagy légsebesség ízületi problémákat, izomfájdalmat, illetve akár szemirritációt és szemviszketést is okozhat. A hazai felmérésünk során a megfigyelő helyiségek 5%-a nem tartalmazott légkondicionáló berendezést.

10 50/1999. (XI. 3.) EüM rendelet a képernyő előtti munkavégzés minimális egészségügyi és biztonsági követelményeiről.

11 A hőmérsékletre és páratartalomra vonatkozó értékeket az MSZ EN ISO 11064-6:2006 szabvány javasolja, mely az MSZ EN ISO 7730:2006 szabvány követelményein alapszik.

Fény

A megfelelő megvilágítás kritikus fontosságú ahhoz a vizuális munkához, amely a videómegfigyelő központban történik, mivel az adatok feldolgozásával kapcsolatos tevékenységek nagy részét az emberi látórendszer végzi. A különböző megvilágítási tényezők (például az intenzitás és a színhőmérséklet) közvetlenül befolyásolják az egyének vizuális és kognitív teljesítményét (Hawes, Brunyé, Mahoney, Sullivan & Aall, 2012). Az ablakok és az általuk biztosított természetes fény javítja a hangulatot és segít leküzdeni a fáradtságot. Az ablakok hátránya a bejövő természetes fény szabályozásának nehézsége, ezért a tervezés és megvalósítás során figyelmet kell fordítani a redőnyökre, illetve árnyékolókra, a helyiségek elhelyezkedésére, valamint a munkaállomások és a berendezések elrendezésére. A monitorok elrendezését úgy kell megtervezni, hogy a napfény ne okozzon tükröződést a képernyőn. A természetes megvilágítás akkor nem zavaró, ha a szoba kevésbé megvilágított részeibe helyezik a monitorokat. Hasonló megfontolásból a mesterséges világításnak is célszerű szabályozhatónak lennie. A megvilágítás ne legyen túl erős, hogy a képernyőn a képek elég kontrasztosak legyenek, a helyiség falain, ajtaján, bútorain, az iratokon minél kevesebb legyen a tükröződés. Kerüljük a fényszintek közötti nagy eltérést, mert a szemnek szüksége van arra, hogy alkalmazkodjon a fényviszonyok változásaihoz, és ha nagymértékű alkalmazkodásra van szükség, az káprázást okozhat. A környezeti megvilágítás értékének a különbsége közvetlenül a képernyőnél és a szorosan mellette lévő (billentyűzet, asztal) környezete között ne haladja meg az 1:3 arányt, míg a képernyőnél mért érték és a távolabbi (helyiség) környezeti megvilágítása között az 1:10 arányt (Quintana, Lizarazo, Bernal, Cordoba, Arias, Cotrino & Montoya, 2012). A megfelelő lokális fényerősséget változtatható fényerősségű asztali lámpákkal érhetjük el. Az MSZ EN ISO 11064-6:2006 szabvány maximálisan 500 lx környezeti megvilágítási értéket javasol a monitorokkal felszerelt videómegfigyelő helyiségekben.

Zaj

A zaj teljesítményre gyakorolt hatása attól függ, hogy milyen mértékben kell hangokat hallani egy adott feladat elvégzéséhez. Általában a magasabb zajszint alacsonyabb éberségi szintet eredményezhet, amely csökkenti a hatékonyságot. Nem minden zaj tekinthető káros zajnak. A munkával kapcsolatos kommunikáció segítheti a kollektív munkavégzést, a megfelelő információáramlást. A zaj az egyénre jellemző fogalom – egyesek a csendet zavaróbbnak találják, mint a zajt, és amit az egyik ember zajnak tart, azt a másik nem. A háttérzaj

alacsonyabb szintjének fenntartása fontos a kollégákkal vagy a kommunikációs eszközön folytatott beszélgetések megértéséhez. Az informatikai eszközök által kibocsátott háttérzaj csökkentése érdekében javasolt azok külön helyiségbe, vagy erre a célra megfelelően kialakított rack szekrénybe történő elhelyezése. A zajt a megfelelő fal és padlóburkoló, illetve függöny anyagok kiválasztásával is lehet csökkenteni.

Rezgés

A rövid távú rezgésnek nincs jelentősége az emberi egészség szempontjából, de a hosszú távú kitettség káros lehet, befolyásolhatja a teljesítményt. A nagy intenzitású és gyakran jelentkező rezgések fáradtságot, izomgörcsöket, ízületi fájdalmakat és érzékenységet okozhatnak, ami csökkentheti a munkavégzés hatékonyságát. Általában a videómegfigyelő központ esetében nem kell számolnunk ezzel a körülménnyel, azonban bizonyos esetekben (mint például a központi helyiség közelében történő építkezések) átmenetileg, illetve földfelszíni vagy földalatti tömegközlekedési járművek akár tartósan is okozhatnak ilyen jellegű problémát.

Munkaállomás elrendezése

A tervezés és üzemeltetés során is célszerű figyelembe venni az *Irányítóközpontok ergonómiai tervezése* című MSZ EN ISO 11064-4:2014 szabványt, valamint a képernyő előtti munkavégzés minimális egészségügyi és biztonsági követelményeiről szóló 50/1999. (XI. 3.) EüM rendeletet. A munkaállomások gondos kialakításával a munkáltató óvhatja az alkalmazottakat a mozgásszervi megbetegedésektől (például a hát vagy a végtagok sérülése, fájdalom kialakulása), miközben a hatékonyságot is optimalizálja. Az ergonomikus kialakítás elengedhetetlen ehhez a speciális környezethez. Az operátoroknak úgy kell ülniük, hogy a kezük, a csuklójuk és az alkarjuk egyenes, egy vonalban és a padlóval párhuzamos legyen. A fej bólintó síkjának vízszintesnek kell lennie, előre kell néznie, és ne forduljon balra vagy jobbra, illetve egy vonalban legyen a törzssel. Az olcsóbb irodai székek kevésbé alkalmasak azokon a munkaterületeken, ahol hosszú távú ülőmunkát kell végezni. A szokásos irodai székekkel ellentétben a központi megfigyelő helyiség operátor székei a hét minden napján, 24 órában használatban vannak, ráadásul ebben a munkakörben kevesebb lehetőség van a szünet beiktatására. Különböző magasságú, súlyú és testalkatú emberek használhatják őket. Emiatt a 24 órás munkaállomás székekkel szemben támasztott elvárásai magasabbak, mint az átlagos munkaszékekkel szembeniek. Tartósnak

és jól párnázottnak kell lennie, sokféle beállítási lehetőséggel. Az ergonómikus szék magas szintű támasztást nyújt a hátnak. Lehetővé teszi az ülés magasságának és dőlésszögének beállítását bármilyen testtípushoz. A fejtámla a képernyőre nézve is enyhítheti a nyak megerőltetését. A különböző kezelőszervek, billentyűzet- és egérkonfiguráció megfelelő elhelyezése szintén fontos ergonómiai tényező. Ha az operátorok rossz testtartásban nyúlnak a vezérlő eszközért, vagy nem veszik figyelembe a könyökökre és a csuklókra vonatkozó párhuzamos követelményt, megszűnik az úgynevezett „természetes pozíciójuk”. A beviteli eszközök ilyen módon történő kezelése fáradtsághoz, hosszan tartó expozíció után pedig akár húzódáshoz, sérüléshez vezethet. A monitorokat és egyéb megjelenítő eszközöket az őket használó személlyel szemben kell elhelyezni. A kijelző tartós nézése nem igényelheti a nyaki izmok túlzott megerőltetését. Az ergonómikus kialakítás megköveteli, hogy az egyéneknek ne kelljen elfordítaniuk a nyakukat balra, jobbra, felfelé vagy lefelé a kijelző nézéséhez. Ez az elv vonatkozik a hagyományos egy, illetve több kijelzős megjelenítésre is. A kialakításnál figyelembe kell venni a monitorok optimális nézési távolságát is. A távolságot sok tényező befolyásolja, mint például a monitor mérete, felbontása és az egyéntől függő vergencia¹² értéke, melynek a nyugalmi állapota nagyobb hatással van a szem megerőltetésére, mint az akkomodáció¹³ nyugalmi pontja. A vergencia nyugalmi pontja a látószöggel változik. Minél kisebb a nézési szög, annál inkább közelebb kerül a vergencia nyugalmi pontja (Ankrum, 1996). A távolság az egyik kritikus tényező, amely befolyásolja az észlelési teljesítményt és a tartós nézésből eredő fáradtságot. Nem sok tanulmány áll rendelkezésre a monitornézési távolságokról, és a kapott eredmények sem következetesek. Enoch 1959-es publikációjában (Enoch, 1959) a képernyő szélességének a 6,25-szörösét javasolta a legjobb látótávolságnak. A Wisconsini Egyetem Létesítmények Kutatóközpontja egy 1963-ban nyilvánosságra hozott kutatásában (URL2) azt javasolta, hogy ez az érték minimum ötszörös és maximum 14-szeres legyen. Wadsworth az *Architectural record* folyóiratban, a filmvászon tekintetében ezt a két értéket a képszélesség kétszeres és hatszoros távolságában rögzítette (Wadsworth, 1968). McVey szerint a távolság függ a kijelző felbontásától, és normál felbontás esetén a minimális nézési távolság a képernyőszélesség négyszerese, míg nagy felbontás esetén a kétszeresére is csökkenthető (McVey, 1970). Ardito másik két társával elvégzett kutatásában a HD felbontásnál a nézési távolságot a kép szélességének a háromszorosában,

12 Minél közelebb van az objektum, az extraokuláris izmok annál jobban konvergálják a szemeket az orr felé. A szemeknek van egy nyugalmi pontja is, mely egyénenként változó, de az átlag körülbelül egy méter.

13 A szem alkalmazkodása a távolsághoz.

illetve a magasságának az 5,2-szeresében határozták meg (Ardito, Gunetti & Visca, 1996). Narita és szerzőtársai az ajánlott nézési távolságot HD felbontásnál a magasság kétszeresére, illetve háromszorosára definiálta (Narita, Kanazawa & Okano, 2001). Sakamoto négy szerzőtársával tíz, 50-es éveiben járó nőekkel végzett kísérletében megállapította, hogy a nézési fáradtság akkor volt a legalacsonyabb, ha a látótávolság a képernyő magasságának a három- és négy-szerese között volt (Sakamoto, Aoyama, Asahara, Yamashita & Okada, 2008).

Általánosságban elmondható, hogy az elmúlt néhány évben a kutatások többnyire Full HD felbontáson alapultak, és a legtöbben a nézési távolságot a képernyőmagasság háromszorosában rögzítették. 4K felbontás esetén ez ennek kb. a fele, azaz a kijelző magasságának a másfélszerese. Célszerű azonban tovább kutatni ezt a területet a kijelző pixelsűrűsége, a pixelek elhelyezkedése, valamint a szem akkomodációja és vergenciája figyelembevételével. A távolság mellett fontos szempont a monitorok elhelyezése. Itt figyelembe kell venni, hogy minden öt foknyi szögműködés, ami eltérő a képernyő középvonalától, az átláthatóság szempontjából akár 10% veszteséget is jelenthet. Ez azt jelenti, hogyha 45 fokban oldalt ülünk a monitortól, akkor akár 50%-ot, vagy többet is veszíthetünk a kép felismerhetőségéből, átláthatóságából. Ugyanígy ügyelni kell a szem horizontvonalához képest történő sem túl magas, sem túl alacsony elhelyezésre. Hosszú távon mindkét elhelyezés fárasztja a nyaki izmokat (Pheasant, 2003; Tóth, 2005).

A monitoroknál lehetőleg törekedjünk az ipari kivitelű képmegjelenítők beszerzésére. Bár a konzumer célra gyártott tévék beszerzési ára kedvezőbb, azonban ezek garanciája tipikusan az otthoni használatra vonatkozik. Az ipari monitorok a 24/7 használat mellett is rendelkeznek több év garanciával. Az ipari kijelzők jobb fényerővel rendelkeznek, míg a konzumer, otthoni használatra gyártott tévék fényereje általában 250 nit¹⁴ közelében van, addig ez az érték az ipari monitoroknál 350–450 nit. A konzumer tévék kijelzőjének üvegfelülete jellemzően fényes, ami általában megfelelő otthoni használatra, ahol nincs sok fény és egyéb lehetséges tükröződési pont. Az ipari modellek különböző típusú matt és tükröződésmentes bevonattal rendelkeznek, hogy a legjobb olvashatóságot és láthatóságot biztosítsák. Az ipari célra gyártott kijelzők gyakran robusztusabb házzal rendelkeznek, mint a főként esztétikai megjelenést előnyben részesítő háztartási televíziók. Ez a robusztusság viszont tartóssággal és monitorfal kiépítés esetén fontos, szorosabb egymás mellé illesztési lehetőséggel párosul.

14 Egységnyi felületre jutó fényerősség (cd/m²), azaz fényesség, Ez a mértékegység lehetővé teszi a különböző fényforrások vagy kijelzők összehasonlítását.

Kameraelhelyezési térképek

A kameratérkép sok helyen hiányzik, de a hatékony működtetés szempontjából fontos eszköz, amely lehetővé teszi a videómegfigyelő rendszer üzemeltetői számára a kamerák hatékony használatát. A kameratérképnek azt kell ábrázolnia, amit az operátor a környezet valóságáról megért. A térképek lehetnek papír alapú 2D-s, vagy számítógép monitoron megtekinthető 2D vagy 3D kivitelűek. Ez utóbbi jobban támogatja az operátort a tereptárgyak és a környezet egyéb jellemzőinek meghatározásában.

Riasztások/figyelmeztetések

A videóközpontban találkozhatunk akusztikus és vizuális jelzésekkel. Kialakításukkor célszerű figyelembe venni a *Riasztórendszerek kezelése a feldolgozóiparban* című MSZ EN 62682:2015 szabványt. A hallható riasztásoknak olyan frekvenciát kell választani, amely a háttérzajok mellett is jól észlelhető anélkül, hogy olyan hangerősséget alkalmaznának, amely károsíthatja a hallást. A vizuális figyelmeztetéseknek optikailag kell kitűnni a háttérből a szín, a kontraszt, vagy villogás alkalmazásával. A hang használata a figyelmeztető üzenet közvetítésére különösen előnyös lehet összetettebb vizuális környezetben, vagy amikor különös hangsúlyt kell fektetni egy komolyabb veszélyre, mivel a hangok általában gyorsabb reakcióidőt eredményeznek, mint a vizuális figyelmeztetések (Wogalter, Conzola & Smith-Jackson, 2002). A hangjelzéseket általában vizuális figyelmeztetéssel párosítják, amely a probléma forrására irányítja a figyelmet. A hallható figyelmeztetéseket célszerű a ritkábban előforduló és súlyosabb veszélyek jelzésére használni. Ezzel elkerüljük, hogy a sűrű jelzést az operátorok megszokják, illetve, hogy ezek a jelzések pszichés nyomást gyakoroljanak.

Összegző gondolatok

Az operátorok munkája komplex tevékenységet jelent, amelynek ellátásához tárgyi és személyi feltételek egyaránt szükségesek. Tanulmányunkban áttekintettük, hogy egy operátornak milyen kompetenciákkal kell rendelkeznie, illetve kitértünk a tárgyi infrastruktúra fontosságára is. Megvizsgáltuk, hogy az operátori munkában miért is fontos az érzékelés, észlelés és figyelem, milyen kihívásokkal találkozhatunk ezen a területen. Elmondható, hogy egy operátornál kiemelten fontos a megfelelő fizikai állapot (jól működő érzékszervek),

ugyanakkor képesnek kell lennie a nonverbális és verbális kommunikációs csatornákon érkező üzenetek fogadására, kódolására, feldolgozására. Elvárásként jelenhet meg a jogszabályi ismereteken túl a társadalomismeret, illetve a deviáns viselkedésformák jellemzőivel is tisztában kell lennie. Úgy gondoljuk, hogy egy méltatlanul elfeledett szakmacsoportról van szó, az operátorok egy-fajta „háttérben” dolgozó, a társadalom számára láthatatlan munkavégző személyek, holott az ő szakmai tudásuk jelentős mértékben hozzájárulhat a társadalmi rend biztosításához.

Felhasznált irodalom

- Ankrum, D. R. (1996). Viewing distance at computer workstations. *Workplace Ergonomics*, 2(5), 10–12.
- Ardito, M., Gunetti, M. & Visca, M. (1996). Influence of display parameters on perceived HDTV quality. *IEEE Transactions on Consumer Electronics*, 42(1), 145–155. <https://doi.org/10.1109/30.485473>
- Banz, B. C., Wu, J., Crowley, M. J., Potenza, M. N. & Mayes, L. C. (2016). Gender-related Differences in Inhibitory Control and Sustained Attention among Adolescents with Prenatal Cocaine Exposure. *The Yale journal of biology and medicine*, 89(2), 143–151.
- Blatter, K., Graw, P., Mirjam, M., Knoblauch, V., Wirz-Justice, A. & Cajochen, C. (2006). Gender and age differences in psychomotor vigilance performance under differential sleep pressure conditions. *Behavioural Brain Research*, 168(2), 312–317. <https://doi.org/10.1016/j.bbr.2005.11.018>
- Chan, R. C. (2001). A further study on the sustained attention response to task (SART): the effect of age, gender and education. *Brain Injury*, 15(9), 819–829. <https://doi.org/10.1080/02699050110034325>
- Csépe V., Győri M. & Ragó A. (2007). *Általános pszichológia 1–3* [General Psychology 1-3]. Osiris.
- Debreczeni G. D. (2012). Videojátékok képességfejlesztő hatása (3.) [The cognitive benefits of playing video games]. *Tanító* 50(1), 25–26.
- Diamond, A. & Lee, K. (2011). Interventions Shown to Aid Executive Function Development in Children 4 to 12 Years Old. *Science*, 333(6045), 959–964. <https://doi.org/10.1126/science.1204529>
- Düll A. (2001). Az érzékelés és az észlelés. In Oláh A. & Bugán A. (Szerk.), *Fejezetek a pszichológia alapterületeiből* (pp. 37–65). ELTE Eötvös Kiadó.
- Enoch, J. M. (1959). Effect of the Size of a Complex Display upon Visual Search. *Journal of the Optical Society of America*, 49(3), 280–286. <https://doi.org/10.1364/JOSA.49.000280>
- Fan, J., Wu, Y., Fossella, J. A. & Posner, M. I. (2001). Assessing the heritability of attentional networks. *BMC Neuroscience*, 2(14). <https://doi.org/10.1186/1471-2202-2-14>

- Hannon, E. M. & Richards, A. (2010). Is inattention blindness related to individual differences in visual working memory capacity or executive control functioning? *Perception*, 39(3), 309–319. <https://doi.org/10.1068/p6379>
- Hawes, B. K., Brunyé, T. T., Mahoney, C. R., Sullivan, J. M. & Aall, C. D. (2012). Effects of four workplace lighting technologies on perception, cognition and affective state. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 42(1), 122–128. <https://doi.org/10.1016/j.ergon.2011.09.004>
- Innes, M. (2003). *Understanding Social Control: Deviance, crime and social order*. Open University Press.
- Johnson, J. (2014). *Designing with the Mind in Mind*. Elsevier.
- Mack, A. & Rock, I. (1998). *Inattention blindness*. MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/3707.001.0001>
- Makeig, S., Jung, T.-P. & Sejnowski, T. J. (2000). Awareness during drowsiness: Dynamics and electrophysiological correlates. *Canadian Journal of Experimental Psychology*, 54(4), 266–273. <https://doi.org/10.1037/h0087346>
- McVey, G. F. (1970). Television: Some Viewer-Display Considerations. *AV Communication Review*, 18(3), 277–290.
- Memmert, D., Simons, D. J. & Grimme, T. (2009). The relationship between visual attention and expertise in sports. *Psychology of Sport and Exercise*, 10(1), 146–151. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2008.06.002>
- Meyer, D. E. & Kornblum, S. (Eds.). (1993). *Attention and Performance XIV*. MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/1477.001.0001>
- Narita, N., Kanazawa, M. & Okano, F. (2001). Optimum Screen Size and Viewing Distance for Viewing Ultra High-Definition and Wide-Screen Images. *Journal of The Institute of Image Information and Television Engineers*, 55(5), 773–780. <https://doi.org/10.3169/itej.55.773>
- Neisser, U. & Becklen, R. (1975). Selective looking: Attending to visually specified events. *Cognitive Psychology*, 7(4), 480–494. [https://doi.org/10.1016/0010-0285\(75\)90019-5](https://doi.org/10.1016/0010-0285(75)90019-5)
- Norris, C. (2002). From personal to digital: CCTV, the panopticon, and the technological mediation of suspicion and social control. In Lyon, D. (Ed.), *Surveillance as Social Sorting* (pp. 249–281). Routledge.
- Pashler, H. (1999). *The Psychology of Attention*. MIT Press.
- Pheasant, S. (2003). *Bodyspace: Anthropometry, Ergonomics and the Design of the Work (2 ed.)*. Taylor & Francis. <https://doi.org/10.1201/9781482272420>
- Posner, M. I. & Marin, O. S. (Eds.). (2016). *Attention and Performance*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315630236>
- Quintana, L., Lizarazo, C., Bernal, O., Cordoba, J., Arias, C., Cotrino, C. & Montoya, O. (2012). Control centers design for ergonomics and safety. *Work*, 41(1), 3164–3174. <https://doi.org/10.3233/WOR-2012-0578-3164>
- Richards, J. E. (Ed.). (1998). *Cognitive Neuroscience of Attention*. Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781410603906>

- Sakamoto, K., Aoyama, S., Asahara, S., Yamashita, K. & Okada, A. (2008). Relationship between Viewing Distance and Visual Fatigue in Relation to Feeling of Involvement. In Shin, C. I. (Ed.), *Lecture Notes in Computer Science* (Vol. 5068, pp. 232–239). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-540-70585-7_26
- Seppänen, O., Fisk, W. J. & Lei-Gomez, Q. (2006). Effect of temperature on task performance in office environment. *5th International Conference on Cold Climate Heating*.
- Stainer, M. J., Scott-Brown, K. C. & Tatler, B. W. (2013). Looking for trouble: a description of oculomotor search strategies during live CCTV operation. *Frontiers in Human Neuroscience*, 7(615). <https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00615>
- Stainer, M. J., Scott-Brown, K. S. & Tatler, B. W. (2017). On the Factors Causing Processing Difficulty of Multiple-Scene Displays. *i-Perception*, 8(2). <https://doi.org/10.1177/2041669516689572>
- Tickner, A. H., Poulton, E. C., Copeman, A. K. & Simmonds, D. C. (1972). Monitoring 16 Television Screens Showing Little Movement. *Ergonomics*, 15(3), 279–291. <https://doi.org/10.1080/00140137208924430>
- Tóth A. (2023). A magánbiztonsági vállalkozások minősítési szempontrendszerének kialakítása Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 71(6), 1001–1021. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.6.4>.
- Tóth L. (2005). *CCTV magyarul*. BM Nyomda.
- Treisman, A. & Geffen, G. (1967). Selective Attention: Perception or Response? *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 19(1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/14640746708400062>
- Wadsworth, R. H. (1968). The practical considerations in designing audio-visual facilities. *Architectural record*, 144, 149–160.
- Wogalter, M. S., Conzola, V. C. & Smith-Jackson, T. L. (2002). Research-based guidelines for warning design and evaluation. *Applied Ergonomics*, 33(3), 219–230. [https://doi.org/10.1016/s0003-6870\(02\)00009-1](https://doi.org/10.1016/s0003-6870(02)00009-1)
- Yuan, J., He, Y., Qinglin, Z., Chen, A. & Li, H. (2008). Gender differences in behavioral inhibitory control: ERP evidence from a two-choice oddball task. *Psychophysiology*, 45(6), 986–993. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8986.2008.00693.x>
- Zimbardo, P., Johnson, R. L. & McCann, V. (2012). *Psychology: Core Concepts (7 ed.)*. Pearson.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *How many monitors should a CCTV operator view?* <http://www.securitysa.com/article.aspx?pkarticleid=3313>

URL2: *Space for Audio-visual Large Group Instruction*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED017120.pdf>

Alkalmazott jogszabályok

50/1999. (XI. 3.) EüM rendelet. a képernyő előtti munkavégzés minimális egészségügyi és biztonsági követelményeiről

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Hegedűs J. & Tóth L. (2024). A hatékony operátori tevékenység kulestényezői. *Belügyi Szemle*, 72(11), 2077–2096. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i11.pp2077-2096>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerzők nem jelentettek összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerzők nem kaptak pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzájárásról szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Tóth Levente, aki a toth.levente@uni-nke.hu e-mail címen érhető el.

A kormányzati kríziskommunikáció eszközei a 2022. évi rendkívüli aszály tükrében

Government crisis communication tools in the light of the extreme drought of 2022

Kovács Ágnes

igazgatási-koordinációs főreferens
Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Vízstudományi Kar
kovacs.agnes@uni-nke.hu

Krisko Edina

Dr. PhD, egyetemi docens
Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar
krisko.edina@uni-nke.hu

Pálvölgyi Tamás

Dr. PhD, tanszékvezető, egyetemi docens
Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Vízstudományi Kar
palvolgyi.tamas@uni-nke.hu

Balatonyi László

Dr. PhD, adjunktus
Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Vízstudományi Kar
balatonyi.laszlo@uni-nke.hu

„Minden katasztrófa válság, de nem minden válság katasztrófa”
(Dubai, 2008)

Absztrakt

Cél: Jelen tanulmány célja a vízválságok és konkrétan a 2022. évi aszály (víz-krízis) kommunikációjának vizsgálata. Mivel a víz létfontosságú elem, a túlélés alfája és ómegája, a hozzá kapcsolódó krízisek során számolni kell az egzisztenciális szorongások megjelenésével, amelyek az üzenetek figyelmen kívül hagyását eredményezhetik. Ez a felelős állami szerv kommunikációját hatványozottan nehezíti. A szerzők célja előremutató javaslatokat megfogalmazni a vízügyi szakemberek számára a jövő vízválságait illetően.

Módszertan: A hatékonyabb kríziskommunikációs stratégiák kidolgozásának elősegítése érdekében a szerzők (a médiafigyelés és -elemzés módszerével) elemzik az Országos Vízügyi Főigazgatóság válság előtti, alatti és utáni

Magyar nyelvű utánközlés. Jelen cikk angol változata megjelent a Belügyi Szemle 2024. évi 11. számában. DOI link: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i11.pp2139-2160>

kommunikációját. Az értékelést a szakirodalomban foglaltak alapján összeállított – saját – szempontrendszerük alapján végezték el. Összegző megállapításait javaslatként zárja.

Megállapítások: A szerzők véleménye szerint, bár az OVF kommunikációját a gyors, pontos információáramlás jellemezte, a jövőben erősíteni kell a társadalmi felelősségvállalás szerepét. Átgondolandó a szöveges és a vizuális tartalmak aránya és közzétételi csatornáinak megválasztása.

Érték: A hidrológiai ciklus felgyorsulása okán valószínűsíthető, hogy a jövőben az emberiségnek fel kell készülnie a szélsőséges vízhiányos időszakok intenzívebbé válására. A műholdas gravimetriai mérések szerint a Kárpát-medence vízbiztonsága negatív irányba változik. A szerzők eredményei aláhúzzák, hogy a kialakuló klímakrízis mind a felkészülés, mind a védekezés során új dimenziókat nyit a kormányzati/hatósági kríziskommunikációban.

Kulcsszavak: vízkrízis, válságkommunikáció, válságstádiumok, közszféra

Kivonat

2022. év január-júliusi időszaka az elmúlt 120 év legszárazabbja volt. A vízhiányos állapot bekövetkeztét a mérhető adatok alapján a vízügyi szakemberek prognosztizálták, de mértéke meghaladta a vártat. Vízválság alakult ki.

A víz létfontosságú, a túlélés alfája és ómegája. Ha a vízhez való hozzáférhetőség megkérdőjeleződik, az fenyegetettség érzését kelti. A vízválságok kommunikációja különös kihívást jelent, hiszen egzisztenciális szorongást idézhet elő, így a befogadókban elementáris védekezést válthat ki, ami esetenként az üzenet figyelmen kívül hagyását eredményezheti.

Vízről, vízhiányról kommunikálni állami szervként hatványozottan nehéz, hiszen a sikeres válságkezelés érdekében az üzeneteket e szorongásokat legyőzve, azokon felülkerekedve kell az állampolgárokhoz eljuttatni. Az Országos Vízügyi Főigazgatóság (OVF), majd a krízis aktív stádiumában felállt Országos Műszaki Irányító Törzs (OMIT), mint a vízhiány elleni védekezéssel kapcsolatos országos szintű tájékoztatás végzője, 2022-ben egy olyan újszerű kríziskommunikációs kihívással kényszerült szembenézni, mely magába rejtette a komoly imázsvesztés lehetőségét.

Ez a munka a közszféra válságkommunikációjára vonatkozó előremutató kutatások kiegészítésének szándékával megvizsgálja és elemzi az OVF által a krízis előtt, alatt és után alkalmazott kommunikációs stratégia elemeit. A vízgazdálkodás nagy hatást gyakorol a mezőgazdasági területhasználatra is, tulajdonképpen

szimbiózisban élnek egymással. A köztük lévő természetes sűrűlódási pontok mentén, egy ilyen mértékű vízválság idején feszültségek keletkezhetnek, melynek mértéke a minél hatásosabb kormányzati kockázat- és kríziskommunikáció függvénye, ezért a cikkben foglalt vizsgálatok jelentősége korrelál a jövő kulcskérdéseivel. A növekvő klímakrízis kapcsán felgyorsult hidrológiai ciklus bizonyított ténye miatt valószínűsíthető, hogy egyre gyakrabban kell szembenézni az eddigiekben ötven évente visszatérő rendkívüli aszályos időszakokkal. A műholdas gravimetriai mérések térségünk lassú száradását jelzik, így a Kárpát-medence vízbiztonsága könnyen negatív irányba változhat.

Vizsgálatunk tükrében kijelenthető, hogy a vízkrízis kapcsán a kommunikációt végző szervezet esetén nem történt imázsvesztés, de az általunk vizsgált válságesemény rávilágít arra, hogy a kialakuló klímakrízis mind a felkészülésnek, mind a védekezésnek új dimenzióit kell megnyissa, nemcsak a vízgazdálkodás, de a kormányzati kommunikáció szervezése és gyakorlata terén is.

Bevezetés

Napjainkban lassan bizonyítást nyer, hogy az ipari forradalom óta rohamosan növekvő antropocén hatások a globális éghajlati jellemzők mellett a hidrológiai ciklust is felborítják. Ezen tendenciák természetesen a Kárpát-medencében is változást hoznak (Jánosi, Bíró, Lakatos, Gallas, Szöllősi-Nagy, 2023). A vízkörforgás – az éghajlati tényezők változásának köszönhetően – gyorsul, és kifejezetten rapszodikussá válik, mely újabb kihívásokat rejt magában kríziskommunikációs szempontból is, hiszen villámárvizek és hosszabb aszályos időszakok váltakozását eredményezheti.

Meteorológiai szempontból a 2022. évi rendkívüli aszály globális okokra vezethető vissza. 1901 óta a januártól júliusig terjedő időszak az eddigi legszárazabb volt, mely a nyári hónapokban több esetben extrém hőhullámokkal és igen magas párolgási értékekkel egészült ki. A mért talajvízháztartási adatok és hidrometeorológiai előrejelzések alapján a belügyminiszter 2022. március 21-ei kezdettel tartósan vízhiányos időszakot hirdetett az ország teljes területére, s ez az állapot egészen 2022 októberéig fenn is maradt. Augusztus közepére mondhatni az ország egészét rendkívüli aszály sújtotta, a legdrámaibbá az Alföld középső és déli részén vált a helyzet.

A krízis aktív fázisában 11 vízügyi igazgatóság területén volt készülségi fokozat érvényben az optimális vízelosztás érdekében. Az OVF története során először vezetett be többütemű vízkormányzási intézkedéseket a Tisza-Körös völgyi Együttműködő Vízgazdálkodási Rendszeren. Ennek eredményeként

a Tisza-völgyi vízigények a válság tetőfokán is korlátozásmentesen kielégíthetőkké váltak, készlethiány a főműveken nem lépett fel, elkerülhetővé vált, hogy Szolnok városának ivóvízkészlete a válság áldozatává essen.

Az OVF-nek ebben az időszakban igen újszerű kérdésekre kellett megfelelő krízisválaszokat adnia. Az árvizek mint más jellegű vízválságok sikeres kommunikációja helyett az aszály egy sokkal összetettebb, kifelé irányuló stratégiát kívánt meg. A tartósan vízhiányos állapottal először találkozó érintetteket mindenekelőtt meg kellett győzni arról, hogy a felállított rendszer előnyükre válik, a válság hatásait enyhíti. A stratégia sikeresnek bizonyult, a gazdák döntő többsége az öntözési rend kivitelezésében együttműködő volt, így még a soron kívül beérkezett rendkívüli vízigényeket is ki tudták elégíteni egy-két kirívó eset kivételével (VzTT 2022), tehát az öntözési menetrend alkalmazását az OVF kiemelt válságstratégiájaként értelmezhetjük.

Szakirodalmi áttekintés

Válságkommunikáció

A válságkommunikáció egy krízis teljes körű kommunikáció-menedzsmentjének feltárásával írható le. Első lépésként tehát fontos magának a válság fogalmának körülírása. A válságnak számtalan meghatározása létezik a szakirodalomban, de ezek keresztmetszetében mindig megjelenik a kontrollálhatatlan fenyegetettséggel való találkozás, ami felborítja az érintettek (általában egész közösségek) működését, sok esetben még létezésüket is fenyegeti. Még ha a szó konnotációja mást is sugall, a kimenetele nem csak negatív, de akár pozitív is lehet. A kommunikáció szempontjából a végkifejlet megjósolhatatlan mivolta a szignifikáns (Fekete & Sándor, 1997).

Kríziskommunikáció esetén az érintett felek közötti információcsere súlyos időkényszer alatt zajlik, hiszen hatékonysága jórészt abban rejlik, hogy a válságesemény kezdetétől a nyilvánosság által észlelt szekunder és a szervezet által ismert – primer – valóság közötti, úgynevezett kritikus mezőt mennyire sikerül minimalizálni (Fenyvesi, 2005). A lehetséges információs hiátus szűkítésére vonatkozó törekvés megakadályozza a válsághelyzetekben hatványozottan jelenlévő kommunikációs zaj felerősödését.

A válságkommunikáció alapelemei és a klasszikus kommunikáció tényezői sok tekintetben egyezést mutatnak. Az egyik leglényegesebb különbség azonban, hogy a krízis attribútumai a kommunikáció célját erősen determinálják. A feladónak a kommunikáció során egy hirtelen fellépő fenyegetettséget kell elhárítania. Üzeneteivel el kell érnie, hogy a befogadókban kialakult veszélyérzet

csökkenjen egy olyan nemkívánatos esemény kapcsán, melynek végkifejlete előre be nem látható.

A stratégia megtervezésénél a kommunikáció alapkérdéseinek megfelelően Ki? Mit? Kinek? Milyen csatornán? Milyen hatással közöl? (Lasswell-paradigma)¹ kérdésekre szükséges krízisválaszokat adni (Lasswell & Bryson, 1948).

Válságkommunikáció a közsférában

A válságkommunikáció kiemelten fontos a közsférában, hiszen a rosszul felépített közlésfolyamatok által az állampolgárok közigazgatásba vetett hite könnyen meginoghat. Az állami szféra krízishelyzetben szigorúbb kommunikációs köttetésekkel néz szembe, mint egy nem állami szerv. Általánosságban elmondható, hogy a kormányzati szervek működése erősen strukturált, ezért a kormányzat több szegmensével és egyéb csoportokkal is összehangolt interakciót kell folytasson. Üzeneteik kiterjedtebb médiaellenőrzés alá esnek, és gyakran közcinizmusnak örvendnek. A kormányzati szervek döntő többségben (mint ahogy ezen esetben is) külső válságesemény elhárítására vonatkozó kríziskommunikációt végeznek, mellyel általában speciális, szakosodott egységek (rendőrség, honvédség, katasztrófavédelem stb.) foglalkoznak (Dubai, 2008).

Egy állami szférába tartozó szerv semmiképp sem veszíthet imázsából, bár kormányzati jellege miatt nagyobb kitettsége van erre a vállalati közeghez képest, míg a felelőssége is hatványozottabb az „urai vagyunk a helyzetnek” imázkép tükrözésében. Az állami közeget érintő krízisek esetén a kommunikáció-menedzsment folyamatának tervezésekor mindenképp szem előtt kell tartani azt, hogy a befogadók olyan értelemben statikusak, hogy az előző és majdan elkövetkező krízisek során megtett kormányzati válaszokat a kollektív emlékezetükbe építik, továbbá a közjőval való megelégedettségük alapján értékelik (Lee, 2009). Meghatározó tény továbbá, hogy amíg egy vállalati közeg a posztkrízis fázisában számtalan alkalmat teremthet a válságkommunikációs imázs-helyreállító (Image Restoration/Repair Theory, IRT) stratégia érvényesítésére, addig egy rosszul kommunikált krízissel a kormányzati reputációt romboló állami szerv csak egy következő katasztrófa helyzetben bizonyíthatja válságkezelési képességét (Avery, Lariscy, Kim & Hocke, 2010).

1 A tömegkommunikáció egy híres alapmodelljének a megalkotója Harold Dwight Lasswell. Lasswell leginkább a befogadóra tett hatás érdekelte kutatásai során, összecseng azzal az iránnyal, mely az újszerű válságkommunikációs elméleteket is életre hívta. És a kérdések bár igen egyszerűek, mögöttes tartalmuk van, hiszen Lasswell a politológus, kommunikációelméleti szakember perspektívájából és tágabb társadalmi kontextusban tette fel kérdéseit. (Például Ki? azt is jelenti, hogy ki férközhet a médiába?)

A fentiek tükrében igazolva látszik mind a magán-, mind a közszféra azon jelenkori törekvése, hogy minél jelentősebb erőforrást tudjon a válságok menedzselésére, a szükséges kommunikációs stratégiák kidolgozására fordítani. Mára a válságkommunikációs elméletek száma megsokszorozódott, a szituációs válságkommunikációs elmélet (SCCT; Situational Crisis Communication Theory), az imázs-helyreállításra fókuszáló IRT, az apológiaelmélet (Apology Theory) bármelyikének alkalmazása vagy elegyítése hatásosnak bizonyulhat a válság különböző szakaszaiban, ha értő módon alkalmazzák azokat (Tanács & Zemplén, 2015).

Kutatási célok és módszerek

Kutatásunk célja a jövőre vonatkozó, állami szektort érintő vízválságokhoz köthető, minél hatékonyabb kríziskommunikációs stratégiák kidolgozásának elősegítése. Ennek megfelelően munkánk legnagyobb részét az OVF/OMIT által végzett, tulajdonképpen a társadalom egészét érintő, a szervezeten kifelé mutató kockázati- és válságkommunikációs közlemények vizsgálatának szenteltük, melynek értékelését a szakirodalomban foglaltak alapján összeállított – saját – szempontrendszerünk alapján végeztük el.

Célunk az volt, hogy a vizsgálati mintába olyan közlések kerüljenek, melyek közvetlenül a válságot kezelő szervezettől származnak, mert a médiamegjelenések közvetve, a sajtó képviselői által szűrve jutnak el a befogadókhöz (Coombs & Holladay, 2008).

Egy kommunikációs stratégia objektív értékelésének szándéka, annak mérhetővé és összehasonlíthatóvá tétele igen összetett szempontrendszer kíván meg. A válságtípus és a válságtörténet megvizsgálásához forrásként felhasználtuk a vízügy hivatalos jelentéseit.² A rendelkezésünkre álló dokumentumok áttekintését követően a szövegelemzés módszerének segítségével törekedtünk elvégezni a lezajlott válságkommunikációs folyamat rekonstruálását. A kutatás kvalitatív volta miatt, a mélyebb megértés és a releváns következtetések megtételének érdekében, az OVF által létrehozott válságüzeneteket összevetettük a szakirodalomban foglalt elvekkel, majd annak értékelésekor figyelembe vettük a krízisnyilvánosság visszajelzéseit, reakcióit, szem előtt tartva az ismert vízügyi tényeket és egy szakértői interjú során rendelkezésünkre bocsátott információkat is.

2 A vízügyi szakterület 2022. évi tevékenységére vonatkozó szakmai beszámoló (2022. december) és VzTT, 2022.

A kutatás kiindulási pontjaként a kutatott kommunikációs folyamat tényezőit (kiegészítve a közösségi médiára jellemzőkkel)³ és a válságkommunikációs modellekben megjelenő speciális elemeket vetettük össze, és vizsgáltuk meg.

A válságkommunikációval foglalkozó szakirodalomban fellelhető egyik legjelentősebb elmélet alapján,⁴ a válságok lefolyását tekintve három különböző periódust célszerű megkülönböztetni. A 2022. évi rendkívüli aszály mint vízkrízis esetében ez a három fázis világosan elkülöníthető, így a pre-, aktív és posztkrízis fázisok tagolását (Coombs, 2012) szintén az általunk készített értékelés alapjaként kezeltük.

Adatbázisként szeretnénk volna felhasználni az OVF hivatalos honlapján (URL1) a tárgyalt időszakban (2022. március-december között) megjelent tartalmakat, de végül nem tekinthetjük vizsgálati alapnak. A szervezet – talán éppen a rendkívüli aszály jelentette újszerű kommunikációs folyamat posztaktusaként – új honlap fejlesztésébe kezdett, melynek feltöltése munkánk lezárásáig nem fejeződött be, így a tárgyalt krízis időszakra vonatkozó archív tartalmak még nem érhetők el. Ez a tény azt eredményezte, hogy az aktív krízis stádium kommunikációs folyamatainak és a krízis stratégiájának vizsgálatához a hivatalos weboldal nem biztosított megfelelő mintavételi anyagot. A szervezet YouTube csatornája (URL2) vízhiányhoz kapcsolható tartalommal nem rendelkezik.

Kutatásunk tehát az OVF úgy nevezett webkettes felületein (URL3 és URL4) elérhető hivatalos sajtóközleményeken és posztokon keresztül valósulhatott meg. A kezdeti feltételezéshez képest a vizsgálandó kommunikációs mezők ilyen mértékű szűkülése egyébként egyértelműen a médiahasználati trendek által is alátámasztott irányba terelték a figyelmünket. A szervezet közösségi csatornáit által közvetített krízisválaszok minél részletesebb feltérképezése azért is aktuális, mert a kutatások alátámasztják azon tény, hogy a társadalom újszerű logikájára leginkább az jellemző, hogy a létezése vagy megtörténte annak, ami nem jelenik meg a közösségi média felületein, egzisztenciálisan megkérdőjelezhető (Bíró-Szigeti, Vlaszov, Molontay & Virsinger, 2023).

3 A nyelvészetben Roman Oszipovics Jacobson orosz származású amerikai nyelvész elkülönített hatféle tényezőt, mellyel megalkotott egy általános nyelvi kommunikációs modellt. A feladó, a címzett, az üzenet, a kontextus és a kontaktus (a fizikai csatorna) kiemelésével határozza meg a hatékony kommunikációt, azonban ez a modell a visszacsatolások lehetőségét nem említi. A webkettes eszközök térdhódításával azonban számolni szükséges nemcsak a válaszreakciók létjogosultságával, de egyre erősödő kommunikációs zajjal és redundanciával is. Továbbá a közösségi média használata egyfajta disszociált tevékenységet feltételez, hiszen általában valamilyen melléktevékenységként végezzük, mely a kommunikáció nehezen követhetőségét eredményezi.

4 Befogadó központú szituációs kríziskommunikációs elmélet (SCCT).

A fentiek alapján a vízválság kommunikációjának értékelését leginkább a krízis aktív időszakára vonatkoztatva tudtuk elvégezni.⁵ Ez a fázis 2022. július 20-tól 2022. augusztus 22-ig tartott, az OMIT által ekkor megtett közlések (kilenc darab sajtóközlemény) és az azokra érkező befogadói visszacsatolások vizsgálata adta a kutatás magvát.

A korpuszt kvalitatív tartalomelemzésnek vetettük alá, illetve a kedvelések, kommentek és megosztások nyomon követésével a befogadói magatartást és a közösségre tett – közlés szinten megmutató – hatást kívántuk feltérképezni. Az egyes posztokra érkező reakciók mennyisége és tartalma, releváns visszajelzést biztosít a szervezet számára például arról, hogy mennyire hatékonyan kommunikál reagálóképességéről, illetve hogy az általa végzett kríziskommunikáció eléri-e azon legfőbb célját, melyet egy állami szektorhoz tartozó válság esetén a társadalmi környezetben kialakuló megértetésben kell megjelölni.

Eredmények

A kríziskommunikáció adója

A vizek kártételei elleni védelemmel kapcsolatos feladatokat az OVF látja el. Az OVF a belügyminiszter irányítása alatt áll, középírányító szervként koordinálja a vízügyi igazgatóságok munkáját, és végzi a teljes körű tájékoztatást. Különleges védelmi szerve az OMIT, amely az OVF válságstartégiájának megfelelően akkor lép működésbe, ha a védekezés kiterjedt volta miatt szükségessé válik több vízügyi igazgatóság összehangolt koordinációja. Az OMIT tehát az OVF által végzett válságmenedzsment egyik legfontosabb eleme, hiszen az adekvát krízisválaszok megadásához elengedhetetlen a kommunikáció központosítása, ezért szükséges egy válságstáb felállítása.

A története során először 2022. július 20-án azért állt fel, hogy a vízhiány elleni védekezést irányítsa. Tevékenységét – a krízis aktív szakaszában – egészen 2022. augusztus 22-ig folytatta, melynek keretén belül a krízisre adott válaszokat is megalkotta, a kommunikációs folyamat adójának tehát az irányító törzset tekinthetjük ([URL5](#)). A kifejezetten aszálykezelési kérdéskörben, vízminőségi kárelhárítási szakcsoporttal kiegészült válságstáb létszáma 35 fő volt, benne tíz különböző szakcsoport és a műszaki ügyelet delegáltjai képviselték magukat. Tagjai között természetesen a sajtó szakcsoport munkatársai is helyet kaptak, a sajtósóvívó vezetésével.

5 Az 1. számú táblázat alapján világosan kiténik, hogy a válságot megelőző és a válságot követő, úgynevezett helyreállító fázisokban – a rendelkezésünkre álló adatok alapján – a szervezet nem keletkeztetett olyan kommunikációs üzenetet a közösségimédia-platfórmjain, melyeket a vízválság kommunikációjára lehetne vonatkoztatni.

Ahhoz, hogy a kríziskommunikáció legfontosabb céljait elérje – úgymint hiteles tájékoztatás, megnyugtató, a válságot kiváltó okok feltárása, a veszély elhárításának bemutatása, kárenyhítés és a károsultak kompenzálása (URL6) – a szervezet számára elengedhetetlen a legmegfelelőbb kommunikációs csatorna kiválasztása. Napjainkban a közösségi média felületei olyan rövid idejű, real-time információcserét tesznek lehetővé, melyek az ököválság⁶ következményeként kialakuló – a 2022-es rendkívüli aszályhoz hasonló – vízhiányos időszak esetén gyorsaságuk és társadalmi kiterjedtségük alapján is felülmúlják a hagyományos kommunikációs eszközök adta lehetőségeket.

A tartós vízhiányos állapot kapcsán végzett válságkommunikáció során az OVF legfőbb kommunikációs csatornája az *Országos Vízügyi Főigazgatóság – OVF* nevű Facebook-oldal (URL3) volt. Az OVF elsőrendű közösségi médiafelületeként itt jelentek meg a legnagyobb elérést generáló válságüzenetek.⁷

A követők száma alapján a profil köré mostanra egy 8000 főt számláló közösség épült.⁸ A vizsgált időszak válságkommunikációs folyamatai szempontjából ez azt jelenti, hogy az oldal nagyjából minden 900. érintetthez tudta eljuttatni az krízisüzeneteit. Általánosságban elmondható, hogy az oldalon a szervezet a vízügy helyzetével kapcsolatos általános tájékoztatást végzi. A profil fejlesztője, eleget téve az aktuális felhasználói trendeknek, sok olyan tartalmat oszt meg, amely kisebb-nagyobb bepillantást enged a szervezet életébe, egyfajta „kulisszatitkok” leleplezési lehetőségének érzetét keltve.⁹ Krízishelyzettel vagy negatív eseménnyel kapcsolatos posztok is helyet kapnak az oldal hírfolyamában, böngészése során leggyakrabban vízszennyezések és vízkiömlések sikeres elhárításáról kapunk értesítést. Vízhiányos időszakról szóló kommunikáció

6 „A jelenlegi tudományos konszenzus szerint bolygóméretű környezeti összeomlást élünk át, egy olyan válságot, amelynek egyik fő vektora az energiakérdés, pontosabban a fosszilis tüzelőanyagok nagymértékű felhasználására való áttérés. A probléma körül számos interdiszciplináris vita zajlik, amelyet különösen az antropocén fogalma serkent: az az elképzelés, hogy az emberiség olyan geológiai erővé vált, amely képes megingatni az elmúlt 11-12 ezer évet jellemző éghajlati stabilitást.” (Marques, 2018).

7 Az OVF Facebook-oldalon publikált sajtóközlemények egyidőben megjelentek a *Vízügyi honlap* nevű portálon is, mely az Országos Vízügyi Főigazgatóság honlapja volt 2013–2021 között. Ennek a menüsorában az OMIT külön helyet kap, és az általa 2021. 03. 09 – 2023. 12. 23. között megtegyt összes sajtóközlemény fellelhető az oldal archívumában (URL7). Azonban mivel az oldal a dátumjelzések alapján már nem áll fejlesztés alatt, így látogatottsága, tehát az üzenetek átadásának sikeressége megkérdőjelezhető.

8 2024. januári adat. A követők számáról 2022. december 31-ig bezárólag nincs adat, de feltételezhetően kevesebb volt.

9 A legújabb közösségi média trendek között egyértelműen szerepel a „be real” attitűd, mely azon törekvést takarja, hogy a közösségi médiában megjelenő tartalmak sokkal inkább a valós élethelyzetet, mintsem egy elvárt álomvilágot tükrözzenek, illetve szintén követelményként jelenik meg a kulisszák mögötti tartalom és újrarendelt átláthatóságról közölt tartalom (URL8).

a vizsgált időszakot megelőzően jellemzően nem jelenik meg a hírfolyamban.

Az OVF 2022. március 25. óta rendelkezik Instagram-profillal is, tehát szinte éppen a tárgyalt válságmenedzselési folyamattal összhangban hozta létre ezen felületét. Azonban az általunk vizsgált időszakban a szervezet nem használta az oldalt krízisüzenetek átadására. A prekízis fázisában nyolc, az aktív időszakban egy, és a posztkrízisi stádiumban négy posztot osztottak meg, de tartalmát tekintve egyik sem érinti a tartós vízhiány során felépülő védekezés egyetlen mozzanatát sem, így a kutatás lefolytatásához nem biztosított adatot.

Valószínűsíthető, hogy az OVF azért nem alkalmazta a kríziskommunikációs üzenetek átadására ezt az újonnan létrehozott közösségimédia-platfomot, mert annak működési mechanizmusa, fejlesztési lehetőségei és az elérések maximalizálása még teljesen ismeretlenek voltak számára, és a kísérletezés folyamata a válságkommunikációs stratégiák egyikével sem egyeztethető össze.

Az üzenet

A válságkommunikáció során közvetített üzeneteknek olyan módon kell tájékoztatnia a befogadókat, hogy azok kompetens döntéseket tudjanak hozni a helyes magatartási és cselekvési formákat illetően. Abban az esetben, ha a krízisre egy állami szervnek kell megfelelő válaszokat adnia, az üzenetek egy egész társadalom véleményének formálójává válnak. Egy vízhiány okozta válság, vagy a vízgazdálkodás fenntarthatósági kérdései köré szerveződő kockázati és krízisüzenetek közügynek tekinthetők, a társadalom minden tagját érintik. Egy válságban csak azon üzenetek bizonyulnak potensnek, melyek a társadalmi diskurzus során megakadályozzák, hogy megtévesztő információk beférkőzzenek a kollektív tudatba (Kriskó, 2021).

A vizsgálati időintervallumok ütemében az OVF által közvetített posztok tartalmi szempontból három kategória alapján szelektálhatók:

- csak szöveges üzenetek vizuális illusztráció nélkül,
- képet és szöveget egyaránt tartalmazó üzenetek,
- videó, melyhez általában leírás is társul.

Következő lépésként a krízisüzenetként létrehozott posztokat az elkötelezettségi mutatók alapján elemeztük tovább. A Facebook felülete az érintettek részére különböző lehetőséget biztosít non verbális (kedvelés, megosztás) és verbális (hozzászólás) válaszreakciók adására is. A befogadók interakciójának mérése az üzenetek határfokának indikátora lehet. A kedvelések, megosztások és hozzászólások száma megmutathatja, hogy milyen tartalmú üzeneteket fogadnak a legkönnyebben be a kommunikáció vevői.

1. számú táblázat

Tartalmi és népszerűségi mutatók az OVF által a 2022. évi vízkrisis kapcsán a krízis 3 fázisában a Facebookon végzett válságkommunikációja kapcsán

Fázis	Dátum	Téma Aszály	Típus	Kedvelések poszt/darab	Hozzászólások poszt/darab	Megosztások poszt/darab	Népszerűségi ráta
Prekrízis	03.22.	nem	kép+szöveg	261	2	45	26
	03.24.	nem	kép+szöveg	223	8	31	262
	03.25.	nem	kép+szöveg	47		10	57
	03.29.	nem	kép+szöveg	151	3	8	162
	03.31.	nem	videó+szöveg	93	3	42	138
	04.11.	nem	kép+szöveg	134		19	153
	04.14.	nem	kép+szöveg	193	18	5	216
	04.26.	nem	kép+szöveg	23	2	15	40
	05.18.	nem	kép+szöveg	39	5	21	65
	06.02.	nem	videó+szöveg	99	1	87	187
	06.23.	nem	kép+szöveg	27			27
06.27.	nem	kép+szöveg	46	1	18	65	
06.30.	nem	kép+szöveg	89	1	11	101	
100 nap alatt összesen				1425	44	312	1781
Aktív krízis	07.20.	igen	csak szöveg	245	146	300	691
	07.21.	igen	csak szöveg	450	230	180	860
	07.22.	igen	csak szöveg	80	10	46	136
	07.26.	igen	csak szöveg	102	1	66	169
	07.29.	igen	szöveg és link	67	1	22	90
	08.02.	igen	csak szöveg	38		17	55
	08.05.	igen	kép+szöveg	71	4	46	121
	08.09.	igen	csak szöveg	94	26	57	177
	08.10.	nem	kép+szöveg	171	7	39	217
	08.12.	igen	csak szöveg	58	5	30	93
08.17.	igen	csak szöveg	83	6	45	134	
08.25.	igen	csak szöveg	72	1	22	95	
36 nap alatt összesen				1531	437	870	2838
Posztkrízis	09.01.	nem	videó+szöveg	130	10	79	219
	09.05.	nem	megosztott esemény	20			20
	09.07.	nem	csak szöveg	167	6	1	174
	09.19.	nem	kép+szöveg	22		3	25
	09.23.	nem	videó+szöveg	245	56	69	370
	10.08.	nem	kép+szöveg	105	3	19	127
	10.18.	nem	kép+szöveg	48		74	122
	11.09.	nem	kép+szöveg	205	2	5	212
	12.06.	nem	kép+szöveg	203	4	12	219
12.24.	nem	kép+szöveg	351	21	14	386	
111 nap alatt összesen				1496	102	276	1874
247 nap alatt összesen		11 igen 24 nem		4452	583	1458	6493

Forrás. Táblázatot a szerzők készítették.

A prekrízis fázis

A meghatározó stratégiák mindegyike egyet ért abban, hogy a krízist megelőző időszakban a fókusz a felkészülésre, az előjelzésre és a megelőzésre esik (Krisz, 2017). A vizsgált kommunikációs folyamat előkrízis szakasza a belügyminiszter egész ország területére kiterjedő tartós vízhiányról szóló kinyilatkoztatása és az OMIT felállása közötti időintervallumot (2022. március 21. – 2022. július 20.) foglalja magában.

Ebben – a prekrízis – fázisban vízgazdálkodási felkészülés zajlott, a tározók, vízfolyások, csatornák vízszintjét a védekezés érdekében megfelelő mértékben növelték.¹⁰ A felkészülést természetesen nemcsak technológiai, műszaki és humán erőforrásokat érintő megoldások megtalálására érdemes fordítani, megfelelő kommunikációs célokhoz rendelt üzeneteket is szerencsés megfogalmazni annak érdekében, hogy a kormányzati szervezet az előkészületek megtételével saját kikezdetlenségét bizonyíthassa, továbbá segítse, hogy a megértés és támogatás minél biztosabban kialakuljon a társadalmi környezetben (Coombs, 2009). A kríziskommunikáció egyik, úgynevezett előremeneküldési retorikai stratégiája tūpontosan megragadja annak nagyfokú jelentőségét, hogy a preventív időszakban a szervezet a közelgő veszély kockázatát, de az arra való felkészültséget is kommunikálja.

A vizsgált időszakokban a Facebook-oldalon közzétett tartalmakból különböző, a kutatási témát jelölő kulcsszavak segítségével szűrtük ki a vizsgálati tartományba eső üzeneteket. Vizsgálati anyagot csak azon közlemények biztosítottak, melyekben az alábbi szavak bármelyike megtalálható: vízhiány, aszály, vízkrízis, szárazság, fennakadás, tilalom, ellátási probléma, szűkösség, csapadékhiány. Mint ahogyan az általunk készített, az üzenetek időbeli, tartalmi, elkötelezettségi méréséből kinyert adatokat tartalmazó 1. számú táblázatban is megjelenik, a 2022. március 22-től június 30-ig terjedő prekrízis szakaszban összesen 13 poszt született az oldalon, de az általunk keresett kulcsszavakat tartalmazó közlés nem jelent meg. Ez alapján megállapítható, hogy az érintettek felé irányuló, országos szintű, előzetes felhívás vagy riasztás nem történt. Ez magával hozza azt a tényt is, hogy a későbbi válságüzeneteknek a befogadását sem könnyítették meg azzal a tipikus válságkommunikációs mozzanattal, hogy a felkészülésbe bevonják a lakosságot, vagy kifejezetten azon érintetteket, akiknek gazdasági kitettsége a legnagyobb volt a közeledő krízis kapcsán.

10 A vízügyi szakterület 2022. évi tevékenysége. Szakmai beszámoló 2022. december.

A vízkrisis aktív fázisa

A válság aktív stádiumába, 2022. július 20. és augusztus 22. között, a kommunikátor szerepét az OVF válságstábja, az OMIT vette át, és a kommunikációját sajtóközlemények publikálására alapozta.

Véleményünk szerint a lakosság tájékoztatására leginkább alkalmas műfajok között a sajtóközlemény egyértelműen helyet kap.

Az OVF Facebook-felületén változó periodikával közölt sajtóközlemények szakszerűek, a védekezést érintő lényeges információkat tartalmazzák. A nyelvi szinteket megvizsgálva megállapítható, hogy kerülnek a kétes befogadási reakciókat kiváltó terminus technikusok használatát, a mondatok megszerkesztettsége, a köznapi beszéd szintjének megfelelően, nem túlbonyolított. A szövegek időrendben, lineárisan felépítettek és világosan tagoltak, a társadalom egésze számára könnyen értelmezhető. Hosszúságukat tekintve túllépik a közösségi média felhasználói által túlnyomórészt kedvelt terjedelmet,¹¹ viszont a posztok minden esetben egy nagyon frappáns bevezetővel kezdődnek, melyek egyszerre felkeltik és irányítják a kommunikáció vevőinek figyelmét, és a szöveg összefoglalását is adják.

A tartalmi értékelés elgondolkodtató eredménye, hogy a vízválság aktív időszakában keletkezett posztok legtöbbje csak szöveget tartalmaz, annak ellenére, hogy Altheide már 1985-ben négy elengedhetetlen elvárást fogalmaz meg a kiziskommunikáció hatásosságának érdekében (McQuail, 2015). Ez alapján a tematizálás, a válsághoz való minél közelebbi hozzáférés biztosítása, pontos adatok és exkluzív információk közlése, a drámaiság fokozása és a minőségi vizuális elemek beemelése mind minimum kritériumként jelenik meg az elhúzódó válságok sikeres médiakommunikációjában. A 21. században a szöveg vizualizálásának kiemelten fontos szerep jut, hiszen a tömegkommunikációs eszközök használatával az egyén percepciója felgyorsul, így figyelmét sokkal inkább megragadja a képi megjelenítés.¹²

A válságüzenetek szövegszintű elemzése alapján megállapítható, hogy a kormányzati kommunikáció ebben az esetben információtermelésre és terjesztésre összpontosult. Az OVF közlő-centrikus startégiát alkalmazott, egyfajta retorikai nézőpontból alkotta meg a szövegeket, a fenyegetettség csökkentését

11 A különböző webkettes eszközök hatásos alkalmazása, különböző hosszúságú szöveges leírásokat feltételez. Az adott közösségimédia-felületen megfogalmazott üzenetek terjedelmét előzetesen ajánlott optimalizálni, melyben segítségünkre lehet, ha nyomon követjük az aktuális közösségi média felhasználására vonatkozó trendeket. A vonatkozó kutatások által elmondható, hogy az organikus elérésű posztok írásánál ötven karakternél kevesebb, rövid, tömör, figyelemfelkeltő posztoknak a legnagyobb az elérése ([URL11](#)).

12 Egy videónak legalább 59%-kal nagyobb az elérése, mint egy szöveges posztnak ([URL11](#)).

a maximálisan kontrollált védekezési cselekvések akkurátus leírásával kívánta elérni. Ezen stratégia alkalmazását az tette lehetővé, hogy a természeti jelenségekből adódó krízishelyzetek lefolyása általában a szervezetet függetleníti a nagyfokú felelősségtől, bár természetesen nem megfelelő kezelés során hatalmas reputációromboló hatása lehet.

Az elkötelezettségi mutatók vizsgálata alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy a viszonylag rövid intervallumú aktív válságkezelés során a felhasználók a közösségimédia-tartalmakkal sokkal nagyobb arányban léptek kapcsolatba, a non verbális reakciók száma és a verbális visszacsatolások mutatói egyaránt markánsan magas értékeket mutatnak a prekrízis szakasz adataihoz képest. A posztokat érintő kedvelések száma a krízis aktív idejének 33 napja alatt meg egyezik az előkrízis stádiumának száz napja alatt kapott kedvelések számával, míg a kommentek száma csaknem tízszeresére nőtt, a megosztások számai pedig megduplázódtak.

A sajtóközlemények közül a július 21-én és július 29-én közzétett üzenetek stratégiaileg egy másik, domináns válságkommunikációs elmélet alkalmazását feltételezik. Az OVF által folytatott kommunikációba az imázsjavítási elmélet is bevonódott. A krízis során a közvélemény, a média és egyes politikai csoportok felől is erős hangú kritika érte az OVF-et. Gondatlan vízgazdálkodás feltételezése ütötte fel a fejét, a kialakult tartósan vízhiányos állapot okán a szervezetet elvezetéscentrikus szemlélettel¹³ vádolták meg. A kommentek értékeléséhez készített 2. számú táblázat alapján is kitűnik, hogy az OVF 2022. július 20-án (a krízis aktív fázisának a kezdetén) megtett közlésére érkező támadó hangvételű kommentek száma kirívóan magas (44 darab), a krízisnyilvánosság nagy hányada gondatlan vízgazdálkodás és a víztöbblet minél gyorsabb elvezetésének elhibázása miatt az OVF-et nyilvánította a rendkívüli szárazság okozta válság első számú felelősének.¹⁴ A július 21-ei üzenet megfogalmazásakor az imázsjavítási stratégiát (Benoit, 1995) a reputációs fenyegetés leküzdésének eszközeként alkalmazták. Az IRT 14 különböző stratégiai típus alkalmazására vonatkozó ajánlást fogalmaz meg, az OMIT ezek közül a tagadás és megerősítés taktikáját alkalmazta. Jól felépített posztjával megkérdőjelezhetetlen

13 Idézet az OVF 2022. július 21-ei imázsjavítás szándékával megírt posztjából: „*A vízügy az új vízgazdálkodásról szóló törvény, vagyis 1995 óta egységben kezeli a víztöbblet- és vízhiány-problémát, mert a törvény úgy rendelkezik, hogy „a vízkár a vizek többlete és hiánya elleni szervezett tevékenység”. Ezt a definíciót érdemes szem előtt tartani, amikor a vízügyet elvezetéscentrikus szemlélettel vádoljuk.*” (URL3).

14 „*A Vízügy elnézte 30 éven át, hogy a csapadékvíz, árvizek átrohannak az országon.*” „*Talán nem kelene kiengedni az országból azt a rengeteg vizet, ami amúgy természetes úton bejön. Sikertelen folyamszabályozásokkal felsivatagot varázsolni a Kárpát-medencéből!*” „*Vízvezetés helyett vízmegtartást! A helyes vízgazdálkodás a vizes helygazdálkodás! Ki kell vezetni a gátakon túlra a vizet! Az ártér víz nélkül sivatag!*” (URL3).

kompetenciáját igyekezett bizonyítani, felelősségét a válság kialakulásában tagadta, mely tényt a szervezet szakértelemmel végzett cselekedeteinek részletes magyarázatával támasztott alá. A poszt megfogalmazásával egyidőben társadalmi diskurzus indult el, a legtöbb kedvelés (450) a legtöbb hozzászólást (230), legtöbb megosztást (180) kapott üzenetté vált. Szintén ezt a válságkommunikációs stratégiát fedezhetjük fel a július 29-i közzététel kapcsán, amikor is az OMIT sajtóközleményét a MET által készített tanulmány ([URL9](#)) megosztásával színesíti. A kialakult aszály fizikai-meteorológiaiainak alaposabb megismerése ajánlata imázsjavító vonással rendelkezik, az OVF felelősségét minimálisra redukálja.

A posztkrízis fázis

A válságnak az augusztus 20-ai esőzések vetettek véget, az OMIT utolsó sajtóközleményét 2022. augusztus 25-én adta ki, az ezt követő időszakot a válság utóstádiumának tekinthetjük. Ezen dátumot követően 2022 végéig nem keletkezett tartós vízhiánnyal kapcsolatos üzenet, azonban az OVF felismerte a 21. századi kommunikációt érintő követelményeit, és elkezdte megerősíteni jelenlétét az online és közösségimédia-felületein, melynek természetes hozadékként követőinek száma folyamatosan növekszik. Ha verbális értelemben nem is lehet tetten érni a megújulás válságkommunikációs retorikáját, cselekedeteivel mindenképpen azt mutatja, hogy a krízis egyben lehetőség is a megújulásra.

Befogadók és a visszacsatolások

A Facebook tekintetében megfelelő adminisztrátori jogosultsággal – hozzáférhető statisztikai adatok alapján – a befogadói réteg igen könnyen determinálható, azonban a tárgyalt krízis során egy kormányzati szerv a válság kezelője és a kommunikáció irányítója, ezért befogadóként az egész lakosság értelmezendő.

Kutatásunk során, a legfrissebb kríziskommunikációval foglalkozó teóriák irányultságának megfelelően, a befogadók és az általuk megtett visszacsatolások vizsgálatát összekapcsoltan kezeltük, és a befogadókra tett hatást is szeretnénk volna felfedni.¹⁵

A megtehető visszacsatolások alapján meghatározható egy ráta, melyet a tetzések és kommentek száma és az oldal követőinek hányada képez, és amely

15 A közösségi média közösségek tevékenységeiről megállapították, hogy a reakciók közül a tartalmak kedvelése a leggyakoribb, ennél kevesebb esetben szólnak hozzá a poszthoz, még ritkábban osztják azt meg ([URL10](#)).

mutatója lehet egy-egy poszt befogadói magatartásának¹⁶ (Swani, Milne, Brown, Assaf. & Donthu, 2017).

Napjainkban kríziskommunikációval foglalkozó szakirodalom a szituációs kríziskommunikációs elméletet (Coombs & Holladay, 2002) tekinti a legpotensebbnek. Ezen elmélet szubsztanciája, hogy a kommunikációs folyamatot a befogadó nézőpontjából próbálják felépíteni, teszik ezt annak meghatározásával, hogy az esemény kapcsán a felelősség hova pozícionálható a kommunikáció vevői által. A többirányú információáramlást lehetővé tevő közösségi portálok egyfajta párbeszéd kialakítását segítik elő a szerv és a befogadók között. Így az SCCT kereteit felhasználva a válságkommunikáció hatásának maximalizálása érdekében egyszerűen meghatározható, hogy a krízisnyilvánosság milyen képet alkot a válságról. Ennek beazonosítása megkérdőjelezhetetlenül fontos, hiszen a visszacsatolások számának lehetősége gyakorlatilag a végtelen felé konvergál, így bizalom- és imázsromboló hatása szinte felmérhetetlen. Az esetleges bizalomvesztés sebessége különösen gyors lehet, gyakorlatilag a közösségi média által formált virtuális világban a hozzászólások töltik be az úgy nevezett „word of mouth”¹⁷ szerepét, tehát igen magas hírterjesztő értékük.

A Facebook biztosította azonnali opcionális visszacsatolás azonban magában hordozza a kontrollvesztés lehetőségét is. A rosszindulatú, igaztalan információk, agresszív hozzászólások kezelése sok veszélyt rejt magában. Az OVF a 2022. évi rendkívüli aszály kapcsán folytatott kommunikációja során szintén szembesült ezen akadállyal, ezért először a közösségi médiabeli jelenlétük során, a vízügyi szakemberek hozzászóltak azon közlésekhez, melyekhez bármilyen, a kommunikációs zajt növelni hivatott visszacsatolás érkezett.

Ahhoz, hogy közelebb kerüljünk az OVF által a 2022. évi vízkrízis kapcsán folytatott válságkommunikáció befogadókra tett hatásához, a megtett közlésekre érkező verbális reakciókat a következő szempontok alapján foglaltuk rendszerbe:

- Összes hozzászólás: az aktív krízisi fázisban közzétett posztokra érkezett összes komment száma.
- Támadó hangvételű hozzászólás: az OVF elmarasztalása, nem megfelelő vízgazdálkodásra és/vagy kommunikációra való hivatkozás a kialakult vízkrízis kapcsán.
- Támogató tartalmú hozzászólás: a megtett vízgazdálkodásra és kommunikációra érkező pozitív visszajelzések.
- Semleges tartalmú hozzászólás: a kommentáló befogadók egymás közötti dialógusai, vagy a témához szervesen nem tartozó közlések.

16 Ezen arányszámokat a vizsgálatunk adatait tartalmazó 2. számú táblázatba foglaltuk.

17 WOM (szájról szájra marketing).

- Kérdés: az OVF-hez intézett befogadói kérdések.
- Politikai tartalmú hozzászólás: a kormányzati – nem vízgazdálkodást érintő – politikával kapcsolatos elmarasztaló és hibáztató kommentek, nem kifejezetten az OVF-nek címezve.
- Válasz: az OVF által, a hozzájuk intézett kérdésekre adott válaszok száma.
- Hiányzó hozzászólások: valószínűleg moderálás céljából blokkolt vagy törölt hozzászólások száma.

2. számú táblázat:

A krízis aktív időszakában az OVF által megfogalmazott krízisüzenetekre érkezett visszajelzések minősége

Dátum	Összes	Támadó	Támogató	Semleges	Kérdés	Politikai	OVF válasza	Hiányzó
július 20.	146	44	3	28	8	14	2	47
július 21.	230	51	20	56	19	5	4	75
július 22.	10	3	3	2	1		1	
július 26.	1				1			
július 29.	1			1				
augusztus 2.	0							
augusztus 5.	4	3			1			
augusztus 9.	26	2	1	19	3		1	
augusztus 12.	5	1		2	2			
augusztus 17.	6			6				
augusztus 25.	1			1				

Forrás. A táblázatot a szerzők készítették.

A kommentek fentiek szerinti vizsgálata szintén alátámasztotta a közösségi média által biztosított visszacsatolásokról kríziskommunikációba történő becsatornázási lehetőségeinek problematikus mivoltát. A statisztikai betekintést biztosító adatok egyértelműen mutatják, hogy a hozzászólások döntő többségben negatív tartalmú, támadó hangvételű tartalmat generáltak. A visszajelzések hangvétele többnyire indulatos, erről árulkodik az érzelmetöbbletet kifejező hivatott digitális formai eszközök megjelenése, mint a csupa nagybetűs írásmód, illetve a dühöt és csalódottságot kifejező szimbólumok, emojik gyakori használata. A támogató, pozitív hangvételű, a vízgazdálkodásban megtett lépéseket helyeslő kommentek száma alacsony. A tartós vízhiányban érintettek által a szervezethez intézett kérdések és az azokra az OVF által adott válaszok aránya nem korrelál, nagyon sok kérdés megválaszolatlan a mai napig. Az OVF mint profil egyetlen egyszer ír hozzászólást, a Fertő tó állapota kapcsán ad nagyon pontos helyzetjelentést. A szervezet részéről érkező kommenteket

a szervezet munkatársai privát profiljukat használva teszik meg, mely határozot-
tan elhomályosítja a kommunikációt, hiszen csak feltételezéssel élhetünk arról,
hogy az adott visszacsatolás szakember részéről érkezett. A számszerű értéke-
lés azt is kiválóan mutatja, hogy a krízis kezdetén volt a legaktívabb a befoga-
dói bázis, hiszen a válság aktív fázisának kezdetén (2022. július 20-án és 21-
én) megjelenő posztokra érkezett a legtöbb válaszreakció. Az OVF tett ugyan
néhány lépést, hogy a némely válságüzenet megfogalmazásakor már alkalma-
zott imázshelyreállító stratégiát tovább erősítse a kommentszekcióban, azon-
ban a közösségi média interaktivitása adta lehetőségeket a szervezetnek ilyen
téren nem sikerült a saját szolgálatába állítania. Mivel a webkettes eszközök
által biztosított többoldalú kommunikáció kihívásai roppant újszerűek, ezért
a reakciók moderálása szintén nagyfokú felkészültséget kíván kommunikatori
oldalról. A számadatok tükrében szembetűnő, hogy a Facebook által számlált
eredeti kommentek és a jelenidőben is olvasható hozzászólások aránya deficitese,
mely arra enged következtetni, hogy kommunikáció adója nem tette lehetővé,
hogy a beérkezett visszacsatolások teljes mértékben transzparenssek maradjanak.

Összegzés

Összhangban a szakirodalom eredményeivel elmondható, hogy az OVF kommu-
nikációs stratégiája a vízválság kapcsán – a krízis aktív időszakában – a gyors,
időzített, pontos információáramlás biztosítására épült, a krízis és a krízis keze-
lésének folyamata szimultán történt, ezzel megakadályozta, hogy a különböző
közvéleménycsoportokban a krízisről kialakuló képet más hírforrás torzíthassa,
szakszerűtlen információt adjon vagy pánikot keltsen (URL12). A tárgyalt víz-
válság kapcsán – lévén, hogy egy környezeti, természeti fenyegetés állt fenn –
nagyon fontos megjegyezni, hogy a kommunikációs zajok felerősödésének
tétje nem csupán annyi lehetett volna, hogy táptalajt biztosít a különböző mé-
diuumok egymásnak ellentmondó híreszteléseinek, spekulációinak, a valótlan
adatszolgáltatásoknak, de a torzult információcsere nagy mértékben akadályoz-
hatta volna a speciális egységek védekező munkáját is.

Azonban a közösségi média felületeinek csatornaként való felhasználása –
egyrészt az aszállyról történő kommunikáció újszerűségének, másrészt a web-
kettes eszközök lehetőségeinek kihasználatlanságának köszönhetően – sok ta-
pasztalati következtetés levonására ad lehetőséget.

Véleményünk szerint a vízgazdálkodás terén egy elkövetkezendő tartós vízhi-
ányos állapot kialakulásában és kezelésében erősíteni kell a társadalmi felelős-
ségvállalás szerepét. Annak fontosságát rögzíteni kell a közösségben, és hatásos

kommunikációs stratégiák révén a régi cselekvési mintákat újakkal szükséges felülvizni. A situációs válságkommunikációs elmélet keretét biztosít arra, hogy a stratégiák kidolgozásakor a befogadók reakcióira összpontosítva a válságot a közvéleményben keltett érzetek feltárásával írja le. Egy progresszív kockázati- és kríziskommunikációs stratégia megalkotása során a befogadóktól érkező visszacsatolások vizsgálata elengedhetetlen mankót biztosít.

Vélhetőleg a jövőbeli vízgazdálkodást érintő globális klimatikus változások következtében létfontosságúvá fog válni a válságüzenetek befogadókra tett cselekvést ösztönző hatásának fokozása, melyet a tömegkommunikációs online platformok térhódítása nagyban elősegít. A fenntarthatósági kérdésekről szóló hatásos kockázatkommunikáció érdeke egyértelműen azt diktálja, hogy a befogadók ne egy egyoldalú kommunikációban vegyenek részt hallgatóságként, hanem a közösségi média platformjain, a megtehető visszacsatolások által, a kormányzati szervezet egyfajta edukatív társadalmi dialógust alakítson ki. Logikai következtetésünk mentén az elkövetkezendő tartós vízhiányos állapotok hatásos preventív kríziskommunikációjának kidolgozásához éppen a lehetséges befogadói visszacsatolások pontos feltérképezésének kell még inkább az origóba kerülnie.

Javaslatok

A kutatás lezárásaként ajánlásként megfogalmaztunk néhány olyan lépést, melyek megtételével a vízügy számára még hatásosabb kríziskezelés válhat lehetővé a már rendelkezésre álló eszközök kihasználásának maximalizálásával.

Prevenció

Meglátásunk szerint, még ha a természeti tényezőkből fakadó válságok imázsromboló hatása – a szakirodalom alapján – csekély is, egy közelgő vízkriszt megelőző stádiumban a vízügyi szakemberek védekezésének megkezdésével kapcsolatos tájékoztatás bizalomépítő hatását üzenetadás terén mindenképpen érdemes kiaknázni, kiváltképp a közösségi oldalak könnyed, befogadóbarát modorában.

Az elmúlt időszakban felismerték, hogy a kormányzati kommunikáció figyelmét érdemes az ügyfélközpontúság felé terelni (Gregory, 2011) olyan módon, hogy az érdekelt féllel folyamatos párbeszéd folytatása váljon lehetővé. Ez az elvárás megköveteli, hogy a médiaeszközök felhasználásához kapcsolható készségek és mechanizmusok beépüljenek a kormányzati szervezet

kommunikációjába (Phillis, 2004). Az elkövetkezendő időszakra vonatkozó, vízhiányról szóló pre-kríziskommunikációs stratégia kidolgozásában a 2022. évi rendkívüli aszály során keletkezett hozzászólások részletes elemzése megfelelő kiindulási pontot biztosítana.

Az Operatív Vízhiány Értékelő és Előrejelző Rendszer

A kutatási eredmény tükrében kijelenthető, hogy az OVF preventív kríziskommunikáció legfőbb lépését, a veszély kialakulásának folyamatának közvetítését, egy, az általa létrehozott online felületen valósította meg. A vízügyi szakemberek által megalkotott¹⁸ aszálymonitoring rendszer a tanulmányban tárgyalt vízkrisis során debütált. Maga a rendszer 114 darab monitoring állomás mért adatai alapján számítja a HDI indexet (Hungarian Drought Index), amely két alindexből a HDI_o (meteorológiai vízhiány), valamint a HDI_s (vízhiány stressz) tevődik össze. Az OVF a rendszerhez bárki számára elérhető online felületet biztosít (URL12). Kríziskommunikációs szempontból az oldal betölti kármegelőzésre és tervezésre vonatkozó információadó célját, azonban a vízhiány okozta újszerű vízkrisisre vonatkozó adatok feldolgozás és adaptációja a helyzet újdonságából kifolyólag még gyakran a szakemberek számára is kihívást jelentett (Teszári, 2022). A válság által érintett közvélemény vélhetőleg nem tudta megfelelően dekódolni az oldal látogatása során szerzett információkat, alapvető közérthetősége megkérdőjelezhető. A jövőben célszerű lenne ennek a szakértelemmel és precizitással működtetett felületnek a felhasználóbarátabbá tétele, illetve nagyfokú népszerűsítése.

Instagram

Az Instagram kiváló felület értékgazdag közösségek építésére (Dér & Márkus, 2020). A statisztikai adatok szerint Magyarországon nagyjából 2,593 millió (2021-es adat; URL13) ember használja ezt a platformot, de erről a felületről elmondható, hogy országunkban a felhasználók száma kirívóan mértékben növekszik, továbbá ezzel egyenes arányban nő annak a hátránya is, ha valaki nem a felhasználói közösség tagja. Szintén adatokkal alátámasztott tény, hogy az Instagramon inkább a fiatalabb generáció tagjai képviselik magukat. A felhasználók legnagyobb hányada a 18–24 éves korcsoportba tartozik, míg a Facebook magyar felhasználói közül 1,3 millióan vannak 55 év felett, addig az Instagramon 139 000 ezen korosztály számszerű jelenléte (2021-es adat; URL13). Ezen leírt

18 Az ATIVIZIG két ifjú munkatársa, Dr. Benyhe Balázs és Fehérváry István készítette.

ismérvek alapján 2024-ben egyértelmű igényként jelenik meg az OVF Instagram jelenlétének megerősítése, hiszen a vízhiányból adódó elkövetkezendő krízisek elleni védekezésben érintett generációk tagjai nagyobb arányban kommunikálnak ezen a felületen. Általánosságban elmondható, hogy ezen a platformon, a Facebook tartalmaival összehasonlítva, sokkal kevesebb szerepet kap a textualitás, a hangsúly inkább a vizuális megjelenésen van. Sajátossága még a tudatos, témára mutató hashtagek használata, és az élénk interakciók kialakításának lehetősége, tehát a már meglévő profil fejlesztése ezen ismérvek alapján ajánlott.

Felhasznált irodalom

- Avery, E. J., Lariscy, R. W., Kim, S. & Hocke, T. (2010). A quantitative review of crisis communication research in public relations from 1991 to 2009. *Public Relations Review*, 36(2), 190–192. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2010.01.001>
- Benoit, W. L. (1995). Accounts, excuses, and apologies: A theory of image restoration strategies. *Administrative Science Quarterly*, 42(3), 584–586. <https://doi.org/10.2307/2393739>
- Bíró-Szigeti Sz., Vlaszov A., Molontay R. & Virsinger D. (2023). Közösségi média posztok sikerességi tényezőinek elemzése adattudományi módszerekkel. In Jakopánecz E. & Töröcsik M. (Szerk.), *Visszalépés előre – Fogyasztók a klímaválság, a digitalizáció és az anómia világában: Vítairatok a VIII. Fogyasztás Interdiszciplináris Szimpóziumon elhangzott előadásokról* (pp. 23–26). Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar. <https://doi.org/10.15170/ktk-fogyszimp-2023-08>
- Coombs, W. T. & Holladay, S. J. (2002). Helping crisis managers protect reputational assets: Initial situational crisis communication theory tests. *Management Communication Quarterly*, 16(2), 165–186. <https://doi.org/10.1177/089331802237233>
- Coombs, W. T. & Holladay, S. J. (2008). Comparing apology to equivalent crisis response strategies: clarifying apology's role and value in crisis communication. *Public Relations Review*, 34(3), 252–257. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2008.04.001>
- Coombs, W. T. (2009). Crisis, Crisis Communication, Reputation, and Rhetoric. In Heath, R. L., Toth, E. L. & Damion, W. (Eds.), *Rhetorical and Critical Approaches to Public Relations II* (pp. 237–252). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203874929>
- Coombs, W. T. (2012). Parameters for crisis communication. In Coombs, W. T. & Holladay, S. J. (Eds.), *The handbook of crisis communication* (pp. 17–53). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781444314885.ch1>
- Dér CS. D. & Márkus R. (2020). *Új utak a kulturális marketingben*. Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet.
- Dubai L. (2008). Hiteles kommunikáció katasztrófa helyzetben. In Farkas É. & Meruk J. (Szerk.), *Közigazgatási kommunikáció Magyarországon, 2007* (pp. 95–115). Pécsi Tudományegyetem.

- Fekete F. & Sándor I. (1997). *Válságkezelés és kríziskommunikáció*. Budapest Közgazdaságtudományi Egyetem Marketing tanszék.
- Fenyvesi É. (2005). A hatékony válságkommunikáció. *Vezetéstudomány - Budapest Management Review*, 36(4), 23–28. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2005.04.03>
- Gregory, A. (2011). The strategic communication process in government: a UK perspective. In Moss, D. & DeSanto, B. (Eds.), *Public relations: a managerial perspective* (pp. 193–221). Sage Publishing.
- Jánosi I. M., Bíró T., Lakatos B., Gallas J. A. C. & Szöllösi-Nagy A. (2023). Changing Water Cycle under a Warming Climate: Tendencies in the Carpathian Basin. *Climate*, 11(6), 118–139. <https://doi.org/10.3390/cli11060118>
- Kriskó E. (2021). Az Operatív Törzs sajtótájékoztatói a médiahasználat és igénykielégítés szempontjából. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXIII. Rendészet a rendkívüli helyzetekben – húsz éves a Szent László napi konferencia* (pp. 73–83). Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja.
- Kriskó E. (2017). Kríziskommunikáció 2.0. In Borgulya Á. & Konczosné Szombathelyi M. (Szerk.), *Vállalati kommunikációmenedzsment: tanulmánykötet* (pp. 42–51). L'Harmattan Kiadó.
- Swani, K., Milne, G., Brown, B. P., Assaf, A. G. & Donthu, N. (2017). What messages to post? Evaluating the popularity of social media communications in business versus consumer markets. *Industrial Marketing Management*, 62, 77–87. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2016.07.006>
- Lasswell, H. & Bryson, L. (Eds.) (1948). *The Structure and Function of Communication in Society*. Institute for Religious and Social Studies.
- Lee, K. (2009). How the Hong Kong government lost the public trust in SARS: Insight for government communication in a health crisis. *Public Relations Review*, 35(1), 74–76. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2008.06.003>
- Marques, L. (2018). Surviving in Hell: Writing History in the Global Eco-crisis. *Revista Brasileira de História*, 43(92), 47–67. <https://doi.org/10.1590/1806-93472023v43n92-05>
- McQuail, Denis (2015). A tömegkommunikáció elmélete. Wolters Kluwer, Budapest, 785.
- Phillis, R. (2004) *An independent review of government communications*. Cabinet Office.
- Tanács J. & Zemplén G. Á. (2015). Válság, kommunikáció, érvélés. Kríziskommunikáció argumentáció-elméleti nézőpontból. *JEL-KÉP Kommunikáció, Közvélemény, Média*, 35(2), 1–13. <https://doi.org/10.20520/Jel-Kep.2015.2.1>
- Teszári N. (2022). Aszálymonitoring – a nagy durranás. *Sodorvonal*, 4(4), 22–27.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: Országos Vízügyi Főigazgatóság honlapja. <https://www.ovf.hu/>

URL2: A mi vízügyünk Vízügy Magyarország You Tube csatorna. <https://www.youtube.com/@vizugymagyarorszag>

URL3: Országos Vízügyi Főigazgatóság-OVF Facebook oldal. <https://www.facebook.com/vizugy>

- URL4: *orszagosvizugyifoigazgatosag Instagram oldal*. <https://www.instagram.com/orszagos-vizugyifoigazgatosag/>
- URL5: *Országos Műszaki Irányító Törzs*. <https://www.vizugy.hu/index.php?module=content&programelemid=8>
- URL6: *Magyar Krízistérkép 2019 Magyarország éves válságkommunikációs jelentése*. <https://www.mprsz.hu/wp-content/uploads/2020/04/krizisterkep2019.pdf>
- URL7: *Belügyminisztérium Vízügyi Főigazgatóság Vízügyi Honlap*. <https://www.vizugy.hu/index.php?module=archivum>
- URL8: *The social media productivity report*. <https://sproutsocial.com/insights/social-media-trends/>
- URL9: *A rendkívüli szárazság fizikai-meteorológiai háttere*. https://www.met.hu/ismeret-tar/erdekessegek_tanulmanyok/index.php?id=3200&hir=A_2022-es_rendkivuli_szarazsag_fizikai-meteorologiai_hattere
- URL10: *Digital 2022: Global overview report*. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>
- URL11: *400.000 Articles: What we learned about content engagement*. <https://buzzsumo.com/blog/400000-articles-what-we-learned-about-content-engagement/>
- URL12: *Crisis Communication Handbook. SEMA's Educational Series 2003:1, Swedish Emergency Management Agency* <https://rib.msb.se/filer/pdf/23992.pdf>
- URL13: *Instagram felhasználók száma Magyarországon (2021) – Magyar Insta számai* <https://roi hacks.hu/instagram-felhasznalok-szama-magyarorszagon/>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Kovács Á., Kriskó E., Pálvölgyi T. & Balatonyi L. (2024). A kormányzati kríziskommunikáció eszközei a 2022. évi rendkívüli aszály tükrében. *Belügyi Szemle*, 72(11), 2097–2120. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i11.pp2097-2120>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerzők nem jelentettek összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerzők nem kaptak pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Az adatokat kérésre rendelkezésre bocsátják.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access

közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Kriskó Edina, aki a krisko.edina@uni-nke.hu e-mail címen érhető el.

Key Factors of Efficient Operator Activities

Judit Hegedűs

PhD, Head of Department, Habilitated Associate Professor
Ludovika University of Public Service,
Faculty of Law Enforcement
hegedus.judit@uni-nke.hu

Levente Tóth

PhD, Assistant Professor
Ludovika University of Public Service,
Faculty of Law Enforcement
toth.levente@uni-nke.hu

Abstract

Aim: The study aims to explore the role and significance of human factors and cognitive processes in the operator activities of surveillance systems.

Methodology: The authors discuss important human factors related to effective video surveillance and the environmental conditions necessary for efficient work, drawing observations from various research studies and standards.

Findings: The sensory, perceptual, and attentional abilities of the operator have a significant impact on the quality of their activities. The efficient operation of surveillance systems largely depends on the operators' intuition, expertise, and the appropriate work environment.

Value: The study contributes to a better understanding of the role of human factors in video surveillance systems and allows us to formulate guidelines and recommendations that can improve the efficiency of operator activities.

Keywords: Operator activity, Perception, Continuous attention, Video surveillance systems

Introduction

Despite the many cameras and the continuously increasing image resolution, if no personal/technical background processes the generated information and executes measures when events are recognised. In the control centres of surveillance systems, alongside the increasingly prominent role of artificial intelligence, the

English-language republication. The Hungarian version of this article was published in *Belügyi Szemle* 2024, issue 11. DOI link: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i11.pp2077-2096>

human factor is still a key player in operations. Operator activity provides a rich context for research on visual attention, search, observation, and perception, as it encompasses tasks that are dynamically changing and sometimes require simultaneous observation of multiple cameras. The operator needs information spanning multiple spatial and temporal scales for continuous monitoring. They analyse and track the spatial and temporal locations of individuals and vehicles and examine and identify their activities. Intelligent video surveillance systems are capable of improving situation awareness, however, despite the advancement of intelligent technologies, the role of human operators remains significant in perception and decision-making. Therefore, it is important to understand the cognitive processes involved in observation and perception.

Perception and Sustained Attention

The perceptual, cognitive, and attentional capacities of the operator have a significant impact on the quality of their activity. The difference between perception and sensation originates from the level of processing: during sensation, we react to simple stimuli, while perception essentially means consciously processing the information and stimuli (e.g., objects, events, sounds, etc.) acquired from the environment through the senses. Various factors influence the quality of perception, such as the characteristics of the perceiver: their past experiences related to the perceived stimuli, their needs, and motivations, as well as the perceiver's personality, values, and attitudes can also affect the perception process. In addition, the characteristics of the object of perception (such as events, objects, people) (e.g., size, movement, intensity, familiarity) can be important influencing factors, and the characteristics of the context should not be overlooked.

Human perception does not exactly reflect reality. Experiences, surroundings, as well as a person's beliefs and objectives, all impact the way the brain interprets information from the senses. Past experiences can distort our perception by 'priming' our sensory systems to perceive certain objects and events, and by priming them not to perceive other objects and events. Repeated perception of an event over a short period can lead to habituation, increasing the likelihood of missing subsequent occurrences of the event. Through experience, we develop preconceptions that are more pronounced in familiar situations, thus distorting the perception of reality. It is worth highlighting the concept of the so-called absolute threshold or sensory threshold about perception, which refers to the smallest stimulus that the sensory organ is capable of perceiving (Dúll, 2001). This varies from individual to individual and can depend on the individual's motivation and

physical condition. Our sensory organs become accustomed to stimuli over time, therefore, the quantity of stimuli needs to be increased for the stimulus to be perceived. This process is called adaptation, the habituation to stimuli (Dúll, 2001).

Perception and attention are closely interconnected. Before delving into this relationship in more detail, it is important to interpret the concept of attention from the perspective of operator work.

In its most general form, attention¹ is simply the general level of alertness or the ability to interact with the environment. Attention is a cognitive process that allows us to select relevant stimuli and focus on them. Sustained attention control (commonly known as concentration) is the ability to sustain selective attention on a task for an extended period while resisting internal and external distractions. Continuous attention control is important during the monitoring of images in surveillance systems. The nature of sustained attention control is also determined by genetic factors (Fan, Wu, Fossella & Posner, 2001), but factors such as childhood traumas, (Banz, Wu, Crowley, Potenza & Mayes, 2016) can negatively impact it during development, while factors like physical exercise and computer games can have a positive influence. (Diamond & Lee, 2011) Attentional control is a skill, therefore, it can be improved through various techniques (Debrecezeni, 2012). The search on the differences between genders in sustained attention regulation is incomplete. According to some research, gender has no bearing on sustained attention (Chan, 2001), while others argue that men have higher vigilance² (Blatter, Graw, Mirjam, Knoblauch, Wirz-Justice & Cajochen, 2006), and women exhibit increased inhibitory control³ (Yuan, He, Qinglin, Chen & Li, 2008). The level of vigilance varies in different phases of the sleep-wake cycle, in individuals undergoing sleep deprivation, or under the influence of sedatives. The level of alertness in a tired, drowsy person is noticeably worse compared to someone who is well-rested (Makeig, Jung & Sejnowski, 2000). The purpose of proactive systems is the early detection of illegal activities and preferably the prevention of their realization. The proactive use of surveillance systems without image analysis software places the heaviest burden on operators. In this case, proactive monitoring occurs in real-time, excluding any image analytics or other decision-support systems that could assist the surveillance personnel's work. In such situations, the task of

1 According to the clinical model of attention, there are five different types, namely focused, sustained, selective, alternating, and divided attention.

2 Vigilance is closely related to attention. The word attention is often used when defining vigilance. Vigilance can be understood as the degree of readiness to perceive essential stimuli for safety or the probability of perceiving them.

3 Behavioral control, self-regulation is a manifestation that allows individuals to control inappropriate behavior in certain contexts.

perception-decision-action falls on the operator. Continuous, real-time monitoring of cameras may require greater sustained attention and cognitive resources, as well as specific individual traits, such as a higher tolerance for uncertainty⁴ and monotony. In the process of building a video surveillance system, one crucial factor to take into account is the number of monitors that an operator will be able to watch at once. Tickner and Poulton examined the limits of the number of video images that could be effectively monitored simultaneously in 1972 (Tickner, Poulton, Copeman & Simmonds, 1972). The study made many interesting findings. During the supervision of 16 monitors, each displaying a single camera image, perception is more effective when there is less activity on each monitor image. The recommended duration of work is a maximum of one hour. Suspicious incidents were more likely to be missed if they occurred for a short time or in a small area of the image. Similarly, observation was disrupted if other activities (such as making phone calls) were carried out simultaneously.

Reducing the size of the images leads to a decrease in event detection. Operators who had previously engaged in such activities were more effective than those who had not. An operator can effectively monitor⁵ the images of up to 16 cameras continuously, but in cases where there is high activity in the images, the number of monitors to be supervised was maximized at nine⁶. In the case of monitoring a large number of cameras, it is common practice for operators to select a few familiar camera images to monitor through a work monitor, thereby paying less attention to the camera images on the other monitors (Stainer, Scott-Brown & Tatler, 2013).

The decision on which camera to focus on is typically based on the operators' expectations, i.e., where incidents are expected to occur. Although it is easier to predict the occurrence of certain types of incidents than others (for example, a fight is more likely to occur outside a nightclub on the weekend than during the week, unlike a theft at a bus station, which can happen at any time), there is a margin of error in selecting the cameras to focus on and the monitoring and search strategies employed. The number of cameras observed simultaneously likely influences the visual scanning patterns and the search strategies used within the cameras. The operator's ability to monitor multiple cameras at once is not solely dependent on the number of cameras. For example, the information load

4 Uncertainty can arise regarding when, where, and what potentially important event will occur. This likely influences the search strategy as well.

5 It can vary depending on the context, and operator competence can also influence it.

6 The number of cameras per operator varies depending on the application area. For example, fewer cameras are assigned to an operator in areas where theft prevention and detection are considered crucial, and where incidents occur quickly and are difficult to detect.

and the importance of information for the task influence the operator's capacity for simultaneous monitoring (Stainer, Scott-Brown & Tatler, 2017). Perception is easier in stationary images and in situations where behaviour is normal and predictable. (URL1). If the images change rapidly and unpredictably, even if there is no incident, monitoring likely requires more attentional resources (Tickner, Poulton, Copeman & Simmonds, 1972). An example of this could be a continuously scanning dome camera. Some significant events are identified based more on the semantic context or understanding of their meaning rather than visual characteristics, requiring contextual knowledge and interpretation for perception.

In the field of cognitive psychology, numerous scientific works explore the interaction between attention and perception (Meyer & Kornblum, 1993) (Posner & Marin, 2016) (Pashler, 1999) (Richards, 1998). Without the basic perception of an object, it seems impossible to pay attention to it (Treisman & Geffen, 1967). When people are engaged in tasks that require focused attention (such as focusing on specific details on the screen), they often do not notice other unexpectedly appearing information on the display. In the 1970s, Ulric Neisser and associates conducted the first empirical investigation of this phenomenon (Neisser & Becklen, 1975). Through the study by Mack and her colleague, Rock (Mack & Rock, 1998) the term 'inattention blindness' entered discussions related to attention. In addition to inattention blindness, there is also the phenomenon of change blindness, which refers to the lack of detection of unnoticed changes (Csépe, Győri & Ragó, 2007), i.e., the inability to perceive minor changes occurring within the visual field. This occurs when an individual fails to notice a change in something they are actively observing.

Operators are greatly exposed to both inattention blindness and change blindness. It is important to mention that inattention blindness is not dependent on how much visual information a person can attend to or maintain, and it cannot be predicted by an individual's visual working memory capacity, (Hannon & Richards, 2010) functional visual field, or ability to track multiple objects (Memmert, Simons & Grimme, 2009). In specific event searches, inattention blindness is more likely to occur when the observer's cognitive attention is focused on finding a specific type of activity, thus excluding other significant events.

Due to the limited capacity of our attention, in cases of overload, we may encounter various errors in visual awareness. With rapidly occurring consecutive stimuli, we may skip events, leading to what is known as an attentional blink⁷

7 Attentional blink is a phenomenon that reflects the temporal limits of the ability to capture visual attention. It occurs when people have to process two visual stimuli quickly in succession (within 200-500 ms). The processing of the first stimulus blocks the reception of the second stimulus.

(Johnson, 2014). Inadequately determined monitor count is one factor that might lead to overload. If there is activity on every monitor, this can quickly overwhelm the operator's attentional capacity. To avoid this, operators need to achieve heightened attentional focus while operating attentional filtering processes. However, this filtering process often relies on social stereotypes to determine who the target individuals are, which carries the risk that the operator may not notice abnormal actions carried out by non-stereotypical perpetrators. (Norris, 2002).

Intuition

The efficiency of operating surveillance cameras depends largely on the methods employed by the operators. In conversations with operators of public surveillance systems aimed at gathering information on factors that could lead to more effective recognition of criminal activities or abnormal behaviour, intuition was often mentioned as a factor.

Intuition is a process that enables us to directly perceive something without analytical reasoning, bridging the gap between our conscious and unconscious mind, as well as between instinct and reason. Intuition is a form of knowledge that appears in consciousness without apparent deliberation. It is not magical; rather, it is a capacity in which the unconscious mind quickly sorts through prior experiences and body of knowledge to produce hunches. Intuition, often referred to as 'gut feelings,' generally emerges holistically and quickly without awareness of the underlying mental processing of information. The ability to recognize deviant behaviours often relies significantly on expertise and sometimes on intuition.

One defining characteristic of expertise is that individuals proficient in operating surveillance systems possess more elaborate knowledge structures than beginners and are capable of handling tasks at a metacognitive level. One advantage of intuitive decision-making by more experienced individuals in system operation is their ability to make better decisions in stressful situations. In such situations, people tend to refrain from applying more thoughtful cognitive strategies and instead rely on their experiences. 'Our intuition may also be more reliable in complex situations when time is limited: In those situations, our conscious processing skills -located in our working memory- simply may not be capable of handling the complexity or the number of factors that need to be quickly weighed' (Zimbardo, Johnson & McCann, 2012). Experience and information gathered during learning and training can help develop intuition, as more information is available in our unconscious mind. The more experience we gain, the better we can intuitively react to certain situations.

Unfortunately, in Hungary, there is no system of requirements or tailored training for operators. In contrast, operators in the United Kingdom, for instance, are required to complete standards-based training and are only permitted to operate with a licence granted by the Security Industry Authority (SIA), a body officially established by the UK Home Office (Tóth, 2023).

Expertise skill

Each event representing the formation of actions involves one or more relevant objects that interact with each other. In the case of wide-angle camera images and significant crowds, controlling existing multiple activities and detecting behaviour that deviates from the norm in this context is a complex task. In proactive surveillance, the expected goal is for operators to recognize deviant behaviour and intentions of misconduct/criminal activity. Whether an action is deviant or not depends on how society and the law define the particular behaviour. Deviance is not an internal (biological or psychological) attribute of individuals or the actions themselves but a product of social processes⁸. The norms themselves or the social contexts that declare which actions are deviant or not are determined by variable social, political, legal, and cultural processes and are continuously redefined. Every society exercises social control, regulating and enforcing norms. Social control can be broadly defined as organized action ‘aimed at changing people’s behaviour’ (Innes, 2003). The fundamental purpose of social control is to maintain social order, the arrangement of practices and behaviours on which members of society base their everyday lives. Accordingly, operators need to perceive and recognize deviations in behaviour that indicate pre-criminal conduct. Essentially, we can classify behaviour that deviates from the norm into two different groups. One is when the behaviour itself is abnormal or conspicuous. Types of criminal intent, such as terrorism, theft, pickpocketing, begging, or aggression, can be associated with different forms of behaviour and situational characteristics, making them relatively easy to recognize. The other is when behaviour deviates from the expected behaviour in a given situation. What may be normal in one situation may be deviant in another. Deviant behaviour is behaviour that violates the norms prevailing in a particular time and place.

⁸ Social processes refer to interactions and relationships between individuals and groups, which impact society. Social interaction characterizes the social process, in which individuals and groups act and react in social situations.

For operators to work effectively, they need to be familiar with specific forms of behaviour associated with criminal activities, but they also need to know what is considered normal behaviour in different settings. If operators know both deviant and normal behaviour, they can more effectively recognize subtle differences in behaviour. There can be an overlap between normal and deviant behaviour. For example, wandering in a parking lot could indicate a car thief, but it could also be someone who forgot where they parked their car. Wandering itself is not deviant behaviour, but with careful observation and consideration of circumstances, it can be classified as such in a specific context.

Another important factor for efficiency is how operators select from the wide range of available camera images the one they will observe more closely. One possible answer is that this selection is based on reacting to unfolding events in individual images. Another is when proactive observation dominates. In this case, the selection criteria are likely strategic, based on prior knowledge and expectations. Operators are aware of the events expected to occur at different locations at various times, and based on this, surveillance focuses on camera images monitoring these locations. The question is how these spatial and temporal expectations develop in the individuals performing surveillance. One answer is through experiential learning, shaped by practice. Another is through learning or through time spent in similar positions, which develops these abilities.

Communication

Communication plays a significant role in various aspects of operator work. Firstly, we draw attention to the importance of nonverbal communication. Depending on their complexity, human activities can be divided into four different levels: gestures, actions, interactions, and group activities. Gestures are elementary movements of a part of the body that describe a person's movements based on the elementary components of their body. Each movement of the body, such as raising a hand, represents an intention or thought and is a good example of the concept of gesture. Action refers to a movement created by a person, consisting of two or more temporally organized gestures, such as running or hitting. Interactions involve two or more people and/or objects and include behaviours such as hugging between two people or interaction between a person and an object when someone picks up an object. Group activities consist of activities involving multiple people and/or objects, such as a group meeting, or group violence in public spaces, such as a fight between two groups. The aim of this study is not to analyse the complex nonverbal channels in detail but to

emphasize that knowledge of nonverbal communication channels is essential for operators in their work.

Communication and interaction between operators and responding personnel are essential for the successful operation of a surveillance control centre. Developing basic procedures to avoid conflicts, defining roles and responsibilities, and creating an environment where people feel they are working together towards a common goal are necessary. The quality of communication between operators and responding personnel also influences the likelihood of successfully apprehending perpetrators. The operator's ability to convey information about the perpetrator, the event, relevant reference points for orientation, and the environment is crucial for success. Experience and street interventions can help operators convey understandable and necessary information to their colleagues. The task and responsibility of the operator is not only to respond decisively and promptly to incriminating events but also to assist and protect the responding personnel. This primarily involves providing accurate information about the surroundings, which can affect how patrol colleagues should react or what types of activities would be most appropriate for the circumstances. Adequate communication can help maintain the reputation of patrol colleagues on the scene in situations where assistance is needed to make the optimal decision, and it can also help prevent reckless actions such as corruption, physical abuse, etc., with central control.

External factors influencing the manifestation of human factors

Creating a proper ergonomic work environment is essential for the effective performance of human factors. The environment of video surveillance system operators is directly related to their work performance and plays an important role in sustaining prolonged attention. Various factors in the work environment, such as temperature, noise, and lighting, have a significant impact on people's attitudes, behaviours, and overall well-being. A well-designed surveillance room accommodates the operators' physical needs while allowing them to make critical decisions in a fraction of a second. Conducting an ergonomic risk assessment is important for creating the appropriate work environment and complying with regulatory requirements. During planning, design, and operation, it is advisable to consider the series of standards titled 'Ergonomic design of control centers' ISO 11064 and decree 50/1999. (XI. 3.) EüM on the minimum health and safety requirements for work at display screens⁹.

9 50/1999. (XI. 3.) EüM decree on the minimum health and safety requirements for work at display screens.

Temperature and humidity

Factors including clothing worn, activity level, air velocity, and temperature and humidity all affect human thermal comfort. Uncomfortable levels of heat and cold reduce comfort can negatively impact performance in tasks requiring significant mental processing, while cold generally reduces tactile sensitivity. The highest efficiency is achieved at a temperature around 22°C, whereas at a temperature of 30°C, for example, performance is only 91.1%, resulting in a decrease of 8.9% (Seppänen, Fisk & Lei-Gomez, 2006). Increased humidity generally increases the perceived temperature level. For seated activities in winter conditions, the recommended temperature should be between 20°C and 24°C, and the temperature difference between the head and ankles (at heights of 0.1 m and 1.1 m) should not exceed 3°C. In the summer, the recommended temperature range is between 23°C and 26°C, with the temperature difference between the head and ankles remaining at 3°C. The recommended humidity level is between 30% and 70%.¹⁰ It is important to consider that the IT units and monitors placed in observation rooms generate heat themselves, making it almost unavoidable to use air conditioning in warmer summer periods. It is crucial to ensure not only air cooling but also the supply of fresh, oxygen-rich, clean air. The speed of air movement should not exceed 0.15 m/s. Excessive air velocity can cause joint problems, muscle pain, as well as eye irritation, and itching. In my survey in Hungary, 5% of observation rooms did not have air conditioning units.

Illumination

Proper illumination is crucial for the visual work carried out in a video surveillance centre, as a significant portion of activities related to data processing are done by the human visual system. Various lighting factors (such as intensity and colour temperature) directly influence individuals' visual and cognitive performance (Hawes, Brunyé, Mahoney, Sullivan & Aall, 2012). Windows and the natural light they provide improve the mood and help combat fatigue. The disadvantage of windows is the difficulty in regulating incoming natural light, so attention should be paid to blinds, shades, room layout, and the arrangement of workstations and equipment during design and implementation. The layout of monitors should be designed in a way that prevents sunlight from causing glare

10 The values for temperature and humidity are recommended by the MSZ EN ISO 11064-6:2006 standard, which is based on the requirements of the MSZ EN ISO 7730:2006 standard.

on the screen. Natural lighting is not distracting when monitors are placed in less illuminated parts of the room. Similarly, artificial lighting should be adjustable. The lighting should not be too strong to ensure that images on the screen have sufficient contrast, and reflections on the walls, doors, furniture, and documents in the room should be minimized. Avoid large differences in light levels, as the eyes need to adapt to changing light conditions, and excessive adaptation can cause glare. The difference in ambient lighting values directly between the screen and its immediate surroundings (keyboard, desk) should not exceed a ratio of 1:3, while the ratio between the measured value at the screen and the ambient lighting in the more distant environment (room) should not exceed 1:10 (Quintana, Lizarazo, Bernal, Cordoba, Arias, Cotrino & Montoya, 2012). The appropriate local illuminance can be achieved with adjustable desk lamps. The standard MSZ EN ISO 11064-6:2006 recommends a maximum ambient illuminance value of 500 lux for video surveillance rooms equipped with monitors.

Noise

The impact of noise on performance depends on the extent to which sounds need to be heard to perform a particular task. Generally, higher noise levels can result in lower levels of alertness, reducing efficiency. Not all noise can be considered harmful. Communication related to work can help with collective work and ensure proper information flow. Noise is a subjective concept - some find silence more disturbing than noise, and what one person considers noise, another may not. Maintaining a lower level of background noise is important for understanding conversations with colleagues or through communication devices. IT equipment should preferably be kept in a separate room or in a rack cabinet made just for that purpose in order to minimise the background noise it produces. Noise can also be reduced by selecting appropriate wall and floor coverings, as well as curtain materials.

Vibration

Short-term vibration exposure is not significant for human health, but long-term exposure can be harmful and affect performance. High-intensity and frequent vibrations can cause fatigue, muscle cramps, joint pain, and sensitivity, which can reduce work efficiency. Generally, in the case of a video surveillance center, we do not need to consider this factor. However, in certain cases, such as construction near the central room temporarily or surface or underground mass transit vehicles, this type of issue may arise persistently.

Workstation layout

During design and operation, it is advisable to consider the standard ‘Ergonomic design of control centers’ MSZ EN ISO 11064-4:2014 and decree 50/1999. (XI. 3.) EüM on the minimum health and safety requirements for work at display screens. Careful design of workstations can protect employees from musculoskeletal disorders (such as back or limb injuries, and pain) while optimizing efficiency. Ergonomic design is essential for this specialized environment. Operators should sit in a way that their hands, wrists, and forearms are straight, aligned, and parallel to the floor. The horizontal plane of the head nod should be level, looking forward without turning left or right, and in line with the torso. Cheaper office chairs are less suitable for areas where long periods of sitting work are required. Unlike typical office chairs, operator chairs in a central monitoring room are in use 24/7, and there is less opportunity for breaks in this role. People of different heights, weights, and body types can use them. Therefore, the expectations for 24-hour workstation chairs are higher than for average work chairs. They should be durable, well-padded, and offer a variety of adjustment options. The ergonomic chair provides high-level support for the back, allowing for adjustment of seat height and tilt angle for any body type. The headrest can help alleviate neck strain when looking at the screen. Proper placement of various controls, keyboard, and mouse configurations is also an important ergonomic factor. If operators reach for the control device in a poor posture or do not consider the parallel requirements for elbows and wrists, their so-called ‘natural position’ is lost. Handling input devices in this way can lead to fatigue and, after prolonged exposure, strains, or injuries. Monitors and other display devices should be positioned directly in front of the user. Prolonged viewing of the screen should not require excessive strain on the neck muscles. Ergonomic design requires that individuals do not have to turn their necks left, right, up, or down to view the screen. This principle applies to both single and multiple display setups. The design should also consider the optimal viewing distance for monitors. The distance is influenced by many factors, such as the size of the monitor, resolution, and the individual’s vergence¹¹ value, which has a greater impact on eye strain than the resting point of accommodation¹². The resting point of convergence changes with the viewing angle. The smaller the viewing angle, the closer the resting point of convergence moves (Ankrum,

11 The closer an object is, the more the extraocular muscles converge the eyes towards the nose. The eyes also have a resting point, which varies individually but is around an average of about 1 meter.

12 The adaptation of the eye to distance.

1996). Distance is a critical factor that affects perceptual performance and fatigue resulting from prolonged viewing. There are not many studies available on monitor viewing distances, and the results obtained are not consistent. In his 1959 publication, Enoch suggested that the best viewing distance should be 6.25 times the width of the screen. (Enoch, 1959). A study released in 1963 by the University Facilities Research Center at the University of Wisconsin suggested that this value should be a minimum of 5 times and a maximum of 14 times. (URL2). Wadsworth, in the 'Architectural Record' journal, fixed these two values for the movie screen at 2 times and 6 times the width of the image (Wadsworth, 1968). According to McVey, the distance depends on the display resolution, and for normal resolution, the minimum viewing distance is 4 times the width of the screen, which can be reduced to 2 times for high resolution. (McVey, 1970). In a study conducted by Ardito and colleagues, they determined the viewing distance for HD resolution to be three times the width of the image and 5.2 times the height (Ardito, Gunetti & Visca, 1996). Narita and his colleagues defined the recommended viewing distance for HD resolution as 2 times the height and 3 times the height (Narita, Kanazawa & Okano, 2001). Sakamoto and four colleagues with women in their fifties found that viewing fatigue was lowest when the viewing distance was between 3 and 4 times the height of the screen (Sakamoto, Aoyama, Asahara, Yamashita & Okada, 2008).

In general, research in recent years has mostly been based on Full HD resolution, and most studies have fixed the viewing distance at 3 times the height of the screen. For 4K resolution, this is approximately half, meaning 1.5 times the height of the display. However, it is advisable to further research this area taking into account the display pixel density, pixel arrangement, and the accommodation and vergence of the eyes. In addition to distance, the placement of monitors is also an important consideration. It is important to note that every 5-degree difference in angle from the screen's centerline can result in up to a 10% loss in visibility. This means that if we sit 45 degrees to the side of the monitor, we can lose 50% or more of the image recognizability and visibility. Similarly, attention should be paid to not placing the screen too high or too low relative to the eye's horizontal line. In the long run, both placements strain the neck muscles (Pheasant, 2003) (Tóth, 2005).

When it comes to monitors, it is preferable to aim for the procurement of industrial-grade display units. Although consumer-grade TVs are more cost-effective to purchase, their warranty typically applies to home use. Industrial monitors come with warranties that extend over several years even with continuous 24/7 usage. Industrial displays have higher brightness levels compared to consumer-grade TVs. While the brightness of TVs intended for consumer

and home use is typically around 250 nits¹³, industrial monitors range from 350 to 450 nits. The glass surface of consumer TVs is usually glossy, suitable for home use where there are not much light and potential reflection points. Industrial models feature various types of matte and anti-glare coatings to ensure the best readability and visibility. Industrial-grade displays often have a more robust housing compared to household televisions that prioritize aesthetic appearance. This robustness contributes to durability and is crucial for monitor wall installations, offering tighter alignment options.

Camera Placement Maps

Camera placement maps are missing in many places, but they are an important tool for efficient operation, allowing the operators of video surveillance systems to effectively utilize the cameras. The camera map should depict what the operator understands about the real environment. Maps can be paper-based 2D or computer monitor-viewable 2D or 3D versions. The latter better supports the operator in determining the characteristics of terrain objects and other environmental features.

Alerts/Warnings

In a video centre, you may encounter acoustic and visual signals. When designing them, it is advisable to consider the standard ‘Management of alarms for the process industries’ EN 62682:2015. Audible alerts should be selected at a frequency that is well perceivable amidst background noise without using a volume that could damage hearing. Visual warnings should stand out optically from the background using colour, contrast, or flashing. The use of sound for conveying warning messages can be particularly advantageous in more complex visual environments or when special emphasis needs to be placed on a danger, as sounds generally result in faster reaction times than visual warnings (Wogalter, Conzola & Smith-Jackson, 2002). Audible alerts are generally paired with visual warnings, directing attention to the source of the problem. Audible warnings are advisable for signalling less frequent and more severe dangers. This helps prevent operators from becoming accustomed to frequent alerts and ensures that these signals do not exert psychological pressure.

13 A “nit” is a measurement of the brightness of light. One nit is equal to one candela (one candlepower) per square meter (1cd/m²). It is used to describe the brightness of light sources such as TVs, smartphones, computer monitors, and other displays.

Summary of thoughts

The work of operators involves complex activities that require both material and personal conditions to be met. In our study, we have reviewed the competencies that an operator needs to possess and emphasized the importance of the material infrastructure. We have examined why perception, detection, and attention are crucial in operator work and discussed the challenges in this area. It can be said that an operator must have the appropriate physical condition (well-functioning senses) and be able to receive, encode, and process messages through nonverbal and verbal communication channels. In addition to legal knowledge, societal awareness, and familiarity with characteristics of deviant behaviours may also be expected. We believe that operators belong to a profession that is often overlooked, as they are individuals who work in the background, unseen by society, yet their professional knowledge significantly contributes to maintaining social order.

References

- Ankrum, D. R. (1996). Viewing distance at computer workstations. *Workplace Ergonomics*, 2(5), 10–12.
- Ardito, M., Gunetti, M. & Visca, M. (1996). Influence of display parameters on perceived HDTV quality. *IEEE Transactions on Consumer Electronics*, 42(1), 145–155. <https://doi.org/10.1109/30.485473>
- Banz, B. C., Wu, J., Crowley, M. J., Potenza, M. N. & Mayes, L. C. (2016). Gender-related Differences in Inhibitory Control and Sustained Attention among Adolescents with Prenatal Cocaine Exposure. *The Yale journal of biology and medicine*, 89(2), 143–151.
- Blatter, K., Graw, P., Mirjam, M., Knoblauch, V., Wirz-Justice, A. & Cajochen, C. (2006). Gender and age differences in psychomotor vigilance performance under differential sleep pressure conditions. *Behavioural Brain Research*, 168(2), 312–317. <https://doi.org/10.1016/j.bbr.2005.11.018>
- Chan, R. C. (2001). A further study on the sustained attention response to task (SART): the effect of age, gender and education. *Brain Injury*, 15(9), 819–829. <https://doi.org/10.1080/02699050110034325>
- Csépe, V., Györi, M. & Ragó, A. (2007). *Általános pszichológia 1–3* [General Psychology 1-3]. Osiris.
- Debreczeni, G. D. (2012). Videojátékok képességfejlesztő hatása (3.) [The cognitive benefits of playing video games]. *Tanító* 50(1), 25–26.

- Diamond, A. & Lee, K. (2011). Interventions Shown to Aid Executive Function Development in Children 4 to 12 Years Old. *Science*, 333(6045), 959–964. <https://doi.org/10.1126/science.1204529>
- Dúll, A. (2001). Az érzékelés és az észlelés [Perception and Sensation]. In Oláh, A. & Bugán, A. (Eds.), *Fejezetek a pszichológia alapterületeiből* [Chapters from the basics of psychology] (2. ed., pp. 37–65). ELTE Eötvös Kiadó.
- Enoch, J. M. (1959). Effect of the Size of a Complex Display upon Visual Search. *Journal of the Optical Society of America*, 49(3), 280–286. <https://doi.org/10.1364/JOSA.49.000280>
- Fan, J., Wu, Y., Fossella, J. A. & Posner, M. I. (2001). Assessing the heritability of attentional networks. *BMC Neuroscience*, 2(14). <https://doi.org/10.1186/1471-2202-2-14>
- Hannon, E. M. & Richards, A. (2010). Is inattentive blindness related to individual differences in visual working memory capacity or executive control functioning? *Perception*, 39(3), 309–319. <https://doi.org/10.1068/p6379>
- Hawes, B. K., Brunyé, T. T., Mahoney, C. R., Sullivan, J. M. & Aall, C. D. (2012). Effects of four workplace lighting technologies on perception, cognition and affective state. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 42(1), 122–128. <https://doi.org/10.1016/j.ergon.2011.09.004>
- Innes, M. (2003). *Understanding Social Control: Deviance, crime and social order*. Open University Press.
- Johnson, J. (2014). *Designing with the Mind in Mind*. Elsevier.
- Mack, A. & Rock, I. (1998). *Inattentive blindness*. MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/3707.001.0001>
- Makeig, S., Jung, T.-P. & Sejnowski, T. J. (2000). Awareness during drowsiness: Dynamics and electrophysiological correlates. *Canadian Journal of Experimental Psychology*, 54(4), 266–273. <https://doi.org/10.1037/h0087346>
- McVey, G. F. (1970). Television: Some Viewer-Display Considerations. *AV Communication Review*, 18(3), 277–290. <https://doi.org/10.1007/BF02768500>
- Memmert, D., Simons, D. J. & Grimme, T. (2009). The relationship between visual attention and expertise in sports. *Psychology of Sport and Exercise*, 10(1), 146–151. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2008.06.002>
- Meyer, D. E. & Kornblum, S. (Eds.). (1993). *Attention and Performance XIV*. MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/1477.001.0001>
- Narita, N., Kanazawa, M. & Okano, F. (2001). Optimum Screen Size and Viewing Distance for Viewing Ultra High-Definition and Wide-Screen Images. *Journal of The Institute of Image Information and Television Engineers*, 55(5), 773–780. <https://doi.org/10.3169/itej.55.773>
- Neisser, U. & Becklen, R. (1975). Selective looking: Attending to visually specified events. *Cognitive Psychology*, 7(4), 480–494. [https://doi.org/10.1016/0010-0285\(75\)90019-5](https://doi.org/10.1016/0010-0285(75)90019-5)
- Norris, C. (2002). From personal to digital: CCTV, the panopticon, and the technological mediation of suspicion and social control. In Lyon, D. (Ed.), *Surveillance as Social Sorting* (pp. 249–281). Routledge.

- Pashler, H. (1999). *The Psychology of Attention*. MIT Press.
- Pheasant, S. (2003). *Bodyspace: Anthropometry, Ergonomics and the Design of the Work* (2 ed.). Taylor & Francis. <https://doi.org/10.1201/9781482272420>
- Posner, M. I. & Marin, O. S. (Eds.). (2016). *Attention and Performance*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315630236>
- Quintana, L., Lizarazo, C., Bernal, O., Cordoba, J., Arias, C., Cotrino, C. & Montoya, O. (2012). Control centers design for ergonomics and safety. *Work*, 41(1), 3164–3174. <https://doi.org/10.3233/WOR-2012-0578-3164>
- Richards, J. E. (Ed.). (1998). *Cognitive Neuroscience of Attention*. Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781410603906>
- Sakamoto, K., Aoyama, S., Asahara, S., Yamashita, K. & Okada, A. (2008). Relationship between Viewing Distance and Visual Fatigue in Relation to Feeling of Involvement. In Shin, C. I. (Ed.), *Lecture Notes in Computer Science* (Vol. 5068, pp. 232–239). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-540-70585-7_26
- Seppänen, O., Fisk, W. J. & Lei-Gomez, Q. (2006). Effect of temperature on task performance in office environment. *5th International Conference on Cold Climate Heating*.
- Stainer, M. J., Scott-Brown, K. C. & Tatler, B. W. (2013). Looking for trouble: a description of oculomotor search strategies during live CCTV operation. *Frontiers in Human Neuroscience*, 7(615). <https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00615>
- Stainer, M. J., Scott-Brown, K. S. & Tatler, B. W. (2017). On the Factors Causing Processing Difficulty of Multiple-Scene Displays. *i-Perception*, 8(2). <https://doi.org/10.1177/2041669516689572>
- Tickner, A. H., Poulton, E. C., Copeman, A. K. & Simmonds, D. C. (1972). Monitoring 16 Television Screens Showing Little Movement. *Ergonomics*, 15(3), 279–291. <https://doi.org/10.1080/00140137208924430>
- Tóth, A. (2023). Establishing the Evaluation Criteria System for Private Security Companies in Hungary. *Magyar Rendészet*, 23(1), 173–189. <https://doi.org/10.32577/mr.2023.1.11>
- Tóth, L. (2005). *CCTV magyarul* [CCTV in Hungarian]. BM Nyomda.
- Treisman, A. & Geffen, G. (1967). Selective Attention: Perception or Response? *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 19(1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/14640746708400062>
- Wadsworth, R. H. (1968). The practical considerations in designing audio-visual facilities. *Architectural record*, 144, 149–160.
- Wogalter, M. S., Conzola, V. C. & Smith-Jackson, T. L. (2002). Research-based guidelines for warning design and evaluation. *Applied Ergonomics*, 33(3), 219–230. [https://doi.org/10.1016/s0003-6870\(02\)00009-1](https://doi.org/10.1016/s0003-6870(02)00009-1)
- Yuan, J., He, Y., Qinglin, Z., Chen, A. & Li, H. (2008). Gender differences in behavioral inhibitory control: ERP evidence from a two-choice oddball task. *Psychophysiology*, 45(6), 986–993. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8986.2008.00693.x>
- Zimbardo, P., Johnson, R. L. & McCann, V. (2012). *Psychology: Core Concepts* (7 ed.). Pearson.

Online links in the article

URL1: *How many monitors should a CCTV operator view?* <http://www.securitysa.com/article.aspx?pkarticleid=3313>

URL2: *Space for Audio-visual Large Group Instruction.* <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED017120.pdf>

Laws and Regulations

50/1999. (XI. 3.) EüM Decree on the minimum health and safety requirements for work at display screens

Reference of the article according to APA regulation

Hegedűs, J. & Tóth, L. (2024). Key Factors of Efficient Operator Activities. *Belügyi Szemle*, 72(11), 2121–2138. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i11.pp2121-2138>

Statements

Conflict of interest

The authors have declared no conflict of interest.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Ethics

No dataset is associated with this article.

Open access

This article is an Open Access publication published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>), in the sense that it may be freely used, shared and republished in any medium, provided that the original author and the place of publication, as well as a link to the CC License, are credited.

Corresponding author

The corresponding author of this article is Levente Tóth, who can be contacted at toth.levente@uni-nke.hu.

Government crisis communication tools in the light of the extreme drought of 2022

Ágnes Kovács

program coordinator
Ludovika University of Public Service,
Department of Water and Environmental Policy
kovacs.agnes@uni-nke.hu

Edina Kriskó

PhD, associate professor
Ludovika University of Public Service,
Department of Social Communication
krisko.edina@uni-nke.hu

Tamás Pálvölgyi

PhD, associate professor and head of department
Ludovika University of Public Service,
Department of Water and Environmental Policy
palvolgyi.tamas@uni-nke.hu

László Balatonyi

PhD, senior lecturer
Ludovika University of Public Service,
Department of Water and Environmental Security
balatonyi.laszlo@uni-nke.hu

'Every disaster is a crisis, but not every crisis is a disaster.'
(Dubai, 2008)

Abstract

Aim: The purpose of this study is to investigate the communication of the drought (water crisis) of 2022. As water is a vital element, the alpha and omega of survival, the authors should expect the emergence of existential anxieties during related crises that may result in messages being ignored. This makes the communication of the responsible public authority even more difficult. The authors' aim to make forward-looking recommendations for water professionals in the face of future water crises.

Methodology: In order to help develop more effective crisis communication the authors analysed the National Directorate General for Water Management's communications before, during and after the crisis (using the method of media monitoring and analysis) and carried out the evaluation based on their own criteria, which were compiled on the basis of the literature. They conclude their summary findings by making recommendations.

The manuscript was submitted in English. Received: 19 March 2024. Revised: 24 April 2024. Accepted: 7 June 2024.

Findings: In their opinion, although the communication of the OVF has been characterised by a rapid and accurate flow of information, the role of social responsibility should be strengthened in the future. The proportion of textual and visual content and the choice of publication channels should be reconsidered.

Value: Due to the acceleration of the hydrological cycle, it is likely that in the future humanity will have to prepare for more intense periods of extreme water scarcity. According to satellite gravimetric measurements, the water security of the Carpathian Basin is changing in a negative direction. The authors' results underline that the emerging climate crisis opens up new dimensions in governmental/authority crisis communication, both in terms of preparedness and response.

Keywords: water crisis, crisis communication, crisis stages, public sector

Extract

The January-July period of 2022 was the driest in 120 years. The onset of water scarcity was predicted by water experts on the basis of measured data, but the extent of the scarcity exceeded expectations. A water crisis developed.

Water is essential, the alpha and omega of survival. When access to water is challenged, it creates a sense of threat. Communicating water crises is particularly challenging because it can cause existential anxiety, triggering an elemental defence response in recipients, which can sometimes result in the message being ignored.

Communicating about water and water scarcity as a government agency is even more difficult, as messages must be delivered to citizens by conquering and overcoming these anxieties in order to successfully manage the crisis. In 2022, the National Directorate General for Water Management (OVF), and later the National Technical Management Team (OMIT), which was set up during the active phase of the crisis, as the national level information provider for water scarcity management, faced a new crisis communication challenge that could lead to a serious loss of image.

This work examines and analyses the elements of the communication strategy used by the OVF before, during and after the crisis, with the intention of complementing forward-looking research on crisis communication in the public sector. Water management also has a major impact on agricultural land use, in fact they live in symbiosis with each other. Tensions may arise along the natural friction points between them during a water crisis of this magnitude, the extent of which will depend on effective government risk and crisis communication, and the significance of the studies in this article therefore correlates with

key issues for the future. The proven fact of an accelerated hydrological cycle in the context of a growing climate crisis means that the extreme drought that has been recurring every 50 years is likely to become more frequent. Satellite gravimetric measurements indicate a slow drying of our region, so that the water security of the Carpathian Basin could easily turn negative.

In the light of our study, it can be said that there was no loss of image in the water crisis for the organisation that carried out the communication, but the crisis event we studied highlights that the emerging climate crisis should open up new dimensions of both preparedness and response, not only in the field of water management, but also in the organisation and practice of government communication.

Introduction

There is now slow evidence that rapidly increasing anthropogenic forcing since the Industrial Revolution is upsetting the hydrological cycle and global climate patterns. These trends are, of course, leading to changes in the Carpathian Basin (Jánosi, Bíró, Lakatos, Gallas & Szöllösi-Nagy, 2023). Due to changing climatic factors, the hydrological cycle is accelerating and becoming markedly more rapid, which poses new challenges from a crisis communication perspective, as it may result in alternating flash floods and more extended periods of drought.

In meteorological terms, the extreme drought of 2022 is due to global causes. Since 1901, the period from January to July has been the driest on record, with extreme heat waves and very high evaporation rates in several summer months. Based on measured groundwater table data and hydro-meteorological forecasts, the Minister of Interior declared a period of permanent water scarcity for the whole country from March 21, 2022, until October 2022. By mid-August, the whole country was in the grip of an extreme drought, with the situation being most dramatic in the central and southern parts of the Great Plain.

During the active phase of the crisis, 11 water management authorities were on alert to ensure optimal water distribution. For the first time in its history, the OVF (Országos Vízügyi Főigazgatóság, National Directorate General for Water Management) introduced multi-stage water management measures in the Tisza-Körös Valley Cooperative Water Management System. As a result, the water demand in the Tisza Valley could be met without restrictions even at the peak of the crisis, no shortage of water supplies at the primary plants occurred, and the drinking water supply of the city of Szolnok was avoided from falling victim to the crisis.

During this period, the OVF had to provide appropriate crisis responses to very novel questions. Rather than successfully communicating floods as other

types of water crises, drought required a much more complex outward-facing strategy. First and foremost, stakeholders facing a situation of persistent water scarcity had to be convinced that the system put in place would benefit them and mitigate the effects of the crisis. The strategy proved successful; the vast majority of farmers cooperated in the implementation of the irrigation scheme, and even exceptional water needs that were received out of order were met, except for one or two exceptional cases (VzTT 2022), so the application of the irrigation scheme can be seen as a priority crisis strategy of the OVF.

Literature review

Crisis communication

Crisis communication can be described as an exploration of the overall communication management of a crisis. It is, therefore, essential to define the concept of crisis itself as a first step. Even if the word's connotation suggests otherwise, the outcome can be negative and positive. The unpredictability of the outcome is significant for communication (Fekete & Sándor, 1997).

In the case of crisis communication, the exchange of information between the parties involved is subject to severe time pressure since its effectiveness lies to a large extent in the extent to which the so-called critical field between the so-called secondary reality perceived by the public and the primary reality known by the organisation from the beginning of the crisis event can be minimised (Fenyvesi, 2005). The effort to narrow the potential information gap prevents amplifying the communication noise prevalent in crises.

In many respects, the essential elements of crisis communication and the factors of classical communication are the same. However, one of the most important differences is that the attributes of the crisis strongly determine the purpose of the communication. The sender of the communication has to avert a sudden threat. Their messages must reduce the sense of danger in the recipients of an undesirable event, the outcome of which is unpredictable.

When designing the strategy, the primary communication questions are: Who?; What?; For whom?; Through which channel?; What impact is it communicating? (Lasswell's paradigm);¹ Questions (Lasswell & Bryson, 1948).

1 Harold Dwight Lasswell created a famous basic model of mass communication. Lasswell was most interested in the impact on the recipient in his research, in line with the direction that gave rise to the recent crisis communication theories. Furthermore, although the questions are straightforward, they have underlying content since Lasswell asked his questions from the perspective of a political scientist and communication theorist and in a broader social context.

Crisis communication in the public sector

Crisis communication is essential in the public sector, where poorly structured communication processes can easily undermine citizens' trust in public administrations. In a crisis, the public sector faces more stringent communication constraints than a non-public body. Generally speaking, the functioning of governmental bodies is highly structured and, therefore, requires coordinated interaction with multiple segments of government and other groups. Their messages are subject to more extensive media scrutiny and often enjoy public cynicism. Government agencies overwhelmingly (as in this case) carry out crisis communications in response to external crisis events, usually by specialised units (police, defence, disaster management, etc.) (Dubai, 2008).

A public sector body must maintain its image. However, its governmental nature means it is more exposed to this than the corporate world, while its responsibility to reflect the 'we are in control' image is also multiplied. In designing the communication management process for public crises, it is essential to bear in mind that the recipients are static in the sense that they build government responses to previous and future crises into their collective memory and evaluate them based on their satisfaction with the public good (Lee, 2009). Moreover, it is a crucial fact that while a corporate entity may create numerous opportunities for the validation of a crisis communication Image Restoration/Repair Theory (IRT) strategy in the post-crisis phase, a public entity that destroys the government's reputation through a poorly communicated crisis can only prove its crisis management capacity in a subsequent disaster (Avery, Lariscy, Kim & Hocke, 2010).

In light of the above, the current ambition of both the private and the public sector to devote as many resources as possible to crisis management and the development of the necessary communication strategies seems justified. Nowadays, the number of crisis communication theories has multiplied, and the application or blending of any of the crisis communication theories (SCCT; Situational Crisis Communication Theory), IRT (Image Restoration Theory), AT (Apology Theory), can be effective in different phases of a crisis if applied in a well-understood way (Tanács & Zemlén, 2015).

Research objectives and methods

Our research aims to help develop more effective crisis communication strategies for future public sector water crises. Accordingly, we have devoted most of our work to analysing risk and crisis communication communications from

the OVF/OMIT (Országos Műszaki Irányító Törzs, National Technical Management Team), which concern society and are directed outwards from the organisation. We have assessed them based on our criteria based on the literature.

We aimed to include communications from the organisation dealing with the crisis in the study because media coverage reaches recipients indirectly, filtered through press members (Coombs & Holladay, 2008).

The intention to objectively evaluate a communication strategy, to make it measurable and comparable, requires a very complex set of criteria. Official reports from the water sector have been used as a source to examine the type of crisis and the history of the crisis.² After reviewing the documents available, we sought to reconstruct the crisis communication process using the text analysis method. Due to the qualitative nature of the research, in order to gain a deeper understanding and draw relevant conclusions, we compared the crisis messages produced by the OVF with the principles set out in the literature, and then, in order to evaluate them, we took into account the feedback and reactions of the crisis public, bearing in mind the known facts about water and the information provided during an expert interview.

As a starting point for the research, the factors of the researched communication process (complemented by the characteristics of social media)³ Moreover, the specific elements of crisis communication models were compared and examined.

Based on one of the most prominent theories in the crisis communication literature⁴, three distinct periods can be distinguished in the course of crises. In the case of the extreme drought of 2022 as a water crisis, these three phases can be clearly distinguished so that the division into pre-, active and post-crisis phases (Coombs, 2012) was also used as the basis for our assessment.

We would have liked to use the content published on the official OVF website (URL1) as a database during the period under review (March-December 2022). However, in the end, we could not consider it a basis for analysis. The organisation, perhaps as a post facto of the new communication process in the wake of the extreme drought, has started to develop a new website, which has not been completed by the end of our work so that the archival content for the period of

2 Technical report on the activities of the water sector in 2022 (December 2022) and (VzTT 2022).

3 In linguistics, Roman Osipovich Jakobson, a Russian-born American linguist, isolated six factors to create a general linguistic communication model. He defines effective communication by emphasising the sender, the receiver, the message, the context and the contact (the physical channel), but this model does not mention the possibility of feedback. However, with the rise of web-enabled devices, it is necessary to consider the need for feedback and the increasing noise and redundancy of communication. Furthermore, using social media implies a dissociated activity since it is usually carried out as a sideline, making communication challenging.

4 Inclusive Crisis Communication Theory (SCCT).

the crisis under discussion is not available yet. As a result, the official website needed to provide an adequate sample to study the active crisis phase's communication processes and crisis strategy. The organisation's YouTube channel ([URL2](#)) has no content related to water scarcity.

Our research was done through official press releases and posts on OVF's web interfaces ([URL3](#) and [URL4](#)). Compared to the initial assumption, this narrowing of the communication fields to be investigated pointed us toward media usage trends. A more detailed mapping of the crisis responses mediated by the social channels of the organisation is also timely because research supports the fact that the novel logic of society is most characterised by the fact that the existence or happening of what is not represented on social media platforms is existentially questionable ([Bíró-Szigeti, Vlaszov, Molontay & Virsinger, 2023](#)).

Based on the above, the best way to evaluate the communication of the water crisis was to look at the active period of the crisis.⁵ This phase lasted from 20 July 2022 to 22 August 2022, and the core of the research was the analysis of the communications made by OMIT during this period (9 press releases) and the feedback received from the recipients.

The corpus was subjected to a qualitative content analysis, and by tracking likes, comments and shares, we wanted to map the audience behavior and the impact on the community at the level of communication. The volume and content of responses to each post provide relevant feedback to the organisation on, for example, how effectively it is communicating its responsiveness and whether its crisis communication is achieving its primary objective, which is that a public sector crisis should be identified as building understanding in the social environment.

Results

The sender of the crisis communication

The OVF is responsible for protection against water damage. The OVF is under the authority of the Minister of Interior and acts as a central management body, coordinating the work of the water management directorates and providing comprehensive information. Its special protection body is the OMIT, which is activated by OVF's crisis strategy when the scale of the protection requires

5 It is clear from the attached table (Table 1) that in the so-called recovery phases before and after the crisis, according to the data available to us, the organization did not create any communication messages on its social media platforms that could be related to the communication of the water crisis.

coordinated action by several water directorates. The OMIT is, therefore, one of the essential elements of crisis management carried out by the OVF, as centralised communication is essential to provide adequate crisis response, hence the need to set up a crisis team.

For the first time in its history, it was set up on 20 July 2022, to lead the fight against water scarcity. It continued its activities – in the active phase of the crisis – until 22 August 2022, during which it also created the responses to the crisis, and the steering tribe can be seen as the transmitter of the communication process.⁶ The crisis team, expressly set up to deal with drought management issues, comprised 35 people, including delegates from 10 different teams and the technical services. Among its members were, of course, members of the press team led by the press officer.

The channel

In order to achieve the critical objectives of crisis communication – such as providing credible information and reassurance, identifying the causes of the crisis, demonstrating how to avert the threat, mitigating damage and compensating victims⁷ – it is essential for the organisation to choose the most appropriate communication channel. Nowadays, social media platforms allow for real-time information exchange in a short timeframe that, in the event of a water scarcity event like the extreme drought of 2022 as a consequence of the eco-crisis⁸, will surpass the possibilities of traditional communication tools in terms of speed and social reach.

The main communication channel for the OVF during the crisis communication on the persistent water scarcity situation was the Facebook page⁹ of *Országos Vízügyi Főigazgatóság-OVF*. As the primary social media platform of the OVF, this is where the crisis messages with the highest reach were published.¹⁰

6 [URL5](#).

7 [URL6](#).

8 ‘The current scientific consensus is that we are experiencing a planetary-scale environmental collapse, a crisis whose main vector is the energy issue, and more specifically, the transition to the large-scale use of fossil fuels. The problem is the subject of several interdisciplinary debates, stimulated in particular by the concept of the Anthropocene: the idea that humanity has become a geological force capable of upsetting the climate stability that has characterised the last 11–12 thousand years.’ ([Marques, 2018](#)).

9 [URL3](#).

10 The press releases published on the OVF Facebook page are also published on the Water website, which was the website of the National Directorate General for Water between 2013 and 2021. OMIT has a special place in its menu bar, and all its press releases from 09. 03. 2021 to 23. 12. 2023 can be found in the site’s archive ([URL7](#)).

However, since the site is no longer under development, as indicated by the date markers, its traffic and, therefore, the success of the messages could be better.

Based on the number of followers, a community of 8000 people has now been built around the profile¹¹. In terms of the crisis communication process during the period under review, the site reached roughly one in 900 people affected by the crisis. In general, the site provides general information on the water situation. The profile developer, in line with current user trends, shares much content that gives a glimpse into the organisation's life, giving a sense of a 'behind the scenes' opportunity to reveal some of its secrets.¹² Posts related to a crisis or adverse event are also featured in the site's news feed, browsing the site most often to find notifications of successful clean-ups of water spills and spills. Communications about a water shortage period prior to the period under review only sometimes appear in the news feed.

The OVF has also had an Instagram profile since 25 March 2022, so it has created this platform almost precisely in line with the crisis management process under discussion. However, the organisation did not use the page to transmit crisis messages in our study period. Eight posts were shared in the pre-crisis phase, 1 in the active phase and 4 in the post-crisis phase. However, in terms of content, they all touched on aspects of the protection recovery during a prolonged water shortage and did not provide data for conducting this research.

Likely, the OVF did not use this newly created social media platform to deliver crisis communication messages because its operating mechanism, development potential and outreach maximisation were utterly unknown, and the experimentation process was incompatible with any of the crisis communication strategies.

The message

The messages conveyed in crisis communication should inform the recipients in such a way that they can make competent decisions about the proper behavior and actions to take. When a public authority is called upon to respond to the crisis, the messages become the opinion of an entire society. A crisis caused by water scarcity, or messages of risk and crisis around sustainability issues in water management, can be considered a public issue affecting all members of society. In a crisis, only those messages that prevent misleading information from entering the collective consciousness through social discourse will prove potent (Kriskó, 2021).

11 January 2024 data. There is no data on the number of followers up to 31 December 2022, but it is assumed to have been fewer.

12 Recent social media trends clearly include a 'real-world' attitude, which refers to the desire for content on social media to reflect real-life situations rather than an expected dream world, as well as a requirement for behind-the-scenes content and reimagined transparency (URL8).

Over the pace of the study intervals, the content of the OVF-mediated posts can be sorted into three categories:

- only text messages without visual illustrations;
- messages containing both image and text;
- video, usually accompanied by a description.

Next, the posts created as crisis messages were further analysed based on engagement indicators. The Facebook interface provides different options for stakeholders to provide both non-verbal (like, share) and verbal (comment) responses. Measuring the interaction of recipients can indicate the effectiveness of messages. The number of likes, shares and comments can indicate the content of messages that the recipients of the communication most easily receive.

Table 1
Content and popularity indicators for the OVF's crisis communication on Facebook about the 2022 water crisis during the 3 phases of the crisis

Phase	Date	Topic Drought	Type	Post/Piece			Popularity rate
				Likes	Comments	Shares	
Pre-crisis	22 March	not	image+text	261	2	45	26
	24 March	not	image+text	223	8	31	262
	25 March	not	image+text	47		10	57
	29 March	not	image+text	151	3	8	162
	31 March	not	video+text	93	3	42	138
	11 April	not	image+text	134		19	153
	14 April	not	image+text	193	18	5	216
	26 April	not	image+text	23	2	15	40
	18. May	not	image+text	39	5	21	65
	02. June	not	video+text	99	1	87	187
	23. June	not	image+text	27			27
27 June	not	image+text	46	1	18	65	
30 June	not	image+text	89	1	11	101	
Total				1425	44	312	1781
Active crisis	20 July	yes	text only	245	146	300	691
	21 July	yes	text only	450	230	180	860
	22 July	yes	text only	80	10	46	136
	26 July	yes	text only	102	1	66	169
	29 July	yes	text and link	67	1	22	90
	02 August	yes	text only	38		17	55
	05 August	yes	image+text	71	4	46	121
	09 August	yes	text only	94	26	57	177
	10 August	not	image+text	171	7	39	217
	12 August	yes	text only	58	5	30	93
	17 August	yes	text only	83	6	45	134
25 August	yes	text only	72	1	22	95	
Total				1531	437	870	2838

Phase	Date	Topic Drough	Type	Post/Piece			Popularity rate
				Likes	Comments	Shares	
Post-crisis	01 Sept.	not	video+text	130	10	79	219
	05 Sept.	not	shared event	20			20
	07 Sept.	not	text only	167	6	1	174
	19 Sept.	not	image+text	22		3	25
	23 Sept.	not	video+text	245	56	69	370
	08 Oct.	not	image+text	105	3	19	127
	18 Oct.	not	image+text	48		74	122
	09 Nov.	not	image+text	205	2	5	212
	06 Dec.	not	image+text	203	4	12	219
	24 Dec.	not	image+text	351	21	14	386
Total				1496	102	276	1874
247 days in total		11 yes / 24 no		4452	583	1458	6493

Note. Tables prepared by the authors.

The pre-crisis phase

All of the defining strategies agree that the pre-crisis period focuses on preparation, anticipation and prevention (Kriskó, 2017). The pre-crisis phase of the communication process under study covers the time interval between the declaration of the Minister of Interior on the country-wide persistent water shortage and the establishment of the OMIT (21 March 2022–20 July 2022).

In this – pre-crisis – phase, water management preparations were made, and the water levels of reservoirs, watercourses and canals were increased to the appropriate level for protection.¹³ Preparation should, of course, be used to find technological, technical and human resource solutions and formulate appropriate communication messages to enable the government to demonstrate its indefensibility by making preparations and to help build understanding and support in the social environment (Coombs, 2009). One of the so-called anticipatory rhetorical strategies of crisis communication neatly captures the great importance of communicating the risk of an impending threat and preparedness for it during the preventive period.

We filtered the content posted on Facebook pages using different keywords relevant to the research topic during the study periods. Only posts containing the following words were used as study material: water scarcity, drought, water crisis, drought, disruption, ban, supply problem, scarcity, and rainfall shortage. As shown in our table of data extracted from the temporal, content and engagement measurement of the posts, 13 posts were made on the site during

¹³ Activities of the Water Sector in 2022 Technical Report December 2022.

the pre-crisis phase from 22 March to 30 June 2022, but no posts containing the keywords we searched for were published. This indicates that there was no nationwide pre-call or alert to stakeholders and also implies that the reception of subsequent crisis messages was not facilitated by the typical crisis communication move to involve the public in the preparations, specifically those affected by the impending crisis whose economic exposure was most significant.

The active phase of the water crisis

In the active phase of the crisis, between 20 July and 22 August 2022, the role of communicator was taken over by the crisis team of the OVF, OMIT, which based its communication on the publication of press releases.

The press release is clearly the most appropriate genre for informing the public.

The press releases published on the OVF Facebook platform with a variable periodicity are professional and contain relevant information on protection. Examining the language levels, the use of technical terms, which provoke ambiguous reactions, is avoided, and the sentences are not overly complicated, in line with the level of everyday speech. The texts are chronological, linear, clearly structured and easily understood by society. In terms of length, they go beyond the length predominantly favored by social media users,¹⁴ but in all cases, the posts begin with a very pithy lead, which both attracts and directs the attention of the communication's recipients and provides a summary of the text.

A thought-provoking result of the content assessment is that most of the posts produced during the active period of the water crisis are text-only, despite Altheide's statement as early as 1985 four of the essential requirements for effective crisis communication (Altheide, 1985). On this basis, thematisation, ensuring as close access as possible to the crisis, communicating accurate data and exclusive information, increasing drama and incorporating quality visual elements are all minimum criteria for successful media communication in protracted crises. In the 21st century, the visualisation of text is paramount, as the use of mass media accelerates the individual's perception, making the visual representation more attention-grabbing.¹⁵

A textual analysis of the crisis messages shows that government communication, in this case, focused on information production and dissemination. The

14 Effective use of the various web tools requires text descriptions of different lengths. It is recommended to optimise the length of messages on a given social media platform in advance, which can be helped by monitoring current trends in social media usage. Relevant research shows that short, concise, attention-grabbing posts of less than 50 characters have the highest organic reach ([URL11](#)).

15 A video has at least 59% more reach than a text post ([URL11](#)).

OVF adopted a communicator-centered strategy, framing the texts from a rhetorical point of view, aiming to reduce the threat by describing defensive actions with maximum control. This strategy was made possible because the course of a crisis arising from a natural phenomenon usually makes the organisation independent of its significant responsibilities. Of course, it can have a substantial reputation-destroying effect if not handled properly.

Examining the engagement indicators, it is clear that during the relatively short period of active crisis management, users engaged with social media content at a much higher rate, with both the number of non-verbal responses and the verbal feedback indicators showing markedly high values compared to the pre-crisis phase. The number of likes on posts during the 33 days of the active crisis period is equal to the number of likes received during the 100 days of the pre-crisis stage, while the number of comments increased almost tenfold, and the number of shares doubled.

The press releases published on 21 July and 29 July strategically assume the application of another dominant crisis communication theory. The OVF's communication also incorporated the image improvement theory. During the crisis, the OVF was strongly criticised by public opinion, the media and certain political groups. There were allegations of mismanagement of water resources, and the organisation was accused of a drainage-centric approach due to the persistent water shortages that had developed. Quote from the OVF post of 21 July 2022, written to improve the image of the OVF: *'The water sector has been dealing with the water surplus and water shortage problem as a whole since the new Water Management Act, i.e., since 1995, because the Act provides that »water damage is the organized activity against surplus and shortage of water.« This definition is worth bearing in mind when accusing the water sector of a drainage-centric approach.'* (URL3).

The table used to assess the comments (Table 2) shows that the number of offensive comments on the OVF's communication on 20 July 2022 (the beginning of the active phase of the crisis) was very high (44), with a large proportion of the public declaring the OVF to be the main culprit in the crisis caused by the extreme drought due to negligent water management and the failure to drain the surplus water as quickly as possible.¹⁶ When the 21 July message was for-

16 'For 30 years, the Water Department has allowed rainfall and floods to rush across the country.' We should not let all the water that comes in naturally out of the country. We have successfully turned the Carpathian Basin into a semi-desert with excessive river regulation!' 'Water conservation instead of drainage! Good water management is wetland management! We must divert the water beyond the dams! The floodplain without water is a desert!' (URL3).

mulated, the Image Restoration/Repair Theory (IRT) (Benoit, 1995) was used to overcome the reputational threat. IRT provides recommendations for using 14 different types of strategies, of which OMIT used the tactics of denial and reinforcement. In its well-constructed posture, it sought to demonstrate its unquestioned competence, denying its responsibility for the crisis, a fact supported by a detailed explanation of the organisation's expert actions. At the same time as the post was written, a social discourse was launched, with the most likes (450) becoming the message with the most comments (230) and the most shares (180). This crisis communication strategy can also be seen in the publication of 29 July, when OMIT's press release was colored by the sharing of a study by MET.¹⁷ The offer of a more thorough understanding of the physical meteorology of the drought that has developed has an image-enhancing feature, minimising the responsibility of the OVF.

The post-crisis phase

The crisis ended with the rains of 20 August, and the OMIT issued its last press release on 25 August 2022, after which the crisis was in its aftermath. After this date, no messages related to the persistent water shortage were generated until the end of 2022. However, the OVF, recognising its 21st-century communication requirements, has begun to strengthen its presence on online and social media platforms, with a natural result of a steady increase in its followers. Even if the rhetoric of renewal in crisis communication is not verbal, its actions show that crisis is also an opportunity for renewal.

Recipients and feedback

Concerning Facebook, the recipient group is easy to determine based on the statistical data available with the appropriate administrative authority. However, in the crisis under discussion, a government body is the crisis manager and communication manager; therefore, the recipient group is the entire population.

In our research, in line with the orientation of the latest theories on crisis communication, we have combined the study of the recipients and the feedback they give, and we also wanted to reveal the impact on the recipients.¹⁸

¹⁷ [URL9](#).

¹⁸ Social media community activity is the most common of the reactions, with fewer comments and even fewer shares ([URL10](#)).

Based on the feedback that can be given, a rate can be determined, which is the number of likes and comments and the percentage of followers of the page and can be an indicator of the receptive behavior of a post.¹⁹ (Swani, Milne, Brown, Assaf & Donthu, 2017).

Today, the literature on crisis communication considers the Situational Crisis Communication Theory (SCCT) (Coombs & Holladay, 2002) the most promising. The substance of this theory is that it attempts to construct the communication process from the receiver's perspective by determining where the receiver of the communication can position responsibility for the event. Community portals, which enable the multi-directional flow of information, facilitate dialogue between the agency and the recipients. In this way, using the SCCT framework to maximise the impact of crisis communication, it is easy to determine how the crisis public perceives the crisis. Identifying this is of unquestionable importance, as the potential for feedback converges to virtually infinity, making the impact on trust and image almost incalculable. The speed of any loss of trust can be remarkably rapid since, in the virtual world shaped by social media, the comments play the role of 'word of mouth.'²⁰ and therefore have a very high news dissemination value.

However, the immediate optional feedback provided by Facebook also carries the potential for loss of control. There are many dangers in dealing with malicious, untruthful information and aggressive posts. The OVF also faced this barrier in its communication on the 2022 extreme drought. During their social media presence, water professionals initially commented on any posts that received feedback that could increase communication noise.

To get a closer look at the impact of the OVF's crisis communication on the 2022 water crisis on the recipients, the verbal reactions to the communications made were grouped according to the following criteria:

- Total comments: total number of comments on posts published during the active crisis phase.
- Attacking comments: condemnation of the OVF, referring to inadequate water management and/or communication in the context of the water crisis.
- Supportive comments: positive feedback on the water management and communication efforts made.
- Posts with neutral content: interchangeable dialogues between commenting recipients or posts unrelated to the topic.
- Question: reception questions to the OVF.

19 These ratios are summarised in Table 2, which contains the data from our study.

20 WOM (word-of-mouth marketing).

- Political comments: comments that are critical and blaming of government policy – not related to water management – and not explicitly addressed to the OVF.
- Response: the number of answers given by the OVF to the questions put to them.
- Missing posts: number of posts that are likely to be blocked or deleted for moderation.

Table 2

Quality of feedback received on crisis messages from the OVF during the active crisis period

Date	All	Attacker	Sponsored by	Neutral	Question	Political	OVF's reply	Missing
20 July	146	44	3	28	8	14	2	47
21 July	230	51	20	56	19	5	4	75
22 July	10	3	3	2	1		1	
26 July	1				1			
29 July	1			1				
2 August	0							
5 August	4	3			1			
9 August	26	2	1	19	3		1	
12 August	5	1		2	2			
17 August	6			6				
25 August	1			1				

Note. Table prepared by the authors.

The above analysis of the comments also underlined the problematic nature of the potential for channeling social media feedback into crisis communication. Statistical insights clearly show that most comments generated negative, offensive content. The tone of the comments is primarily angry, as evidenced by the use of digital formal devices to express emotional excess, such as all capital letters and the frequent use of symbols and emojis expressing anger and frustration. Few comments are supportive, positive, and approve of the steps taken in water management. There is no correlation between the number of questions addressed to the organisation by those affected by persistent water scarcity and the response given by the OVF, with many questions still needing to be answered. The OVF as a profile has only one comment: a very accurate report on the state of Lake Fertő. Comments from the organisation are made by the organisation's staff using their private profile, which definitely obscures the communication, as we can only assume that the feedback

is from a professional. The numerical assessment also indicates that the most active recipient base was at the beginning of the crisis, with the most responses to posts appearing at the beginning of the active phase of the crisis (20 and 21 July 2022). While OVF has taken steps to strengthen the image-building strategy in the comments section further, it has not been able to use the interactive nature of social media to its advantage. Given the novelty of the challenges of multi-faceted communication provided by web-based tools, moderating reactions also require a high level of skill on the communicator's side. In light of the figures, it is striking that the ratio of original comments counted by Facebook to comments that can be read in real-time is in deficit, suggesting that its communication transmitter has not allowed the feedback received to remain fully transparent.

Summary

In line with the results of the literature, the communication strategy of the OVF in the context of the water crisis – during the active period of the crisis – was based on ensuring a rapid, timely and accurate flow of information, the crisis and the crisis management process were simultaneous, thus preventing the image of the crisis in the different public opinion groups from being distorted by other news sources, providing unprofessional information or creating panic.²¹ In the context of the water crisis under discussion, given the existence of an environmental and natural threat, it is essential to note that the amplification of the communication noise could not only have had the effect of providing a breeding ground for contradictory reports, speculation and untruthful information from different media but could also have significantly hindered the protective work of the special intervention units.

However, the use of social media platforms as a channel to communicate about drought, on the one hand, and the under-utilisation of the potential of web-based tools, on the other, provide many empirical lessons.

The role of social responsibility in water management should be strengthened in developing and managing a future permanent water scarcity situation. Its importance needs to be anchored in the community, and new patterns of action need to be overwritten by effective communication strategies. Situational crisis communication theory provides a framework to describe the crisis by exploring public perceptions of the crisis, focusing on recipients' reactions when

21 [URL12](#).

developing strategies. In designing a progressive risk and crisis communication strategy, the analysis of feedback from recipients provides an essential crutch.

The global climate changes affecting future water management make it vital to increase the impact of crisis messages on the recipient's ability to stimulate action, greatly facilitated by the proliferation of mass media platforms online. The interest in effective risk communication on sustainability issues dictates that recipients should not be engaged as listeners in one-way communication. Instead, the governmental organisation should develop a form of educational, social dialogue through the feedback it receives on social media platforms. Along with our logical conclusion, the accurate mapping of possible recipient feedback should be more at the origin of the development of effective preventive crisis communication for the upcoming persistent water scarcity conditions.

Proposals

The research concludes with several recommendations for steps that can be taken to enable more effective crisis management for the water sector by maximising the use of the tools already available.

Prevention

In our view, even if the image-destroying impact of natural crises is – based on the literature – small, the confidence-building effect of informing water professionals about the start of protection measures in the run-up to a water crisis should be exploited in the field of messaging, especially in the light, receptive manner of social media.

Recently, there has been a recognition of the need to shift the focus of government communication towards a customer-centric approach (Gregory, 2011) to allow for an ongoing dialogue with stakeholders. This expectation requires that skills and mechanisms for using media tools are integrated into the communication of the governmental organisation (Phillis, 2004). A detailed analysis of the contributions generated during the extreme drought in 2022 would provide a good starting point in developing a pre-crisis communication strategy on water scarcity for the coming period.

The Operational Water Scarcity Assessment and Forecasting System

In light of the research results, the OVF has implemented the foremost step of preventive crisis communication, mediating the threat's emergence process,

on its online interface. The drought monitoring system,²² created by water professionals, debuted during the water crisis discussed in this study. The system itself uses data measured by 114 monitoring stations to calculate the HDI (Hungarian Drought Index) index, which consists of two sub-indices: HDIo (meteorological water stress) and HDIs (water stress). The OVF provides an online interface to the system accessible to anyone ([URL12](#)). From a crisis communication perspective, the site provides information on damage prevention and planning. However, the processing and adaptation of data on the novel water crisis caused by water scarcity have often been a challenge for professionals due to the novelty of the situation (Teszári, 2022). The public affected by the crisis is believed to have been unable to correctly decode the information obtained from visiting the site, and its basic comprehensibility is questionable. In the future, it would be advisable to make this platform run with expertise and precision more accessible and highly promoted.

Instagram

Instagram is an excellent platform for building value-rich communities (Dér & Márkus, 2020). According to statistics, approximately 2.593 million people²³ use this platform in Hungary, but the number of users is growing dramatically in our country, and the disadvantage of not being a member of the user community is growing proportionally. Data also shows that the younger generation is more represented on Instagram. The largest share of users is in the 18–24 age group, while 1.3 million Hungarian Facebook users are over 55 years old; the number of users in this age group on Instagram is 139,000.²⁴ Based on these criteria, there is a clear need to strengthen the OVF's Instagram presence in 2024, as a more significant proportion of the generations affected by the coming water scarcity crisis will communicate on this platform. Generally speaking, this platform, compared to Facebook, is much less textual and more focused on visuals. It is also characterised by the use of deliberate, on-topic hashtags and the possibility of creating lively interactions, so it is recommended that an existing profile be developed based on these criteria.

22 Two young colleagues of ATIVIZIG prepared it, Dr. Balázs Benyhe and István Fehérvári.

23 2021 data ([URL13](#)).

24 2021 data ([URL13](#)).

References

- Avery, E. J., Lariscy, R. W., Kim, S. & Hocke, T. (2010). A quantitative review of crisis communication research in public relations from 1991 to 2009. *Public Relations Review*, 36(2), 190–192. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2010.01.001>
- Benoit, W. L. (1995). Accounts, excuses, and apologies: A theory of image restoration strategies. *Administrative Science Quarterly*, 42(3), 584–586. <https://doi.org/10.2307/2393739>
- Bíró-Szigeti, Sz., Vlaszov, A., Molontay, R. & Virsinger, D. (2023). Közösségi média posztok sikerességi tényezőinek elemzése adattudományi módszerekkel [Analysis of the success factors of social media posts using data science methods]. In Jakopánecz, E. & Töröcsik, M. (Eds.), *Visszalépés előre – Fogyasztók a klímaválság, a digitalizáció és az anómia világában: Vitairatok a VIII. Fogyasztás Interdiszciplináris Szimpóziumon elhangzott előadásokról* (pp. 23–26). Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar. <https://doi.org/10.15170/ktk-fogyaszimp-2023-08>
- Coombs, W. T. & Holladay, S. J. (2002). Helping crisis managers protect reputational assets: Initial situational crisis communication theory tests. *Management Communication Quarterly*, 16(2), 165–186. <https://doi.org/10.1177/089331802237233>
- Coombs, W. T. & Holladay, S. J. (2008). Comparing apology to equivalent crisis response strategies: clarifying apology's role and value in crisis communication. *Public Relations Review*, 34(3), 252–257. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2008.04.001>
- Coombs, W. T. (2009). Crisis, Crisis Communication, Reputation, and Rhetoric. In Heath, R. L., Toth, E. L. & Damion, W. (Eds.), *Rhetorical and Critical Approaches to Public Relations II* (pp. 237–252). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203874929>
- Coombs, W. T. (2012). Parameters for crisis communication. In Coombs, W. T. & Holladay, S. J. (Eds.), *The handbook of crisis communication* (pp. 17–53). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781444314885.ch1>
- Dér, CS. D. & Márkus, R. (2020). *Új utak a kulturális marketingben* [New approaches to cultural marketing]. Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet.
- Dubai, L. (2008). Hiteles kommunikáció katasztrófa helyzetben [Authentic communication in disaster situations]. In Farkas, É. & Meruk, J. (Eds.), *Közigazgatási kommunikáció Magyarországon, 2007* (pp. 95–115). Pécsi Tudományegyetem.
- Fekete, F. & Sándor, I. (1997). *Válságkezelés és kríziskommunikáció* [Crisis management and crisis communication]. Budapest Közgazdaságtudományi Egyetem Marketing tanszék.
- Fenyvesi, É. (2005). A hatékony válságkommunikáció [Effective crisis communication Management]. *Vezetéstudomány – Budapest Management Review*, 36(4), 23–28. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2005.04.03>
- Gregory, A. (2011). The strategic communication process in government: a UK perspective. In Moss, D. & DeSanto, B. (Eds.), *Public relations: a managerial perspective* (pp. 193–221). Sage Publishing.

- Jánosi, I. M., Biró, T., Lakatos, B., Gallas, J. A. C. & Szöllösi-Nagy, A. (2023). Changing Water Cycle under a Warming Climate: Tendencies in the Carpathian Basin. *Climate*, 11(6), 118–139. <https://doi.org/10.3390/cli11060118>
- Kriskó, E. (2021). Az Operatív Törzs sajtótájékoztatói a médiahasználat és igénykielégítés szempontjából [The Operational Staff's press conferences in terms of media use and claims settlement]. In Gaál, Gy. & Hautzinger, Z. (Eds.), *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXIII. Rendészet a rendkívüli helyzetekben – húsz éves a Szent László napi konferencia* (pp. 73–83). Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja.
- Kriskó, E. (2017). Kríziskommunikáció 2.0 [Crisis Communication 2.0]. In Borgulya, Á. & Konczosné, Szombathelyi M. (Eds.), *Vállalati kommunikációmenedzsment: tanulmánykötet* (pp. 42–51). L'Harmattan Kiadó.
- Swani, K., Milne, G., Brown, B. P., Assaf, A. G. & Donthu, N. (2017). What messages to post? Evaluating the popularity of social media communications in business versus consumer markets. *Industrial Marketing Management*, 62, 77–87. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2016.07.006>
- Lasswell, H. & Bryson, L. (Eds.) (1948). *The Structure and Function of Communication in Society*. Institute for Religious and Social Studies.
- Lee, K. (2009). How the Hong Kong government lost the public trust in SARS: Insight for government communication in a health crisis. *Public Relations Review*, 35(1), 74–76. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2008.06.003>
- Marques, L. (2018). Surviving in Hell: Writing History in the Global Eco-crisis. *Revista Brasileira de História*, 43(92), 47–67. <https://doi.org/10.1590/1806-93472023v43n92-05>
- Phillis, R. (2004) *An independent review of government communications*. Cabinet Office.
- Tanács, J. & Zemplén, G. Á. (2015). Válság, kommunikáció, érvelés. Kríziskommunikáció argumentáció-elméleti nézőpontból [Crisis, communication, argumentation. crisis communication from an argumentation-theoretical perspective]. *JEL-KÉP Kommunikáció, Közvélemény, Média*, 35(2), 1–13. <https://doi.org/10.20520/Jel-Kep.2015.2.1>
- Teszári, N. (2022). Aszálymonitoring – a nagy durranás [Drought monitoring – The Big Bang]. *Sodorvonal*, 4(4), 22–27.

Online link in the article

URL1: Országos Vízügyi Főigazgatóság. <https://www.ovf.hu/>

URL2: Vízügy Magyarország YouTube channel. <https://www.youtube.com/@vizugymagyarorszag>

URL3: Országos Vízügyi Főigazgatóság - OVF Facebook page. <https://www.facebook.com/vizugy>

URL4: országosvizugyifoigazgatosag Instagram page. <https://www.instagram.com/orszagosvizugyifoigazgatosag/>

URL5: Országos Műszaki Irányító Törzs (OMIT). <https://www.vizugy.hu/index.php?module=content&programelemid=8>

URL6: Krízistérkép 2019. Magyarország éves válságkommunikációs jelentése. <https://www.mprsz.hu/wp-content/uploads/2020/04/krizisterkep2019.pdf>

URL7: *OVF Archives*. <https://www.vizugy.hu/index.php?module=archivum>

URL8: *The social media productivity report*. <https://sproutsocial.com/insights/social-media-trends/>

URL9: *The physical-meteorological background of extreme soaring*. https://www.met.hu/ismeret-tar/erdekessegek_tanulmanyok/index.php?id=3200&hir=A_2022-es_rendkivuli_szaraszag_fizikai-meteorologiai_hattere

URL10: *Digital 2022: Global overview report*. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>

URL11: *400,000 Articles: What we learned about content engagement*. <https://buzzsumo.com/blog/400000-articles-what-we-learned-about-content-engagement/>

URL12: *Crisis Communication Handbook*. <https://rib.msb.se/filer/pdf/23992.pdf>

URL13: *Instagram users in Hungary (2021) – Hungarian Insta numbers*. <https://roi hacks.hu/instagram-felhasznalok-szama-magyarorszagon/>

Reference of the article according to APA regulation

Kovács, Á., Kriskó, E., Pálvölgyi T. & Balatonyi, L. (2024). Government crisis communication tools in the light of the extreme drought of 2022. *Belügyi Szemle*, 72(11), 2139–2160. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i11.pp2139-2160>

Statements

Conflict of interest

The authors have declared no conflict of interest.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Ethics

Data will be made available on request.

Open access

This article is an Open Access publication published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>), in the sense that it may be freely used, shared and republished in any medium, provided that the original author and the place of publication, as well as a link to the CC License, are credited.

Corresponding author

The corresponding author of this article is Edina Kriskó, who can be contacted at krisko.edina@uni-nke.hu.

Ajánlás a Nemzetközi Rendészeti Figyelő XV. száma elé

Recommendation to the XV. issue of the International Law Enforcement Observer

Finszter Géza

professor emeritus, ny. rendőr ezredes
Magyar Tudományos Akadémia doktora,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar

Korinek László

professor emeritus
Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja,
Pécsi Tudományegyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar

Absztrakt

Cél: A nemzetközi rendészeti szakirodalom a közrendet sértő és a közbiztonságra veszélyt jelentő jogellenes emberi magatartások tanulmányozását tekinti fő feladatának. Viszonylag ritkábbak azok a kutatások, amelyek a rendészeti hatóságok és az ügyészi szervek belső működését veszik górcső alá. Arra is kevés példát találunk, amikor tudományos munkában a rendészetben dolgozó hivatalnokok által elkövetett bűncselekményekről olvashatunk. A Figyelő most ilyen írásokról is tudósít.

Módszertan: Sümegh Attila recenziója az Orosz Föderáció Ügyészségének a korrupció elleni küzdelemben alkalmazott módszereiről ad körképet. A hivatali és a gazdasági vesztegetések felderítésének hagyományos módszerei mellett találkozhatunk olyan ügyészségi feladatokkal, amelyek feltárják a nem megfelelő jogi szabályozás azon hiányait, amelyek a korrupció veszélyét jelentősen növelhetik. Radvánszki Ronett összefoglalója az úgynevezett „rendőrbűnözés” Egyesült Államokban történt vizsgálatának metodikáját vázolja. Rámutat arra, hogy a legitim erőszak monopólium birtokában a jogszerűség határát átlépő rendőrök azt gondolhatják, hogy státuszuk miatt kevésbé vonhatók felelősségre.

Megállapítások: Kivételesen széles körű és megközelítésében szakmaiságot hordozó megállapításokkal találkozhatunk Bélai Gábor munkájában, amelyből az egykori NDK (Német Demokratikus Köztársaság) és az NSZK (Német Szövetségi Köztársaság) kriminalisztikai gyakorlatát és a bűnüldözés eljárási rendjében mutatkozó eltéréseket ismerhetjük meg. Miközben meggyőződhetünk arról, hogy az egykori NDK kriminalisztikai képzése magas szakmai színvonalon történt, értenünk kell azt is, hogy a bűnüldözés ügyészi kontrollja az NSZK-ban a mai napig is lényegesen több garanciával szolgál, mint egy olyan felfogásban, ami nem követte a jogállami kritériumokat.

Érték: A családon belüli erőszak tanulmányozásának szentelt publikációból Horváth Bíborka kiemeli a következőket: „*A jelenlegi jogszabályok elsősorban az egyedi, nyilvános helyeken történő erőszakra fókuszálnak, és nem fordítanak kellő figyelmet azokra, akik intim partnereik, illetve családtagjaik miatt sokoldalú bántalmazás áldozataivá válnak.*” Ez a kutatás is a családon belüli erőszak büntetőjogi dimenzióin messze túlhaladva azokról a morális értékekről számol be, amelyek forrása az egyéni és a társadalmi integráció eredményei lehetnek. Vörös Aura az állam erőszak-monopóliumának legitimitását tárgyaló tanulmányról nyújt információkat, különös tekintettel a rendőrségi erőszak-monopólium értelmezésére, ami minden demokratikusan működő alkotmányos hatalom számára megkerülhetetlen feladat.

Kulcsszavak: korrupció, „rendőrbűnözés”, kriminalisztika, büntetőeljárás

Abstract

Aim: The international law enforcement literature focuses on the study of unlawful human behaviour that violates public order and threatens public security. Research focusing on the internal workings of law enforcement authorities and prosecution services is relatively rare. There are also few examples of academic work on crimes committed by law enforcement officials. The Observer now reports on such articles.

Methodology: Attila Sümegeh’s review gives an overview of the methods used by the Prosecutor’s Office of the Russian Federation in the fight against corruption. In addition to the traditional methods of detecting official and economic bribery, the Prosecutor’s Office also performs tasks that reveal the shortcomings of inadequate legislation that can significantly increase the risk of corruption. Ronett Radvánszki’s summary outlines a methodology for investigating so-called ‘police crime’ in the United States. She points out that police officers who cross the line of legality in the possession of a monopoly on legitimate violence may think that their status makes them less accountable.

Findings: Gábor Bélai’s work is exceptionally wide-ranging and professional in its approach, and provides us with an insight into the criminalistic practices of the former GDR (German Democratic Republic) and the former FRG (Federal Republic of Germany) and the differences in the procedural order of law enforcement. While we can be convinced that the former GDR’s training in criminology was of a high professional standard, we must also understand that prosecutorial control of law enforcement in the former GDR still offers considerably more guarantees than in a conception that did not follow the criteria of the rule of law.

Value: From a publication dedicated to the study of domestic violence, BÍbor-ka Horváth highlights that ‘current legislation focuses primarily on violence in individual, public places and does not pay enough attention to those who are victims of multifaceted abuse by intimate partners or family members.’ This research also goes far beyond the criminal justice dimensions of domestic violence to report on the moral values that can be the source of the outcomes of individual and social inclusion. Aura Vörös provides information on a study of the legitimacy of the state’s monopoly on violence, with a special focus on the interpretation of the police monopoly on violence, an inescapable task for any democratically functioning constitutional power.

Keywords: corruption, ‘police crime’, criminalistics, criminal procedure

NEMZETKÖZI RENDÉSZETI FIGYELŐ

Nemzetközi Rendészeti Figyelő XV.

International Law Enforcement Observer XV

Sümegh Attila

doktorandusz
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola
sumegh.attila@gmail.com

Bélai Gábor

mesteroktató, rendőr százados
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
belaig@uni-nke.hu

Radvánszki Ronett

doktorandusz
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola
radvanszki.ronett@stud.uni-nke.hu

Horváth Báborka

doktorandusz
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola
horvath.baborka@stud.uni-nke.hu

Vörös Aura

Dr., doktorandusz
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola
voros.aura@gmail.com

Sümegh Attila

A korrupcióellenes vizsgálat mint az Orosz Föderáció Ügyészségének korrupcióellenes tevékenysége

A szerző az Orosz Föderáció korrupció elleni küzdelemről szól 2008. évi törvénye és a korrupcióellenes vizsgálatokról szóló 2009. évi törvénye rendelkezései gyakorlati megvalósításából leszűrhető tapasztalatokat összegzi az ügyészség szerepének vizsgálatával.

Értékelése szerint széles körű gyakorlat alakult ki az egyes jogszabályok, jogszabálytervezetek korrupciós szempontú vizsgálatában. E gyakorlat alapján a vizsgálatok egyes megközelítési módjaira is figyelmet kell fordítani, ami egyrészt a vizsgálat tárgyát (magát a szabályozást), másrészt az összehasonlító jogi elemzés és a szabályozások értékelésének a jogszabálytervezetekre gyakorolt hatását érinti.

A szerzők a kéziratot magyar nyelven nyújtották be. Benyújtás: 2024. 05. 24. Átdolgozás: 2024. 05. 30.
Elfogadás: 2024. 06. 03.

A korrupcióellenes vizsgálat végrehajtói a közhatalom különböző hivatalai lehetnek, de kiemelt szerepet tulajdonít az ügyészségnek.

Az eddigi ügyészi gyakorlatban a szerző pozitív tendenciákat észlel, ami a korrupcióellenes küzdelem hatékonyságát jelzi, de megállapítja, hogy a hatályos joganyagok még most is tartalmaznak olyan rendelkezéseket, amelyek nem hatékonyak a korrupció visszaszorításában. Az elemzők továbbá úgy ítélik, hogy nem megfelelő a korrupcióellenes vizsgálatok megszervezése és lefolytatása sem.

A tanulmány bemutatja a vesztegetési ügyek jogi háttérének egyes jellemzőit, a célkitűzések és formai sajátosságok alapján.

Úgy látja:

- a vizsgálat egy megismerési folyamat, amelynek célja a korrupciót kiváltó tényezők beazonosítása, a nem megfelelő szabályozás kiküszöbölése;
- tárgya a jogszabály és jogszabálytervezet;
- célja a kapcsolat megállapítása a jogszabály és a kifogásolt magatartás között;
- lefolytatói lehetnek az ügyészségek, az Igazságügyi Minisztérium szervezeti egységei, különböző hatóságok, a civil társadalom intézményei;
- a vizsgálati eredmény lehet szakértői vélemény, ügyészségi felszólítás a szabályozás módosítására, de az ügyész végső esetben a bírósághoz fordulhat.

A cikk utal arra, hogy a szakirodalomban vita folyik arról, mi a korrupcióellenes vizsgálat tárgya. Ez egyfelől, lehet a szabályozott társadalmi viszony, de lehet maga a jogszabály vagy annak tervezete is.

A szerző azzal a véleménnyel ért egyet, hogy a korrupcióellenes vizsgálat tárgya maga a jogszabály vagy jogszabálytervezet. Az eljárásban pedig a jogszabályi rendelkezések és a korrupció külső megnyilvánulása közötti kapcsolatot kell felderíteni.

A korrupcióellenes vizsgálatnak mint megelőző intézkedésnek azért tulajdonít nagy jelentőséget, mert

- az eljárást széleskörűen alkalmazzák,
- ez az egyik leghatékonyabb megelőző intézkedés,
- nem veszíti el relevanciáját, hiszen a jogszabályokban mindig is voltak és maradnak is bizonyos korrupciót kiváltó tényezők.

A fentiekén túl úgy látja, hogy a korrupcióellenes vizsgálat kötelező jellegének és az ügyészek függetlenségének tulajdonítható a jogintézmény sikere.

A szerző a korrupcióellenes vizsgálat tárgyaként a „jogi aktust” jelöli meg, és elemzi a fogalom sokrétű értelmezéséből adó problémákat. Kiemeli, ugyan a fogalom meghatározása nem történt meg, de az alacsonyabb szintű jogszabályok és a „jogviszonyok” tekintetében a bírói gyakorlat tartalmaz értelmezéseket.

Ezért szükségesnek ítéli ezeknek a definícióknak a rendszerezését, valamint a korrupcióellenes vizsgálatról szóló törvényben való megszilárdítását.

A korrupcióellenes küzdelemről szóló törvényben nem teljeskörűen kerültek meghatározásra az ellenőrizendő jogi aktusok. A szerző az ügyészségi dolgozók körében végzett felmérés adataival igazolja a vizsgálati kör bővítésének szükségességét. Úgy látja, hogy olyan szabályozás szükséges, amely meghatározza a vizsgálatok lefolytatásának rendjét, az intézkedési formákat és a korrupciós tényezők kiküszöbölésének módjait. Véleménye szerint a vizsgálat tárgyának meghatározási nehézsége a hatályos jogszabályok ellentmondásában is rejlik. A vesztegetésre hajló veszélyek értékelésénél a jogalkotó a szerződéseket és szerződéstervezeteket nem vette fel a vizsgálati tárgyak közé, ezért a tanulmány szükségesnek ítéli a témakörök bővítését.

Az utóbbi időben gyakran került értékelésre az államhatalmi szervek (Orosz Föderáció szervezetei) normatív jogi aktusainak (rendeleteinek) tervezete. Az ügyészségi törvény és a legfőbb ügyész utasítása felhatalmazást ad az ügyészeknek arra, hogy e rendeleteket is értékeljék a hatékonyság szempontjából. A vizsgálat további jogalapja leggyakrabban a szövetségi és regionális kormányzati szervek és az ügyészség között létrejött együttműködési megállapodások, de az ügyészi észrevételeket nem kell figyelembe venniük a regionális hatóságoknak. Természetesen az ügyész adott esetben további jogosítványokkal léphet fel a szabályozás ellen, azonban ez a hosszadalmas megoldás az ügyészségnek biztosított megfelelő jogosítványokkal elkerülhető lenne.

A tanulmány megállapítja, hogy az ügyészek ez irányú feladatellátását további szabályokkal kell megerősíteni, mert a szabályozatlan hatáskörgyakorlás az ügyészség funkcióinak és hatáskörének téves értelmezéséhez vezet. Fontosnak tartja a korrupció ellenes vizsgálat módszertanának javítását, például az ügyészségi gyakorlat összefoglalásával, a konkrét oksági tényezők azonosítására szolgáló módszertani ajánlások kidolgozásával. Mindezek alapján az a következtetés, hogy a törvény szerint a korrupcióellenes vizsgálatok lefolytatását az ügyészséghez kell kötni, minthogy az szerves része az ügyészi felügyeletnek.

A hatályos jogszabályok elemzése azt mutatja, nem került kijelölésre olyan kormányzati szerv, amely az elvégzett korrupcióellenes vizsgálat koordinálásáért, módszertani támogatásáért és eredményességéért felelne. Szükség lehet egy olyan koordináló testületre, mint az ügyészség, ami tapasztalattal rendelkezik a koordinációs munkában, a bűnözés elleni küzdelemben, így be tudja tölteni a koordinátor szerepét.

Az ügyészség végezhet statisztikai adatszolgáltatást az eredményekről, feltárhatja az e területen végzett munka hiányosságait, figyelemmel kísérheti a jogalkotást.

Az elmondottakat összegezve helyénvaló javaslatot tenni a korrupcióellenes vizsgálat tárgyi listájának pontosítására. Ilyenek lehetnek különösen:

- normatív jogi aktusok,
- ezek tervezetei,
- szerződések,
- szerződések (megállapodások) tervezetei,
- jogalkalmazói cselekmények.

Ezenkívül úgy látja, fel kell hatalmazni az ügyészséget a korrupcióellenes vizsgálat jelenlegi gyakorlatának összefoglalására, módszertani ajánlások kidolgozásával a konkrét korrupciós tényezők jogi dokumentumokban történő azonosítására, valamint a korrupcióellenes vizsgálatok eredményeiről szóló statisztikai adatszolgáltatásra.

Bélai Gábor

Kriminalista képzés az NDK-ban és Nyugat-Németországban – összehasonlítás

A Német Demokratikus Köztársaságban (NDK) a rendőrségen belül sokáig létszámproblémákkal küzdöttek. A fiatalok között széles körben hirdetésekkel próbáltak új munkatársakat toborozni, sőt az olyan kollégáknak, akiknek sikerült, még pénzjutalmat is adtak. A jelentkezők legfontosabb „személyiségjegye” az volt, hogy ne legyenek rokonaik a Német Szövetségi Köztársaságban; az úgynevezett „nyugati rokonság” ténylegesen alkalmazást kizáró kritérium volt a rendőrségnél.

Az NDK-ban kétféle képzési út volt lehetséges a kriminalistává váláshoz. A Humboldt Egyetemen tanuló kriminalisták száma igen csekély volt. A szokásos út a MdI (Ministerium des Inneren, Belügyminisztérium) ascherslebeni tisztiiskoláján keresztül vezetett, ahol rendkívül széles körű oktatás folyt. A tisztképzős hallgatókat ott szállásolták el, és naponta tíz órát tanultak, beleértve az önképzést, önálló tanulást is.

Különösen a törvényszéki képzést tartották nagyon jónak. Az igazságügyi orvostudományi képzés is kiváló volt. A végzetek közül sokan ezután kisebb körzetekbe kerültek, ahol a Volkspolizeikreisämter (Néprendőrségi Kerületi Hivatalok, VPKÄ) bünyügyi rendőri osztályai nem voltak olyan jól ellátva humán erőforrással. A kriminalistának ezért nagyon sok mindent kellett tudnia,

így a gyakornokok többek között megtanulták a kriminalisztikai fényképezést, a negatív előhívásától a pozitív képkidolgozásig, és nagyon jól kiképezték őket a bizonyítékok felkutatására és rögzítésére. Kiemelt hangsúlyt fektettek a tárgyi bizonyítékokra; a cél mindig a tárgyi bizonyítékok felkutatása és megfelelő rögzítése volt az eljárásban felhasználható bizonyítás érdekében.

Általánosságban elmondható, hogy az NDK-ban nagy figyelmet fordítottak a súlyos bűncselekmények felderítésére, mint például a szexuális bűncselekmények, rablások, tüzesetek, súlyos testi sértések, de ide tartozott még a rendőrökkel szembeni ellenállás és az úgynevezett huliganizmus is. A megoldáshoz jelentős számú humán erőforrással közelítettek, amely jó felderítési arányt eredményezett. A sikeres nyomozás egyik akadálya azonban az volt, hogy a ma rendelkezésünkre álló technikai eszközök az 1980-as években még nem voltak olyan kifinomultak. Nem léteztek olyan DNS-elemzések, amelyek segítségével sokkal hamarabb el lehetett volna ítélni az ismert elkövetőket. Ez volt a helyzet például egy 13 éves lány meggyilkolása esetében a velteni bányatónál ([URL1](#)). Akkoriban a nyomozás minden igyekezet ellenére nem vezetett eredményre. Csak néhány évvel ezelőtt jelentették, hogy a bűncselekményt DNS-összehasonlítás alapján sikerült felderíteni. Bár az NDK-ban nagy jelentőséget tulajdonítottak a tárgyi bizonyítékoknak – a rögzített nyomok formájában –, a technika bizonyos területeken még nem volt ennyire fejlett. Ennek ellenére alapos munkát végeztek, és mint ebben a példában is, a DNS-összehasonlítást később az akkor megfelelően rögzített bűnjelekből biztosított minta segítségével sikeresen el lehetett végezni.

Míg az NDK-ban a kriminalisztikai képzés nagyon specializált volt, addig a Német Szövetségi Köztársaságban inkább az egységes rendőri szemlélet volt és van jelen, és az a tendencia, hogy a kriminalistákat a közrendvédelmi rendőrségből veszik fel, megfelelő speciális képzés nélkül.

A bűnügyi rendőrség felépítése az NDK-ban

(Az alábbiakban bemutatott példák közül szembetűnő, hogy hazánkban a mai napig az NDK bűnügyi rendőrségéhez hasonló felépítési és vezetési struktúrák figyelhetőek meg, azok között a bevezetett reformok ellenére hasonlóságok fedezhetőek fel.)

Az NDK és a Német Szövetségi Köztársaság bűnügyi rendőrségeinek felépítése és szervezete között a fő különbség az volt, hogy míg a Német Szövetségi Köztársaság egy szövetségi állam, amelyben az egyes rendőrségek az adott szövetségi állam hatáskörébe tartoznak, az NDK-ban a rendőrséget központilag

irányították, amelyet felülről lefelé helyi szervezeti egységekre bontottak. Az NDK-nak 15 kerülete volt, ami nagyjából hasonló volt, nem méretben, hanem politikai státuszban, egy szövetségi államhoz. Ezek a tartományok azonban nem voltak függetlenek, mint az NSZK-ban, ahol minden tartománynak saját rendőrsége és rendőrségi törvénye volt (és van ma is.) Egy egységes rendőrség létezett, egy rendőrségi törvénnyel, és ezért mindenhol hasonló utasításokkal és struktúrákkal.

Minden kerületben a Bezirksverwaltung der Volkspolizei (Népi Rendőrség Kerületi Igazgatósága, BDVP), Berlinben az Ostberliner Polizeipräsidium (Kelet-berlini Rendőrkapitányság) látta el a területi szerv szerepét. Ezeknek a hivataloknak a hatáskörébe tartoztak a súlyos bűncselekmények, mint például a gyilkosságok és a tűzvesztek elleni küzdelem, gazdasági bűncselekmények és általános bűncselekmények.

A következő szervezeti egység a kerületi szint volt, a Volkspolizeikreisämter. Berlinben ezeket Volkspolizei Inspektionennek (Néprendőrségi Felügyelőségeknek) hívták. Ezekben a helyi bűncselekményekkel foglalkoztak, különösen a súlyos bűncselekményekkel, mint a rablás, a szexuális bűncselekmények, a súlyos testi sértés, a betöréses lopások és a súlyos lopások. Itt is megfigyelhető volt egy másik nagy különbség a bűnügyi szakterület munkamódszereiben, ugyanis az két területre volt felosztva. Az egyik területen az ismeretlen tettesel elkövetett bűncselekményeket dolgozták fel az elkövetők azonosítása céljából, a másik területen pedig az ismert és azonosított elkövetőkkel végezték a további ügyfeldolgozást. Különbséget tettek tehát az ismeretlen és az ismert elkövetők között. Ez a nyomozás szempontjából nagyon sikeres változat volt, mivel az ismeretlen terület teljes mértékben az elkövetők azonosítására tudott koncentrálni, az ismert terület pedig ezt követően feldolgozta az ügyeket a bíróságoknak való átadásig. [Ahogy hazánkban a mai napig van bűnüldözési és vizsgálati (al)osztály az egyes rendőri egységeknél. Ez egyfajta specializációt és professzionalizmust is jelent, hiszen a vizsgált terület szorosabban kötődik a nyomozás befejező szakaszához, a vádemeléshez szükséges iratok előkészítéséhez.]

A néprendőrségi körzeti irodákat aztán a Volkspolizeireviere (Néprendőrségi Kapitányság) követte, amely úgynevezett Revierkriminalstellen (RKST – Bűnügyi Körzeti Rendőrállomás) volt. Ezek a kapitányságok a lakóköznyezetben előforduló kisebb bűncselekményekkel foglalkoztak, azonban csak az ismeretlen elkövetővel elkövetett bűncselekmények vonatkozásában. Amint az elkövetőt azonosították, az ügyet átadták arra a területre, ahol az ismert elkövetőkkel foglalkoztak. A rendszer célja a nyomozások számának növelése és az elkövetők azonosítása volt, ami legtöbb esetben sikerült is.

Jogi szempontok és a büntetőeljárások végrehajtásnak különbözőségei

Az NDK büntetőjoga sok tekintetben hasonlított a Német Szövetségi Köztársasáéhoz, aminek oka a közös történelem. A büntetőjog a korábbi németországi polgári büntetőjogból származott, majd természetesen az NDK-ban a szocialista viszonyoknak megfelelően módosították. A szocialista tulajdon elleni lopás és a személyes tulajdon elleni lopás akkoriban ismert volt, és ezeket a bűncselekményeket is meghatározták. Természetesen a politikai büntetőjognál is volt egy új szempont, amelyet a Német Szövetségi Köztársaság büntetőjogában nem ismertek el.

Jelentős különbség volt például az állampolgárok jogaiba való beavatkozás elrendelésének lehetőségében. A Német Szövetségi Köztársaságban a bűnügyi rendőrség az ügyészség alárendeltségében, annak „kvázi segédtisztjeként” működött, és ezért hozhatott bizonyos büntetőeljárési döntéseket, például halaszthatatlan esetekben házkutatás elrendelését. Az NDK-ban voltak olyan vezetők, akik kizárólagosan, beosztásuktól függően büntetőeljárési döntéseket hozhattak. Ezek a döntésre jogosult tisztviselők az adott osztályok vezetői voltak, például a bűnügyi osztályok vezetői, a különböző nyomozócsoportok vezetői és az RKST vezetői. Az NDK-ban a közrendvédelmi szakterületen dolgozó rendőrök nem voltak jogosultak olyan eljárési döntések meghozatalára, mint például előzetes nyomozás kezdeményezése, halaszthatatlanság okán házkutatás elrendelése, vagy előzetes letartóztatás elrendelése.

A feljelentés sem jelentette automatikusan a nyomozás megindítását. Volt egy olyan előírás, hogy a feljelentést meg kellett vizsgálni, és ha a vizsgálat során kiderült, hogy bűncselekményről van szó, akkor a feljelentéssel kapcsolatban egy határozathozatalra jogosult tisztviselő vizsgálatot kezdeményezett. Volt egy hétnapos határidő, amelyen belül a feljelentéssel kapcsolatos döntést általában meg kellett volna hozni. A határidő 14 napra is meghosszabbítható volt végzéssel, sőt az ügyészséghez benyújtott kérelem alapján akár három hónapra is.

Radvánszki Ronett

A rendőrségi bűnelkövetést befolyásoló tényezők az Egyesült Államokban

Az általam ismertetni kívánt tanulmányban (Boateng, Pryce & Hsieh, 2023) arra tesznek kísérletet a kutatók, hogy megértsék, miért követnek el mind a

szolgálatban lévő, mind a szolgálaton kívüli rendőrök erőszakos, gazdasági indíttatású, kábítószerrel és alkohollal kapcsolatos bűncselekményeket. Ez azért is fontos, mert egy olyan időszakban vagyunk, amikor a rendőrség és a hétköznapi emberek közötti kapcsolatot a bizalomhiány jellemzi. Ilyenkor fokozottan szükséges a törvénysértő rendőrök leleplezése.

Ahhoz, hogy a kutatók ezt a jelenséget megértsék, egy nagy, országos adathalmazt elemeztek, s olyan eseteket vizsgáltak, amelyekben rendőrtiszteket tartóztattak le bűncselekmény elkövetése miatt. Az adatgyűjtést a Nemzeti Igazságügyi Intézet (National Institute of Justice) támogatta, az adatokat pedig a Google News és a Google Alerts szolgáltatás segítségével közzétett hírcikkekből nyerték. A talált cikkeket kódolták, és a kutatók tartalomelemzéseket végeztek a rendőrségi bűncselekményekről, visszaélésekről és az azt követő letartóztatásokról.

Az elemzésben négy kimeneti változót vizsgáltak, mindegyik egy adott bűncselekménytípus elkövetését határozza meg: erőszakos, gazdasági, kábítószeres és alkoholos bűncselekmények.

A rendőrök bűnözési magatartását több egyéni szintű változó hatásával vizsgálták. Az életkor, nem, szolgálati évek, szolgálati státusz, rang és beosztás voltak az elemzett változók.

A szervezeti adatok között három fő mutatót vizsgáltak a rendőrök bűnözési magatartására vonatkozóan. Először is a rendőrségi szerv típusát nézték: seriffhivatal (referenciakategória), megyei rendőri szerv, önkormányzati rendőri szerv és egyéb rendőri szerv. Másodszor, megvizsgálták, hogyan befolyásolja a teljes munkaidőben foglalkoztatott rendőrök száma a rendőrök bűnözését. Harmadszor, figyelembe vették a részmunkaidős rendőrök számának hatását a rendőrök bűnelkövetésére. Emellett két helymeghatározó tényezőt is belevettek az elemzésbe: régiót (északkeleti, középanyugati, déli és nyugati régiók, ahol a nyugati régió volt a referencia) és megyét (nagyvárosi vagy nem nagyvárosi megye).

Az erőszakos bűncselekmények

A rendőröknek néha nagyobb erőt kell alkalmazniuk a rendőrségi utasítások betartásának érdekében. A rendőri erőszak testi sérülést, vagy akár az élet veszélyeztetését okozhat, viszont a rendőrség néha rejtve tartja a rendőrök bűncselekményeit a média előtt, pedig kötelessége lenne az ilyen esetek kivizsgálása és nyilvánosságra hozatala. A szolgálaton kívüli és szolgálatban lévő rendőrök által elkövetett bűncselekményeket néha elkülönítik, de mások szerint a rendőrség legitimációs hiányosságokkal küzd, függetlenül attól, hogy az erőszak a

munka során vagy azon kívül történik. A rendőrök azt gondolhatják, hogy tisztai státuszuk miatt kevésbé vonhatók felelősségre. Több tényező magyarázhatja, hogy miért alkalmaznak rendőrök néha indokolatlan erőszakot a közösség tagjaival szemben. A szituációs tényezők tűnnek a legmegbízhatóbb előrejelzőknek az erőszak alkalmazásában, különösen halálos erőszak esetén. A gyanúsított ellenállásának szintjei és más tényezők befolyásolhatják a rendőrök döntését arról, hogy milyen erőt alkalmazzanak egy adott helyzetben. Az erő alkalmazására vonatkozó döntéshozatal során számos fontos kérdést kell figyelembe venniük a rendőröknek, például, hogy a gyanúsított fegyvert tart-e, fenyegetőzik-e vagy használja-e a fegyverét.

A szolgálati évek, a szolgálati státusz és a rang szignifikánsan előrejelezte az erőszakos bűncselekményeket. A férfi tisztek 2,07-szer nagyobb eséllyel követtek el erőszakos bűncselekményt, mint női társaik. A helyettes vagy rendőrségi rangban lévő tisztelnél szintén nagyobb volt az erőszakos bűncselekmények elkövetésének esélye, mint a többi rangban lévőknél. Ugyanakkor a szolgálatban lévő tisztek kisebb eséllyel követnek el erőszakos bűncselekményt, mint a szolgálaton kívüli tisztek. Továbbá a szolgálati évek csökkentették annak esélyét, hogy egy tiszt erőszakos bűncselekményt kövessen el. Az életkor és munkakör nem jelezte előre, hogy a rendőrök részt vesznek-e erőszakos bűncselekményekben. Ezek a változók tehát nincsenek kapcsolatban az erőszakos bűncselekmények elkövetésével. A teljes munkaidőben foglalkoztatott rendőrök száma növelte az erőszakos bűncselekmények elkövetésének esélyét. Azonban ez az előrejelző hatás megszűnt, amikor a rendőrkapitányságok székhelyét is figyelembe vették, továbbá a régió és megye is szignifikánsan előrejelzőnek bizonyult az erőszakos bűncselekmények tekintetében. Azt mondhatjuk tehát, hogy a szolgálati kötelék erőssége, illetve a gazdagabb szakmai tapasztalat a leghatékonyabb biztosíték a törvénytörő hatósági erőszak elkerüléséhez.

Amikor a rendőrség a törvényen kívül cselekszik, elveszíti erkölcsi tekintélyét. Ez egy tragikusan erősödő körforgást hoz létre. Ez arra készteti a rendőrséget, hogy még egyértelműbben, talán még erőteljesebben követelje a testületet megillető tekintélyt, ami újra indítja a körforgást (Bayley, 2002). Más kutatás is rámutat, hogy a rendőri erőszak gyakori az Egyesült Államokban. Aránytalanul nagy mértékben irányul a fekete, latin-amerikai és más marginalizált közösségek ellen (DeVylder, Anglin, Bowleg, Fedina & Link, 2022). A rendelkezésre álló kutatások azt sugallják, hogy a szituációs tényezőknek nagy hatása van a rendőri erőszak aránytalan alkalmazására, és hogy azt nagyobb valószínűséggel alkalmazzák fiatal, tapasztalatlan férfi rendőrök. Azonban a rendőr neme, kora vagy szolgálati ideje általában nem volt hatással az indokolatlan erőszakra (Harris, 2009).

A gazdasági bűncselekmények

Gazdasági indíttatású bűncselekmények esetén a rendőrök elsődleges célja az extra jövedelem megszerzése, hogy kielégítőbb életmódot követhessenek. Az ilyen bűncselekmények között lehetnek kis értékű lopások, lopott áruk elfogadása, megvesztegetés vagy zsarolás is. Azok a rendőrök, akik gazdasági bűncselekményeket követnek el, általában tapasztaltabbak és a pályájuk végén járnak, és gyakran vezető beosztásban vannak. A kutatások azt mutatják, hogy a női rendőrök nagyobb valószínűséggel követnek el ilyen jellegű bűncselekményeket, és a szolgálatban lévő tisztek gyakrabban vétkeznek, mint a szolgálaton kívüliek.

A nem és a szolgálati státusz szignifikáns hatással van a gazdasági motivációjú bűncselekményekre. A szolgálatban lévő tisztek nagyobb valószínűséggel követnek el ilyen bűncselekményeket, és a férfiak kevésbé hajlamosak rájuk. A teljes és részmunkaidőben foglalkoztatott rendőrök száma előrejelzőnek bizonyult. Azonban a 26–49 év közötti részmunkaidős tisztek kisebb valószínűséggel követnek el gazdasági bűncselekményeket. A régió és megye hatását is figyelembe vették, ahol a részmunkaidős rendőrök száma nagyobb, míg a főállásúak száma nem volt jelentős. Az északkeleti, déli államokban dolgozó rendőrök nagyobb valószínűséggel követnek el gazdasági bűncselekményeket, és a nem nagyvárosi megyék rendőrei hajlamosabbak erre, mint a metropoliszokban dolgozó társaik.

A karrier végét jelentő rendőri visszaélések jellegét is vizsgálták a kutatók, és megállapították, hogy a profitmotivált esetek közé tartozik a vesztegetés, a nagy értékű lopás, a biztosítási csalás, a betöréses lopás, a kis értékű lopás, a lopott vagyon elfogadása, a hálapénz, a szerencsejáték, az illegális működés és más profitmotivált visszaélések, mint a zsarolás, a rablás és a hivatali erőforrásokkal való visszaélés (Kane & White, 2013). Más kutatások is alátámasztják a fentebb leírtakat. A nyereségvágyból motivált bűncselekményeket elkövető rendőrök nagyobb valószínűséggel tapasztalt rendőrök, akik rendőri pályafutásuk végén vannak, és nagyobb valószínűséggel felettesek (Stinson, Liederbach & Freiburger, 2010). A rendőrnők által elkövetett bűncselekmények is leggyakrabban profitmotiváltak (Stinson, Leiderbach, Brewer, Schmalzried, Mathna & Long, 2013). A profitmotivált rendőrbűncselekményeket nagyobb valószínűséggel szolgálat közben követik el, és kisebb valószínűséggel akkor, amikor a rendőr szolgálaton kívül van (Stinson, Liederbach & Freiburger, 2012).

A kábítószerrel kapcsolatos bűnözés

A rendőrségi szervezeti kultúra és a rendőri munka kihívásai közé tartozik a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények kezelése. Korábbi kutatások meg

állapították, hogy a rendőrök számára a kábítószerrel való visszaélés vonzó lehet, mivel gyakran érintkeznek kábítószerrel, kábítószer-használókkal és kábítószer-kereskedőkkel. A kábítószer-kereskedelemmel való foglalkozás olyan helyzetbe kényszeríti a rendőröket, mint a kábítószer-kereskedők zsarolása, kirablása, vagy a hamis tanúzás, bizonyítékok elhelyezése drogterjesztők ellen. A rendőrök kábítószer-használatát kutatások erősítették meg, és a drogtestek körében végzett vizsgálatok kimutatták, hogy a rendőrség tagjai kábítószerrel használtak szolgálat közben. Az ilyen tesztek azonban gyakran kevés rendőrt lepleznek le, mivel a rendőrök előre tudhatnak a tesztelésről, és előtte időben abbahagyják a szerhasználatot.

Az egyéni szintű változók közül az életkor növekedése csökkenti a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények esélyét, míg a járőrszolgálatot ellátók és a helyszíni felügyeletet végző tisztek nagyobb valószínűséggel követnek el ilyen bűncselekményeket. A szolgálati idő pozitív kapcsolatban állt a kábítószerrel összefüggő bűncselekményekkel, azaz a több évet szolgáló rendőrök nagyobb eséllyel követtek el ilyen bűncselekményeket. Hasonlóképpen, a szolgálatban lévő tiszteknél nagyobb esélye van az elkövetésnek, mint akik tetteiket a szolgálaton kívül valósítják meg.

A teljes munkaidőben foglalkoztatott rendőrök száma ott mutatott kapcsolatot a kábítószer-bűnözéssel, ahol a kisebb létszámú tisztet foglalkoztató osztályokon dolgozó rendőrök nagyobb valószínűséggel kerülnek bűnös kapcsolatba a kábítószerrel. A főállású rendőrök számának hatása eltűnt, amikor a régiót és a megyét is bevonták a vizsgálatba. A megyei szint viszont szignifikáns kapcsolatban állt a kábítószer- bűncselekmények elkövetésével.

Ezzel ellentétben egy kutatásban azt találták, hogy az idősebb tisztek kisebb valószínűséggel veszélyeztetik állásukat kábítószeres bűncselekménnyel, mint a fiatalabbak. A tudósok azzal magyarázták ezt, hogy talán a szervek megengedőbbek olyan tisztekkal, akik idősebbek, és akikről úgy vélik, hogy már „megfizették a tartozásukat” (Stinson, Liederbach & Freiburger, 2010). A rendőrségi vezetők valószínűleg hajlamosak arra, hogy az olyan kábítószerrel kapcsolatos korrupciós mintákat, amelyek szolgálatban történnek, súlyosabb bűnnek tekintik, mint a szolgálaton kívül törtéteket (Stinson, Leiderbach, Brewer, Schmalzried, Mathna & Long, 2013). Egy közepes méretű rendőri szervnél végzett tanulmányukban a rendőrök szolgálat közbeni kábítószer-használatának egyetlen empirikus leírását adják közre. Megállapították, hogy a rendőrök 20 százaléka havonta legalább kétszer használt marihuánát szolgálatban, és 10 százalékuk használt más, nem előírt ellenőrzött anyagot, beleértve hallucinogéneket, stimulánsokat. A tanulmány arra utal, hogy a rendőrök szolgálat közbeni kábítószer-használatának problémája nem korlátozódik a nagyvárosi rendőrségekre,

bár sokkal nagyobb mintájú szervezeti egységből származó adatokra van szükség ahhoz, hogy felmérjék a kábítószer-használat elterjedtségét a rendőrök körében (Stinson, 2015).

Az alkohollal kapcsolatos bűnözés

Az alkohollal kapcsolatos bűncselekmények vizsgálata fontos a rendőrség és a közösség dinamikájának megértése szempontjából, különösen a rendőri munka javítása és a káros kapcsolatok megelőzése érdekében. Az alkoholfogyasztást az amerikai rendőri munka hosszú ideje problémaként azonosítja. Több tényező játszik szerepet ebben, például a rendőrök neme, a munkahelyi stressz és a foglalkozási kultúra. A férfi rendőrök nagyobb arányban fogyasztanak alkoholt, és a rendőrség stresszes környezete és a toxikus maszkulinitás hozzájárulhat az alkoholfogyasztáshoz és ahhoz is, hogy szerhasználat alatt autót vezetnek.

A szolgálatban lévő rendőrök kisebb valószínűséggel vettek részt alkohollal kapcsolatos bűncselekményekben, mint szolgálaton kívüli társaik. A rendőrök kisebb valószínűséggel isznak munka közben, és nagyobb valószínűséggel isznak munkaidőn kívül. A fiatalabb rendőrök nagyobb eséllyel vettek részt alkohollal kapcsolatos bűncselekményekben, és a szolgálatban lévő, magasabb rangú tisztek kevésbé hajlamosak erre. A teljes munkaidőben foglalkoztatott rendőrök száma szoros kapcsolatot mutatott az alkohollal kapcsolatos bűncselekményekkel, ahol a nagyobb létszámú főállású tiszteket foglalkoztató osztályokon dolgozó rendőrök nagyobb valószínűséggel követtek el ilyen jellegű bűncselekményeket. A régió szintén szignifikáns hatást mutatott az alkoholos bűncselekményekre vonatkozóan, vagyis az északkeleti és középanyugati államokban dolgozó rendőrök nagyobb eséllyel vesznek részt ilyen esetekben.

Más kutatások is megerősítik a korábbi eredményeket. A 18–25 éves korosztály sokkal több alkoholt fogyaszt, és nagyobb eséllyel tesznek normáktól eltérő, meggondolatlan dolgokat. Viszont a korábbi eredménnyel ellentétben, ez a nőkre és a férfiakra egyaránt vonatkozik (Davey, Obst & Sheehan, 2000). A túlzott alkoholfogyasztás minden bizonnyal legalább a fiatal férfiak túlreprezentáltságát mutatja a rendőrök, különösen a járőrök körében. A férfiak nagyobb valószínűséggel küzdenek alkoholproblémákkal, mint a nők, és az alkoholfogyasztási zavarok a 18–24 évesek körében a legelterjedtebbek (URL2). Az életkor és a nem is kifejezetten összefüggésbe hozható az alkoholfogyasztással és a vezetéssel (Stinson, 2015).

A rendőrök bűnelkövetési magatartásáról készült tanulmány fontos információkat közvetít az olvasók felé. A kutatás hangsúlyozta a rendőrök bűnözésének

összetettségét, amelyet különböző egyéni és szervezeti szintű tényezők befolyásolnak. A továbbiakban szükség van arra, hogy mélyebben feltárják azokat az okokat, hogy miért vesznek részt bűncselekményekben a törvény betartatásával megbízott rendőrök. A cikk szerint nagyobb figyelmet érdemelne a tisztviselőkkel szembeni gyors fegyelmi eljárás, a szervezeti kultúra felülvizsgálata, valamint olyan intézkedések végrehajtása, mint az integritásvizsgálat, az etikai képzés és az előítéletesség szűrése a jogellenes magatartás megelőzése érdekében.

Horváth Bíborka

A családon belüli erőszak új dimenziói: kényszerítő-irányító viselkedés és jogrendszeri kihívások az Egyesült Királyságban és Walesben

A cikk áttekinti a családon belüli erőszak jogi kereteit az Egyesült Királyságban, különös tekintettel a kényszerítő-irányító viselkedés büntetőjogi megközelítésére (Myhill, Johnson, McNeill, Critchfield & Westmarland, 2022). Vizsgálja az angol és walesi jogszabályok változásait, kihívásait és hatásait az áldozatok védelmére és az elkövetők felelősségre vonására. A tanulmány részletezi a rendőrségi válaszokat, azokat a strukturális, társadalmi és kulturális tényezőket, amelyek hátráltatják a jogszabály hatékony alkalmazását. Az erőforrások korlátai és a rendőri reakciókra jellemző incidensközpontú megközelítés aláássa a kényszerítő-irányító viselkedés kezelését, amelynek eredményeképpen az áldozatok védelme és az elkövetők felelősségre vonása sérül. A szerzők javaslatokat tesznek az eljárások és a rendőri kiképzés javítására, hogy hatékonyabban tudjanak fellépni a családon belüli erőszak ellen.

A feminista aktivisták és tudósok gyakran hangsúlyozzák a büntetőjog problémáit, amely nem nyújt megfelelő védelmet a családon belüli erőszak áldozatainak. A jelenlegi jogszabályok elsősorban az egyedi, nyilvános helyeken történő erőszakra fókuszálnak, és nem fordítanak kellő figyelmet azokra, akik intim partnereik, illetve családtagjaik miatt sokoldalú bántalmazás áldozataivá válnak. Ide tartoznak például az ismétlődő testi vagy szexuális bántalmazások, fenyegetések, tulajdonban okozott kár, de ide tartozik a folyamatos, nem testi kényszerítés is.

Angliában és Walesben a 2015. évi súlyos bűncselekményekről szóló törvény 76. szakasza a kényszerítő irányítást már büntetőjogi tényként kezeli, és kimondja, hogy az elkövető bűncselekményt követ el, ha ismétlődő, kényszerítő

viselkedést tanúsít, ami súlyos hatással van az áldozatra. Nem sokkal később a 2021. évi családon belüli erőszakról szóló törvény szigorúbban szabályozza az ilyen elkövetések büntetését. Az elméleti és társadalmi kontextusok azonban nem igazán teszik lehetővé ennek az irányító és kényszerítő viselkedésnek a bűncselekményé tételeit.

A szerzők szerint a családon belüli bántalmazás elsősorban a nők szabadságát és autonómiáját korlátozza. A bántalmazók különféle taktikákat alkalmaznak, mint például az érzelmi bántalmazás, az áldozat elszigetelése, valamint a fizikai és szexuális erőszakkal való fenyegetés. A törvény 76. szakaszának az volt a célja, hogy szimbolikusan ábrázolja a bántalmazás folyamatosan fennálló és súlyos természetét, és a tágabb kapcsolati kontextust beépítse a bizonyítékok elfogadásába, kezelve a támadási modell korlátait. Ezzel azonban sokan nem értettek egyet. Néhányan azzal érveltek, hogy ez elmoshatja a határvonalat a normális viselkedés és a visszaélés között, ami potenciálisan megnövelheti a bűnözést, és megnehezítheti a büntetőeljárást. Mások aggodalmukat fejezték ki amiatt, hogy nehézségekbe ütközik a nem fizikai kényszerítő magatartások azonosítása, és fennáll a veszélye annak, hogy az áldozatok ártanak maguknak vagy gyermekeiknek. Az ilyen bűncselekmények bizonyítása kihívást jelent, és rendszerszintű változtatásokat igényel a családon belüli bántalmazás dinamikájának megértésében.

Az adatok azt mutatják, hogy a családon belüli erőszakos cselekmények csak kis hányadát tulajdonították a kényszerítő-irányító viselkedésnek, és egyre csökken a vádemelések száma, aminek oka, hogy ez a büntett nehezen bizonyítható. A belügyminisztérium felülvizsgálata elismerte a jogszabály által történő javulást, de kiemelte a kényszerítő-irányító viselkedés jobb azonosításának és bizonyításának szükségességét.

A megfigyelési módszereket, különösen a fókuszált etnográfia alkalmazták annak feltárására, hogy a rendőrség hogyan értette és tapasztalta meg a kényszerítő-irányító viselkedés jelenlétét a mindennapi gyakorlat során. Két angol rendőrségen vették fel az adatokat, amelyeket a hozzáférhetőség, valamint a demográfiai és bűnözési arányok sokszínűsége miatt választottak ki. Minden vizsgálati személy átesett a családon belüli bántalmazással kapcsolatos kiképzésen. A kutatók megfigyelték a rendőröket a feladataik során, kérdéseket tettek fel és rövid néprajzi interjúkat készítettek. Így 44 műszakban tudták megfigyelni a vizsgálati személyeket, összesen kb. 350 órán keresztül.

Az elemzés rávilágított a 76. szakasz végrehajtását hátráltató jogszabályi, strukturális és szociokulturális tényezőkre. A megfigyelőhelyek közötti különbségek ellenére az eredmények egybehangzóak voltak.

A tanulmány akadályokat azonosított a kényszerítő-irányító viselkedéses törvény gyakorlati betartatásában. A családon belüli erőszakról szóló 2021. évi

törvényben a „személyes kapcsolat” meghatározásának megváltoztatása előtt azokra az esetekre, amikor az áldozat és a gyanúsított már nem éltek együtt, nem lehetett alkalmazni a jogszabályokat. A rendőrök úgy érezték, hogy a jogszabály hatálya korlátozott, és nehéz bizonyítani a bűncselekményt. Az eredmények szerint a rendőrök sokszor csak a szélsőséges esetekre figyeltek, azt hitték, hogy csak ezek érik el a Koronaügyészi Szolgálat (Crown Prosecution Service, CPS) vádemeléséhez szükséges „súlyossági” küszöböt. Ez a megközelítés azt eredményezte, hogy a nyomozók figyelmen kívül hagyták, vagy nem rögzítették azokat a kényszerítő-irányító viselkedéses eseteket, amelyekkel naponta találkoztak, feltételezve, hogy csak a legsúlyosabb esetek indokolják az intézkedést.

A vizsgálat során a kutatók megfigyelték, hogy a rendőrök gyakran nem ismerték fel a kényszerítő-irányító viselkedést, gyakran „csak verbális” vagy „normális” házassági vitáknak minősítették az incidenseket, annak ellenére, hogy az irányító magatartás egyértelműen jelen volt. A megfigyelésekből úgy tűnt, hogy a kényszerítő-irányító viselkedés azonosítása a rendőrök „igazi áldozat” konstrukcióihoz kötődik – gyakran a nemi hovatartozásról és traumákról nem rendelkeztek információval –, ami elutasító attitűdökhöz vagy nemi alapú feltételezésekhez vezetett az intim kapcsolatokról. A rendőrök nemi alapú feltételezései befolyásolták az esetekre adott válaszaikat; bagatellizálták a szexuális kényszert, vagy normálisnak és jogosnak tekintették a férfiak szexuális viselkedését. Nemi szerepekkel kapcsolatos sztereotípiákat alkalmaztak annak felmérésére, hogy jelen van-e a kényszerítő-irányító viselkedés, ami a megértés hiányát vagy a krónikus szexuális jogsértés figyelmen kívül hagyását mutatta a kapcsolatok ellenőrzésénél. Ezen túlmenően a rendőrök szkepticizmust és cinizmust tanúsítottak az áldozatok vallomásával szemben, azzal gyanúsítva őket, hogy csak figyelemre vágynak, vagy tisztességtelen állításokat tesznek az érvelést követően, ami elutasító megközelítéshez vagy ahhoz a feltételezéshez vezetett, hogy az áldozatok csak kitalálták ezeket a problémákat.

A kényszerítő-irányító viselkedés törvényének alkalmazását a családon belüli bántalmazásokra a szűkös erőforrások is hátráltatták. A költségvetési megszorítások és a rendőri létszám csökkenése hatással volt a rendőrség munkájára. A nyomozók túlterheltnak érezték magukat, korlátozott erőforrásokkal kezelték a nehéz ügyeket, ami befolyásolta az esetek hatékony kezelését. Emellett az adminisztratív erőforrásokkal kapcsolatos megszorítások és az ügyészekkel való kommunikációs nehézségek tovább hátráltatták az ügyek előkészítését. Ez arra készítette a rendőröket, hogy egyszerűbb ügyekre összpontosítsanak. Összességében az erőforrások korlátai jelentősen befolyásolták a kényszerítő-irányító viselkedés hatékony kezelésének képességét a családon belüli visszaélések nyomozásának tágabb kontextusában.

Az eredmények alapján a büntető igazságszolgáltatás hagyományos, incidens-alapú megközelítése az, amely a családon belüli bántalmazásra adott válaszok során akadályozta a kényszerítő-irányító viselkedés törvényének alkalmazását. Az erőforrások csökkenése és az időkorlát arra készítette a nyomozókat, hogy elsősorban az azonnali eseményekre összpontosítsanak, ahelyett, hogy felismerték és kezelték volna az irányító viselkedési mintákat. Ez a megközelítés nyilvánvalóan megfigyelhető volt a rendőrség különböző szintjein.

A rendőrök hajlamosak voltak előnyben részesíteni az új ügyeket, gyakran a komolyabbnak tűnő bűncselekményekre, például a testi sértésekre összpontosítva, annak ellenére, hogy elismerték a kényszerítő magatartások elterjedtségét az Egyesült Királyságban. Általában más vádakot kerestek a kényszerítő-irányító viselkedés bizonyításának nehézségei miatt, attól tartva, hogy ha kizárólag ilyen fajta bűncselekmény miatt emelnek vádat, az azt eredményezheti, hogy a CPS megszünteti az ügyeket, ami az áldozatokat fokozottan veszélyezteti. Ez az incidensközpontú megközelítés, amelyet részben a gyakorlatiasság és a törvény összetettségének felfogása miatt alkalmaztak, hozzájárult ahhoz, hogy vonakodjanak a kényszerítő-irányító viselkedéssel kapcsolatos esetek folytatásához.

Összegezve, a kényszerítő-irányító viselkedést kriminalizáló jogszabályok végrehajtása különböző kihívásokba ütközött. A megosztott vélemények rávilágítottak a bizonyítási nehézségekkel, az esetleges visszaélésekkel és az áldozatok elhanyagolásával kapcsolatos aggodalmakra. A jogszabály érvényesülését hátráltatták a korlátozott erőforrások, a rendőrök hozzáállása, valamint a törvény megértésének és alkalmazásának nehézségei.

Ez a cikk átfogó módon vizsgálja a témát, és kiemeli annak összetettségét és a változások szükségességét az Egyesült Királyságban a családon belüli erőszak jogi és társadalmi kezelése terén. A kényszerítő viselkedés büntetőjogi megközelítése és annak alkalmazása kihívásokkal néz szembe, amelyek megnehezítik az áldozatok védelmét és az elkövetők felelősségre vonását. Fontosnak tartom, hogy a tanulmány hangsúlyozza az Angliában és Walesben történt jogszabályi módosítások pozitív hatását, amelyek jobban figyelembe veszik a családon belüli erőszak sokoldalú jellegét és az áldozatok szenvedését. Ugyanakkor megmutatja azokat a kihívásokat is, amelyekkel a rendőrök a törvények végrehajtása során szembesülnek. A cikk érdemben bemutatja azon tényezőket, amelyek befolyásolják a rendőrségi válaszokat és a jogrendszer működését a családon belüli erőszakkal kapcsolatban, beleértve a nyomozók hozzáállását és az erőforrások korlátozottságát. Az ilyen elemzések segíthetnek a jogalkotóknak és döntéshozóknak abban, hogy jobban megértsék a jogrendszer hiányosságait, és azokat a területeket, ahol további

változásokra van szükség az áldozatok érdekében. Fontosnak tartom, hogy az ilyen jellegű kutatások és elemzések segítsenek a jogrendszer és a rendőrség működésének javításában, hogy hatékonyabban tudjanak fellépni a családon belüli erőszak ellen.

Ezt a 2023-ban megjelent tanulmányt Andy Myhill, Kelly Johnson, Abigail McNeill, Emily Critchfield és Nicole Westmarland írták (Myhill, Johnson, McNeill, Critchfield & Westmarland, 2022). Legtöbbjüknek külön-külön korábban már jelentek meg cikkeik más kutatókkal. Ezen angol szakembereknek leginkább a nők ellen elkövetett erőszakos bűncselekményekkel, a kényszerítő-irányító viselkedéssel, családon belüli erőszakkal, illetve a rendőri intézkedésekkel kapcsolatban jelentek meg publikációik (Bows & Westmarland, 2018; Hohl, Johnson & Molisso, 2022). Az Andy Myhill általa írt tanulmányok a családon belüli erőszak kockázatának, a rendőrségi döntéshozatalnak és a rendőrségi beavatkozásnak a vizsgálatára összpontosítanak. Az egyik tanulmányában azt vizsgálta, hogy a rendőrség hogyan dönti el, milyen mértékű kockázatot jelent a családon belüli erőszak az érintetteknek nézve, és úgy találta, hogy a legtöbb esetben a rendőrök nem tekintik súlyos eseteknek a bejelentéseket, és nem indítanak eljárást (Myhill, 2019). Egy másik vizsgálatában Myhill és Johnson azt kutatta, hogy a rendőrség hogyan avatkozik be családon belüli erőszak esetén, és hasonló eredményekre jutottak, mint az eddig említett tanulmány, illetve a fentebb összefoglalt cikk esetében, azaz, hogy a rendőrség gyakran alábecsüli ezeket a bejelentéseket, úgy gondolják, hogy az áldozatok csak eltúlozzák az állításokat, éppen ezért nem tesznek megfelelő intézkedéseket (Myhill, Hohl & Johnson, 2023).

A szerzők korábbi eredményei mind hasonlóak a fent összefoglalt cikkben közölt eredményekkel, ami arra enged következtetni, hogy Angliában és Walesben törekedni kell a jogszabály szigorítására, megértésére és betartására annak érdekében, hogy a rendőrök valós problémaként tudják kezelni a kényszerítő-irányító viselkedést. A szerzők által tett megállapítások kritikával illetik a rendőrség jelenlegi módszereit és döntéshozatali folyamatait a családon belüli erőszak ügyében. Myhill és kollégái olyan problémákat tárnak fel, mint az áldozatok által jelzett veszély figyelmen kívül hagyása. A rendőrség támogatása és hozzáállásának megváltoztatása hatással lehetnek a rendőrség hatékony beavatkozására és a bűncselekmények megfelelő kezelésére.

Rendőrségi legitimitás és kultúra felülvizsgálata az önlegitimáció szemszögéből

Steven Debbaut és Sofie De Kimpe publikációja (2023) a rendőrség legitimitásáról és a rendőrségi kultúráról szóló tudományos nézetekhez kapcsolható, melyet a legitimitáció és az önlegitimáció fogalmának feltárásával és finomításával egészítenek ki. A cikk írói szerint az endogén módon kialakított önlegitimáció a rendőrségi kultúra bizonyos alapvető jellemzőit hozzá létre, és erősíti meg azt. Az önlegitimáció ebben az összefüggésben azt jelenti, hogy a hatalom birtokosai mennyire hisznek fennhatóságuk erkölcsi igazságosságában. Az endogén önlegitimációs folyamatokra akkor kerülhet sor, amikor az állami tisztviselők azonosulnak a rendőrségi szakmai identitással és a rendőri szervezettel, magát az önlegitimációt pedig az hozza létre, hogy a hatalom birtokosai egyedi tulajdonságokat tulajdonítanak maguknak, és a hasonló hatalom birtokosainak belső szervezeti köréből keresnek megerősítést. A cikk lényege, hogy a publikálók javaslatokat tesznek arra vonatkozóan, hogy miként lehet befolyásolni a rendőrségi kultúrát és a rendőrségi legitimitást azáltal, hogy elősegítik a többi tisztviselő szakmai identitásáról alkotott képének megváltoztatását.

A publikáció először is a legitimitás és az önlegitimítás fogalmát tárgyalja a rendőrséggel kapcsolatosan. A legitimitás modern felfogásában általában Max Weber álláspontja az elfogadott, miszerint állampolgárok egy adott rezsimről alkotott véleménye akkor teljeseedik ki, ha a polgárok úgy vélik, hogy az adott állam kormányának jogában áll előírni számukra a megfelelő magatartást. Weber három módozatot különböztet meg, amelyeken keresztül megvalósítható a legitimitáció: törvényes felhatalmazással, szabályrendszer alapján; hagyományos tekintély által, mely azon az elképzelésen alapul, hogy mindig is létezett; vagy karizmatikus tekintély által, a vezető karizmája alapján. David Beetham szerint az államhatalom akkor legitim, ha az megfelel a megállapított szabályoknak, a szabályok igazolhatók a domináns és az alárendelt hiedelmekre hivatkozva, és bizonyíték van arra, hogy az alárendelt beleegyezik az adott hatalmi kapcsolatba. Azon a jogi kereteken túl, amelyekbe a hatalmat be kell ágyazni, szükség van az uralkodók és a polgárok közös értékkeretére. A legitimitás ma már bevett téma a kriminológiában, de ezzel szemben keveset tudunk a hatalom birtokos legitimitációjának vagy önlegitimításának dimenziójáról.

A cikk második, nagyobb részében az önjogosultságot két ellentétes erő – az exogén és az endogén – hatásán keresztül vizsgálják, és a szerzők érvelése szerint az endogén önlegitimáció jelentőségét alábecsülik a rendőrség körében.

Anthony Bottoms és Justice Tankebe hangsúlyozzák az önlegitimitás dialogikus jellegét, és a polgárokat azonosítják a legfontosabb közönségként. Az önlegitimitást egy legitimációs párbeszédbe ágyazzák be, amely az uralkodó (mint egyén vagy mint intézmény) és a nyilvánosság (mint állampolgár vagy mint társadalom) között zajlik. A párbeszéd a hatalmon lévő személy legitimációjának követelésével kezdődik, aki azután a nyilvánosság reakcióját várja. Ha az érintett nyilvánosság elutasítja egy uralkodó első felszólítását, akkor a regnálóknak el kell gondolkodnia a hatalmi követelésük jogosságán vagy helyességén, és új, esetleg módosított felszólítást tesznek, hogy engedelmessé tegyék tekintélyüknek. Bottoms és Tankebe önlegitimitás-szemléletében az empirikus legitimitás a rendőrség perspektívájában tükröződik, ahogy az állampolgárok legitimitást tulajdonítanak a rendőröknek és a rendőrségnek mint intézménynek, a rendőrök saját maguk által alakítanak önlegitimitásukat. Ez az endogén önlegitimáció, ezzel szemben, amelyet a közvélemény (azaz a nem hatalom birtokosai) a szóban forgó hatalom birtokosairól alkotott véleménye alakított, exogén önlegitimációnak nevezhető.

Rodney Barker másképp vélekedik az önlegitimitásról, szerinte az a fontos, hogy a hatalmon lévők önértékelése a meghatározó. A parancsokat kiadók legitimációjának fő módja az, hogy különlegesként azonosítják őket, meghatározott tulajdonságokkal rendelkeznek, és megkülönböztetik őket a többi embertől. Ez azt jelenti, hogy a hatalmon lévőknek nincs szükségük a nyilvánosság megerősítésére ahhoz, hogy higgyenek saját hatalmuk legitimációjában, sőt alig vagy egyáltalán nem érdekli őket, hogy az átlagpolgár helyesli-e gondosan kialakított önképét. Ben Bradford és Paul Quinton úgy találja, hogy az önlegitimitás legdőntőbb forrása a szervezettel való azonosulás. Tankebe és Gozard Meško, valamint Adam White úgy találják, hogy az önlegitimitás elsősorban a kollégákhoz való erkölcsi igazodáson és a munkahelyi kollégák jóváhagyásán alapul. Ezzel szemben azonban úgy tűnik, hogy a rendőrök azon értékelése, hogy a közvélemény mennyire tartja őket legitimnek, alig vagy egyáltalán nem befolyásolja önjogosultságukat. Ezek a tanulmányok megerősítik az endogén önlegitimáció fontosságát: a hasonló uralkodókkal és a szervezettel/szakmával való azonosulás a legfontosabb, a közvélemény véleménye pedig elhanyagolható tényező. A rendőrök azon értékelése, hogy a rendőrség mint intézmény milyen mértékben csökkenti a bűnözést, nincs hatással önjogosultságukra. Ez összhangban van Barker nézetével, miszerint a hatalmon lévők úgy érzik, megérdemlik a hatalmukat, függetlenül teljesítményük hatékonyságától.

A következő részben a rendőri kultúra alapvető jellemzőit mint a fogalmat és szerepet vizsgálják az endogén önlegitimációval kapcsolatban. Az 1950-es és 1960-as években a rendőri munkával kapcsolatos etnográfiai kutatások

betekintést nyújtottak abba, amit napjaikban rendőri kultúraként ismerünk. A rendőri kultúra egy foglalkozási kultúra, akárcsak más szakmákban. Peter K. Manning szerint a foglalkozási kultúrák elfogadott gyakorlatokat, szabályokat és magatartási elveket tartalmaznak, amelyeket szituáció szerint alkalmaznak, valamint általánosított indokokat és meggyőződések. A rendőrségi kultúra és más szakmai kultúrák alapja a viselkedés irányadó ereje. Az egyes rendőrök nemkívánatos magatartása tehát a szakmai kultúrában jelenlévő negatív elemek következményeként értelmezhető. Ezen elemzést nem megkérdőjelezni szeretnék a publikálók, hanem kihangsúlyozni, hogy az endogén önlegitimáció és a rendőrségi kultúra kapcsolata a mai napig hiányzik az elemzésekből, miközben valójában több tényező is releváns összefüggést jelez az endogén önlegitimációs folyamatok és a rendőrségi kultúra között. A rendőrök gyakran azzal igazolják hatalmukat, hogy anekdotákat mesélnek a gazemberekkel való konfrontációról. A hatalmon lévők könnyebben igazolhatják magukat, ha valami nemkívánatos ellenség van mellettük, akivel harcolni kell, és küldetésük, hogy megküzdjenek azzal, ami nem kívánatos a társadalomban, illetve szakmai identitásuk középpontjába a bűnözés elleni küzdelmet helyezik.

A publikáció utolsó része betekintést nyújt abba, hogy miként lehet befolyásolni a rendőrségi kultúrát és a rendőrségi legitimitást. Az cikk azt támasztja alá, hogy az önlegitimáció folyamata szorosan kapcsolódik a szakmai identitással való azonosuláshoz, és az erkölcsi egyediség önmeghatározásán és annak az érintett szervezeten belüli más, fiatalabb hatalom birtokosai általi megerősítésén alapul. Az ilyen endogén önlegitimáció részben magyarázatot adhat arra, hogy a rendőri kultúra bizonyos (diszfunkcionális) jellemzői miért jelennek meg és léteznek tovább. Aggasztó a rendőrök közötti önlegitimítás, amely nagyrészt endogén módon épül fel, többek között a kivételes személyes tulajdonságokról szóló elképzelésekre alapozva, és aligha arra – ha egyáltalán kapcsolódik ahhoz –, hogy a polgárok megerősítették a tisztek erkölcsi jogát a hatalomhoz. Elképzelhető azonban, hogy a rendőri funkció jogi természete, a rendőri lét egyediségével való azonosulás és ennek a kollégák általi érvényesítése jelentős súllyal bír az öntörvényesség elérésében. Nagyon valószínű, hogy az endogén önlegitimáció más legitimációs gyakorlatok kiindulópontja. Láthattuk a cikkben, hogy az önlegitimítás hogyan befolyásolja az állampolgárokkal szembeni normatív irányultságokat, és ebben az értelemben társirányító mechanizmus a rendőrök viselkedésében. Az endogén önlegitimáció perspektívája a rendőrségi szervezettel és a szakmai identitással való azonosulás fontosságát hangsúlyozza. Ezért kiemelten fontos, hogy a rendőrök kiegyensúlyozott öntörvényűséget érjenek el, amely egy kívánatos normatív keretbe ágyazódik és vezérel. Ha mind a rendőrségi szervezetet, mind a szakmai identitást beteszik egy kívánatos normatív

keretbe, akkor pozitív hatások várhatók a rendőrségi kultúrával és magatartással kapcsolatban. A szakmai identitással való azonosulás azt jelenti, hogy a társadalmilag konstruált identitásban, a rendőrök önmagukról és a társadalomban betöltött szerepükről alkotott képében még kisebb változások is jelentős hatással lesznek a rendőrök attitűdjére. Ha bizonyos mítoszokban, sztereotípiákban és természetesnek vett attitűdökben árnyalatokat tudunk előidézni, amelyek jelenleg a rendőri lét szakmai identitásához kapcsolódnak, a rendőrtisztek szélesebb viselkedési lehetőségek közül választhatnak. Tipikus példa erre a bűnüldözők mítosza, a kutatások azt mutatják, hogy a legtöbb rendőrségi munka nem a bűnüldözésre irányul, hanem a szociális szolgáltatások széles skálájából áll. Ennek ellenére sok rendőr számára ez a létjogosultságuk, amely szakmai identitásukban elsődleges és erősen kapcsolódik öntörvényűségükhöz. Amikor a rendőrök elsősorban társadalmi közvetítőnek, vagy béketeremtőnek tekintik magukat, ez befolyásolja viselkedésüket a polgárokkal való interakció során, és fokozhatja a rendőrség legitimitását. A rendőrképzés strukturális reformja elősegítheti a szakmai identitás ilyen eltolódását és kiszélesedését, mivel az oktatás, amely eleve szocializációs folyamat, bizonyos értékek és eszmék átadásának mechanizmusát biztosítja. Az ilyen önmeghatározásnak nem kell teljesen ellentétben állnia a bűnüldözők képével; arról szól, hogy megváltoztassuk, mi a legfontosabb a szakmai identitásban, és mely elemek vannak a periférián.

A rendőrök kiegyensúlyozatlan (túllépése vagy hiánya) vagy kiegyensúlyozott önjogosultságának következményeiről sok cikket, értekezést és szakirodalmat találunk. Kevés kutatást végeztek azonban arra vonatkozóan, hogy a rendőrök milyen forrásokból támasztják alá hatalmuk kiváltságát önmaguknak, és hogyan alakíthatja ez szerepüket. Személy szerint elnyerte a tetszésem a cikk, mert egy másik perspektívából mutatja meg a rendőri legitimitációt és az ezzel járó problémákat. Véleményem szerint jelentős értéket jelentene, ha a rendőrségi önlegitimitással kapcsolatos további empirikus kutatások kellőképpen figyelembe vennék az endogén folyamatok lehetséges hatását az önjogosultságra, valamint arra, hogy ezek az endogén folyamatok hogyan kapcsolódnak a rendőrségi kultúrához és a rendőrségi legitimitációhoz. A rendőrség legitimitása tehát annak a mértéke, hogy a közvélemény milyen mértékben tekinti a rendőrséget magasabb hatalmú hatóságnak. A rendőrség legitimitása a rendőrség bűnözés elleni küzdelemre irányuló erőfeszítései iránti nyilvános támogatás és a velük való együttműködés mértékéhez kapcsolódik. Ha a rendőrök képességei és hatalma munkája hatékony elvégzésére veszélybe kerül, fennáll a rendőrség legitimitásának hiánya. Azok az emberek, köztük én is, akik több eljárás-igazságosságot tapasztalnak a rendőrségi intézkedések során, a rendőrséget legitimebbnek tartják. De ezzel szemben a rendfenntartás és a széles körben

elterjedt igazoltatások csökkentik a rendőrség legitimitását a fiatalok körében. Az állami támogatás és a megfelelés növelése csak tisztességes eljárások végrehajtásával valósítható meg. A rendőrség legitimitása a nyilvánosság rendőri eljárásokba való fokozott bevonásával érhető el, a döntéshozatal folyamatának tájékoztatásával és elmagyarázásával. A közvélemény úgy ítél meg a rendőrség tevékenységét, hogy értékeli azt feladatai ellátása során, így befolyásolja a rendőrség legitimitásával kapcsolatos véleményét. A cikk összességében azt támasztja alá, hogy az önlegitimáció folyamata szorosan kapcsolódik a szakmai identitással való azonosuláshoz, és az erkölcsi egyediség önmeghatározásán. Ezért is hívja fel arra a figyelmet, hogy a jövőbeli rendőrségi önlegitimációval kapcsolatos empirikus kutatásokban nem szabad figyelmen kívül hagyni az endogén folyamatok hatását.

Felhasznált irodalom

- Bayley, D. H. (2002). Law enforcement and the rule of law: Is there a tradeoff? *Criminology & Public Policy*, 2(1), 133–154. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9133.2002.tb00113.x>
- Boateng, F. D., Pryce, D. K. & Hsieh, M.-L. (2023). The Criminal Police Officer: Understanding Factors That Predict Police Crime in the United States. *Crime & Delinquency*, 69(9), 1700–1735. <https://doi.org/10.1177/00111287211054732>
- Bows, H. & Westmarland, N. (2018). Older sex offenders – managing risk in the community from a policing perspective. *Policing and Society*, 28(1), 62–74. <https://doi.org/10.1080/10439463.2016.1138476>
- Davey, J. D., Obst, P. L. & Sheehan, M. C. (2000). Developing a profile of alcohol consumption patterns of police officers in a large scale sample of an Australian police service. *European addiction research*, 6(4), 205–212. <https://doi.org/10.1159/000052047>
- Debbaut, S. & De Kimpe, S. (2023). Police legitimacy and culture revisited through the lens of self-legitimacy. *Policing and Society*, 33(6), 690–702. <https://doi.org/10.1080/10439463.2023.2183955>
- DeVylder, J. E., Anglin, D. M., Bowleg, L., Fedina, L. & Link, B. G. (2022). Police violence and public health. *Annual review of clinical psychology*, 18, 527–552. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-072720-020644>
- Harris, C. J. (2009). Police use of improper force: A systematic review of the evidence. *Victims and Offenders*, 4(1), 25–41. <https://doi.org/10.1080/15564880701568470>
- Hohl, K., Johnson, K. & Molisso, S. (2022). A Procedural Justice Theory Approach to Police Engagement with Victim-Survivors of Rape and Sexual Assault: Initial Findings of the ‘Project Bluestone’ Pilot Study. *International Criminology*, 2(3), 253–261. <https://doi.org/10.1007/s43576-022-00056-z>

- Kane, R. J. & White, M. D. (2013). *Jammed Up: Bad Cops, Police Misconduct, and the New York City Police Department*. New York University Press.
- Myhill, A. (2019). Renegotiating domestic violence: Police attitudes and decisions concerning arrest. *Policing and Society*, 29(1), 52–68. <https://doi.org/10.1080/10439463.2017.1356299>
- Myhill, A., Hohl, K. & Johnson, K. (2023). The ‘officer effect’ in risk assessment for domestic abuse: Findings from a mixed methods study in England and Wales. *European Journal of Criminology*, 20(3), 856–877. <https://doi.org/10.1177/14773708231156331>
- Myhill, A., Johnson, K., McNeill, A., Critchfield, E. & Westmarland N. (2022). ‘A genuine one usually sticks out a mile’: policing coercive control in England and Wales. *Policing & Society*, 33(4), 398–413. <https://doi.org/10.1080/10439463.2022.2134370>
- Platov, E. V. (2022). Антикоррупционная экспертиза как вид деятельности органов прокуратуры Российской Федерации по противодействию коррупции. *Volga region, Social Science*, (4), 111-119.
- Stinson Sr, P. M. (2015). Police crime: The criminal behavior of sworn law enforcement officers. *Sociology Compass*, 9(1), 1–13. <https://doi.org/10.1111/soc4.12234>
- Stinson Sr, P. M., Liederbach, J., Brewer Jr, S. L., Schmalzried, H. D., Mathna, B. E. & Long, K. L. (2013). A study of drug-related police corruption arrests. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 36(3), 491–511. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-06-2012-0051>
- Stinson, P. M., Liederbach, J. & Freiburger, T. L. (2010). Exit strategy: an exploration of latestage police crime. *Police Quarterly*, 13(4), 413–435. <https://doi.org/10.1177/1098611110384086>
- Stinson, P. M., Liederbach, J. & Freiburger, T. L. (2012). Off-Duty and under Arrest: A Study of Crimes Perpetuated by Off-Duty Police. *Criminal Justice Policy Review* 23, 139–63. <https://doi.org/10.1177/0887403410390510>
- Volland, W. (2022). Kriminalistik in der DDR und Westdeutschland im Vergleich. In *Dokumente. Kriminalistik Symposium 2022* (pp. 11-21). Spuren in die Zukunft.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Prozess 16 Jahre nach dem Mord*. <https://www.welt.de/print-welt/article332668/Prozess-16-Jahre-nach-dem-Mord.html>

URL2: *National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism*. <https://digitalcommons.unl.edu/publichealthresources/4/>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Sümegeh A., Bélai G., Radvánszki R., Horváth B. & Vörös A. (2024). Nemzetközi Rendészeti Figyelő XV. *Belügyi Szemle*, 72(11), 2165–2188. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i11.pp2165-2188>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerzők nem jelentettek összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerzők nem kaptak pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Finszter Géza, aki a prof.finszter@gmail.com e-mail címen érhető el.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle/Academic Journal of Internal Affairs (AJIA), (nyomtatott ISSN 2062-9494 és online ISSN 2677-1632) havonta megjelenő, lektorált, magyarországi és nemzetközi jogtudománnyal, közigazgatással, államtudományokkal, kriminológiával, valamint biztonsági és rendészeti tudományos kutatásokkal foglalkozó tudományos folyóirat.

A Belügyi Szemle a <https://belugyiszemlejournal.org/> folyóirat-szerkesztő rendszer alkalmazáson keresztül fogadja a szerzőktől a kéziratokat.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről. A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

Részletes szerzői útmutató az alábbi URL linken olvasható: <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle/libraryFiles/downloadPublic/2>

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemle/Academic Journal of Internal Affairs (AJIA) kiadványban megjelent cikkek nem tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli.

Az etikai nyilatkozat, valamint a közzétételi visszaélésekre vonatkozó nyilatkozat az alábbi URL linken olvasható: <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle/libraryFiles/downloadPublic/10>

A cikkek a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemények, melynek szellemében a cikkek bármilyen médiumban szabadon felhasználhatók, megoszthatók és újraközölhetők, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

A nyílt hozzáférésről szóló nyilatkozat az alábbi URL linken olvasható: <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle/libraryFiles/downloadPublic/7>

Telefonszám: +36 (26) 795-922; BM: 24-626

Email: szerkesztoseg@belugyiszemle.hu

Web: <https://belugyiszemlejournal.org/>

A borítóképet tervezte és szerkesztette: Dr. Szabó Csaba

A FOLYÓIRAT INDEXELÉSE

A Belügyi Szemle/Academic Journal of Internal Affairs (AJIA), (nyomtatott ISSN 2062-9494 és online ISSN 2677-1632) havonta megjelenő lektorált magyarországi és nemzetközi jogtudománnyal, közigazgatással, államtudományokkal, kriminológiával, valamint biztonsági és rendészeti tudományos kutatásokkal foglalkozó tudományos folyóirat, amelynek székhelye Budapest (Magyarország).

Az AJIA egy nyílt hozzáférésű folyóirat, amelyet jelentős tudományos adatbázisokban indexelnek a cikkek felfedezhetőségének és hivatkozásának maximalizálása érdekében. Az AJIA követi a [COPE magatartási kódexében](#) felvázolt publikációs etikával kapcsolatos legjobb gyakorlatokat. A szerkesztők azon dolgoznak, hogy az első benyújtást követően időben meghozzák a döntéseket, valamint az azonnali online közzétételt, ha egy kéziratot közzétételre elfogadnak.

A cikkek a megjelenést követően azonnal és ingyenesen hozzáférhetők a nyilvánosság számára. A cikkek végleges változata azonnal feltehető egy intézményi adattárba, amennyiben a cikk tartalmaz egy hivatkozást a <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle> oldalon közzétett eredeti cikkekre. Minden publikált cikk a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported License alá tartozik.

A folyóiratot indexeli

Ára: 530 Ft

